

FELELET

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁNNAK

KOSSUTH LAJOSTÓL.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

PEST.

KIADTA ÉS NYOMATTA LANDERER ÉS HECKENAST.

1841.

A' folyó év kezdete óta általam szerkesztett Pesti Hirlap gróf Széchenyi István ur által „A' kelet népe 1841“ czimű jeles munkával megtámadtatván, védelemre valék kényszerítve; mire nézve a' Pesti Hirlap 51-ik számában úgy nyilatkoztam, hogy nem tartanám egyenlő fegyvernek, ha könyvre hirlappal felelnék. Könyvben felelni volt tehát adott szavam, 's azt im! ezennel be is váltom. — Ha ki sokat várna, ép' ugy megcsalatozónék várakozásában, mint a' nemes gróf a' Hirlapra nézve megcsalatozott; 's meg annyival inkább, mivel e' munkácskán a' fogyatkozásokat, miket eróm csekélységénél fogva el semmi esetre nem mellőzheték, nagyon megszorítják a' körülmények. Sietnem kellett, nehogy feleletem korszerűségét elveszítse; — azonban munkám fonalában ezerszer megszakított a' hirlapszerkesztésnek máról holnapra félre nem tehető kötelessége: innen, meglehet, ismétlések, — innen, meglehet, szószaporítás eredett; majd nem volt időm rövidre vonni, mi szótengerben terült előttem; majd nem volt időm kifejtegetni, hol az eszme tán homályos szóban rejtezik; minden esetre pedig nem volt időm a' stylnek azon gyalulatot megadni, mellyel tulajdonkép, mint a' közönség iránti figyelem jelével, minden író tartozik. — És ez az, minek ki nem kerülhetett elmulasztásaért olvasóimtól 's a' nemes gróftól is bocsánatot kérni kötelességemnek ismertem; 's még csak azt jegyzem meg, hogy rendszeres bírálatot, melly a' bírált munkának egy szavát, egy eszméjét sem hagyja taglalatlanul, írni nem vala szándékomban, 's az egyes részleteket mindig az egésznek szempontjából ügykeztem tekinteni.

Pest, augustus 15-kén 1841.

Kossuth Lajos.

I.

AUTOBIOGRAPHIA.

Az idő eljar, 's napjaink, nagy és apró embereikkel, legyenek a' nemzeti sakkjáték nagy mesterei, legyenek (a' sakkjátékos szereposztása szerint) játékkövek, összesen és egyenkint lehunynak, hogy örök semmibe merüljenek; vagy kiknek élete nem röpönd el, mint az egynapos virág színvegyülete, a' történetírás itélő lapjára kerüljenek. És a' történetíró érdekesnek fogja találni e' korszakot, az átalakulás kínos korszakát, és az ítéletben, mit a' kérlelhetetlen bíró hozand, fel fognak méretni emberek és dolgok és az egykorúaknak e' dolgokról nézetei, mellyeknek nyomán — bizony, bizony félek — igazolva lesz, hogy korunk nagy volt; ámde nagyságát nem egyeseknek köszönheti.

Ime itt van „A' kelet népe“! 's ebben gróf Széchenyi, kínosan bár (mint mondja), de mégis feltárja political életének titkát, rendszerét, 's ezzel — azt vélnök — korunk titkának kulcsát is a' chronograph kezébe fogná nyújtani; de a' nemzet alig lesz hajlandó e' kulcsot elfogadni; amaz pedig sajnálanom kell, mert gyarlóságokat juttat el az utókorra, mellyeknek a' halandó testtel sirba kellene szállaniok, mivelhogy nem alkalmasok a' kérlelhetetlen utókor kezében boglárul szolgálni a' rég kiérdemelt halhatatlanság koszorújához. — Én rák legalább mindig kellemetlenül hat, valahányszor egy nagy ember „confessio“-it olvasom; mindig egemből hullok alá; mindig tapasztalom, mennyire igaz, hogy a' kit istenitni akarunk, azt igen közelről megnézni nem jó; mert a' közelség mintegy nagyító, a' sima tűn is göröngyöt mutat. — Én a' „selfbiography“-t csak Fouché-féle embereknél találok jónak, 's nálók sem a' miatt, a' mit magokról, hanem inkább a' miatt, a' mit másokról mondanak; ama' miatt nem, mert nekem úgy tetszik, hogy az önismeret a' tehetségek legnehezebbike; — hiába! az ember nem vetközhetik ki önmagából, 's megesik még a' legjobbakon is, hogy egyben másban önmagokat elfogult szempontból nézik, mert magunkhoz sokkal közelebb állunk, 's az egyes részletek sokkal inkább elfoglalnak, mintsem hogy az egésznek áttekintésénél gyarlóság ne keverednék nézetinkbe. — A' ki vádoltatik, ám védje magát; kinek élete titokrejtély volt, ám beszéljen — ha tetszik — titkairól; de a' kit nyilvános életében egy nemzetnek tisztelő szerelme kísért, hagyja tetteit szólni maga helyett.

Ha már gróf Széchenyi a' Pesti Hirlapot olly veszélyesnek 's nemzetet és kormányt e' veszély ellenében olly vízeszűn-gyöngének

hiszi, miszerint hivatva érezné magát, ez új Medusa ellen Perseus szerepét elvállalni, 's gyámvédi paizsával fedni be e' vakon rohanó gyermek-nemzetet, mellyről hinni látszik, hogy nem csak semminemű szellemi discretióval, de még azon ösztönszerű tapintattal sem bir, melly barmot óv a' mérges füvektől: kétségtelenül csak halát érdemel jó szándékaért; 's habár a' jó szándék hevében néha egy kis szélmalomharczot, néha pedig olly épés gyanusítgatásokat szemlélünk is, minőkkel az utolsó Frangepán óta magyar még perben sem vádoltatott: én magam is, felejtve sérveimet, hala 's köszönetben szívem mélyéből osztozhatnám; 's ha nemzetünknek negyvenkilencz ötvenedrészre szóval, szellemmel, tettben, irányban a' gróf gyanusítgatását meg nem czáfolná (⁴⁹/₅₀ részt mondek, mert igen jól tudom, van egy árnyéklat, melly a' gróf után igen örömet „feszítsd meg“-et mond, csakhogy más okból, mint a' gróf maga), hahogy e' gyanusítgatások ellen a' nemzetélet minden nyilatkozata hangosan nem szól: magam kiáltok fejemre veszélyt. Ez hát — mint mondám — halát gerjeszthet a' nemes gróf iránt, kit — még ha itéletben téved is — csak meleg honszerelem lelkesíthet; de lehetlen nem ohajtanom, 's azon nagyság érdekében, melly a' nemes gróf érdemdús fejről az egész honra áradoz, 's melly e' szerint köz nemzeti dicsőség, köz nemzeti kincs, — lehetlen nem ohajtanom, bár a' munkának önbiographiai része elmaradt volna!

Azonban én nem ragadom meg szórszalhasogató kárörömmel a' munka ezen részén csekély nézetem szerint áradozó gyarlóságokat, 's egy általános megjegyzés után csak azokra fordítok egy kis futólagos taglal-gatást, mik ez önbiographiában nem annyira a' gróf tisztelt személyét, mint inkább az ő nyilvános életével olly szoros viszonyban álló köz-életet érdeklik.

A' nemes gróf — ki az ugynevezett tacticát az országlási tudománnyban minden másnak elébe teszi — több mint egy helyütt nyíltan megvallja, miképen tacticája mellett két pad közti helyzetbe jutott, 's majd nyugati, majd keleti szelektől csapkodva, mint lapta levegőben lebeg. E' vallomás, a' gróf száraz számtani modorából az én szenvedelmes, érzelgő modoromba öntve, annyit tesz: hogy a' nemes gróf political helyzetében sem fen sem alant nem bir annyi bizodalommal, a' mennyi kell, hogy azon messzesható terv kivitelének kéj szerint intéző mestere maradhasson, mellynek fölfedezéséhez, bár — a' mint mondja — most is kinosan, de mégis csakugyan kissé hozzá fog, vagyis inkább hozzá fogni csak ígérkezik; mert midőn tanszomjas kebellet már-már nyilni véljük a' mysteriumok szekrényfödelét, elvégre is csak türelemre utasítatunk. — 'S még ennyit sem tenne, ha nem gondolná, hogy a' hont végveszély fenyegeti; — nem tenne, mert — ugy látszik — még mindig méltányos engedményekre csábitgatást tart szükségesnek; minek természetesen azonnal vége van, mihelyt a' csábitó titkairól le-leröppen a' fátyol. Igen természetes, hogy a' magasult érzelmektől dagadozó kebel visszasovárog nagyszerű hatáskörébe; mert vágya nem kisebb, mint egy nemzet jövődjét megalakítani, és tehetsége e' vágnak megfelelő. De az is természetes, hogy

e' végett vissza kell szerezni a' bizodalmat, melyre a' két pad közti helyzetben senkinek sem lehet számolnia. És a' gróf azt gondolá, ha elmondja e' nemzetnek, mik valának gyermekkorának alomképei, mint olvadtott össze az ifju szívverével a' tántorithatlan honszeretet, mikint született, mikint ért férfias agyában a' terv, 's mint lön az akarat cselekvéssé, — ha ezt elmondja azon őszinteséggel, melly a' férfit, azon önfudattal, melly gróf Széchenyi Istvánt megilleti: lehetlen, hogy a' két pad közti helyzet kellemetlenségének vége ne legyen. — Én nem gondolhatok ezenkívül okot, melly a' gróft önbiographiájára itt e' munkában indithatá; 's ha így van, meg kell mondanom, hogy szükségtelen munkát tön; mert habár a' gróf, ki a' „Világ“-ban (113 lap.) elismeré, hogy a' hon erejének egyesítésére irányzott célzata sem okos ember sem kormány előtt titok nem volt, most ezen egyesítés céljára nézve már ugy hiszi (22 lap.), hogy „a' mit lelke rejt, csak némi kebel sejté, 's felfogása ezek előtt is jobbára rejtély maradt“; magamról, ki egyike vagyok a' leggyöngébbeknek, másokra ítélve, bizonyosra merem állítani, hogy az, mit a' gróf messzevágó terve végcéljának 's magasabb szempontnak nevez, nyilvános élete, tanjai 's tettei után, lepecsételt könyv nemzetünk előtt már rég nem volt, épen úgy, mint bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy az érzelmek felől, miket ő, a' szímlógató hideg észnek fölként bajnoka, néha ép' a' Justinus-Kerner-féle mysticismus, néha pedig magyar mythologicus költészet birodalmába is beszáguldozva, oly áradozó meleg hangon fest, magyar soha sem kételkedett; és ha csakugyan igaz, hogy political helyzete két pad közti lön (mit, mióta „A' kelet népe“ megjelelent, én is hiszek, előbb azonban ez csak a' nemes gróf példabeszédi tulszínezésre nagyon hajlandó „keleti“ képzeltésének raja lehetett), azt inkább annak tulajdonítom, hogy a' gróf nemzetünk jövődjének megalakítására kigondolt böles eszméit még azután is, hogy már nemzeti közkincsesé váltanak, magánytulajdonának tekintgeté, 's azokat, értelmi felsősége méltányos érzetében, minden idegen avatkozástól menten, autocratorilag kezelni törekedett; 's tulajdonítom annak, hogy a' nemzetet egy beteg testnek, magát pedig nem ezen beteg test egyik, bár egészséges tagjának, hanem a' betegtől külön személyesített orvosnak nézván, mihelyt a' beteg (kinek mégis a' „semmit rólunk nélkülünk“ diaetetical főszabályai közt áll) saját ösztönből 's nem az orvos rendelményéből mozdult, magát nem csak „minden combinatióiból kiforgatva“ vélte, hanem ezen combinatiókat, mint egyedül üdvözítő hitet, a' nemzet üdvösségével elannyira ugyanazonította, miszerint egyszersmind kiforgatott combinatióival magát a' nemzetet is enyészetnek rohanni vélné; vagy — hogy a' gróf által annyira kedvelt, de ha gyám-okul használvák, soha semmit nem bizonyító hasonlatoknál maradjunk — a' nemzet jövődjét egy nagy sakkjátéknak tekintette, mellynél minden más csak játékkó, a' játzó ő maga, ki nem rögtönzés, hanem kiszámított terv szerint teszi huzásait, 's ha eljönnek mások, 's itt-ott a' nyilt ellenség ellen egy-két huzását — bár szintugy kiszámított terv szerint — megkísértének.

néha egy kis ingerült nehezettelésel utasítá el a' játékhoz tolakodókat, ő maga pedig amugy leplezve kívánt játszani; mert hiszen engedményreccsábitgatás — that was the word! — ez a' választott tactica; és e' tacticának természetéhez tartozott, hogy itt egy tolakodót félrelökni, amott egy másikat, ki a' játékot „inspiciálni“ akará, csititgatni kellett; miből aztan egyik oldalon néha egy kis suttogás, a' másik oldalon gyanakodás származhatott, 's a' leplezett játék miatt félreértések következettek, minőről alább egy kis szó leszen; de azt tagadni bátorkodom, hogy volt volna e' gyanakodók közt is valaki, a' nemes grófnak tiszta szándokát 's tántorithatlan honszeretetét kétségbe vonó; azért is, nézetem szerint, a' két pad közti helyzet megszüntetésére talán alkalmasb tactica volt volna, nem a' keblet tární fel, mellynek tisztaságáról soha senki sem kételkedett; hanem a' nemzeti értelmesség tömegével összeolvadni; elhinni, hogy közvélemény e' honban már van, — közvélemény, mellynek — mint „Hitel“-ében ő maga írá (183 L) — engedelmeskedni tanácsosb, mint neki parancsolni akarni; 's e' közvéleményt egyben követve, másban fejtve, előkészítve, de tőle soha külön nem válva, bizonyos értelmi monopoliumnak érdemlett vagy nem-érdemlett, de tagadhatlanul létező gyanuját eltávolítani; melly monopoliumot hiszen gróf Széchenyi Istvánnak értelmi felsőbbsege mindig kivíhat, mihelyt egyedüliséget nem igényel; mert a' nemzeti értelem csődületében bizodalomra mindig számolhat, ki a' versenytért harczmezőnek 's a' versenyzőket ellenségeknek nem tekinti, vagyis — mint a' „Hitel“-ben írva van — egymással 's nem egymás ellen dölgozik.

Es ez volt egyetlen általános jegyzetem, mellyet a' nemes gróf rosz néven venni annál kevesbbé fog, minél inkább meg lehet győződve, hogy halhatatlan érdemei e' honban annyira méltányoltatnak, miszerint fényükből még az önmagasztalगतás által sem veszithetnek; mert mindnyájan tudjuk, hogy gróf Széchenyi Istvánt a' nemes öntudat megilleti.

De találtam légyen vagy nem találtam el az önbio-graphia vezéreszméjét, vallomásaival ugy a' nemzetélet mint a' Pesti Hirlap elleni kikelés sokkal szorosabb viszonyban áll, hogysem némelly állítások rövid taglatatát mellőzhetném.

A' nemes gróf azt látszik hinni, hogy a' magyar nemzet sir szélén állott, midőn ő az életre üditő tárogatót 15 év előtt megharsogtató. Sok függ azon szemponttól, mellyből terveinkben indulunk: azért hát nem lesz felesleges megjegyeznem, miképen én ezen felfogást hibásnak tartom, 's nemzetünk évkönyveinek utmutatása szerint helyesebbnek ítélem azon nézetet, mellyet a' gróf előbbi munkáiban igen sok helyütt nyilvánított, többek között „Hitel“-e 136-ik lapján: „Boldogok mi, hogy köztünk inkább a' fiatalság jelei 's hibáil láthatók, 's hogy még távol tőlünk a' vénség 's koporsó;“ így a' „Világ“ 99-ik lapján: „Magyarország fejedelme nagy hatalmu ur, mert élő 's fiatal, nem vén 's megholt nemzetén uralkodik.“ — Nekem ugy tetszik, e' nézetet nemzetünk évkönyvei sokkal inkább igazolják, mint a' mi most „A' kelet népe“ 16-ik lapján

mondatik, miszerint „valóságos csuda, az emberiség évrájzaiban hallatlan eset 's közvetlen isteni befolyás, nemzetünket olly közel a' sirhoz, ismét az élők közé visszalépní látni.“ — Én általában nemzetek életében csudákra, istenek közvetlen beavatkozására, nemtökre 's más illyesekre nem sokat adok, 's a' mint erősen hiszem az egyetemet örök bölc's törvények szerint kormányzó isteni gondviselést; ugy sérteni vélném a' világok világának törvényhozóját, ha őt, egy szeszélyes szultánnak képzelném, ki — ha kedve tartja — ok és eredmény láncolatának örök törvénye alól egy vagy más hangyabolyt kiváltással, 's eljő, közvetlen isteni befolyásával egy Lázár-nemzetet csudatevőleg feltámasztani. „God acts but by general laws“ — mond egy angol bölc's. Nemzetek életében más ternók nincsenek, mint talán észben 's polgári erényben nagy férfiak, minő példaul az, kit én, nem gyáva hizelgésből, hanem meggyőződésből, a' magyarok legnagyobbikának szoktam nevezni. — Ezek lehetnek véletlen ternók, minden egyebben ok van szorosán és következmény; 's azért én ép' ugy nem hiszem, hogy az a' fiatal nép, mellytől valóban távol volt vénség és koporsó, tulajdon azon időszakban a' sir szélén dermedezett: mint a' hogy megfogni nem tudom, mikint lehet ép' az 1760-iki időt ollyannak jelelni ki ujjabb korunk történeteiből, mellyben (2 l.) Magyarország lakosa kimondhatlan előmenetelt tön*), mellyről mégis a' 84-ik lapon az mondatik, hogy akkoron, alkotmányt 's nemzetiiséget tekintve, a' magyar (a' mint valóban igaz) szánakozásraméltó szerepet játszott. — De hiszen a' historia felfogásában tévedni épen nem csuda; mert valamint némelleyek gondolkozása szerint „duo cum faciunt idem, non est idem:“ ép' ugy látszik különbözőnek azon egy dolog, a' mint különböző szempontból tekintetik. — Aztán a' polycrátési mindenes szerense ritka dolog, 's vannak emberek, kik ha másban nem, a' historiai kútfők választásában szerencsétlenek; pedig ugy látszik, hogy e' szerencsétlenség a' gróft is üldözgeti; különben ha a' franczia forradalom eredetének historiaját valami jó pragmaticus kútfőből merítette volna, olly képtelenséget csak nem állitana, hogy Magyarország ama' forradalom előzvényeiben tébolyog! vagy hogy az 1840-iki országgyűlés, a' karzatoknak parancsoló fölhevülése miatt, gyors léptekkel haladt bizonyos conventi jelenetek felé! — Szegény karzatok! ti a' magyar tanácskozási mezők 's terméknek, lóhátról és gyalog, jegen és szárazon, fegyverrel 's fegyvertelenül, 1000 év óta lármahősei! zajongástokat én is rozsalom; de bizonyossá teszek benneteket, hogy a' magyar országgyűlésből conventet csinálni soha sem fogtok, hacsak gróf Széchenyi azt, a' mi e' honban soha senkinek eszébe nem jutna, rátok nem beszéli,

*) Ha ezen állitást csak az „urbér“ behozatalára vonatkozóan ítelhettem volna: nem teszek észrevételt; de bátorlét, tulajdonnak szentsége, a' kifejelettebb felmagasult polgárisodás kísérői, minő példaul a' családi viszonyok nemesb elrendezése, és az emberiség legmagasb fokán álló nemzetek sajátaihoz tartozó anyagi javak és kéjek említettén, 's az 1760-iki időszak ezekre alkalmazva idéztetvén, lehetlen volt ezt historiai botlásnak nem tartanom.

mig végtére tán magatok is elhiszitek; — ő, ki midőn esupa merő szoros mathematicai számolásból (melly számolásnál hogy a' szív jelen nem volt, nagyon elhiszem) ezt is amazt is Robespierrehez hasonlítja, miszerint tán majd gyanakodóvá tevéen az erőt 's hatalmat, ollyasmi sikerül, mint szokott az ebbel, mellynek veszett híret költi valaki, — épen ez által, de még sok más egyéb által is, habár nem az aristocratia, nem is más egész osztályok, de legalább bizonyos „hirlapszerkesztő“ és bizonyos „hig velejű politicalai költőnczök“ és bizonyos „tulzók“ irányában, bizonyos vágyakat kézzelfoghatólag bizonyít, melly vágyak az értelem istenasszonya egykori főpapjának vérözönlelkű vágyaihoz talán csak azért nem hasonlíthatók, mivel a' gyanussá-tétel rendszerét egykor olly mesterileg kezelt vádló ügyészhez (tán Fouquier Tinville-nek hitták) hasonlítani, ahogy Pannonia körülménye és Galliáé egymástól ég- 's földtávolságilag nem különböznek.

Istenemre mondom! fáj, hogy nem lehet ezt elhallgatnom; az epés csipkedéseket, mikkel a' megtámadás saturálva van, örömet el hagyom hangzani megtorlatlanul, 's bár gúnynyal tetéze sokat, mi az ember kebelében szent, bár játékot üzött a' szenvedésből: a' tisztelet, mellyel a' grófnak szívem mélyéből adózom, hallgatást parancsol a' hiuságos gerjedelmeknek, mellyek gyarló embert annyira késztenek viszont nevetségessé tenni azt, ki bennünket nevetségessé tenni iparkodott. — Nyomorult semmirekellőnek vallanám magamat, ha örömömre válhatnék, port szemetet szórni a' megbotlott óriásra; én tiszteletteljesen tárom ki karjaimat, 's kérem: szenvedjen meg a' nemzeti nagyság építésénél homokhordó nap-számosi közt, méltassa tanácsára, javító vezetésre azt, kinek most utját allani törekedik; mert jobb a' közre, ha egymás mellett, mint egymás ellen; — de két gyanusítás van a' gróf könyvében, mit erősen visszatorlani nagy és szent kötelelességek parancsolnak; 's ezeknek egyike a' zendülési syllogismus, mellyről hát szó még máshol is leszen.

Hogy a' magyar nemzet akkor, midőn gróf Széchenyi István a' polgári nyilvános életet olly dicsőn megkezdette, nem volt sir szélén álló vén beteg, arról alig kételkedhetünk, ha figyelembe vesszük a' megtörhetlen visszahatást, miszerint alkotmányyszerűség 's nemzetiségi elem a' germanizálás faklyatüzénél ujult lángra gyult, azon nagy férfiü törekvéseinek ellenében, kiről Platthy Mihály halhatatlan tollával írva van: hogy „princeps justus, sapiens, aequus, quem praecepta boni publici fervor et peregrina juribus nostris consilia lege praescriptos cancellos siverunt perrumpere;“ ha továbbá figyelembe vesszük az 1790-iki országgyűlést, mellyen annyi felvilágosodás annyi türelemmel, annyi lelkesedés annyi méltósággal, annyi szabadságszeretet annyi törvényességgel, annyi körülményszeret annyi előrelátó gondossággal, annyi engesztelő szellem a' jövendőbe olly mély belátással párosultak, hogy ezen országgyűlés történetét évrjazaink legfényesb lapjaihoz sorozhatnók; utóbb ha megolvassuk az 1790: 67 törvényczikk által kirendelt országos választmányok munkálatait, mellyek nagy részben a' XIX. század gyermekeinek

is becsületekre válhatnak, ámbár a' statusgazdasági tudomány még akkor rendszeritve nem igen volt; és ha el nem felejtkezünk a' lelkesedésről, nem az olly nemes áldozati készségről, mellyet nemzetünk a' következt századnegyednek minden phasisain át bizonyított; és szemmel tartjuk, mikép a' viszontagságok minden kísérletein keresztül, egy részről a' nemzetiség nagy érdekében soha nem ernyedő buzgósággal küzdött előre lépésenkint; más részről pedig vágyait a' reform után, mint sérveinek és bajainak egyedüli orvosa után, ha néha tévedezve bár, de mégis kitünteté; és nem siklanak el figyelmünk elől a' municipalis élet körébeni jelenetek, mellyek még azon időszakból sem hiányzanak, mikor a' magyar olly súlyos áldozatoktól, annyi veritékes fádalmaktól pihentve, tespedett ugyan, 's tespedésére ürügyül vevé a' méltó remények valósulatára, alapos igények teljesületére várakozást; azonban e' tespedő várakozás közben is új meg új erőket gyűjtögete (mert hiszen korunk sok bajnokinak nevelése nem épen ez időszakra tartozik e?), míg majd elkövetkeztek az 1823-iki események, és elkövetkezett az 1825-iki országgyűlés, mellyről gróf Széchenyi olly igazán mondá: hogy „a' pillanati nyomásnak visszahatása nyilván bizonyítá be a' világnak, mikint Magyarország fejedelme élő 's fiatal, nem vén 's megholt nemzetet uralkodik:“ valóban ha ezeket megfontoljuk, lehetlen meg nem győződnünk, miképen mind ezek nem arra mutatnak, mintha nemzetünk már a' sir szélén dermedett volna; mire hiszen erősebb czáfolat talán nem is kell, mint épen ama' bámulatos hatás, mellyet gróf Széchenyi munkái gyakoroltak, mert ezen hatásnak szoros számolás szerint okvetlenül ki kellett volna maradnia, hahogy a' nemzetben már előre kész fogékonyság nincs, a' mi valóban nem halálos álomkórságnak jelensége. A' mi azóta történt; minő felszámíthatlan hatással volt a' nemzeti értelmesség önmagából kifejlésének processusára az országos rendszeres munkáknak ugy a' magános társalgás mint a' municipalis élet nemzeti nagy asztalára kitalálása; mikép nőtt fel, fejlett, érett és erősödött a' nemzet az 1836-iki országgyűlés által 's kölcsönös hatás szerint az országgyűlés a' nemzet által (mire tán azok is tettek valamit, kik a' törvényhozótest értelemsugarinak a' nemzet ereibe folytonos elszivárgását 's ezzel viszont az országgyűlési fényesomóba visszasugárzását, idő 's körülmény szerint, talán szintugy nem hóbortos rögtönözgetéssel, hanem szintugy becsületesen átgondolt kiszámítással eszközölni segítgették); mikép következett egy — szabad legyen hinni — utolsó visszalökési kísérlet azok érdekeinek magas helyekre befolyása által, kiknek most gróf Széchenyi István sejdítenül bizonyosan 's akaratlanul kezökre játszik, 's kik ez új, váratlan, „succursuson“ alkalmasint nem kevésbé fognak bámolni, mint az angol toryk az angol radicaloknak, vagy a' francia republicanusok a' Gazette de Francenak szövetségén; és mikép eszközlé a' visszalökési kísérlet ép' ellenkezőjét annak, a' mit szándéklá; 's mikép következett el a' boldog óra, hogy nemzet és kormány kölcsönös őszinte bizodalommal kezét fogva, együtt, egymással, nem egymás ellen állanak, — mind ezt egészen magasabb szempontból, egyes részletekben híven felfogni, a'

historia körébe tartozandik; — elég, hogy a' szempont, melyből gróf Széchenyi nemzetünk állapotját úgy valamint saját polgári munkás erényének hatását most felfogni látszik, csekély nézetem szerint nem helyesen van választva. — E' taglatat pedig korán sem vala henyé critica; mert alkalmasint e' körül forog „a' hitel tengelye, melyet a' kelet népében“ szenvedelmes declamatiók és vészjóslatok érdemlenek.

En a' nemes gróf polgári nyilvános életét így veszem föl: Hazáját mondhatlanul szereté; szereté ama' keserédes búskomolysággal, mely nemzeti jellemünk sajátsága, mikint mind ezt szívmelegébe mártott tollal olly mesterileg festi, valahányszor megszállja (és — istennek hála! — gyakran szállja meg) a' magasztos polgári erények poésisa. — Ez érzelmek, nemes gróf, mik — szeretem hinni — igen sok magyar kebelében visszahangoznak, csakhogy kevésnek adatott ama' „száraz ecset,“ mely olly eleven szavakba önti, a' mi sokaknál kimondhatlan, — ez érzelmek azok, miket nézetem szerint magunkban úgy mint polgártársainkban örökön ébresztenünk kell; minek ideje soha sem mulik, bármilly stadiumon álljon is a' nemzeti kifejlődés; mert nincs nélkülök lelkesedés, melyre a' honnak örökké szüksége van, mivelhogy nélküle polgári erény kereskedési árucikké lesz. — Engedjen hát a' gróf kérelmemnek, hogy ne akarja utját állani a' szívből fakadó szózatoknak, miknek végiránya: minél többekben fölébresztetni, minél többekben ébren tartani a' meleg honszerelmet és a' magasztos lelkesedést, mely őt ösztönözé olly nemesen futni meg a' nemes pályát.

E' honszeretet azonban gróf Széchenyinél henyé sopánkodásban nem párolgott el. Ujjait a' kornak üterére tevé, és megértette lüktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én őt legnagyobb magyarnak; mert (bár megczáfolna valaki!) nem ismerek senkit historiánkban, kiről el ne mondhatnók, hogy százados hatásra számított lépései sem korán sem későn nem érkeztek. — Ki korán jó, izoláltan áll, 's az egyedülállónak lépteit maradandó hatás nem követheti. „Il ne faut pas devancer son siècle.“*) A' ki későn jó, fényes nappal gyújt gyertyavilágot, 's még hálát adhatunk, ha működése csak haszontalan. — Ah! vajmi sok van nemzetünk évkönyveiben, a' mi már születésekor homlokán hordá a' „késő“ szót; miről, mert vagy nem egyesektől, vagy tulhatalmas egyesektől jött, nem mondhatjuk el, hogy: istennek hála! csak haszontalan. — Gróf Széchenyit a' kor szükségeinek hatalma alkalmas perczben ragadta meg. Ő korának nyelvévé lön; ő a' nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik. Ha kész anyagot, kész fogékonyságot nem talál vala nemzetében, bizonyosan beteljesedett volna rajta, mit mostani munkájáról jóslani merek:

Vous serez étonné quand vous serez au bout
De ne leur avoir rien persuadé du tout.**)

*) Korát senki se előzze meg.

**) Ha majd elvégzi, csudálkozni fog, hogy őket semmiről sem győzte meg. — Ezt azonban nem egyes elvekre, hanem csak a' zendülési syllogismusra, 's vele rokon gyanúsításokra kívánom értetni.

Ezeknek valóságát tagadni alig lehet; 's ha nem hibáztam e' fel-fogásban, kettő van, mi belőle következik. Egyik az: hogy a' ki korának óramutatója, az korának nem Prometheusa: tán inkább őt teremté a' kor, mintsem ő a' kort; dajkaja lehetett a' jövendőnek, kapocs a' tegnapi és a' holnap közt: de ha úgy gondolkozik, hogy az óramutató teremtí az időt, 's mindig annyi időnek kell lenni, mennyit ő mutat, holott ép' azért, mivel az idő örökké halad, az óramutatónak előbb vagy utóbb okvetlenül elkésnie kell — a' Ki így gondolkozik, épen azon szempontot veszíti el, a' melly hatását föltételezé, combinatióiból természetesen kiforgattatik, a' hazai mozgony haladását természetesen hátulról nézi (honnán az ember poros utakon bizony csak port lát, 's a' por miatt magát nem a' haladót); és midőn mind ezt önkényt megvallja, egyszersmind vallomást teszen arról is, hogy időmutatás helyett a' teremtés vagy gondviselés szerepét igényelvén, idegen térre jutott, mellyen alkalmasint nem olly biztos mutató, mint egykor volt. — Fogalmam másik következménye az: hogy ha e' nemzet sir szélén dermedező, beteges aggott vén test volt volna, midőn föléibe mennydörgött gróf Széchenyi: okvetlenül vagy meghalt, vagy legalább a' mennydörgés minden siker nélkül hangzott volna el; más szóval: a' „Hitel“ írójának föllépte vagy kárt okoz, vagy legalább haszontalan marad; és mivel nem maradt haszontalan, és mivel hatása bámulatos volt, önkényt következik, hogy nem beteg, nyavalgós vagy gyöngé lábadozó nemzetnek vagyunk tagjai, hanem egy ép, erős, fiatalnak, melly bizonyosan nem csak sokat megbír, mi a' betegnek ártalmára lehetne; de sőt életerejének fentartására sokat megkíván, mit a' lábadozó nem bírna meg.

A' nemes grófnak a' Pesti Hírlap ellen intézett egész megtámadása azon tengely körül forog, hogy e' nemzet gyöngé lábadozó, ő pedig a' hivatott orvos, ki e' beteget „assistensei“ segedelmével már 15 év óta gyógyítgatja, 's ki ha már nem egyedül van is birtokában az arcanum triplicatumnak, melly a' beteget tökéletesen helyrehozandja, de csak egyedül az ő kezében van a' mérleg, mellyen fölmérhetni, hogy a' gyógyszerből ez idő szerint hány mákszemnyi kell (a' tisztelt gróf modorát követem, mert igen szereti az orvosi parabolát): én ellenben azt gondolom, hogy e' nemzet ép, ifju, egészséges, elég erővel bíró, institutióinak százasod bajait is kijavítani; magamat pedig korán sem képelem orvosnak, hanem vagyok ez ép, egészséges, ifju nemzetnek parányi izecskéje, munkára hivatva, mint akárki más; 's hogyha felszólalok, miután elveim a' gróf elismerése szerint is jók és helyesek, a' modor, mellyben e' helyes elveket ép, egészséges nemzet irányában előadom, énnekem lehet káros talán, ha csakugyan rossz módon járok a' jó uton, de a' nemzetre nézve valami olly alárendelt csekély dolog, hogy azt fontossá csak olly eleven képzelgés óriásíthatja, minővel amaz arabok bírnak, kik tevéjük árnyékából egész napokon nézik a' déli báb gözkepeit; olly csekély dolog, hogy én, megvallom, ha gróf Széchenyi István volnék, legűresb órámban is hasznosabb dolgot tudnék tenni, mint modor ellen

24 ivet írni. — Hoszú beszédem rövid értelme: „A' kelet népében“ minden okoskodás azon alapszik, hogy e' nemzet javulófélben levő beteg; ezen alap nem áll: és így az okoskodásnak egész építménye magában összerogyik.

Az autobiographia folytában van más állítás is, mely minden figyelmet érdemel. A' gróf t. i. azt mondja: „csak úgy remélhetünk ránk 's utódinkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövődönk, ha szellemi alapon emelkedik anyagi kiképzésünk, és nem viszont.“ — Azon kölcsönhatást, mellyel a' jól intézett anyagi kifejlés a' szellemi kifejlésre, ez viszont amarra bír, következőleg hogy mihelyt a' kifejlés természetesen 's nem egy napi virágot termő kegyelem gyanánt intéztetik, egyiket a' másiktól egészen elválasztani nehezen lehet, — ezt mind ismert 's elismert dolognak tevéen föl, ki kell jelentenem, hogy a' gróf idézett állításában betűről betűre egyetérték, és mondhatalanul örvendek, hogy ezt a' gróftól illy határozottan elismertetni látom; mert ezen határozott elismerés igen alkalmas, bizonyos balhiedelmeket eloszlatni, 's a' javításpártiak két nevezetes töredékét egygyéforrasztani. Értsük meg egymást; talán egyesülünk, ha megértettük.

A' gróf azt mondja, hogy minden tettei, minden léptei egy, előre kiszámlált, messzeható tervnek szüleményei: és így political hitének idézett alapszabálya is, miszerint anyagi kiképzésünknek szellemi alapon kell nyugodni, kétségtelenül nem tegnapról mára született meggyőződése, hanem olly elv, mellyre minden lépéséinél minden bizonynyal figyelemmel volt. E' szerint a' nemes gróft alkalmasint meg fogja lepni, ha kimondom, hogy a' grófra nézve e' tekintetben a' közvélemény maiglan igen boldogtalan tévedésben volt, elannyira pedig, hogy meg vagyok győződve, e' tévedésnek igen nagy része van azon két pad közti helyzet előidézésében, mellyet a' közjó érdekében lehetlen nem sajnálanunk, 's melly egy kis őszinte magyarázat után, mindnyájunk örömeire, alkalmasint meg fog szűnhetni.

E' tévedés félreértésen alapszik. A' nemes gróf mult országgyűlés alatt genialis beszédeiben nem egyszer panaszkodott, hogy gyakori szerencsétlensége: félreértetni. Ha illyesmi „gyakran“ történik, kiben fekszik az ok? a' félreértőkben e, vagy a' félreértettben? nem vizsgálgatom; abban sem telik örömöm, hogy felhányjam a' nemes gróf eddigi tetteit 's iratait, és kinpadra vonjak minden, betűt, megmutatandó, mi szolgálhatott alkalmul ez igen nevezetes alapelv tekintetében a' félreértésre; mentse némileg a' félreértőket: hogy a' gróf (mint önmaga vallja) ekkorig mindig csak darabosan szólott 's nem világosan, nem minden lepleg nélkül, tökéletesen kimerítőleg: mire ha helyes okai lehettek is, minden esetre természetesen kellett következni: hogy „ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelke, ezek előtt is felfogása jobbára rejtély maradt.“

E' félreértés kiegyenlítésére akarok esekély erőmmel közredol-

gozni; talán hogy a' mit mondani fogok, segítheti némileg a' történet-író buvarkodásaiban, midőn jelenkorunk eseményeinek zagyva tömegében fölkeresendi a' fonalat, melly nemzeti életünk megítélésében vezér legyen.

Huzamos időn át két jeles hazafi vezérlé a' javítási párt közvéleményét. És e' két nevet, mikint egy volt tiszteletünkben, úgy elvek iránt is egybefoglalók. Azonban vettük észre, és lehetlen volt észre nem vennünk, hogy a' két vezér egy idő óta nem karöltve jár, 's utjaik mindinkább szerteágaznak. Egyes részletekben a' siker egyik mellett szolt; de voltak sokan, kik úgy vélekedtek, mikép e' részletek olly üdvösségre, minő a' magyarnak kell, hogy boldog legyen, vezetni soha sem fognak, ha elsőseget vának ki magoknak az elvek fölött, miket a' közvélemény a' másokban személyesíte. — És a' fejlődő nemzeti értelem gyakran veté föl vitatás kérdéseül: mi a' különbség e' két hazafi tervei közt? És jött az idegen is, és vezéreiről akará ismerni a' nemzetet, és ez is kérdezgeté: miben különbözik egyik véleményvezér a' másiktól? Természetünkhöz tartozik, hogy ha egyszer kérdés támad ember kebelében, a' felelet is elkövetkezik. — Így támadnak pártok politikában. Kik az őszinte kérdésre önmagoknak őszintén megfelelnek, kiknek meggyőződésük van, képezik a' pártok gyűjtő magvát, mellyhez aztán sok vak utánzó, sok szennyes érdek és sok salak is csatlakozik. — És mondák az emberek: Az első közvagyonosság utján akar vezetni közszabadságra; a' második pedig közszabadság utján vagyonosságra. Amaz ezt tartja: „legyünk csak gazdagok, a' szabadság majd elkövetkezik;“ emez viszont: „csak szabadok legyünk, a' gazdagság majd önkényt eljő.“ — És ezek mondák: Az elsőnek igaza van: gazdag nemzetem nem paczkázhatni kény és kedv szerint, a' vagyonosság önállást nyújt; és lesz szabadság, ha tehetség lesz. Századunk iránya anyagi érdekeknek ugyis kedvező; ez uton haladunk nem lesz olly nehéz, mert ha engedélyre szőlittatik fel a' hatalom, anyagiakban engedékenyebb lesz, mint szellemiekben, ezek féltékenységet gerjesztenek, amott kedveznek kor és istenek; pedig „in ultima analysi“ a' dolog csakugyan egyre megy, és minden lépés előre anyagi érdekekben, egy lépés előre értelemben; pedig szabadsághoz értelem kell. Ha neveltük a' kéjelmet, sok erő marad ben a' hazában, melly most kün elnemzetlenedik, minthogy kéjelmet itt ben nem talál; de találjon csak, 's megszokja szeretni a' hont; és ha szereti, majd csak eljárul egyhez máshoz is, 's a' nemzeti kifejlés sokszorozója egy számmal untalan szaporodik. Azért hát, ha néha egy kis betűjog áldozatába kerülne is, ám isten neki! hiszen örökre nem vezett el; legyen feláldozva, hahogy általa anyagi fejlődés tekintetében nyerhetünk annyit, mennyi föléri az áldozatot. — És mások mondák: A' másodiknak van igaza. Történetekben fekszik a' tan. Nem mutat nemzetet a' historia, melly gazdagság által jutott volna el szabadságra; de mutat sokat, melly gazdagság által ős szabadságát elvesztette. Már Cato mondja: „Timeo, ne divitiae magis nos ceperint, quam nos ipsas.“ Csak olly gazdagság nem veszélyes a' szabadságnak, melly

a' nemzet erkölcsi és anyagi tehetségének szabad kifejlésétől szabadon fejtett; az, mit a' kegyelem nyújt, mi jogok árán vásároltatik, tartós jólétet soha sem szül; 's így mindenek előtt ójuk meg a' szabadságot, a' melly már van; mit itt veszítünk, azt békés uton vissza nem nyerjük tán soha is; és azért jogainkból semmi áron! 's mig itt egy részről mindig öröködünk, más részről emeljünk a' szabadságnak sánczai közé mindig többeket. Szabadság nem veszít, ha megosztatik, sőt mindenkor nő és erősödik. Midőn ezt teszszük, az anyagi fejlődést is leg-sikeresebben mozdítjuk elő; mert ha igaz, hogy csak azon jólét tartós és állandó, melly a' nemzetből fejtett ki önkényt és szabadon: a' szellemi érdekét kell kifejtetni, hogy a' jólét kifejlődhessék önkényt, szabadon. A' szabad szellem csudákat művel az anyagon is. Ez ut — igaz — nehezebb és akadékosabb, indulatot és féltékenységet költ fel ellenünk: de a' jog maga nem lesz áldozat; 's ha gyöngék vagyunk, ha szabadságot védni, fejteti tehetetlenek: inkább akármí, mint testi jökért nyakunkba rázott szolgálajom. — Azért hát jog és szabadság legyen jel-zavunk.

Ez volt a' vélemény a' két hazafíró. Tényt beszélek, 's nem magánynézetet; beszélem azok közvéleményét, kik őszintén hittek mind a' kettőnek lelkületében. A' romlott lelkűek, kik mivel tetteikben csak szennyes érdektől vezérelvek, nemesb valamit másnál sem képesek gyanítani, kik minden erényt sárba tipornak, minden tényt nemtelen kűtfőből származtatnak, nehogy tán valakit becsülni legyenek kénytelenek, a' gyanusítók piszkos serege itt sem maradt el, mint sehol sem; de az illynemű gyanusítgatás a' közvélemény alakulását nem háborgatá. És a' másodíknak political elete igazolni látszott, hogy a' józanabbak közvéleménye őt jól fogja fel. És az elsőnek political életében akadtak néha tünemények, mellyek oda magyaráztattak sokak által, hogy hazafi terve lánczolatában egy más lánczszemnek kivitelére egy kis jogáldozattól vissza nem retten. Emlékezzünk bár például az 1836-diki országgyűlés végére, midőn az adófelajánlási kérdésben e' kifejezés fölött: „három évre és nem tovább,“ mellyel a' követi kar az országgyűlésnek törvényes időbeni megtartását biztosítgatá, azon hazafi és political barátai közt bizonyos feszültség kezdett támadni, 's a' feszültség már-már elhidegülés színét ölté föl, mikor aztán explicatiókra kerülvén a' sor, a' (hibásan) ugynevezeteni szokott oppositiónak vezértagja nyilván 's határozottan kijelenté, mikép ő és barátai nemzetünk anyagi jólétét akarják igenis, de nem minden áron: azért tehát anyagi engedélyekért jogot áldozni soha sem fognak; a' tisztelt hazafi azonban (kétségtelenül fontos okoknál fogva) még ekkor sem vélte jónak, feltárni political rendszere vezérelvét; hanem szólott a' bizodalom szükségéről nemzet és kormány között, 's hogy rossz tactica, bizodalmatlanságot mutatni azon kormány iránt, melly mindennél fontosabb érdekünk, nemzetiségünk tekintetében olly roppant következményű közeledést tön. — Illy tünemények szűlték a' félreértést, 's ez (ismét nem magános nézetet, hanem tényi mondok) annyira ment, hogy voltak, kik már-már megbarátkoztak a'

gondolattal, miszerint nemzet és kormány közti kérdésekben ötle pozitív föllépést igényelni sem kell, mert a' hon javára tervezett vállalatainak sikere végett szüksége van, hogy a' kormány ellen élre ne álljon; 's töle illy dolgokban már csak nemlegességet igényeltek; és nyilván lehetett tapasztalni, mikint csökkent vagy nőtt iránta a' bizodalom, a' mint e' kérdésekben a' nemleges állást elhagyván, egyik vagy másik oldalhoz közelítve látszott emelni nagy nyomadéku szózatat.

Es ime! itt van — nézetem szerint — a' kules, melly a' haladási párt tábort két részre osztá; és korán sem ott, hogy mérséklettek és tulzók vannak; a' mi hiszen ollyas valami, mint Hercules saruja, ollyasmi, a' minek más fokmérője nincs, mint kinekkinek saját nézete; miszerint más értelmezést fölöle nem is adhatnánk, mint ezt: a' ki kevesebbet akar mint én, az tespedő; a' ki többet, tulzó; — vagy pedig: a' ki semmit sem akar, az tespedő; a' ki pedig mást vagy máskép akar mint én, az tulzó, politcái költőncz, lágy velejű, hig eszű, és mit én tudom, mikint hangzanak mind azon gyönyörű epithetonok, mik a' minő nem-zengzetesen hangzanak gróf Széchenyi István szájából, szennyes fegyverek levén, feleletet tán még a' „tulzóktól“ sem érdemelnek. — Nem itt van tehát a' két töredékre oszlásnak kulcsa; mert én legalább, ki — a' mint magától a' gróftól hallottam — egykoron azért tartattam veszedelmesnek, mert hallgatni tudok, több éveken át hallgatva, de folytonos figyelemmel kísérvén a' nemzeti erők nyilatkozatait, ugy tapasztalám, hogy az ugynevezett tulzó párt szakadást soha sem csinált, ő csak szárny volt, melly kiebb száguldott, mint a' test maga, de azért a' testnek tagja maradt; és gyakran mondá, hogy obajtása például = 100, de minthogy azt el nem érheti, a conto 10-et is elfogad; ez a' tulzó párt elveleje, a' többi csak modor, csak színezés. — Nem, a' megosztás kulcsa nem ebben fekszik, hanem abban, hogy a' közvéleménynek igen nevezetes töredéke a' gróft félreértette, vagyis inkább (mert nem nyilatkozott) föl nem fogta; most azonban határozottan meggyőződünk, mikép a' gróf is szellemi alapokra kívánja építeni jelenünket és jövődönket; 's a' grófnak e' határozott nyilatkozata, hahogy (a' miben nem kételkedhetni) a' részleteknél is következetesen keresztülvitetik, képesebb mint más akármí, a' különvált töredékeket egyesíteni; képesebb pedig annyival inkább, mert — a' mint mélyen tisztelt nádorunk a' mult országgyűlésen bölesen mondotta — az egyesülés csak addig nehéz, mig általános elv általános elvnek szegeztetik ellene; mihelyt részletekbe bocsátkozunk, sokkal könnyebben egyesülünk. — Ez annyira igaz, hogy tökéletesen hinném, ha gróf Széchenyi, kivetközvé a' képzelőtehetség sárgaságából, nem bővös mécs világánál tartana szemlét a' Pesti Hirlap fölött, ha nem akarna minden sorában rémeket látni, 's nem azon föltett vagy föl nem tett szándokkal venné akármellyik számát kezébe, hogy abban coüte qui coüte minden esetre veres fonalat talál; alig látna laterna magicai eltorzított árnyékképeket, alig tudná megmondani, hogy tulajdonkép miért ellensége, és pedig ellensége jan. 2-ika óta, a' Pesti Hirlapnak.

„A' kelet népében“ minden egyes szót kúpadra vonni (mint gróf Széchenyi például a „szívtelen gazdával“ tön, miből a' hevült képzelődés leggyönyörűbb ügyvédi mesterségével a' tulajdonnak megtámadását allegálja ki) sem czéлом sem időm. Nem czéлом; mert az illy parányias „Rechthaberey“ az önkecségető hiúságnak hizeleg csak, köznek nem használ; 's én rosz magyarnak tartanám, a' ki gróf Széchenyinek ellenében illyesmiben örömet lenné. De időm sincs; mert a' körülményeink között már természeténél fogva is tömérdek nehézséggel járó hirlapszerkesztés, 24 $\frac{1}{2}$ éves 's illy férfiutól eredő megtámadás által bizony távolról sem könnyült annyira, hogy egyéb foglalatosságra sok időt engedhetne; 's azért az autobiographiában feltűnő állítások közül csak néhány nevezetesbet emelek ki, — azokat, miket midőn taglalgatnék, mellékesen talán a' megtámadás alaptalanságát is sükerülend némelly szempontból megmutatni.

„A' kelet népének“ 2-ik lapján mindjárt beköszönt a' gyanusítás, hogy a' ki fejledező körülményeink közt keserű, annak az, mit elérni akar, (ha tudja, mit művel), tán igen is jó, de honunkra bizonyosan nem hoz áldást; utóbb a' minden tettnél háttérben lappangó nemtelen czélatokrólí gyanusítgatás, mikép ez jószágelkobzásokra dolgozik; amaz üressé vált erszényét egy csöndes kis forradalom által akarja ismét megtölteni; egy más töredék viszont oda munkál, hogy minden akadály nélkül kénye kedve szerint aratgathasson a' nagy homályban, 's a' többi, és ezerszer ismét a' többi annyiszor fordul elő, miszerint lehetlen a' grótot nem kérnem, fontolja meg: valljon jó tactica e, a' keserűket illy keserűen gyanusítgatni; nem gerjeszt e maga ellen gyanút, hogy épen ő az, a' ki oda dolgozik, hogy „többé senkibe se bízzék a' felforrt sokadalom“; 's hogy, mint férfunak illik e, mint embernek szabad e, mint magyarnak tanácsos e, characteret és becsületességet megtagadni mind azoktól, kik történetesen vakon senkinek sem hódolnak, vagy nem elég látnoki tehetséggel bírnak, hogy az ő, 15 év óta mindig tárogatott, de maiglan is soha fel nem tárt terveit felfoghassák? És lehetlen a' grótot meg nem kérnem, méltóztassék megemlékezni, hogy a' gyanusítgatás ezen neme, melly nem tetteket bírál, hanem a' vágyak titkait bonczolgatja, már keleten ugy mint nyugaton olly elcsépelet szalma, olly elkoptatott fegyver, miszerint annak mellőzését a' lovagias gróf Széchenyitől tán némi joggal remélhetők, — ótóle, ki az értelem nevében a' szívnek hadat üzen; ki — mint mondja — mindenben csak szoros logicával, csak száraz számokkal küzd; ki egykoron gróf Dessewffytól, csak a' kurta farkú lórolí lebukás 's egyéb gyarlóságok megemlézését is olly rosz néven 's méltán rosz néven vette; — és szabad legyen kérnem, emlékezzék meg, hogy ha van, kit tetteiben pénzsomj, kincsvadászat, haszonles vezet, e' vágyak kielégítésére egy másik ut sokkal könnyebb, bizonyosabb, veszélytelenebb; 's hogy a' ki Magyarországon legjobb esetben is egy kis nyaktörés veszélyével járó forradalom útján akarná lapos erszényét megtölteni, az nem csak gazember volna, de még bolond is; mert ha forradalmi kísérletek pénz nélkül a' világon

még soha sem sikerültek, Magyarországon bizonyosan a' terjedelmes uradalmacskákat zendítés által senki fiának ősei nem szereztek. Mert hiszen jó lesz megemlékezni, hogy Magyarhonunkban nyílt szemmel is sok ember bir, és sokan is olvasták a' historiát. — Gondolom, helyén volt ezt megmondanom; 's talán épen nekem volt helyén, kinek szándoka tisztaságát a' nemes gróf csak távolagos gyanúsítgatással (minő példaül: „a' ki keserű, az magának tán igen is jó;“ és: „majd meglátszik, magát szereti e inkább, vagy hazáját“ 's a' t.) illetgeti, egyenesen azonban kétségbe nem vonni kegyeskedik. Talán véleményi surlódásainkból a' személyeskedés daróczeit kiküszöbölni e' felszólalás is segíthetend.

Előfordul azon állítás is: hogy „egyesek keserves panaszai mint éles lélekharang a' közhaláli álmon keresztül végre sok hű kebelben vizshangra találtak, 's mindinkább sejtjük, hogy a' magyar lesz, minden esetre lehet“ (12 l.); — „de azért nemzeti létünk körül tudomásunk ma csak az, miképen nemzetünk él, 's hihetőleg élni fog, tovább semmi.“ — Szabad legyen kérdenem, mikép egyezik meg ez állapottal a' tanács: hogy a' szívet hallgatásra kell parancsolni? — Nekem úgy látszik, illy állapotban még igen sok lelkesítésre van szükség, 's illy állapot irányában a' szívhallgattató tanács nagyon különösen hangzik, kivált attól, ki midőn mindig csak az értelemhezi hideg szót javasolgatja (száz hasonló hely közül csak egyet említvén), a' 19. lapon így szól: „Oh ti hazánk reményei, kiket századok kores szelleme, anyatéjjel beszítt elfogultságok 's álnevelés minden emberi méltóságbul ki nem vetkeztetett még, nem reszket e bennetek a' szív, nem emelkedik e mindennapi unalmak nyomorult körén lelketek magasan tul — — nem olvadoz e haláli fagytul összezsugorodott — kebletek mint tavaszi langytul ihletve, eddig soha nem érzett édes melegre — — nem hangzik e bennetek nyilván isteni szózat, hogy hivatástok nem sybariti állatiság, nem halotti tornak meg nem szünő rest ünneplése?“ 's a' t. És a' ki e' sorokat írta, szoros tudományi számolással, 's átgondolt messzevágó terv következésében, íveken meg íveken át csipkedi, szurdalja, korbácsolja, 's — hogy egy szóba foglaljak mindent — nemzetgyilkolási váddal terheli a' Pesti Hirlap szerkesztőjét, mivelhogy a' szívhez, 's nem az észhez szól. — Felhivok boldogot boldogtalant, mutasson a' Pesti Hirlap bármel mely hasábján csak egyetlenegy szóalkatot, telvét illy érzelemdús 's — ha száraz tudományilag nézők — nem sokat mondó szavakkal; — vagy ha talán azt vetné ellen a' gróf, hogy ő nemes indulatokat gerjeszt, nemes szenvedélyt ügyekszik felkölteni: úgy ismét felhivok boldogot boldogtalant, mutassa meg, mikor iparkodott a' Pesti Hirlap nemtelen indulatot mozgásba hozni?

„A' civilisált világnak szinte minden népei elérték már tetőpontukat, 's vénülésnek indulnak, a' magyarnak most derül hajnala“ (24 l.). Ezt csak azért idézem,

hogy alkalmam legyen megmondani, miképen én fentebb a' nemes gróf modorának nyomán kénytelen valék ugyan beereszkedni a' magyar nemzet ifju vagy vén korának taglatatába, mivelhogy a' gróf egész munkája egy illy szóvirágon alapszik: mindazáltal én az illy vénségi, fiataltsági hasonlításokat igen sántikalóknak 's a' rájuk épült országlási rendszert ingatagnak tartom, és magas véleménynyel vagyok az emberiség rendeltetéséről, mintsem hihetném, hogy a' tetőpont, mellyre nemzetek hivatvák, már a' civilisált világnak szinte minden népeinél el van érve, mellyeknek már e' szerint vénülésnek kellene indulniok, következőleg nem sokára majd meg is halniok. Én az emberi perfectibilitást végtelennek hiszem, mint a' számokat, mellyekhez egyet mindig hozzáadhatni, a' nélkül hogy a' legnagyobbat elérnök. — Valahol mondam a' Pesti Hir-lapban, hogy nemzet csak öngyilkolással halhat meg; és a' gróf mondja valahol „A' kelet népében“, hogy ez állításban tökéletesen egyetért: nem kellene hát, csekély nézetem szerint, a' népek vénségének, fiatal-ságának szóvirágesszméjétől magunkat annyira elfoglaltatni engednünk, miszerint erre országlási rendszereket alapítsunk; mert elvénült nemzet-nek meg kell halni; már pedig abban egyetértünk, hogy nemzetnek nem kell meghalni, mivel nemzet csak öngyilkolással halhat meg; — és ha már ebben egyetértünk, nagyon örvendenék, ha a' nemes gróf velem abban is egyetértene, hogy nép, nemzet, keleten ugy mint nyugoton, senki kedvéért nem fog élni systematica.

A' mit a' tisztelt gróf nemes öntudattal elbeszél, mikint látta, hogy „senki azon tán kissé magasb nézőpontról nem fogja fel nemzetünk állását, mint ő; mikint lépett a' nyilvános élet tövismezéjére azon komoly elhatározottsággal, hogy ő fogná, ha senki más, nemzetünk egykori fényének megvetni alapját“ 's a' t. — mind ezeket, a' nemes gróf halhatatlan érdemeinek szívem mélyéből hódolva, csak azért nem lehet nem említenem, minthogy bizonyos következményekkel szoros összefüggésben vannak, mikre nézve a' tisztelt gróft megkérni bátorkodom, ítélje meg: valljon csalatkozom e, ha ugy hiszem, hogy idő 's tér iránt talán egy kis tévedésben van? — Ugyanis, ámbár én — mint mondam — azok közé tartozom, kik a' gróf politicalai élete nagyszerű hatásának kulcsát abban találják, hogy olly socialis gondolatoknak adott szavakat, mellyek igen sok kebelben majd tisztá meggyőződés-, majd homályos sejtelem-képen már készen voltak, 's a' nemzeti értelmességnek e' fogékony-ságánál és a' körülményeknek előre számítható hatalmánál fogva „a' ki-vitelnek tömkelege“ sem volt „lehetetlenséggel hatá-ros,“ sőt az előzvényekből és körülményekből elmulhatlanul és szoros tudományilag (28 l.) el kellett következni, a' mi elkövetkezett: mégis, fogadjuk el bár valóságnak, hogy kezdetben a' nemes gróf felfogása jobbára mindenki előtt rejtély maradt, 's ne taglalassuk azt is, mennyire igaz, hogy ha azt, „a' mi még lelkén van, 's mit most lepleg nélkül előadni“ ígér (261.), „ámbár most is csak kényszerítve és kény-telenül bocsátja azon eszmét, mellyet annyi év óta

rejt kebele, mint éretlen bábót, a' világba" (146 l.), 's „ámbar ez alkalommal sem vehet magának időt, hogy részletes és kimerítő lehessen, de azért mégis csak kitárja a' mondandót" (146 l.), — ne taglalgassuk, mondám, mennyire igaz, hogy „ha mindezt tíz tizenöt év előtt minden lépcső, minden hozzászoktatás nélkül feltárta vala, nem mutatott volna körülményismeretet" (27 l.), mind ezt fogadjuk el mathematicai bizonyosságnak: mégis azt gondolom, ezek a' tisztelt gróft nemzetünk állapotjának 's különösen értelmi fejleménye stadiumának felfogásában némi tévedésre vezették. — Nevezetesen már a' multra nézve is nagyon csalatkozik a' gróf, ha úgy gondolja, hogy midőn a' casinókat, löversenyeket 's illyféléket tervezé, a' nemzet át nem látta, mikép a' végczél nem multság, hanem központosítás; — ám legyen, hogy e' központosításnak végczélja, mikint a' gróf titokban rendszerezé, rejtély volt talán egy és más előtt, de a' központosításra czelzás senki előtt rejtély nem vala, sőt e' központosítás végczéljáról is megvolt igen sok embernek a' maga gondolata; mert valóban olly honban élünk, a' hol történetesen már 15 év előtt is egynél több ember gondolkozott. — Hogy ez mind így volt, azon fogékonyaság, melylyel a' casinói eszme országszerte fogadtatott, 's casinók és olvasótársaságok keletkeztek és folyvást keletkeznek, talán a' legczáfolthatlanabb bizonyosság. Azonban hagyjuk a' multat; én arról ohajtanám a' nemes gróft meggyőzni, hogy a' nemzeti értelmesség a' fejlődésnek magasb fokán áll, mint gondolja. Ő ugyanis „tisztán látván a' mult országgyűlés után, hogy hazánkknak egy elkopott, féligmeddig feudalis, féligmeddig alkotványos szövevényből, emberhez illő, minden álfénytől kitisztult képviseleti rendszerre, minden ingadozás nélküli átvarázslata már már bizonyosnak mutatkozott: kimondhatlan öröme gerjedt; de tudván tapasztalásból, mennyit ront, mennyit semmisít meg a' lehető legjobbnak is időelőtti dobraverése: örömét el nem árulja, hanem keblében féltékenyül mint olly titkot őrizi meg, mellynek fölfedezése messze hátravethetné, de tán egészen meg is semmisithetné fejledező jövendőnk" (52—54 l.). Már én megvallom, ki a' magyar nemzetet 1840. második felében illy vaksággal vert buta csordának 's kormányát is olly rövidlátónak hitte, hogy egyáltalában még csak nem is sejténé, mi történik vele 's körülé, 's bekötött szemmel botorkáznék láthatlan hatalmak vagy messzevágó terveiket rejtélyben szövő vezetők porázán, a' nélkül hogy tudná, miért és hová? — és vakon és bekötött szemmel elannyira, miképen a' nemes gróf még csak örömeinek elárulásával is tán megsemmisitheti vala a' magyarnak egész jövendőjét, — a' ki így látja honunk körülményeit 1840-ben, annak körülményismerete, nézetem szerint, időt 's tért vesztve, hatalmas tévedésben van. — És ezen tévedésből ered aztán a' legjobb szívvél mind azon félremagyarázás, mind azon rémkép-

látás, harag és szenvedély, melly „A' kelet népe“ 24 ívein áradoz; innen ered, hogy a' gróf magát minden combinatióiból kiforgatva érezi, 's mint hátrahagyott, szemlül vesztett mindent hátulról néz, a' mi (megvallja) nem jól esik (34 l.); csakhogy a' ki mindent hátulról néz, az természetesen a' dolgok homlokát nem csak nem jól látja, de sőt nem is láthatja, hanem csak képzelheti; pedig a' képelet az, mit a' tisztelt gróf olly igen rosszal, mi szenvedélyt költ fel, 's egyenesen a' francia forradalom irtózataiba vezet, és azon ösvényre, mellyen e' forradalom hősei 's utódai jártak, Mirabeau-tól kezdve Marat 's Robespierren keresztül egész Pére Enfantin-ig, kik — közbevetőleg szólva — ha ez utólsónak postaszobájában összegyűlhetnének, nehezen tudnák megfogni, a' historia philosophiájának mellyik vezérelvénél fogva kerülnek egy csomóba. — Aztán azon gondolatot sem tudom agyamban lenyugtatni, hogy a' melly combinatiót illy hamar képes volt egészen kiforgatni nemzeti életünknek élénkebb mozgása, mellynek hiszen szoros tudományilag mulhatlanul el kellett így következnie, — azon combinatio talán némelly részeiben mégis csak szenvedhetett volna egy kis változtatást, 's tán sem Aristoteles analysisa sem Bacon inductiója után nem volt alkalmas minden izecskejében olly egyedül üdvözítőnek bizonyodni, mellyen kívül már csak nemzetgyilkolás és revolutionarius syllogismus és átok és enyészet feküdnek. — Én ismerek egy szegény embert, a' nemes gróf értelmi súlya ellenében a' leggyöngébbek egyikét, kinek combinatióit ollyas valami is megzavarta, a' mit termino technico bayonetnek hínak; de megvallom, combinatióiból mégsem érezte magát illy egészen kiforgattatva. — Ámde honnan jöhet kornak és helyzetnek ismeretében az említett tévedés? — A' tisztelt gróf munkájában igen sok jó van elszórva, habár — mint valaki mondá — ez a' jó nem mindig új; így akadtam a' 296-ik lapon bizonyos előkészítmények elszorozására, mik alkalmasint azon fokozatokat jelelik 's igen helyesen jelelik ki, miket a' nemes gróf „logikai egymásutánnak“ szeret nevezni; t. i. szabad biztos birtok, ezt megelőző jó törvény, ezt megelőző elmesurlódás, ezt megelőző egybepontosítás, ezt megelőző kedvessé-tétele a' hazának 's bizonyos helyeknek 's a' t. — Lehet, hogy csalatkozom: de én ezekben véltém az említett tévedésnek kulcsát feltalálni. — A' nagyérdemű gróf ugyanis ezelőtt mintegy 15 évvel igen böles tapintattal megismervén az időnek jeleit, messzevágó tervének kivitelére igen jó számolással kidolgozá a' most idézett előzmények fokozatát, 's elmesurlódás és ebből következni kellő gondolatgyesülés végett megkezde 's férfias szilárdsággal életbe is hozá több' rendbeli központosító vállalatokat: casinókat, lóversenyeket 's a' t.; és ezekből szoros tudományilag el kellett kétségtelenül mind annak következnie, a' mi elkövetkezett; csakhogy e' nemzetnek alkotmányos szerkezetében az eszmék központosításának más eszközei is megvoltak, mellyeknek ugyanazon célra hatalmas sikerrel hatását a' nemes gróf, úgy látszik, számolásában ha nem egészen felejtette is, de bizony-

nyal nem eléggé méltatta, 's alkalmasint azért, mivel saját rendszerének kerékvágásában férfiasan előretörve, a' maga körüli mozgalomra kellő figyelmet nem fordíthatott. — Ily eszmeközpontosítási hatalmas eszközök: a' megyékben fontosabb tárgyak körül nevezeteni szokott küldöttségek, ezek javaslatainak nyomán a' megyei nyilvános gyűlések, törvényhatóságok közti levelezés; az országgyűlések 's ezeknek a' törvényhatóságokkal folytonos elmeszlódási 's eszmeközpontosítási viszonya, s más ezer, kisebb, de mégis életnedvvezető csatornákon kívül a' sajtó, melly ha nem olyan is, minőnek jogelvíleg méltán követeljük, de ha valami jót nyújt, ez talán még szembetűnőbb hatással működik, mint a' hol a' felszabadított Briaræus száz kezének mindenikével szórja az elmetermékeket; úgy hogy például lelkemben meg vagyok győződve, miképen az érdemes gróf „Hitel“e több elmeszlódást, több eszmeközpontosítást eszközölt néhány hónap alatt, mint a' nemes gróf lóversenye 's nemzeti casinója, igen jól számított korszerűségek mellett is, éveken át. Ezen eszközöket én csekély felfogással oly hatalmasoknak hiszem, hogy nem kételkedném egy kis nemzeti büszkeséggel állítani, mikép kedves hazánk — mellőzven a' sajtó hatalmának tekintetét — sokkal több eszmeközpontosítási eszközzel bír, mint akármely más ország, kivevén talán Angliát „meeting“-jeinél és igen kifejlett associationalis életénél fogva, 's ezt is csak azért, mert a' meetingek 's associatiók hatása karöltve jár a' legszabadabb sajtóval. — Ám vessünk egy pillantást megyei rendszerünkre, mellyet én, alkalmasint százezerek után és százezerekkel együtt, oly institutióknak tartok 's hirdetem és hirdetek örökké, mellyet a' világnak bármely institutiójával sem volnék hajlandó föleserélni, és — közbevetőleg szólva — országglási rendszerem ép' azért a' legtávolabbról sem francziás, mint a' gróf talán csalatkozva, talán gyanusítva mondja, mivel én a' kifejlett municipalis életet imádom; a' francziák pedig úgy az 1789-iki mint 1830-iki forradalomban, úgy a' napoleoni korszak mint a' restauratio óta, a' minden helyhatósági életet elsorvasztó centralisatiót bálványozzák; — ám vessünk egy tekintetet megerendszeri életünkre. Van e egy hatalmas eszme, egy fontos ügy, egyetlen érdekes tárgy, mire nézve a' megyegyűlések kevés hónap alatt oly elmeszlódást 's ennek következtében oly eszmeközpontosítást nem eszközöltek, minőt más eszközök által annyi idő alatt elérni lehetlen volna? Nézzük akármelleyiket az 1823-iki szomorú, de szívemelő emlékezetű kérdéstől kezdve, egész a' vegyes-házassági ügy kérdéseig! 1823-ban fegyveres erő környezé a' tanácskozásokat, fegyveres erő foglalá el a' megyék palotáit, a' jegyzőkönveket szétrepesztettek, 's a' fegyverektől környezett nemesség hársak árnyékában mennydörgé a' szabad szót, mellyről az ember azt gondolá, elvész, mint homokban a' vándor nyoma: és mégis minő eszmeközpontosítást eszközöltek e' gyűlések! megláthatjuk jeleit az 1825-iki országgyűlésre adott utasításokban 's azon országgyűlésnek irományaiban, törvényeiben. — És így hasonlóan minden nagy és fontos kérdéssel egész mostanig. — No már hogy e' gyűlések az elmeszlódást végtelenül előmozdí-

tották 's előmozdítják, 's így az eszméknek központosítására, mely a ' nemes gróf tervének láncolatában méltó helyet foglal, erős hatalommal közredolgoztak, tagadni csakugyan lehetlen; vegyük még ezekhez, hogy azon 15 év alatt, mióta a ' nemes gróf a ' maga rendszerének épületét fokról fokra emelgeti, az országos rendszeres munkáknak országszertei taglatán kívül, mit a ' körülmények nemzeti értelmességünk sokszorozójában mérhetlen súlyu factornak bizonyítottak, — e' 15 év alatt, mondom, közel 7 esztendeig országgyűlés volt; — és minő országgyűlések! Alig van az ez idő szerint teendőik között fontos kérdés, mely ezeken, legalább alapelveiben vagy előzményeiben, szóba nem jött; és felejtjük, ha tetszik, mind azon eszközöket, melyek ez országgyűlések elmesurlódásait a ' nemzet legtávolabb ereibe elszivárogtaták, és ne vegyük bár tekintetbe Orosz 1830-iki országgyűlését, gróf Széchenyi Stadiumát, Deák követjelentéseit 's t. eff., csak azon egyre emlékezzünk, hogy országgyűlés alatt, a ' követek 's küldöik közti folytonos viszonynál fogva, minden vármegye egy-egy elmesurlódási műhelylyé változik, 's hogy e' hét év alatt minden megyében évenként vagy hat, következőleg összesen a ' megyékben mintegy 2184 közgyűlés volt, — több mint Nagybritaniának minden meetingje 's politicai lakomája hasonl időben! A ' ki mind ezt tekintetbe veszi, lehetlen meg nem győződnie, hogy a ' hol illy elevenen kering az alkotmányos élet szívére, ott az elmesurlódás egészen más progressióban megy véghez, 's egészen is más természetű, mint ha csupán a ' nemes gróf rendszerének fokozatain lépdegélne; és innen a ' tévedés, melyet kor 's körülmény felfogásában a ' nemes grófnál észrevenni gondolok; ő szilárd hűséggel dolgozott minduntalan saját tervének fokozatai szerint, és vállalatai többnyire sikerültek, mert jól levén gondolva, a ' nemzeti fejlődés processusába igen jól beillettek; ugyde ezen vegytani processuban más agentiak is működtek, mely működést azonban a ' nemes grófnak hona javára szentelt tömérdek foglatosságai közt nem volt ideje figyelmes szemmel kísérgetni (hiszen ez évnek 8-ik hónapját eljük már, 's gróf Széchenyi jelenlétének tán egyetlenegyszer sem örvendhetett Pest vármegyének közgyűlése, ámbár gondolatom szerint Pest vármegye népes közgyűlései a ' nemzet eszméletéről több adatokat nyújthatnak, mint bármilly társalgási kör; 's ezen gyűlések a ' nemes gróf értelmi súlyának az eszmék központosítására nagyobb 's pozitívabb tért nyitnának, mint a ' Pesti Hírlap ellen a ' casinóban egy hónapon altali negatív agitatio); — nem levén pedig ideje a ' nemes grófnak nemzetünk eszméletét szemmel kísérni, ezen nem-kisérés okozá, hogy a ' magyart saját körülményeiben annyira idegennek vélné, miszerint jövődjé lehetne veszélyeztetve, ha valamikép a ' nemes gróf csak keble örömét is elárulná; — pedig hiszen im! elárulá örömeit és fájdalomait, feljajdulását a ' vészharangnak félreverésével kísérte, 's a ' látnok bűhatalmával kiáltott a ' nemzetre; — és im! a ' nemzet meghallgatta őt, és legkisebb, de csak legkisebb baja sincs, jelenének nincs, jövődjét pedig öntudatának érzetében e' bajtalan jelenből fejtegeti; soha sem haladott férfiasabban, mint épen most, és soha sem volt nyu-

gottabb, soha kormányával bizodalmasabb lábon, mint e' férfias haladás közben. — Hogy ez mind nem azon lépcsőzet szerint történik, mint a' nemes gróf tervében írva volt, igen természetes; mert nemzet — mikint már mondtam — senki kedvéért nem fog élni systematic; de már azt, hogy ezen igen természetes tüneményt a' nemes gróf hazai mozgonyunk rendetlen mozgásának hiszi — mivelhogy ez nem az ő kerékvágásában halad — hogy e' miatt combinatióiból magát kiforgatva érezi, és elmaradva mindent hátulról néz, — ezt valóban az egész honnak mélyen kellene sajnálnia, ha nem látnók, hogy ezen állapot jóra-fordítása igen könnyű; méltóztassék csak a' nemes gróf, a' helyett, hogy a' nemzeti életet akarná combinatióiba beilleszteni, a' helyett hogy a' nemzet itezéjét combinatióinak meszelyes üvegébe akarná beszorítani, — méltóztassék maga saját combinatióit a' nemzet életébe beilleszteni; más szóval: szűnjék meg a' nemzeti élet egyik nevezetes műhelye a' közgyűlések iránt hideg közönyösséggel viseltetni; a' kor egyik másik szülőltjének pedig (és nem szülőltjének), a' helyett hogy utját állani törekednék, lépjen föl vezérévé, és saját tervének számításában a' kivülei, de tagadhatlanul létező számokat vegye szintugy sokszorozó factoroknak: és a' hátulról-nézés helyéből — a' mi gróf Széchenyinek semmi esetre nem illő hely, sőt nem is szabad — tüstint ott lesz, a' hol lennie kell: a' haladó mozgonyon elől, a' „tender“ közelében; 's itt csak egy kérést engedjen: ha kívánja, hogy tacticáját szerkesztők és nemszerkesztők eltanuljuk, méltóztassék azt — már akár Frontinus theoriája, akár Napoleon praxisa szerint — foltozás helyett egy kissé újraönteni; mert hogy olly tactica követésére, melly mellett az ember combinatióiból kiforgattatik, 's majd két pad közti helyzetbe jó, majd szelektől lebegtetett laptá szerepére kerül, — hogy illy tactica követésére az embernek nem nagy kedve lehet, az már csakugyan természetes.

'S most még némelly állításokat csak futólag, mintegy figyelmeztetésül kívánok elsorozni. — A' 31-ik lapon mondatik: hogy a' nemes gróf száz árnyéklatban mindig arról ügyekezett a' kormányt meggyőzni, mikép „a' nemzeti erő kifejlődése korántsem láz, hanem örvendetes jel.“ Ezért én, a' nemzetnek egyik legparányibb tagja, a' nemes grófnak hálás köszönetet mondok, 's ugy hiszem, e' köszönetben osztozik az egész nemzet, melly a' nemes gróf nyugtató szavát im! most, az általa annyira gyanusított korban is, eleven haladása melletti férfias nyugalomával, olly becsületesen váltja be; — adták volna bár a' nemzet sorsára ügyelő láthatatlan hatalmak, kiknek kezeiben, a' gróf hite szerint, néha közöttünk a' legnagyobb sem sokkal volt egyéb, mint engedelmes eszköz. — adták volna bár e' láthatatlan hatalmak, hogy a' nemes gróf nyugtató szózata a' meggyőződéshez, illető helyütt, kissé hamarabb utat talál! azonban miután csakugyan talált, miután a' kormány csakugyan meggyőződött, hogy a' nemzeti erő kifejlődése nem láz, hanem örvendetes jelenet, 's ezen meggyőződésének következtetésében szorosabbra is fűződnek a' köl-

esős bizodalom kötelekei, mint valaha: legyen szabad a' nemes grótot megkérnem, ne változtassa szerepét, ne ügyekezék lerontani, a' mit épített, ne törekedjék a' kormányra rábeszélni, hogy a' nemzeti erő kifejlődése korán sem örvendetes jel, hanem láz, hagymáz, meg tökéletes lobbaindulás.

A' 32-ik lapon azon pszichologiai észrevételt olvassuk: „hogy habár fáj is a' megérdemlett gúny és a' méltó leczkézés, azt mégis inkább türjük, ha magunkhoz hasonlóktul, vagy magasb állásuaktul, 's nem alulrul nyujtatik.“ Legyen szíves a' nyájas olvasó ezt az „alulrul“ szót egykissé magának megjegyezni; nekem úgy tetszik, hogy ez által bizonyos boszankodásnak kulcsa van kezünkbe adva, de vele egyszersmind a' fokmérő is, melly azon boszankodásnak belérteksúlyát kimutatja. Isten őrizzen minden gúnytól! kérem a' nemes grótot, méltóztassék jól megleczkézni, ha tollam nedvébe valaha gúnyepe keverednék; 's hogy e' részben se legyen kifogás hirlapunk ellen, méltóztassék a' magasb állásuak irányában a' „méltó leczkézés“ kezelését hében-korban elvállalgatni, — nehogy alulról jöve ingereljen; addig pedig, hogyha szentségtörés volna is, megemlékezni, mikép Ulászló király III. Decretuma előszavában (Ulászló királyt pedig csak nem hozhatjuk gyanuba, hogy a' „Droits de l'homme“-ból meritgetett), az mondatik: „cum quibus una est nobis nascendi moriendique conditio, illis prodesse potius, quam inutiliter dominari deberemus.“ Legyen legalább szabad, míg alkotmányunk áldásainak mindenkire kiterjesztését törvényes esős uton a' nemes gróf vezérlete alatt eszközölhetnök, ez aristocratiai országban Verbóczy I. része 2. czimére megemlékezni, miszerint azon bizonyos „kötelességérzet“, mellyet a' nemes gróf a' 370-ik lapon, népnevelésnek és minden másnak félretételével, nemzeti nagy sakkjátékunkban tüstinti huzásnak ajánl, ha lélektanilag nem, legalább jogtanilag rábirhatná a' magasb állásuakat, hogy az igaz szó (ha igaz szó) ellen ingerültségbe ne jöjenek, ha talán neha alulról jő.

És most e' fejezet berekesztéseül csak még egy szót. Azok közül, kiknek szerencséjük volt a' mult országgyűlésben részt venni, remélem, akadand valaki, eléggé avatott a' dolgok belsejébe, ki meg fogja menteni történeteink e' fényes szakának emlékezetét azon vád alól, mintha karzatok parancsoló fölhevülése miatt, a' tökéletes lobbaindulásnak ösvényén gyors léptekkel közelgett volna a' törvényhozás olly conventi jelenetek felé, mellyekben a' napi győzedelem csak a' legnagyobb erőszak volt (39 L). Ohajtom, legyen, ki egy kis ellentétben a' nemes gróffal nem csak a' magyart, a' millyen lesz, hanem azt is, a' millyen már, eléggé szereti 's becsüli, hogy a' jogvédelem szilárd küzdésére ne hagyja felütni a' szenvedélyes erőszak rút bélyegét; én ebbe nem ereszkedhetem, mert engem a' kigúnyolt szenvedés napjai elzártak a' látvány szemléletétől; — de már azon állításra nézve, hogy a' magyar nép minden alkotmányos népek legalacsonyabb lépcsőjén áll (45 L), habogy azon népről van szó, melly ekkor alkotmányunkat milliók kirekesztésével monopolizálta, —

ezen kirekesztés ugyan magas fokon állásnak nem igen vétethetik: de ha más részről országos és megyei gyűléseink szelleme 's maga az elmesurlódás is, melyet a' grófnak előidézni tetszett, kellő figyelembe vétetnek, joga lesz talán a' magyar nemességnek, némi nemes öntudattal éreznie, hogy szabadelmű kifejlés tekintetében a' világ történeteiben talán egyetlen példát mutat; más részről pedig azon nemzet talán mégsem áll, egyetemben véve, az alkotmányos népek legalacsonyabb lépcsőjén, mellynek kebelében a' szabadságszeretet oly kiolthatlan lángokkal ég, hogy magát 's alkotmányát illy körülmények közt 1000 éven át fentartaná, míg körüle délen, éjszakon népek vesztek, nemzetek enyésztek el. — És ez évezredes élet talán alkalmas lehetett volna a' nemes grófnak egy kis kezességet nyújtani, egy részről: hogy nem oly népcsordának vagyunk tagjai, melly eszméletlenül indult, eszméletlenül jár láthatlan hatalmak pórázán; más részről: hogy csalódáson alapult számolás volt, e' nemzet fölött egy hirlapnak nem kedvelt modora miatt a' vészharangot meghuzni; azonban engem nem csal a' hiedelem, hogy e' nemzetnek gróf Széchenyi vészharangja ellenébeni magatartásából is ki fog világlni (talán egy részben már ki is világolt), miképen tán mégsem oly alacsony fokon áll, mint némelyek gondolák. — És ekkor mi lesz gróf Széchenyi feljajdulásának árnyékoldala? — Az, hogy egy régi átok ujjalag bebizonyodott, melly így szól: „Ne legyen egység soha köztetek.“ — Alig léptünk a' kor szükségeihez tartozó haladás ösvényére, 's im! a' haladasi rész egyik vezére, a' helyett hogy tanácsával éltetné, vezetné, élethálos harczra kel azon résznek egyik organuma ellen, melly által ő maga, is annyi jót eszközölhetne. — De hogy részemről legalább ne adjak bel- 's külföldnek okot, lenézó gúnynyal mondani el rólunk, miképen a' helyett, hogy egymást felvilágosítva, ha együtt nem lehet, legalább egymás mellett haladnánk az irányban, mellyet hazafiság jelel, inkább egymás hajába rohanunk, 's tetszünk magunknak a' foglalatosságban, egymást gyanusítgatni 's nevetség tárgyává tenni, — én átkozom a' kénytelenséget, melly nem engedi hetekig hónapokig nyugodni hagyni hirtelen összeirt soraimat, miszerint egészen higgadt kebellem észrevegyem, ha van e egyetlen szóban egy epés fulánk, melly a' gróftól méltán bánthatná; 's kitépjem e' fulánkot, még akkor is, ha megmaradása hiuságomnak hizelgene; kitépjem pedig korán sem félelemből, mert annyi öntudatot talán csak szabad lesz vizsontagságterhesen leélt napjaimból merítenem, mennyi kell, hogy elmondhassam: jogszerűségem érzetében e' szót „félelem“ nem ismerem, még gróf Széchenyi ellenében sem; hanem kitépni szeretném a' most talán észre nem vett fulánkot a' tiszteletnél fogva, mellyel a' grófnak tartozom, 's azon ohajtásnál fogva, hogy gyöngé szózatom ne növeljen, de — hacsak lehet — egyenlitsen a' szakadáson, mellyet a' gróf előbb eszközölni, utóbb hirdetni jónak tartott; és ez indulattal térek át tulajdonképeni védelmemre.

II.

VÁD ÉS VÉDELEM.

Itt állok tehát a' megtámadott! ellenében egy szótengernek, mellyből sok szép gondolatot halászhat, kinek az isten szép számmal adott üres órákat, mikkel — fájdalom! — a' 24 órai rögtönzésekre kárhoztatott hirlapszerkesztők meg nem áldattak; itt állok ellenében egy tömeg vádnak, mellyről a' megtámadó maga megvallja, hogy bebizonyíthatnia vajmi nehéz, miért is bizonyítás helyett egészen à la Fouquier gyanusításhoz folyamodik, mire viszont felelni vajmi nehéz; mert vád helyébe állított gyanusítás nem az értelemhez, hanem érzelemhez, pedig nem mondhatnók, hogy a' legnemesebb érzelemhez, sőt megriasztott szenvedélyhez szól; itt állok ellenében egy névnek, mellyről három nehéz év szenvedése után Pest vármegye teremében ejtett legelső szavaimban mondtam, hogy csak buzgó hálával s' hő lelkesedéssel lesz emlegetve minden magyartól, a' míg lesz magyar, — illy névnek ellenében állok egy igénytelen homályos polgár, és állok ellenében bokros érdekeknek, mik — bizonyossá teszem a' nemes grófort — e' honban feledve nem lettek volna, habár nem frisittetik is fel olly sűrű emlegetéssel emlékeztetik; és állok én, kinek köre eddig olly szűk vala és tehetségei olly csekélyek e' szűk körben, hogy gróf Széchenyi méltán kérdehetné: „valljon mi nagy jót tett a' hazának?“ 's én semmiségem érzetében porba borúlok, hogy felkiáltssak — semmit! de még csak legkisebbet sem! csakhogy nem azért, mert nem akartam, hanem mivelhogy nem tehettem. — Illy megtámadott, illy megtámadónak ellenében, ügyem felől előre kétségbeesném, hahogy e' nemzet olly eszméletlen népcsorda volna, mellyből a' fiatalabb nemzedéknek — mint gróf Széchenyi (87 l.) mondja — „igérjük a' föld minden kincseit és elhiszik, igérjük magát a' mennynek országát és nem kételkednek;“ de mivel én ezt másképen tudom, mivel ugy tudom, hogy e' nemzetnek akár örege akár fiatala vakon még egy gróf Széchenyi Istvánnak sem hiszen, megkísértem a' védelmet, 's megkísértem annyival inkább, mert mellettem az élet, nemzetem nyilvános élete szól; 's nyugodt folyamával a' cáfolatot helyettem már is magára vette, sikeresebben mint én tehetném. — A' hajdan híres „Bölcsészeti párbeszéd“ -ben (Dialogues philosophiques) kérdi egy tudós: „Mikép bizonyítaná be ön az istenség lételet?“ — „En ouvrant les yeux“ — mond a' felelet. — Valóban ha nem volna szentségtörés a' legnagyobbat csekélyiségekre alkalmazni, e' kérdésre: mikép bizonyítom

be, hogy a Pesti Hirlap nem vezet forradalomra? nyugodt érzéssel felelhetném: „En ouvrant les yeux.“ Tessék szétnézni az országban! — Én szétnéztem, 's ügyekeztem, mennyire emberi gyarlóságom engedé, el nem fogulva nézni szét; 's ha csak árnyéknyomat látnám is a veszélynek, melyet gróf Széchenyi gyanít, vagy — jobban mondva — mellről gyanúsít: inkább gyávának akarnék látszani, mint rossz hazafi lenni, 's letennem örökre szerencsétlen tollamat, egyedül abban keresve vigasztalást, hogy szándokom tiszta, célom szent vala; de miután mindent inkább látok, mint veszélyt, 's hazám egén fellegborulatot észre nem veszek, kivevén amott délkelet felé, hol talán szintugy csak azért borúl, mert a nyilvános nemzeti figyelem körén kívül van, a körülmények ily helyzetében lehetlen nem remélenem, hogy habár hirlapszerkesztői hatásom sokat nem használ is a honnak, de legalább átkozott nem lesz emlékezetem.

A gróf a Pesti Hirlapot ugy támadja meg, hogy megtámadását személyemre is kiterjesztené. Talán jobb tactica volt volna elhagyni azt, mire nézve szükségesnek vélte, a megtámadottat eleve felszólítani (118 l.) „tűrje a közjó kedvéért az érzékenyebb vágásokat.“ — Ám legyen! türom, 's még örömeztőbb talán, ha megkimél a gróf mindazoktól, mik Shakespeare Antoniusának ismeretes refrainjéhez hasonlítanak: „But Brutus is an honorable man.“ Csak egy szót engedjen az érdemes gróf. — Három hosszú éveken át üritém a vesztett szabadság kínpharait, lélekben értelemben elmaradottan, kipótolhatlan veszteséggel, és ezalatt családom, melynek egyedüli gyámola valék, 's melly másra nem szorult én kivülem, nyomorúságra jutott, melly ellen csak a nemzet nagylelkűsége nyujthatott irt. — Kínos állapot, uram! mert el kellett az irt legalább kölcsönleg fogadnia; pedig a becsületes szegénységgel, melly önerejében keresi 's találja rendithetlen függetlenségét, karöltve jár egy érzés, uram, mellyről a gazdagoknak kincsalmaik közt fogalmuk sincs; — — és atyám e' bánatos állapot alatt összeroskadott; béke nem derült élte alkonyára, — és nem adhatta áldását reám; — csak sirját lelém! — — E' seb még most is gyakran felsajog, 's még soká fel fog sajogni kebelemben; de nem kiáltám magam' áldozatnak, panaszt e' szájból senki sem hallott; én megköszöném a nemzet kegyelmét, 's aludni hagytam az elmúltakat. — És eljő a gróf, 's gúnynyal tetézi a szenvedésnek emlékezetét! — — Gróf ur! ez nem volt — — (mikép mondjam csak, hogy epés fulánk szömban ne legyen?) ez nem volt gyöngéd bánásmód. — Elmehet hidegen a szenvedés mellett, ha ugy tetszik: de ha jó számolónak kíván tartatni, óvakodjék azt gúnynyal illetni; mert a számolástól, melly tréfát üzött a szenvedésből, lázadva fordul el „kebel“ és „velő.“

'S aztán ti nemesek! kik — mint a gróf a 267-ik lapon mondja — személyemben „a magyar legszentebb jogainak megsértését véltétek szemlélni, 's azért olly gyönyörű lelkesedéssel vitytatok (nem érettem, gróf ur, ki egy súlytalan porszem valék, hanem) e' jogokért,“ esdekelve kérlek, felejtsetek el,

a' miatt, mit gróf Széchenyi István soraitokból az országgyűlésen mondott volt, — felejtsetek el, hogy „A' kelet népének“ szerzője e' dolgok kútfejét „ujhuzásokra“ reducalja, és a' „borstörést“ emlegeti, 's most, midőn a' multra feledékenység fátyolát vetve, nemzet és kormány kezét fogott, Eris gyanánt lép föl, gyönyörű lelkesedésekre homályt borítani a' gyanúsitással (113 l.), hogy „kiviláglik, mikint azon féltékenység nem volt tán igen oknélküli, melly bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott.“ — Többet nem szólok; remélem azonban, igazolva leszek mindenki előtt, hogy e' két pontot egészen hallgatással nem mellőzhetém. — 'S most lássuk, minő szörnyeteg ez a' Pesti Hirlap, mellynek még csak modora is veszélylyel fenyeget egy nemzetet, 's mellynek megtámadásához gróf Széchenyi bizonyos martyri resignatióval, még holttestén is keresztülindulást 's ki tudná, mi minden szörnyüéseket emlegetve, fog hozzá.

„A' hihetőség mérlege — mond a' nemes gróf az 58-ik lapon — arra sűlyedt, hogy egy csendes, ingadozás nélküli refomatiónak előestéjén volnánk. — 'S im egyszerre, 's nem tudom, ki által és mi módon, azon ötlet jut szőnyegre, nem volna e' üdvös olly nemzeti hirlapot szerkesztetni, melly mint a' haladó, 's a' mult országgyűlésen 's kivált ennek végén valami vezérttestületet képző résznek organuma, a' hon minden intelligentiáit egybepontositná 's a' t. — Nagy eszme, felséges terv! — — — 'S így lón, hogy a' legszebb várakozások közt ültük e' folyó 1841. évi január 2-án a' kormánytól engedelmzett, és sok jó hazafi buzgó ohajtásával kísért, de bennem nem csekély aggodalmakat gerjesztő Pesti Hirlap születési napját.“ —

És ismét a' 99-ik lapon; „Hát ez azon lap, melly a' magyar haladási résznek, a' magyar értelmességnek volna ugyszólván organuma, és mellynek helyességeért nekünk a' haladás embereinek mintegy in solidum jót kellene állni?“

Az első idézetben e' szavak: „a' kormánytól engedelmzett Pesti Hirlap,“ ha magokban vesszük, egészen henyén állanak, miután a' sajtószabadságot elvileg a' nemzet állhatatosan fentartotta ugyan, de a' mint most állunk, gyakorlatilag, hirlapot a' kormány engedelmzése nélkül nyomtatni 's kiadni senki sem képes. És így azt, a' mi honunkban az időszaki sajtónak közös és közönséges föltétele, a' Pesti Hirlapra nézve különösen kiemelni, henye dolog; de ha ezen, magában henye kifejezés összeköttetik a' Pesti Hirlap szerkesztőjének multja, viszonyai 's azon elveivel, mellyekhez szilárd ragaszkodása némi vizontagságokkal volt összekötve: ezen különös kiemelés némi gyanúsitást akarhat gerjeszteni. — Más részről viszont az in solidum jótállás kelléke azon hiedelmet támaszthatná, hogy a' Pesti Hirlap ama' vezérttestületet képző rész terve szerint és szándokából született. — Ez igen hízegő volna reám 's a' Pesti Hirlapra nézve. Azonban, bár gyöngitsem vallomással helyzetem erejét, igazságnak tartozom a' kijelentéssel, hogy a' Pesti Hirlap nem mint választott organum született.

hanem organummá csak vált, 's most is csak azon résznek organummá, mellynek pártfogását 's hozzácsatlakozását megnyerni szerencsés volt. — Lesz talán, a' kit érdekel, ha elmondom röviden e' lapnak keletkezését.

Nehéz idő vonult el vállaim fölött; és midőn elvégre viszonzótott barátaim megismertettek az időkkel 's dolgok és személyességek változatival, volt köztük nem egy, a' ki tanácsolá, ügyekezém az időszaki sajtó körében magamnak munkatért nyitni; de feleletem mindig az vala: nem látom módját; mert a' míg törvény nem mondja ki, hogy hirlapkiadásra engedelmkérés kell, énnekem engedelemért folyamodnom erkölcsi lehetlenség; különben is nem tudtam magammal elhitetni, hogy a' könyvvizsgálat és az én tollam, melly ha nem irhat is mindent, mit gondolok 's érzek, de mást, mint gondolok 's érzek, írni soha sem fog, egybeférnének. Azonban látám, mikép egyik másik hirlapban a' megyegyűlések szóba jönek, 's a' Társalkodóban gróf Zay levele nemzetiség, Tanárky „utazása Erdély“ben alkotmányfejlési eszmék körül, több cikkek a' Hirnökben 's melléklapjában, különösen a' sajtósabadságróli cikk, oly terep mozognak, miszerint írni talán mégis csak lehet; 's magános körben valóban sokat beszélgeténk: mennyire kívánatos egy lapnak keletkezése, melly egy részről a' törvényhozási nagy kérdések előkészítésével, más részről az autonomicus beligazgatási javításokkal foglalatostkodván, tegyen jelenre, a' mennyit tehet, hasson jövőre, a' mennyit lehet; — és egy tisztelt barátom, ki a' nemzet bizodalomban kitűnő helyen áll, magára vállalá egy illy hirlapnak létesítését kieszközleni, mellynek munkatársai közt nekem is ugy valamint hirlapja irányával megegyezendő minden becsületes ügyekezetnek egy kis tért engedni szíves volt volna. — Megtette hát a' szükséges lépéseket, azonban — sikeretlenül. Időközben Landerer Lajos ur a' Munkácsy ur által kiadott Sürgöny kiadó-tulajdonosi jogának a' volt tulajdonos hozzájárultával magára átruházását legfelsőbb helyen megnyerni szerencsés volt; és a' szerkesztés is elrendeztetett, és a' hirlap kiadását megelőzve közrebocsátott programma is elkészítetett, midőn Landerer ur (jó vagy rossz számolással, az Isten tudja) azon ötletre jó, hogy hirlapjának szerkesztésével engem kinaljon meg. És a' mult december 28 vagy 29-ik napja volt, midőn Landerer ur azon kérdéssel lépett szobámba: nem volnék e hajlandó januarius kezdetével minden esetre megindítandó „Pesti Hirlap“jának szerkesztését magamra vállalni? Kérdésére viszont kérdéssel feleltem: ha meggondolta e, hogy szerencsétlen nevem bizonyos helyeken nem a' legjobb ajánló, 's nem tart e tőle, hogy ha lapjának szerkesztését én rám bizza, a' Pesti Hirlap napvilágot soha sem lát? — „Természetesnek fogja ön találni — felelt Landerer ur — hogy mielőtt önt megszólítanám, erre nézve magamat biztosítani el nem mulasztottam. Én tegnap este érkeztem Bécsből, 's ott — megvallom — egyenesen a' végett voltam, hogy biztos legyek, nem veszélyeztetném e a' legfelsőbb kir. engedményezést, ha szerkesztőnek önt kérném meg? És örömmel értesítem önt, hogy e' járatban alkalmam volt tapasztalni,

miképen a' kormány jelenleg azon meggyőződésből indul, hogy „Magyarország alkotmányos ország levén, azt máskép kell kormányozni, mint az austriai örökös tartományokat, 's hogy a' magyar nemzet hoszas alkotmányos élet után megérett annyira, miszerint minden véleménynek, a' méltányosság, törvényesség és illendőség határai közt (mire hiszen felügyelni a' censurára van bizva), szabad kifejezés engedessék.“ Hirlapomra nézve tehát a' dolgok úgy állanak, hogy a' kormánynak meglevén garantiája a' censurában, egyébiránt én vagyok a' tulajdonos, 's mint ilyen köteles megtartani a' hirlapkiadásra nézve fenálló szabályokat, miket megtartván, mikint kezelem lapom belső oeconomiaját? abba senki sem avatkozik. Hogy pedig pusztán név ellen a' kormánynak kifogása nem lehet, azok után, mik a' mult országgyűlés végével történtek, a' kormány következetességéről előre is föltehetni véltem, a' minthogy nem is csatlakozám.“ — Ily nyilatkozások után, miket — úgy gondolom — minden becsületes magyarnak megérteni örömeire válandik, meg levén a' felől nyugtatva, hogy Landerer, urnak, ki hozzám ismeretlenhez olly szíves bizodalommal közelifétt, kárt nem okozok: megnéztem a' már kibocsátott programját, és semmit sem találván benne, mi egy becsületes embernek, a' haladás barátjának 's hazáját hűn szerető független lelkű polgárnak gondolkozásával ellenkeznek, kinyilatkoztatám: hogy egyezkedésbe bocsátkozni nem idegenkedem. És a' szerződést megkötöttük, és a' mult év utolsó éjjelén íróasztalomhoz ültem azon föltett szándokkal, hogy megírjam a' bevezető cikket, melly lapjaimnak általános irányát kijeljelje, nekem pedig nyomban próbakövíül szolgáljon, nem parancsolják e becsület, elvűség és lelkiismeret, hogy a' tollat, a' mint fölvettem, azonnal le is tegyem? mert — gondolám — meggyőződni, hogy nem lehet, szintugy nyereség. — És a' mint cikkem alatt e' jegyzetecskét pillantottam meg: „*Exmissis deletis et mutatis mutandis admittitur*“, mérlegre vetém, lehet e' türnöm azt, a' mi kitöröltetik, elfogadnom azt, a' mi változtattatik, azok végett, a' mik megmaradnak? és komoly latolgatás után a' felelet lelkemben „igen“-re dőlt; és az első szám utnak indult, ha jól tudom, tán 60 előfizetővel; a' kiadó 2500 példányt nyomatott, de már az első félévben második kiadást kellett készítenie, 's most a' második félévben előfizetőinek száma (mit — úgy hiszem — Landerer ur nem akar titkolgatni) körülbelöl négyezerre megy. — Ezt azért említem, mert ámbár az olvasók számát kérdésdöntő körülménynek nem hiszem is: mindazáltal, ha magunkat mystificálni nem akarjuk, el kell ismernünk, miképen legalább a' taticabani korszerűtlenség vádjára ebben is fekszik némi felelet, miután a' magyar olvasó közönségnek e' növekedő pártfogását akármí másnak tulajdonitsuk is, ama' képzelt nimbusnak (mellynek emlegetését gűnynek vegyem e' inkább, a' hatalomnáli gyanusítgatásnak, vagy talán költészeti virágnak? semmiségem érzetében valóban nem igen tudom) — ama' képzelt nimbusnak — mondám — bizonyosan nem tulajdoníthatjuk; mert a' nimbusok olly ködleppek, mellyek félévi napfény sugarainál elfoszlanak, mint álmképek.

Azonban, mielőtt szerkesztéshez fognék, mind az iránt: mit? mind

az iránt: mikép? magammal tisztába jönöm szükséges volt. És itt mindenek előtt szembeötlött 's később gyakorlatilag is megvalósodott azon körülmény, hogy csupán a' nemzetélet magábóli belső fejleményének ügyei számolhatnak szabadabb mezőre: kérdés tehát, okosság volna e elhanyagolni ezt, mivelhogy máson is nem munkálhatunk? A' felelet igen könnyű volt; annival könnyebb pedig, minél világosabb, hogy a' kebleket ingerlő viharok lecsillapulván, józan számolás int használni az alkalmat, melly a' viharok lecsillapultával reményt nyitott, hogy a' nemzeti test belső kifejlésének munkálkodását kedvezőbb időjárás kísérendi. — És e' mezőn én is úgy, valamint gróf Széchenyi és más százezerek (mert e' gondolat már korán sem titok a' nemzet előtt, mikint azon angol gondolná, ki azt vélte, ő találta fel „Budapestet a' porost“) — e' mezőn én úgy, valamint más százezerek, két ikerdolgot láttam, a' mellyre buzgó lelkesedéssel törekedni kell; 's ez: nemzetiségünk biztosítása és alkotmányunk kifejtése. És erre az eszközök három egysége van a' magyarnak kezei közt: egyik a' törvényhozás, másik az autonomicus beligazgatás, harmadik a' polgári élet egyesületekben és egyesekben. — Ezen harmadikra nézve a' polgári erény, a'

„Minden országok támasza, talpköve
A' tiszta erkölcs“ (Berzsenyi
után „Hitel“ 169 l),

az emberiségnek megtagadhatlan szent érzelmei, a' polgárisodás igényei, szabadságérzet, törvényesség és rendszeretet és magasztos honszerelem — látszottak folytonos buzditást, ébresztést és lelkesítést követelni, soha szem elől nem vesztve, hogy a' magános erényt a' pillanat kénytelensége sokszor szentségtelenül igényelje bár, a' magános élet munkaphasisai mindazáltal az egésznek habgyűrűzetében befoglalvak, következőleg azon kell iparkodni, hogy a' magános erők nyilatkozatai, bár helyzet, állapot 's ezer különböző viszonyok szerint különbözők legyenek is, miután V. Károly császár tapasztalásiból tudjuk, hogy még csak az óraműveket sem lehet egyenlő járatba hozni, annál kevesebb embereket, — mindazáltal ez erőnyilatkozatok, a' mennyire lehet, ama' két főczél felé intéztessenek, s' a' beligazgatás és törvényhozás intézkedéseivel összehangzásba jöhessenek. — Következett a' helyhatósági élet munkakörének tekintete. És itt mindenek előtt ezen institutiók megbecsülhetlen kincs gyanánt tűntek elő, mellyek iránt folytonos éber részvételre kellene serkenteni mind azokat, kik e' részvét jogát nem eléggé méltányolják. Előtűnt továbbá a' municipiumok hivatásának kettősége; egyik: életet adni a' törvénynek, életet adni az igazságnak, 's azért nem csak tisztviselőkre bizni a' közigazgatást, hanem gonddal is lenni, hogy — a' mennyire gyarló emberek közt lehet — távoztatva legyenek ezeknek eljárásából: hanyagság, részrehajlás, önkény, zsarolás és mind azon visszaélések, mellyek a' legdicsebb törvények áldását is paralyzálhatják, s' mellyeket — ha netalán a' közéletben előfordulnának — nyilvánosságra hozni annyit teszen, mint a' törvényhatóságokat legszebb hivatásukban segíteni, 's a' nyilvánosságra

kerülhetés hiedelmével négy közül háromnak elejét venni; — másik része municipiumaink rendeltetésének: törvényszerű statutumok útján a' hozott törvények áldásait kifejteni, a' mult törvényhozás nagy czélzait elősegíteni, a' jövendőnek hathatósan elibe munkálni. Ezekben véltém hát feltalálni az irányt is, mellyet az időszaki sajtónak e' tekintetben szem előtt kellene tartania. — Végre még az említett eszközök leghatalmasbika a' törvényhozás. Erre nézve, valamint nézetem szerint alkotmányos országokban a' törvényhozó hatalomnak kettős hivatása van, egyik: a' jelen szükségeinek megfelelőleg követni a' közvéleményt, minthogy a' mit a' nemzet nem akar, az törvénynyé nem válhatik; másik: ugyanazt a' jövő törvényhozásra előkészíteni: ép a' szerint, gondolám, kellene az időszaki sajtónak is e' tekintetben munkálkodni; részletekben fejtegetni, miket — in thesi — a' közvélemény már elfogadott; figyelmet gerjeszteni azokra, mik még távolabb vannak, s' e' szerint a' végcélzt a' nemzeti meggyőződéshez minduntalan közelebb hozni. — Az eszközök e' háromságának mindenikére nézve pedig tisztán állott előttem, hogy a' nemzetet önmagával 's körülményeivel leplezetlenül megismertetni a' legelső föltétel, minden haladás, minden javítás nélkülözhetlen előzménye.

A' mi már a' „mik ép?” kérdését vagyis a' modort illeti: mindenek előtt szükség volt megemlékeznem, mikint más hirlapot 's más könyvet írni. Könyv lehet írva a' jövendőseggnek, könyv lehet írva a' választottak kicsi számának; hirlapnál a' létel föltétele: úgy írni, hogy sokak által olvastassék. 'S azért bizonyossá bátorkodom tenni a' tisztelt gróft, hogy ha hirlapot írna oly hangon, mint minden munkái 's „A' kelet népe“ is írva vannak: minden bizonynyal igen számos olvasókra számolhatna; mert könyvei valóságos hirlapi hangon 's — mint maga mondja — darabosan, töredékesen, 's rendszerét nem a' Hirlap eddigi életének rövid napjai, de 15 esztendő alatt sem kimerítőleg írvák; de ha írna a' számtudományak száraz hangján, mellyet hirlapszerkesztőknek javasol, maga azonban még 24 éves könyvirásban sem követ, szerkesztési hivatalszobáját néhány hónap alatt minden bizonynyal bezárhatna. — 'S így aztán a' „logikai egymásutannak szoros tudományilag kimért taticájája“ sok hasznót tenne e, vagy nem volna e tan még azon taticáánál is szerencsétlenebb, melly az embert két pad közti helyzetbe teszi, 's laptakint majd nyugati, majd keleti széltől csapkodva, a' légben lebegtetni? szerényen kételkedni bátorkodom.

Politikai hirlapok továbbá, nem úgy mint a' tudományos folyóiratok, legnagyobb részben csak mulékony érdekre számolhatnak, 's az utókorra legfőlebb is csak historiai kűtfők gyanánt juthatnak el; mert a' változekosság 's olvasmányi érdek levén életük föltétele, általában véve inkább arra valók, hogy gondolatokat ébresztszenek 's elveket allítsanak föl, a' fölébresztett gondolkozást bizonyos ösvényre vezetőket, mintsem egy rendszeres tannak minden legkisebb aprólékos részleteit cathedra-ticus szórszálhasogatással keresztülbonczolgassák. Ügyekezniök kell a' hirlapoknak — gondolám — minden oldalról meghányás-vetés útján tisztába hozni minden kérdéseknél az alapeszméket, mellyek a' részletek kigyalulásánál

biztos criterionul szolgálhassanak, miszerint a' fölébresztett gondolkozás eme' tisztába-hozott alapelvek nyomán innen egy, amonnan más ágazatot fejtegetve, idő folytával egy egészet állítson elő, a' nélkül hogy a' változékosság tekintetét szem elől veszítené. Hogy gyakorlat világo-sítsa, miket kívánok ezek alatt értetni: bátorkodom a' Pesti Hirlapnak azon cikkeire hivatkozni, mik a' büntetőjog körébe vágnak, vagy az ősiség eltörlésének módjairól értekeznek. — Ezek szerint (jól vagy rosszul) abban állapodtam meg, hogy ügyekezsem könnyen írni, mert hirlapok nagy közönségnek irvák; gondolatimat szívemen ereszszem keresztül, mert lelkesíteni a' jóra, és elhamvadni nem engedni a' lelkesedést, mert gondolkozásra ébreszteni, 's ébren tartani a' felösztöngött gondolkozást — tűztem ki czélul szerkesztésemben, természetesen ez általános szabályt a' színvegyítésben és árnyéklásban dolgok 's körülmények különbségéhez alkalmazandó: miszerint a' törvényhozási nagy kérdéseknél, mikre nézve a' közvélemény immár az izgatás korát túlélte, inkább a' hidegebb fejtegetés, — a' beligazgatásiaknál pedig, a' mennyire kell' és a' polgári élet körébe tartozandóknál, különösen a' philanthropicus ügyek körül, melegebb szózat használtassék, ugy mindazáltal (mennyire értelmem gyarlósága engedendi), hogy a' szív melegébe mártott tollal irt gondolat rideg meztelenségben is képes legyen kiállani a' bonczoló logica taglatát. —

Ez a' Pesti Hirlap genesisé. Hogy az, a' mi egyenesen az én tollamból folyand, fogyatkozásoktól hemzsegni fog, nem csak tehetségeim silányságánál fogva, de azon okból is igen jól tudtam, mivel egy hirlap-szerkesztő, a' dolog természeténél fogva, örökké 24 órai rögtönzésekre van kárhoztatva, és egy cikkelynek elkészítésére soha még csak 48 órát sem fordíthat; de ep' ezért alapítottam reményégemet, kivált a' részletesb fejtegetések iránt, azon erősbek közremunkálására, kiknél a' Pesti Hirlapnak előszavában kifejezett elve 's iránya rokonszenvre talál; ep' azért panaszkodám több ízben lapjaimban, hogy az időszaki sajtó nem eléggé méltányoltatik, hogy kevesen veszik tekintetbe, mennyi jót lehetne tenni általa, habogy a' nemzet legjelesbjei, kikhez bizodalommal tekint föl a' hon, a' hirlapokat mintegy a' nemzeti értelmesség raktá-raivá alakítják.

Ha már ezeknek ellenében valaki azt mondaná: „az irány nem jó, az elvek helytelenek, 's hirlapot szerkeszteni más szempontból kell:“ talán lehetne általánosan felelnem: „meglehet; ember, gyarló ember vagyok, hibázhatok, sőt bizonyosan hibázok is számtalanszor; azonban ime itt a' tény! a' Pesti Hirlapot, minden hibái, minden fogyatkozásai mellett is, csakugyan vannak a' kik pártolják, és pedig nem csekély számmal; van egy nevezetes része a' közönségnek, melly azt a' közvélemény egyik organumának elfogadta; és — istennek hála! — azon hatalomnál fogva, melly a' nyilvánossághoz csatlakozik, már eddig is sikerült némi jót eszközölnie: azért tehát tessék a' maga elvei, a' maga iránya, a' maga modora szerint egy más hirlapot alapítani; egy nemzet életében sok színvegyület, sok árnyéklat van, és egymás mellett mindenik

megfér; legyünk türelemmel egymás iránt, végezelünk nem különbözhetik: azért hát fussuk a pályát egy becsületes versenyben mint vetélytársak, ne keljünk harcra mint ellenségek; és ha egy erősb kéz előbe vág, leszállok örömet, nem érdemltem meg az életet.“

Igy szólhatnék tán általánosan; de gróf Széchenyinek mást kell mondanom. Gróf Széchenyi nem mondja, hogy a Pesti Hirlap iránya rossz, és elveit nem állítja helyteleneknek; sőt miután pusztán modora miatt a Pesti Hirlapot minden polgári vétkek legirtózatosbikáról, a nemzetgyilkolás vétkeéről vádolná — igenis, uraim! nemzetgyilkolás vétkeéről; mert hiszen egyenesen azt mondja: hogy „a Pesti Hirlap sirba dönti a magyart.“ hogy „elsúlyesztó átokba bonyolítand mindnyajunkat.“ hogy „egy irtózatos revolutionarius syllogismus antecedense;“ és mikint hangzanak mind azon rémletes tirádák, miknek ha csak árnyékuk, de még csak árnyékuknak árnyéka is valóságon épülne: a Pesti Hirlap szerkesztője megérdemelné, hogy még mielőtt a halálos büntetés eltöröltetnék, mint Haman magasra függesztessék; és mind ez egy nyomorúságos hirlap modorának következésében! — gróf Széchenyi, mondom, még akkor is, miután a Pesti Hirlapot illy irtózatos vádakkal meggyalázta, a nemzetgyilkoló lapnak általános irányát nem csak nem roszalja, sőt egyenesen helyesli, és elveit legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak ismeri. Már kérdem én: egy illy lapnak ellenében, mellynek — a gróf saját szavai szerint (150 's köv. lap.) — „iránya nem más, mint az emberiségnek megmenteni egy nemzetet, megmenteni minden esetre magunkat; de mivel nem elég, gyalázattal többé el nem bukni, hanem élni, élni is kell nemzetünknek, 's mi több, szerencsésen és dicsőséggel, tehát annak elérésére közredolgozni, hogy Hunniában a lehető legnagyobb szám minél előbb mind szellemi, mind anyagi tekintetben szerencsés legyen, 's ekkép, mert a köz szerencse a legnagyobb dics, feldicsőítettessék a magyar“ — egy illy lapnak ellenében, mellynek céljáról, irányáról az élethalálos harcra kelő ellenség is illy vallomást tesz, mellynek elveit osztja (117 l.), mellyről azt hiszi, hogy általa csudákat művelhetni (97 l.), hogy a pangó rész, meg a szomszéd, meg a külföld által értelmi súlyunk 's országilási képességünk mértékeül fog vétetni (99 l.), — kérdem én: egy illy lapnak ellenében mit lehetett várunk, remélnünk gróf Széchenyitől, a honszeretetnek, a nemzeti kifejlődésnek legelső bajnokától? sőt (mivel szerintem a kötelességek hosszú lajstromában legfelül áll a „polgár“ szó, 's én a polgári pályán kegyelmet senkinél, 's még a legnagyobbnál is csak kötelességet ismerek) kérdem: mi volt volna gróf Széchenyinek kötelessége? nemde meginteni, ha tévedni vélte, a szerkesztőt, és bölcs tanácsával éltetni, és utba igazítani, és tudatni vele, mit tart rég kiszámított terve combinatiójában, a szoros logikai egymásután szerint napi rendre tartozandónak, nehogy a Pesti Hirlap, vétken 's akaraton kívül, valamikép az érdemes gróft combi-

natióiból még jobban kiforgassa, 's még a' legjobbak által is csak sejtett, de tisztán senki által fel nem fogott rendszerének akadályá legyen. — nem ezt lehetett e várni gróf Széchenyitől? kinek — saját valomása szerint (371.) — tacticájához tartozik: „bajnoki elszánással vágni ide, vágni oda természet szerint jobbadán négy szem közt, nehogy a' hiuságon ejtett sebek a' nagyobb nyilvánosság által szinte nagyobb ingerültségbe jöjjenek;“ vagy pedig, ha magas állásánál fogva a' Pesti Hirlap szerkesztőjét — ki lapjának mindjárt legelső soraiban megkérte az erősbeket, hogy gyöngeségét gyúmolitanak — hazafias tanácsára, ok- 's eszme- eserére méltónak akármi okból nem tartotta: nem azt várhattuk e, hogy bölcs nézeteinek közlésére a' Pesti Hirlapot minél gyakrabban organumul használandja? 's ha Szentkirályinak „Haladjunk! de mikint?“ ezimű — igaz, csak szaggatott alakban kijöhetett — cikkét jönnek nem találta, maga fogná megmondani, mikint haladjunk? — Istenemre mondom! e' honban sok jeles értelmesség található, 's polgártársaink között sok tisztelt név áll: de senki sincs, kinek számára nagyobb örömmel, szaporább készséggel nyitlak volna meg a' Pesti Hirlapnak bármelyik hasábjai, mint gróf Széchenyi gondolatának, kit e' részben a' kiadó által mindjárt kezdetben különösen meg is kéretni legelső kötelességeim közé számítottam; de, kérdem: mit tön a' gróf, hogy „a' haza legtávolabb, legheterogenebb ereibe közvetlen ható hirlap (97 l.), melyet a' szomszéd 's a' külföld értelmi súlyunk mértékének tartand, vagy legalább hirdetend,“ ha már annak tartatik, valósággal azzá is váljek? — Kérdem: mit tön mind ezek helyett? — A' szerkesztőnek soha egy tanácsló szót nem szól, nem üzen, őt soha értekezésre föl nem szólítja, a' Pesti Hirlapba soha egy utba- vezető betűt nem ír: ellenben, míg például Deák a' szerkesztőt bíráló tanácsával éltetve, három hónap után is azt írta, hogy a' Pesti Hirlap még sokkal rövidebb ideig élt, mintsem hatását megítelni, feiőle bírálatot hozni lehetne, a' nemes gróf azonnal, már az első egy-két szám megjelenésével, a' Pesti Hirlap ellen szenvedélyesen kikel; a' casino tere- meiben és minden férfikörben, a' hol csak megfordul, ékesszólásának minden fegyvereivel azon dolgozik, hogy a' magasabb körökben a' Hirlap ellen ingerültséget, gyanakodást, gyűlölséget teremtsen; szakadást esz- közöl, hogy a' Pesti Hirlap rovására szakadást hirdethessen, 's már februarius 20-ika körül egy derék polgártársunkat azzal erőszeti el magá- tól: „Engem lekötelez ön, ha megmondja az egész világnak, hogy én Kossuthtal hajba akarok kapni, 's hirlapja ellen már hetek óta irok.“ — Februarius 20-kán már hetek óta!! 's végre a' 6-ik hónap végével, midőn még a' Hirlapnak csak távolról sem volt ideje rendszerét (mire a' grófnál 15 év sem volt elegendő) kifejtetni, hatalmas nevének 's roppant érdemeinek egész erejében, 24^{1/2} éves könyvével sujt le irgalmatlanul a' Pesti Hirlapra, 's a' szenvedély hevének, a' felhőkig csigázott képzelőtehetségnek minden fegyverével megtámadottat nemzetgyilkosról vádolja! nem mivel iránya rossz, mert azt helyesli; nem mivel elvei hibásak, mert ezeket

jobbára magáéinak ismeri; hanem mert modora fonák, mert a' szívhez 's nem az észhez szól!! — És mind ezt tette a' gróf — korán sem hirtelen fölhevülésből, hanem több barátai 's jóakarói tanácsának, sőt kérésének ellenére (372 l.), kik — a' mennyire tudom — ó méltóságát az őszinte barátság hű szavával értesítették, mikint a' Pesti Hirlapnak országszerte épen nem azon hatása van, mellyet pesti lakának dolgozószobájában képzelt volt. — Én nem bonczolgotam a' kebel redőit, mert isten nem vagyok, nem kutatom e' bánásmód kútfejét és a' czélzatot, mellyből csergedez; hanem tényeket, nyilvános tényeket beszélek el, 's honunknak, a' melly van, 's honunknak, a' melly lesz, ítéletére hivatkozom; — a' nemes gróf pedig engedje meg, hogy ha gyanúsításai, kísértetkiáltásai csakugyan megtermették volna kormány-nál vagy nemzetnél gyümölcseiket, — engedje, hogy azon szavakat intézzem hozzá, mikkel „Világ“-a XXIII 's XXIV lapjain ugyancsak ő maga egykoron gróf Dessewffy-t szólította meg: „Kegyedben a' becsületes ember minden lapon megvini látszik az indulatos írval;“ — 's most, midőn tán hidegebb vérrel gondolkozik kelet népe 's hirlapom felől, örvend e, hogy tehetségem köreit honunk java fölemelesében tán összébb szorította? — De nem. — nem szorította; sőt, ha valaha nem csalt a' politicalai számtan calculusa, erősen hiszem, hogy valamint ép' ellenkező hatással működött eddig a' Pesti Hirlap, mint a' gróf gondolja: úgy ellenkezőjét eszközölni a' gróf annak, mit talán eszközölni vélt, ha úgy gondolá, hogy a' Pesti Hirlap vagy egy szigorúbb könyvvizsgálat szírtein fog hajótörést szenvedni, vagy a' nemzeti bizodalmatlanság örvényébe merülni. — De legyen bár, hogy e' hitemben nem esalatkodom: mégis — ilyen az emberi viszontagságok természeté! — valamint fájdalom dölja keblemet, hogy gróf Széchenyi ellen védelemre kelni kénytelen valek: úgy ha győznek, könyezni tudnék győzelmemen.

És mielőtt a' tisztelt gróf egyes gáncsainak taglatatába bocsátkoznám, idején 's helyén lesz talán két kísértetnek szemébe nézni, melly mióta a' Pesti Hirlapnak szerencsétlensége van a' nemes gróf oppositioját tapasztalni (e' szerencsétlenség pedig ép' olly régi, mint a' Pesti Hirlap élete), bizonyos körökben megjelenik; hiszen tudja nyájas olvasóm, hogy a' hol kísértetek iránt megvan a' hit, ott ritkán marad el a' kísértet; mert ha egyéb nem, akad egy póznára akasztott lepedő, 's kiben erős a' hit, a' lepedőben minden bizonynyal rémet lát, fejét egész kéjelemmel hóna alatt hordozót, mint boldog emlékezetű Sz. Dienes. — Egyik kísértet: hogy a' Pesti Hirlap nem tetszik gróf Széchenyinek 's főrendű barátinak: tehát meg fog oszlani a' főrendi oppositio. Másik: hogy bizony valami roszt akar (tán épen e' megoszlást) a' hatalom, midőn a' Pesti Hirlapot élni hagyja. —

A' mi az elsőt, a' főrendi „oppositio“ megoszlását illeti: jól vagy roszul, bennem azon hit fészkelte meg magát, hogy ha Landerer ur a' Pesti Hirlap kiadását nyáron kezdi meg, midőn magnásaink Pesten nincsenek: a' főrendi szabadelmű oppositio megoszlásának eszméje aligha szőnyegre kerül; így azonban a' nemes grófnak alkalmá volt a' revo-

lutionarius syllogismust, a' nagy birtokosok gyűlöletessé-tételét 's vagyonaik elkobzását, bizonyos, általam igen tisztelt körökben genialis szónoklatának varázs szavaival annyiszor emlegetni, miszerint — tagadhatlan — akadtak ezen körökben némellyek (de csak némellyek), kik szakadást 's magokat concessiókra kényszeríteni nem-engedést emlegettek; más részről itt sem hiányzott az ármányos káröröm boszantása; miszerint hiszen most, midőn jog és igazság emlegettetik, 's nem kegyelem és nem concessio, egyben másban majd csak kenyértörésre kerül a' dolog, 's meglátjuk, mit tesz némelly híresztelt liberalismus. — Ezen kárörömös dongó seregnek gyanusításait — gondolom — bizvást figyelem nélkül hagyhatjuk; de az elsőre nézve kötelességemnek tartom, a' Pesti Hirlap barátaival, kiket e' hírek talán aggasztanak, közleni nézeteimet.

A' politikai gondolkozás árnyéklatái az általános elvek részletes alkalmazásánál tűnnek ki határozottan; 's miután e' téren a' törvényhozás még eddigelő többnyire csak olly módon járt el, mint a' ki partról féllábbal a' jeget próbálgatja, 's az eddigi szabadelműség épen a' legkényesebb kérdésekben többnyire némelly anyagi engedélyek körül forgott, mellyek bár az engedélyezőknék itt-ott érzékeny áldozatukba kerültek is, csakugyan kegyelem színét viselték, de épen azért, ha minden országgyűlésen ismételtetnének is, örökké csak alamizsnák maradnának, mellyek lecsillapíthatják a' pillanatnyi éhséget, de tartós megelegetést, állandó jólétet egyeseknél sem, nemzeteknél még kevesebbé eszközölnék, legkevesebbé pedig minalunk, hol „A' kelet népének“ megjelente után alkalmasint minden szabadelmű magyarnak alapelvei közé tartozandik, miképen szellemi alapokon kell anyagi kiképzésünknek emelkedni, és nem viszont: én igen természetesnek találok, hogy ha majd a' magyar alkotmány kifejtése, vagyis — határozottan szólva — az kerül szőnyegre, mire nézve a' nemes grófnak egyetértése olly édesen rezgett át keblemnek örömhurjain, midőn a' 76-ik lapon olvasám: „terjesztessék Hunnia határai közt a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire:“ ha majd szőnyegre kerül, hogy a' nép nemzeté legyen (mert polgári religiómnak sok évek óta mindennapos buzgó fohászat foglalá szavakba a' nemes gróf, midőn a' 124-ik lapon felkiált: „Oh isten! hol vagy te nemzet még!“); igen is természetesnek találok, hogy a' magyar polgári bajnokok dicső sora, melly a' vész napjaiban törvény 's alkotmány mellett érzékbelül állott mint egy férfiú, apróbb töredékekre fog megoszlani, 's az általánosan magokéinak vallott elvek alkalmazásából egyik többet, másik kevesebbet, egyik gyorsabban, másik halkabban akarand. Ha ezt az „oppositio“ megoszlásának nevezzük, hogy e' megoszlásnak előbb vagy utóbb okvetlenül el kell következnie, arról meg vagyok 's mindig meg voltam győződve; és hogy ha a' Pesti Hirlap azon nagy kérdések közül, mellyekben nemzetünk jövődjének „szíve ver,“ egynek vagy másnak megérlelését korszerű fejtegetések által elősegíteni szerencsés lehetne, az említett megoszlást is siettetne, ezt tagadni egyáltalában nem akarom; valamint azonban ez a' nemzeti kifejlődés mellözhetlen stadiumai közé tartozik, 's azért töle egyáltalában

nincs mit tartani, mert — miután a' nemzeti test kifejlődési munkálkodását nem csak nem akadályozni, de sőt előmozdítani a' kormány részéről igaz hajlandóság mutatkozik — azt, a' mi valósággal a' kor szükségéhez tartozik, mire nézve a' nemzet valósággal megért, azt a' közvélemény, minden illyes szakadások mellett is, az ohajtások sorából kétségtelenül jogok polczára emelendi, 's a' véleményi szakadásnak egyedüli sikere legfőlebb az leend, hogy az egy-két évig feltartóztatott „engedély“ engedélyszinét elveszti, 's mint a' kénytelenségnek hozott, és többé sem a' vágyakat sem az igényeket ki nem elégíthető késő adó, hideg közönyösséggel fogadtatik azon nemzet által, melly azt hálá 's köszönet érzelmei közt egy országgyűléssel előbb hangos tapsokkal fogadta volna (emlékezzünk bár az örökváltsági törvény genesisére): ugy én azt is nyíltan kimondom, miképen én a' haladási kérdések síkjáni véleményszakadást a' főrendi „oppositio“ megoszlásának ép' ugy nem nevezhetem, valamint e' véleményszakadások miatt a' főrendi „oppositio“ megoszlásától egyáltalában nem tartok; 's a' ki ettől tart, a' ki ezzel fenyegetőzik, annak jellem ócsárló véleményt alkotmányunknak lelkes elsőszülöttel tömegben ugy mint egyenkint nehezen fogják jó néven venni. — Én legalább egészen más véleménnyel vagyok ezen lelkes testületről, 's valamint a' főrendi táblánál illy szokatlan számmal 's helyből nem távozó kitüréssel föltünését a' legdicsebbnek tartom az időknek diadalai közt, mik surlódásinkból kiörlődtek: ugy akár a' szellemet tekintsem, melly a' „Főrendi Naplóból“ szól felénk, akár pedig eszembe juttassam, hogy maradjon bár alkotmányunk jelen ki nem fejlett állapotjában, vagy terjesztessenek ki jótéteményei Hunnia határai közt mindenkire, mint gróf Széchenyi kívánja, 's én is ő vele: minden esetre nem lesz ember a' magyar földön, kinek „az alkotmány megőrzése 's a' szabadság fentartása“ inkább érdekében állana, mint a' magyar mágnások azon részének, mellyről a' „Főrendi Napló“ 483-ik lapján írva vannak a' nemes öntudattal teljes szavak: „Függetlenek vagyunk, mert semmit sem várunk, semmit sem kívánunk senkitől.“ 'S azért ez érdek, e' függetlenség és e' hazafiság nekem kezesek, hogy (Zichy Ödön grófnak azon beszédénél maradván, mellyből a' fentebbi szavak idézvék) nem csak ő rájok nézve „a' haza és az igazság szeretete azon ragyogó csillagok maradnak, mellyek vezéreik a' politicalai nehézség pályán, 's mellyeket szemök elől el nem vesztitnek; de sőt napról napra szaporodandik e' független jeles hazafiak száma, kik ősi alkotmányunk fentartásaért minden áldozatra készek, és Mucius Scaevolával mondhatják: Est longum post me agmen idem petentium decus.“ — Ez az én hitem; és valóban e' független jeles hazafiaktól nemzetünk jövődjének kifejtése olly nagy részben függ, 's olly dicsó a' polgári erény, mellyre alkotmányunk jóvoltából hivatvák, miképen habár egy-két mágnásnak országgyűlési követté választását azon oknál fogva ohajtsam is, hogy kapcsul szolgáljanak a' rendosztályzatok társalgási egybeforrására, mellynek arra.

mit az angolok parlamenti jargonjokban „out of doors“ (kapunkivüli) politicának neveznek, igen nagy befolyása van: mindazáltal ezen egy tekintetet 's még némely különös körülményeket (minők, nézetem szerint, jelenleg Pest megyében egy igen tisztelt barátomra nézve fenforognak) kivéve, hibának tartom, ha egy lelkes magyar magrás országgyűlési követséget vállal, 's kezeit utasítások által megkötetni hagyva lép oda, a' hol nélkülözhető, és elmarad onnan, hol függetlenebbül munkálkodhaték, 's hol reá szükség is van. — Azonban, ha hitemben mégis csalakoznám, ha csakugyan akadna valaki (mit egyáltalában nem hiszek), a' ki megsértett hiuságból, vagy tulajdonkép nem is tudom, mi okból, hűtlenné valnék zászlójához: ez előbb-utóbb más okból vált volna hűtelenné, mikor aztán, meglehet, a' csalódás még keservebben esik vala. A' derék megmarad helyén, 's őt el nem veszjtük; amazt nem kár elveszteni.

Azonban ne téveszszük a' tért, uraim! Más az önkénynek opponálni, más a' haladási kérdések síkján küzdeni. — Itt a' szerepek gyakran változnak. Valamint az oppositio sorából lehet — talán — hallani, hogy a' házi adó fizetésebeni részesítés kívánsága a' vagyontalanoknak vagyonosok elleni harcza (!! — tehát „á bas la canaille!“): ugy más részt azon sorokból, mellyek nem az oppositio sorai, hallottunk szózatokat, merészeket a' haladás síkján versenyre híni a' legerősbekeket is. (Lásd: „Főrendi Napló“ 476 lap.) — De még azok közt is, kik eddig a' haladást vallották jelszavoknak, akadhat egy osztály, mellyről a' Pesti Hirlap 32-ik számának vezércikkében írva van: hogy „barátai voltak a' szabadelműségnek, míg kegyelem színében jelentkezhetett; de a' gondolat fejökre nőtt, 's érzelmöket sérti a' kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel“; és ezekről áll — talán — hogy a' Pesti Hirlap, melly ezen kornak organuma szeretne lenni, nem kegyelemkoldulási, hanem jogkivánási hangjával őket a' szabadelműségtől visszariasztja. — Meg kell itt jegyezni, miképen a' Pesti Hirlap ezen kort, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel, nem teremtette, hanem ellenkezőleg ezen kor teremtette a' Pesti Hirlapot: az hát e' részben is a' kornak idézete, nem idézője. 'S ha vannak, kiket e' kor sért, azoknak visszahökkenése, midőn sikra kerül a' dolog, el bizonyosan nem maradt volna: itt hát a' Pesti Hirlapnak vétke csak annyi lehet, hogy alkalmat nyújtott megtudni ma, a' mi holnap megtörténendik; 's tán ez nyereség inkább, hogysem veszteség, mert megszűnünk magunkat mystificálni, 's tudjuk, mi számolásunkban a' tétleges, mi a' vételeges mennyiség. — Azonban lássuk, tulajdonképen miről van a' szó? Sajnosan megmagyarázza ezt gróf Széchenyi a' 127-ik laptól a' 135-ig, az emberi kebel gyarlóságainak azon igen nevezetes gyónásával, melly őszinteségnek a' millyen szép, ép' olly váratlan — hogy többet ne mondjak — a' lelkes hazafinak tollából, kinek a' honszeretet olly édes szent kötelesség, — azon gyónással, melly — félek — a' nemes gróf egykori panegyristájának szárnya legjobb tollát tépte ki; 's mire nézve a' nemes grófnak leghőbb tisztelői tán szívverőket adnak, ha nem-irottá tehetnék. — Ezen nevezetes gyónás így kezdődik: „Ha közkatona

volnék, elkinozhatnának, agyonlőhetnének bár tizszer is, de hat pénzecske zsoldombul, míg élek, egyet sem venne el tőlem senki is, mondom egyet sem, mellyet azonban jó kedvemben tán koldusnak nyujtanék.“ — Aztán jó egy másik hasonlat a' királyról és alkotmányról; egy harmadik a' püpos hátról, mellyet ő maga nevetne legjobban, de rögtön vége annak, ki mielőtt maga nyitná meg a' tréfát, gúnyra fakadni orezátlan volna. Végre jó a' magyar mágnás, ki „a' maga előjogait ép' olly szent saját-nak tartja, mint a' véletlenül öröklött pénzt, erőt, véletlen nyert szépséget, jó főt, szerencsét, véletlen nyert népszerűséget, jó feleséget, 's kinek keble, erszénye minden engedményre tárt; ha azonban elbizottságban valaki azt hiszi, hogy szaporábban hajthatna azon czélhoz, melly régóta ki volt tűzve már, még mielőtt tudomásunk volt róla — mond a' gróf — és mielőtt hire keletkeznék, az csakugyan gazda nélkül számol; mert az indiscrete hajtott engedményező foga fejerét mutatja le-mint felfelé, csép mint szurony felé, 's egyetlen egy hajszalának felső, alsó vagy akármelley erőszak általi kirántását sem türi, ambar édesörö-mest arra is rááll, hogy egészen megnyirják, de csak jó móddal!“ — Befejezésül pedig: „erősebbek vagytok, megtörtetek, de azért mi vagyunk a' becsületesek, és ti a' rablók!“ — De hogy egy kis fenyegetés se hibázzék, tudtunkra adatik, miképen „míg ennyire jutna a' dolog, a' pitypalattyi haladóknak — 's számolhatnak rá — még többször be kell ütni fejüket!“ — Ennyiből áll, uraim, a' „magyar mér-földnyi szóalkaton keresztülvitt“ nevezetes confessio! — És mind ez kinek ellenében? Azon hirlapnak ellenében, mellynek legelső szava volt, hogy „csak azon javítás tartós, melly igazságon épült, valódi szükségén segített, 's a' nemzet életéből önkényt fejelett ki;“ — melly azt kívánja, hogy „a' törvény mindenek előtt jogszerű legyen, mert hiú bölcsesség az, mellyet a' jog tekintete nem vezet; de a' jogszerűség határai közt kövesse a' józan politica sugalásait, és ne felejtse, hogy a' századokon át emelkedett országépület roppant boltjainak árnyékában millió élet, millió érdek nyugoszik, melly az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kiméletet is követel;“ — és e' hirlapnak ellenében illy szerencsétlen confessio! és kítől! Ugyanazon lelkes hazánkfától, ki „A' kelet népe“ 111-ik lapján a' Pesti Hirlap feladatául tüzi ki: „azon ügyekezni, hogy a' régi várt minél előbb, de gyökeresen 's nem mindig mázolvai, foltozva lehessen tágitni, reformálni, és ugy, hogy omladozó boltozati alatt egy élő se veszítse életét, hanem nagy és kicsi, hatalmas és gyenge dicsóúl felemelkedő falai közt fellelje honát,“ — és a' lelkes hazafitól, ki ezt írá, kinek ezen értelme a' hirlapból idézettel gondolatról gondolatra megegyezik, illy váratlan confessio! egy hirlapnak ellenében, melly még az ósiségre nézve is mindig azt ajánlá, hogy a' bajon ugy kell segíteni, miszerint a' létező érdekek közül is minél kevesebb sértessék; egy hirlapnak ellenében, melly minden kérdést legelőször is jogszerűség szempontjából szokott fölvenni, 's a' jog tekintetét politicá-nak alárendelni soha sem szokta; melly annyiszor kimondá, hogy a' czél nem szentesít eszközöket, 's még a' jog is jogtalaná válik, ha jog-

talán eszközökkel támogatattik; ily hirlapnak ellenében ily confessio! és csépek 's erőszak emlegetése, 's olly fenyegetés! és a' fenyegetésnek sikert készíteni 24 íven át annyi tömérdek gyanusitgatás! — És az ember csak tudhatná, miért? mert a' Pesti Hirlap szerkesztője, annyira szem előtt tartá a' körülményeket, annyira számba vette a' gyarlóságokat is, hogy például a' házi pénztár terheiben részesülés fejtegetését mindekkorig halasztgatta, mivelhogy azon körökből, mellyek a' gróf szerint minden engedményre olly igen készek, csak a' legelső megpeditésnél is haragos ingerültség szózata hangzott, 's a' vagyontalanoknak vagyonosak elleni harcza emlegettetett; — pedig ez olly kérdés ám, mire nézve a' gróf még a' hadi adó elvállalására is késznek nyilatkozik; és én valóban különös figyelemmel kísérendem a' gyűléseket, hogy a' nyilvánosságnak átadhassam a' minden engedményre kész jeles hazafiak neveit, kik a' gróf szavát beváltva, a' hadi és házi adónak általa javasolt elvállalását indítványozni sietendnek. Erre már csak nem mondhatja senki, hogy a' Pesti Hirlap indiseret hajtogatásra kényszerített valakit; mert a' hadi adó elvállalásának kérdését elannyira meg nem érett dolognak tartom, miszerint ha mágnásaink részéről nem jött volna indítványba, szavamam kötöm le, hogy a' legközelebbi három év alatt nehezen volt volna felőle a' Pesti Hirlapban szó; de most már természetesen lesz, lenni kell; mert hiszen azon hat pénzcsekék egyike, miket gróf Széchenyi jó kedvében a' koldusnak nyújt; — ámbár még ily körülmények közt is kijelentem, hogy midőn a' méltóságos gróf (a' mint következetességetől mást nem is várhatunk) Pest vármegyének országgyűlési utasításokat előkészítő küldöttségében a' hadi és házi adó elvállalására indítványt teend: én, ki olly indiseret hajtogatásról, a' czélnak hamarabbi elérésére kergetésről vádoltatom, indítványát ez idő szerint alkalmasint csak a' házi adónak az 1715-iki, 1764-iki 's mostani mennyiség egybevetéséből kijövendő kules szerint elvállalására fogom módosítani. — Feljajdul ez a' szerencsétlen confessio, hogy a' birtokot, meg a' születést akarjuk nivellálni, 's a' nyomorult címeket és előjogokat elkobzani. — Én istenem! bizony, bizony „difficile est satyram non scribere;“ és ezt mind gróf Széchenyi beszél, a' ki más részről az alkotmánynak mindenkre kiterjesztését indítványozza olly tisztán, mint a' hogy a' Pesti Hirlapban mindekkorig megmondani szabad nem volt, — ő mondja, ki a' Pesti Hirlap irányát helyesli, 's elveit atyai érzéssel magáénak ismeri! Vagy talán a' pusztámodor nivellál birtokot és születést, 's ez veszi el a' „nyomorult“ előjogokat? Bizony, bizony — még egyszer mondom — „difficile est satyram non scribere!“ — A' birtokra nézve a' Pesti Hirlapnak elve az, 's azt számtalanszor ki is jelenté: hogy jogszerű tulajdont, vagyis határozottan szólva tulajdont — mert a' mi nem jogszerű, az nem tulajdon — a' status senkitől el nem vehet, a' nélkül hogy teljes tökéletes kárpótlást nyujtana, 's ilyen mellett is csak akkor, midőn a' kiasajátítást az ország közjáva parancsolja; 's én e' részben, megvallom, szigorúbb lennék, mint gróf Széchenyit ekkorig egyik másik vállalatnál

tapasztalók. — A' születési nivellatióra nézve meg van mondva, hogy e' nemzetben a' nivellatio eszméje nem veszen erőt a' histórián. — Czímek? ám tessék bennök gyönyörködni félelem nélkül; a' Pesti Hirlap elannyira nem akarja elkobozni czímeiket, miképen bizonyossá tehetem a' nemes grófot, hogy czíme a' Pesti Hirlapnak egy ember életén át eszébe sem jut; — a' mi pedig az előjogokat illeti: egy gyönyörű előjoga van a' magyar mánásnak, az: hogy ő született törvényhozó; ehez a' Pesti Hirlapnak sem elve sem modora nem nyult, csak kérte: érezzék, e' szép előjognál fogva mire hivatvák: kinyilatkoztató véleményét, hogy a' nemzet örömet fogadandja őket vezéreivé; és ez ellen hasztalan lobban haragra gróf Széchenyi, mintha csak azt mondanók: örömet meghagyunk benneteket a' képzeletben, hogy vezéreink vagytok, míg arra mentek, merre mi viszünk és sodrunk; — ez ellen valóban haszontalan a' feljajdulás; mert hiszen felejtí a' gróf, hogy csak modor ellen szól, 's elvben közöttünk különbség nincs; 's így a' deferált vezéri szerep ellen szántudományi okok szerint legalább addig nem kellene neheztelgetni, míg a' vezérek 's a' vezérlettek czélban irányban nem különböznek. — Egyébiránt illy dolgokra nézve is tisztába kell jóni; a' mystificatiók ideje lejárt, 's azért én egyes véleményemet leplezetlenül kinyilatkoztatom, miképen nézetem szerint egy nemzet politikai életében a' vezéri szerep a' nemzet bizodalmtól függ, véleményekben vezér csak az lehet, kit a' közvélemény annak elfogadott; a' közvélemény pedig pusztán szép szeméért vezérré senkit sem fogad, hanem fogad azon tények 's elvek miatt, mikkel a' közbizodalmat megnyerte: itt hát a' vezérség nem valamely imperatori szerep, hol a' vezérlettekre csak örökös rabszolgai vak engedelmesség vár; itt a' vezérséget a' közbizodalom föltételezi, 's a' melly pillanatban ennek vége van, azon pillanatban lesz vége a' vezérségnek is. Ah! de a' nemzetek nehezen válnak meg a' bizodalomtól, és a' ki egyszer elnyeré, csak maradjon önmagához hű, elveszítíni nem könnyen fogja; és senki se vélje, hogy a' közvéleményt vezérleni fogja, hahogy a' nemzet gyarlóságainak ügyesen hizelgène. Az ébredés korát eljűk, uraim! Gróf Széchenyi nem hizelgés által lón vezérűnké, hanem mert ollyakat tön és tanított, a' miket jóknak ismertűnk el; és vezére marad a' közvéleménynek, valameddig ollyakat tesz és tanít, a' miket jóknak ismerűnk el; sőt ha kisebb dolgokban tévedni véljűk is, valameddig irányban czélban nem különbözík, a' közbizodalom övé marad; — de legyen akárki bár, a' ki vak hódolatot követelve, a' közvéleményt eszméletlen játékköveknek tekintené; vagy ha ezt nem, olly utnak indulna, mellyet a' közértelmesség helybe nem hagy, az vezéri levelét önmaga szakitná szét. — És itt van helye kérdenem, 's a' magyar főrendeket kérdenem: érzik e, érezhetik e magokat megbántottaknak az által, hogy a' Pesti Hirlap 14-ik számában, az itt előadott elvek nyomán, kijelentém hivatásukról véleményemet, szerencséseknek vallván őket, ha nevűkhöz olly históriai emlékezetek csatolvák, miknél fogva első lépésöknél, mellyet a' hazafiság ösvényén tesznek, egy nemzet figyelme fordul rájuk, míg mások e' figyelmet, hasonló személyes tehetség mellett,

talán egy egész élet munkaküzdésével sem képesek magokra fordítani; és hibáztam e, midőn azt mondtam, hogy helyzetök szerencsésénél fogva a főrendek hivatva, nemzetünknek rájuk fordított figyelmét a közbizodalom megnyerésére használni, — hivatva, elsők lenni a munkában, kik elsőszülöttek a jogokban, — hivatva, a nemzetboldogítás és alkotmányos életfejemény békes ösvényén elől vinni a közvélemény zászlóját, — kérdem én: nem gyönyörű hivatás e ez? Azonban én a csábitgatáshoz nem értek, 's nem is akarok érteni, 's ezért nyíltan kimondom: ha volna, ki e' gyönyörű hivatás következtében a nemzetől azt követelné, hogy minden személyességből kivetkezzék, és megtagadván saját értelmét, őt imperatori teljhatalmú vezérének ismerje el, 's magának a vakon-követés dicsóságénél egyéb tennivalót ne tartson fen, — a' ki ezt követelné, az megfelejtkeznék magáról, nemzetéről 's e' nemzetnek alkotmányáról; megfelejtkeznék arról, hogy országunk szerkezete nem a' hegyi skótok clan-rendszere, hanem olly alkotmány, mellynek alapja: „nil de nobis sine nobis.“ 'S azért nyíltan ismétellem: veletek, átalatok, ha nektek tetszik; nélkületek, ellenetek, ha kell. — És miután ezt nyíltan kimondám, tiszteletteljesen kérdezem alkotmányunk elsőszülötteit: nem tartanak-e gyalázatnak, olly báb nemzet tagjainak lenni, nem esnének e kétségbe olly népcsoport jövődjé fölött, mellynek kebelét még csak ennyi önérzet sem dagasztaná? és kérdem: mi van ebben, a' mire gróf Széchenynek joga volt volna feljajdulni, hogy születést akarunk nivellálni és előjogokat elkobozni?! — elkobozni, gróf ur? és kegyed vádol minket, hogy ingerlünk, — kegyed, a' ki minket rablóknak nevez, és megfenyeget, hogy fejünket még többször be kell ütnünk! Ez e a' hideg számoló logica, mellyre nagyságod országlási rendszerét alapította? — Előjogok elkobzásáról tudtomra senki sem álmodik, hanem arról, a' tisztelt gróffal egyetértőleg, igen sokan gondolkozunk, hogy békes törvényes uton, a' nemzeti meggyőződés önmagábóli kifejlése által, alkotmányunkat kifejtsük, és ha vannak akár itt akár amott olly előjogok, mellyeknek megszűnését az alkotmányos kifejlés föltételezi, vagyis inkább mellyeknek megszűnésében áll egyenesen az alkotmányos kifejlés, oda kívánunk dolgozni, hogy mindnyájan, még az illetők is átlássák, miképen igazságosnak lenni nem áldozat, 's ki a' szabadságot megosztja, az nem veszít; melly meggyőződésnek következtében aztán a' királyi felség és nemzet közakaratajból, a' fenálló alkotmányos formák utján és által, az alkotmány kifejtése lépésről lépesőre elkövetkezzék. 'S nehogy e' kifejezésem általánossága miatt valaki vádolhasson, hogy fennen hangzó üres szavakat szólok; vagy pedig azon tactica utján járjak, melly az embert két pad közt a' földre teszi: határozottan kijelentem, miképen címek ellen harc síkra kelni eszembe sem jutott; a' főrendeknek azon egyedüli előjogát (mert hiszen többel törvény szerint a' nemesség fölött nem is birnak), miszerint az országgyűlésen születésöknél fogva személyes ülések és szavazatuk van, nem csak elkobozni nem akarom, sőt inkább, nemzetünk politiceai 's alkotmányos körülményei következtében, annak szívem mélyéből

örvendek, sőt azt jogaink ótalma 's alkotmányos életünk kifejlése egyik garantiajának tekintem, 's azt gondolom, hogy e' részben még csak a coordinatio sem olly szükséges, mint a' királyi városoknál, sőt — tartózkodás nélkül szólva, — mielőtt alkotmányunk egy kissé jobban kifejődne, nem is kívánatos, miután mágnásainknak csak akarniok 's ezen előjoguk becsét lelkesen érezniök kell, hogy a' nemzetnek 's ebben önmagoknak is legnagyobb jótevői legyenek 's alkotmányos életünk jogszerű kifejtésének legfőbb dicsősége övék legyen. — Ezen előjogot tehát megtámadni, vagyis (hogy azon szóval éljek, mellyet gróf Széchenyi István szótárában föllelhetni nem véltem volna) ezen előjognak a' többi osztályok érdekeit neki uszítani eszem ágában sincs: ellenben ohajtom, hogy a' ki mint részesül a' közállomány jóvoltiban, akkint részesüljön annak terheiben is: tehát az adó-nem-fizetési előjog lépcsőnkint megszüntessék; — kívánom továbbá, hogy a' javak világában szabadság uralkodjék, azaz: hogy kiki szerezhessen fekvő birtokot, 's azt a' törvény ótalma alatt egyenlő biztossággal birhassa, következőleg a' birtokbirhatási előjog, és az ösiseégi nem előjog, hanem bilincs, és szolgaság szűnjék meg, de erre nézve is a' fenálló érdekek kimélése tekintetéből határidő szabassék, melly alatt az eddigi törvények engedményével élni lehessen; kívánom, hogy a' birtokosoknak tökéletes kármentesítése mellett, a' munkát, szorgalmat 's közvagyonyosságot gátló urbéri állapot expropriáltassék; kívánom, hogy a' milly ótalmat, minő biztosságot ad minden önkény ellen a' törvény a' legelső mágnás személyének, ép' ollyat adjon a' legutolsó paraszt személyének; hasonló kívánok vagyon tekintetében is: következőleg azon előjogot, miszerint más ember vagyonának rovására a' familiáknak (magyarul szólva) finanze-operatók általi conservatiója kezeletik, megszüntetni kívánom; nemkülönben a' hivatalviselési előjogon is tágitatni, az örökös kiskoruságot szülő népgyámság előjogán pedig fokont egy kicsit szükítettetni ohajtok; végre, a' mint ezek szerint kiebb terjesztetnek az alapok, mellyekből alkotmányunk szelleme politicai jogok gyakorlatát következteté, ép' ugy terjesztessék kiebb az ezen jogokbani részesülés is. — Ime tehát nyílt vallomásom az előjogokról! Ezeknél a' Hirlapban ekkorig nem több volt mondva, hanem kevesebb; a' gróf a' Hirlap elveiben atyailag egyetért, sőt a' miket itt mondok, azokat (kivéven talán a' hivatalviselési jogon tágitást, miben azonban ellenkezni bizonyosan nem fog) maga már régen javasolgtja: azért hát alkalmasint joggal mondhatom, hogy ha tollát nem egy bizonyos megfoghatlan boszankodás 's a' rémlátásig felesigázott képzelődés vezérlette volna, elkobzásokról és rablókról és csépekről nem szól vala, még kevesbbé fenyegetőzik; vagy pedig ha mégis fenyegetőzik, ugy — megvallom — nem vagyok képes összeegyeztetni a' nemes grófnak két állítását; t. i. hogy a' magyar alkotmánynak áldása Hunnia határa közt mindenkire kiterjesztessék, de az előjogok el ne vétessenek!! és e' kettőt annyival kevesbbé tudom összeegyeztetni, mivel tán százszor is olvashatni „A' kelet népében,“ mikint roszalja a' nemes gróf, ha újraöntés helyett nyomorult foltozás kerül szőnyegre.

Azonban e' két, egymással homlokegyenest ellenkező állításnak mégis van kulcsa; az t. i., melly a' nemes gróf fenidézett nevezetes confessiójában van letéve, 's melly minden változatokon keresztül csak ennyit mond: én adok engedélyeket, mikor jó kedvben vagyok, kegyelemből is; de óvakodjatok a' követeléstől, mert ha követelni vakmerős-ködtök, rablót kiáltok, fogam fehéret mutatom, 's nem adok semmit, ha megöltök is. — Ezen őszinte nyilatkozás ellenében, azok után, miket főntebb mondek, hasonló nyílt kijelentéssel tartozom, 's ez ennyiből áll: Alkotmányunk kifejlésének a' nemzet szabad meggyőződéséből kell történni. Minden javításnál meg kell vizsgálnia, igazságos e, a' mit kíván? igazságtalant soha se kívánjon; de a' mi igazságos, azt követelje, a' közvélemény egész erkölcsi súlyának mérlegbevetésével követelje. Ha valakinek ez nem tetszik, róla nem tehetünk; — egy alkotmányos nemzet nem alacsonyíthatja le magát koldusszerepre, — egy alkotmányos nemzet, melly hivatását érezi, 's föllépett a' haladás ösvényére azon nyílt szándokkal, hogy hivatásának megfelelni törekedendik, nem kárhoztathatja magát, néma hallgatásban várni, mikor méltóztatik ama' confessor-narius közlegény kegyelmesen jó kedvben lenni, 's hat pénzecske zsoldjából egyet vagy más tén koldusnak vetni. Nyomorult, gyáva nemzet volna az, melly alkotmánya daczára, minélfogva joga van megkívánni, hogy semmit róla nélküle, kegyelmi készsége alapítaná jövődjét — kegyelmet még fejedelmétől sincs joga kívánnia; de igazságot még attól is, kinek joga van jó kedvből alamizsnát nyújtani, joga van rossz kedvből nem nyújtani; pedig magán a' nemes grófon látjuk, hogy a' rossz kedv néha a' legnagyobb embernél is beköszönt. „Humour has sometimes his hour with every man.“ *) Én hát részemről hazám jövődjét ingatag szeszélytől függőben látni nem szeretném; és a' melly nemzet ezt nem érezi, annak kebeléből hibázik minden életem, annak jövődje nincs, az csak egy „élő szobor,“ vagy inkább egy váz, mellynek esontjait életizmok helyett sodronyok fűzik össze. — És így, tiszta becsületes akarattal, de a' hasonlóan tiszta becsületes akaratú véleménykülönség iránt teljes türelemmel, azok közé tartozom, kik jogot 's igazságot követelnek, az elmesurlódás mezején mindenkit szabad közremunkálásra hínak meg, miszerint megvitassuk, e' vagy ama' javaslat igazságos e? 's ha igazságos, a' „logikai egymásután“ szabálya szerint korszerű e? de ha látják, hogy a' közvélemény mind egyik mind másik kérdésre igennel felelt, annak a' törvényesség morális súlyával követelését nem függesztik fel attól, valljon e' vagy ama' magas állásu hazánkfia jó kedvben van e? És ha volna ezen alkotmányos nemzet tagjai közt, ki a' közvéleménynek azt felelné: „adtam volna, ha nem követeltek, jó kedvemből; de mivel követeltek, kegyelmes már nem lehetvén, igazságos lenni nem akarok:“ annak azt felelnök: — — de nem, nem fogunk elménczkedni; — csak azt felelnök, hogy hasonlít az adóshoz, ki hitelezőjét így utasítja el: fizettem volna jó kedvemből, de mivel

*) A' szeszélynek van órája minden embernél.

köveled, fillért sem adok; — és e' hasonlatot tán nem egészen rosszul választám, miután gróf Széchenyi mondá, hogy nem népevelés, nem ez, nem amaz, hanem bizonyos kötelességérzet felébresztése van napi renden; a' kötelesség pedig adósságtermészetű, 's remélem, senki sem lesz, a' ki tagadná, hogy makacsságból ki nem rugni, kegyelmesdiségi daczból a' hazán boszút nem állani, bizonyosan azon kötelességérzethez tartozik, mellynek a' nagyérdemű gróf 15 év óta olly lelkes hazafissággal engedelmeskedik, 's mit — remélem nemes lelkületétől — kegyelemnek sem tart, sem kíván tartatni. — „Igen — mondja talán a' méltóságos gróf — de minek mind ez? miután a' készség megvan, 's édesörömetest ráállunk mindnyájan, hogy egészen is megnyirjanak, de csak jó móddal;“ — mire egész alázatossággal azt felelem: nyirni, sem jó sem rossz móddal, senki sem akar; mit nevez a' nemes gróf jó módnak? nem tudom; ha talán azt, a' hogy „A' kelet népe“ irva van: ugy azt követni jónak nem tartom; a' Pesti Hirlap egyébiránt a' magyar főrendeket meg soha nem tamadta, valamint a' nemességet, polgárságot 's parasztságot sem; hanem megtámadta a' visszaélést, szeretetlenséget, kicsapongást, a' mint egyeseknél vagy cotteriáknál, bár itt bár amott mutatkozott; minélfogva meg sem tudnám fogni, miért kel a' nemes gróf harezra ellenem, hacsak az alulróli, bár méltó leczkézés türhetlenségét nem emlité; különben pedig a' nemes grófnak fenidézett confessióját a' magyar főrendek confessiójának részéről nem tekinthetem, — nem, a' kiemelt mindenrekésztség tekintetében; mert például már csak a' házi pénztár terheibeni részesülésre nézve is hallottuk a' vagyontalanoknak vagyonosok elleni harezát emlegetni; — vélemény tekintetében szinte nem; mert a' nemes gróf igen jól tudja, hogy a' tennivalók logikai egymásutánjára nézve is sokan vannak főrendeink között, kik a' nemes gróffal egyet nem mindenben értenek; mint például a' nemes gróf a' hasznos ismereteket terjesztő egyesületet (melly véletlenül „alulról“ indítványoztatott) még első keletkezési eszméjében is nevetségessé tenni iparkodik: ellenben, hogy másokat ne emlitsek, gróf Batthyány Lajos azon egyesület létesítésére 500 ezüstforinttal adakozott; — de a' Pesti Hirlap elleni antipathiában sem vehetem a' nemes gróft főnemeseink organumának; mert hálás érzéssel mondhatom, hogy ez osztályban számosan vannak, kik a' Pesti Hirlapnak barátai, 's annak, általában véve, még csak morodát sem rosszalják (általában, mondom, mert egyes szavakat, szóalkatokat, sőt czikkeket én magam is rosszalok, 's míg a' nemes gróf annak csaknem minden eddigi czikkeit fölvehetőnek itéli, én nyiltan megvallom, hogy sok cikk fölvetelét csak részint a' körülmények szentségtelen kényszerítésével, részint a' hosszas fontolgatásra időt nem engedő 24 órai rögtönzés kénytelenségével menthetek), sőt főnemeseinek közül a' Pesti Hirlap nem csak barátokkal, pártfogókkal, hanem dolgozótársakkal is dicsekedhetik; de tekintsük bár a' nemes gróf nyilatkozatát a' magyar főnemesei rend nyilatkozatának, igen könnyű lesz a' dolgot egyeztetni: méltóztassanak sietni a' kegyelemmel, hogy követelni időnk ne legyen.

Azonban akármit legyenek is ezek, annyi bizonyos, hogy a' közszellem az, mellynek ébresztését a' Pesti Hirlap magának feladatul tűzte ki; melly feladatot egynémelyek gyarlóságávali coquettirozásnak feláldozni jónak nem vélném, mivelhogy csak azon javítást hiszem állandóan gyümölcsözőndőnek, melly a' nemzeti meggyőződésből önkényt fejlett ki; és ha ezen feladat közben egy-két hazánkfia történetesen engedne is a' hiúságos gerjedelmeknek, ha igazán bánatná érzelmeiket a' kor, melly jogot 's igazságot követel, a' veszteséget minden esetre sajnálnunk kellene, azonban több mint bő pótlékot nyujtana helyette a' nemzet fölébresztett közszelleme, — olly gazdag pótlékot, miszerint ugy gondolom, hogy a' Pesti Hirlap károsnak, vagy szakadást okozónak e' részben sem fog mutatkozni.

A' második rém, mellynek szemébe kell nézni, az: hogy a' hatalom valami rosszat akar (tán épen a' főrendi oppositio megoszlását), midőn a' Pesti Hirlapot élni hagyja. — Erre az előrebocsátottak után már igen röviden felelhetni; mielőtt azonban felelnék, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a' kik „A' kelet népe“ némelly helyeiből ezen gyanusítást huzzák ki, a' nemes grófot minden bizonynyal nem jól fogják fel; mert hiszen meg kellene emlékezniök, mikép a' nemes gróf mindig azon volt, hogy a' nemzet és kormány közti bizodalom kötelekeit szorosabbra fűzze, ne pedig szaggassa, 's azért is mindig arról törekedett a' nemzetet meggyőzni (31 l.), hogy „a' kormány szándoka nem rossz“: már most hát gróf Széchenyi politicalai következetessége bizonyosan joggal megkivánhatja, hogy ellenkező irányt, ellenkező törekvést róla senki föl ne tegyen; — azonban tagadni nem lehet, akadnak, kik e' rémet emlegetik. Nemetem szerint ez még azon időknék viszhangja, mikor egy nagy hazánkfia, ki egy jeles megyének 7 országgyűlésen át édes hazánkhoz rendithetlen jellemmel örökké hű követe volt, 's kit a' nézmet közbánata kisért sirjába, — egykoron az országgyűlésen bizonyos indítványt tőn, de midőn látná, hogy azt a' királyi személynök pártolja, indítványát visszavette; „mert — ugy mond — én ugyan most is jónak találok, a' mit indítványoztam: de valami bajnak kell benne lenni, miután in n n n pártoltatik.“ — Ezt mint curiosumot följegyzé ugyan a' chronograph: de én ugy gondolom, csak tréfa végett; mert saját belátásának e' tulságos bizalmatlansággal azon érdemes hazánkfia valóban nem nagy dicséretet mondott volt. Azonban hozzon ez időkről majdan itéletet a' historia, multak multjának előzményeiben meg fogja lelni az ariadnei fonalat, melly őt a' bizalmatlanság kútfejehez elvezérlendi; annyi minden esetre igaz, hogy e' kornak immár vége van; a' fejlődő nemzet eszmél, 's öntudathoz jutva, nem ösztön-, hanem okszerűleg intézi lépéseit, 's a' jót, mivel jó, örömmel fogadja, akárhonnán jó. Az 1836-iki országgyűlés e' részben, mondhatnók, korszakot tőn; mert több mint egy kérdésben tapasztalók, hogy a' kormány mind azon engedélyeket, miket a' nép javára indítványozott, egyenesen az ugynevezett oppositio segedelme által vitta ki. Akor is akadtak, kik a' „timeo Danaos et dona ferentes“ -t emlegeték; akadtak, kik gúnyolgták az oppositiot: látná

meg, mikép csak a kormány kezére dolgozik, melly nem akar egyebet, mint az adó fundusát szaporítani. — Akarjon bár, a' mit tetszik: „weis ich doch, was ich will“ — mondá marquis Posa-val az oppositio; a' népnek sorsán akarok javítani, akarnék erkölcsi engedélyekkel, mert csak ezeké az állandó siker; de nem tehetem; e' helyett anyagiakra szólítanak fel, 's én elfogadom, mert a' népnek ez is javára válik, 's en ezt ohajtom. — Így veszem én föl a' jelen állapotot is. — Miután a' mult országgyűlésen országos dolgaink azon fokra értek, hogy a' haladás szükségé a' kormány részéről is nyíltan elismertetnék, természetesen kell találnunk, hogy az eszmecsere 's elmesurlódás nyiltabb tért nyer; mert hiszen e' nélkül alkotmányos nemzetnél, mellynél hozzájárulása 's beleegyezése nélkül a' legrosszabb törvényt sem lehet jóra változtatni, a' javítva-haladás lehetetlen. — Ez a' dolgok természetében fekszik; ki a' czélt akarja, annak akarni kell a' törvényszerű eszközöket is: azért hát nézetem szerint a' legszívesebb örömmel 's bizodalommal kell megragadnunk ez alkalmat; mert meg lehetünk győződve, hogy akármilyen czél rejlenék is a' háttérben, minden lépés, mellyet ez uton teszünk, hazánkra nézve minden esetre nyereség. De valljon mi lappanghat a' háttérben? Én ugyan nem azon uton jártam, járok 's fogok járni, mig csak élek, mellyen a' kormány titkaihoz juthatni: annyi erőt azonban mégis tulajdonítok szememnek, hogy a' szítánu átlátni képes vagyok. És én a' dolgot ekképen látom: Gróf Széchenyi azon ohajtását fejezé ki a' mult országgyűlésen: bárcsak a' kormány alkotmányos szemüvegen tekintené dolgaikat, 's vezérelvül venné föl, hogy az alkotmányos Magyarországot más uton módon kell kormányozni, mint a' nem-alkotmányos tartományokat. A' mult országgyűlés vége óta ugy látszik, ezen ohajtás már nem pusztá ohajtás: kormányunk tehát — csekély nézetem szerint — azt gondolható, hogy ha nemzetünk kifejlődésének szabadabb tért nyit, ez által egy részről alattvalóinak boldogságát mozdítja elő, a' mi tisztében áll; más részről pedig a' magyar nemzet bizodalmit szorosb kapcsolattal magához fűzi; és hogy e' részben nem rosszul számolhatott, mutatja épen e' napról napra növekedő bizodalom, mellynél kormányunk nagyobb kincse nincs; és ha az 1823-iki események megbizonyíták a' világnak — mint gróf Széchenyi a' „Világ“-ban mondá — hogy „Magyarország fejedelme hatalmas ur, mert élő fiatal nemzetet uralkodik,“ és ha — ismét gróf Széchenyi szerint („A' kelet népe“ 267 l.) — 1839-ben „olgy gyönyörű lelkesedéssel vívott a' magyar, minővel ha mind belülről mind kívülről pro aris et focis megví, nincs hatalom, melly csorbát ütne nemzeti 's alkotmányos szűzeségén,“ — valóban, midőn a' kormány Europa színe előtt nyílt homlokkal mondhatja: „im! nézzétek e' nemzetet! mennyi erő, mennyi ifjúság, mennyi lelkesedés lakja kebelét, 's napról napra mint fejlík, erősödík, lelkesül, és e' nemzetet én hozzám nem csak soha nem tántorítható hűség, de naponkint erősödő bizodalom is köti:“ én valóban csekély eszemmel ugy gondolom, ezt mondhatni mégis csak nyom valamit a' világpolitika

mérlegeben; és ezt mondhatni, azt hiszem, nem rossz számvetés. — E' nézetet látszik igazolni a' nemzet és kormány közös érdeke, nemzet és kormány közös dicsősége; miért is nem látom okát, miért keressünk a' háttérben mellékes czellappangást, miután a' dolog magyarázatára ez a' kulcs, ugy látszik, elegendő; még kevesbbé helyeselhetném pedig a' haszontalan scrupulositást, mely — nem tudom, minő gyanakodás miatt — vonakodnék használni az ajánlkozó alkalmat, mellynek mezején, ha csak egyetlenegy eszmét hoztunk is tisztába, minden lépés, mellyet előre tevénk, nyeretlenné többé nem tehető nemzeti nyílt nyereség. És valóban különös véleménynyel lehetnek a' kormány belátásáról, a' kik ugy hiszik, azért enged szabadabb mezőt az elmesurlódásnak, hogy az oppositíót megoszlassa, 's a' nemzet figyelmét magáról elfordítsa. — Ez a' tactica ollyasmibez hasonlítana, mintha valaki fáklavilágot gyujtana a' sötétben olly célból, hogy a' figyelmet magáról elfordítsa; — a' ki egy nemzet kifejlődésének szabadabb tért nyit, az nagyon csudálatosan számolt volna, ha ugy hinné, hogy a' fejlettebb nemzet kevesbbé fog rá figyelni; hiszen e' fejleményhez épen az tartozik, hogy a' nemzet éberebb, 's mindenre, mi a' közérdekebe vág, nagyobb figyelemmel van, és ily kormányának eljárására is; mert semmi sincs, a' mi közelebbről, közvetlenebbül érdekelné, mint épen ez. — Az oppositio megoszlásáról pedig már szólottam: itt tehát csak, a' dolog természeténél fogva, azon meggyőződésemet nyilatkoztatom ki, hogy a' jogai védelmére mindig kész magyar, bár a' haladási kérdésekben száz fractióra oszlanék is (a' mi magában is csak ugy volna káros, ha e' megosztás mellett egészben nem haladnánk), mindig egy tömegbe fog összeforrni, valahányszor jogot és alkotmányt védeni kell, és fog olly lelkesedéssel víni, mint vívott 18^{39/40}-ben korán sem egy vagy más individuumért, hanem a' köz nemzeti jogokért, miket a' véletlen (ha ugy tetszik) ezen individuumokkal ugyanazonított, 's melyeket a' gróf maga „legszentebb nemzeti jogoknak“ nevez, 's mint illyekért maga is vívott lelkesen, férfiasan. — Végezetül még meg kell jegyezmem, miképen a' nemes gróf tévedésben van, midőn a' 99-ik lapon állítja, hogy a' Pesti Hirlap megjelenése előtt „hirlapban a' könyvvizsgálat tágabb kört nem engedett még, mellyben a' szabadelműség szabadabban gyakorolhatná lelki erejét.“ Én e' tágabb kört, még mielőtt a' Pesti Hirlapnak csak híre is keletkezett, a' magyar időszaki sajtó egyik másik termékeiben vettem észre, 's épen ez észrevétel ösztönzött, mint már fentebb mondam, elvállalni a' szerkesztést; később ismerni vágyván, mennyire csak lehet, a' tért, mellyre számolhatnék, a' könyvvizsgálati szabályokkal megismerkedni törekedtem; minélfogva bizonyosan mondhatom, hogy a' szabályok, mellyek szerint a' könyvvizsgálat minden hirlapra 's így a' Pesti Hirlapra nézve is kezeltetik, már régiebbek, 's tulajdon azok, mik szerint napfényre jöttek más hirlapokban azon czikkek, mellyeknek napfényre jötte a' még csak eszmében is sokkal később keletkezett Pesti Hirlap szerkesztését elveimhezzi hűséggel elvállalhatni reményt nyujtott.

Atolvasam az eddig irottakat, és nekem úgy látszik, hogy futólagos elmélkedéseimben vannak adatok közbeszöve, mellyek az olvasó közönségnek talán nyujtanak dolgokról 's körülményekről annyi felvilágosítást, miszerint a' Pesti Hirlap elleni egyes vádak méltánylását kinekkinek böles belátására bizhatnám. Azonban, kivált azon oknál fogva, nehogy valaki bizonyos dolgokróli véleményemnek hátrattartásáról vádolphasson, nem mellözhetek némi részletes taglalgatást.

PROGRAMMA.

A' nemes gróf az 59. lapon programmát ad egy hirlapról, a' minót ő jelen körülményeink közt kívánna. En e' programmaról úgy vélekedem, hogy annak egészben megfelelni, azt mint ideált valósítani, talán sehöl, Magyarországon legalább, sajtónk 's egyéb mindennemű állapotaink körülményei közt, bizonyosan nem lehet; 's ha mégis lehet, én nem érzek magamban annyi tehetséget (sőt egy pontra nézve akaratot sem), hogy azt valósíthatnám; de bár van egy pont benne, mellyet én nem helyeselhetek: mégis az egészet együtt, e' kis árnyékoldala daczára, czélban olly üdvösnek, eszközzésben olly hatalmasnak hiszem, miszerint bizonyossá merném tenni a' nemes grófit, hogy ha ezen hirlap-ideált valósítandja, minél hamarabb be fog a' Pesti Hirlapon teljesedni, mit annak már születésekor én magam jósolék: hogy erősebb előtt le kell a' szinpadról szállania, mert illy hirlapnak ellenében nem érdemlené meg az életet. De hiszen mit a' nemes gróf a' 214-ik lapon csekély tollamnak egyik értéktelen szülöttjére nézve igen helyesen megjegyzett, hogy t. i. arról nincs mit vitázni: „miért nem irtam valami jobbat, miután dat pira, dat poma, miut a' latán mondja, és rosz ember, ki többet tesz, mintsem bir,“ ez igen alapos észrevételt az egész Pesti Hirlapra nézve igényelni bátorkodom, bizonyossá tevén a' tisztelt grófit, hogy nem sok ember van az egész hazában, ki olly kevéssé volna megelégedve a' Pesti Hirlappal, mint én magam. De mivel a' nemes gróf ideálját valósítani gyöngé vagyok, mivel távolról sem felelhetek meg azon magas várákozásnak, mellyet csekély személyemről — mint több helyen mondja — táplált, 's alkalmasint az egész honban csak maga táplált: kérem, ne vegye bűnnek gyarlóságomat, 's ne kiáltson nemzetgyilkolónak, mivelhogy hirlapom nem valósítja azon programmát, mellyet ő velem soha sem közlött; 's ne kiáltson annyival inkább, mivel egész politicalai életemben nem volt alkalmam ollyast tenni, mi a' grófit illy magas várákozásra jogosíthatá. Országgyűlési 's törvényhatósági tudósításaim csak mások gondolatait tolmácsolák; az, mit a' nemes gróf „áldozati nimbusnak“ nevez, legfölebb csak jogokhozi szilárd ragaszkodás körül foroghatna: 's így én valóban oka nem vagyok, hogy a' nagyérdemű gróf olly, minden alap nélkül tulajsigázott várákozással fogta kezébe, következőleg olly csalódással is tette le kezéből a' gróf állítása szerint előre felhőkig emelt hirlapot, mellyet előre felhőkig emelni már csak azért sem lehetett, mivel megjelenése előtt egy héttel szerkesztőségemről én magam is még

csak egy szót sem tudtam. Ily körülmények közt tehát még nagy szerencsémnek tarthatom, hogy hirlapom irányában és szerkezetében legáltalább némellyekre nézve közelítőleg eltalálhatam azon — általam egész tökélyben soha nem valósítható — programját, mellyet most a' gróftól kitűzve látok. — Nézetem szerint pedig vannak illy pontok. — Nevezetesen a' gróf feladatul tűzi ki a' Hirlapnak: „hogy körülményekhez képest majd halkkal, majd gyorsabban izgatná a' nemzeti testet.“ (Erre az izgatásra, mint körülmény szerint elismert szükségre, bátorodom olvasóim figyelmét előre kikérni.) A' Pesti Hirlap bevezető cikke pedig így szól: „Tegyük közzé, nemzetivé öröm- és bánatnak, hűség-törvényességnek, bajnak hiánynak minden érzetét, mellyet a' nemzet szívében egy hangrezgésre találni, köz, magas és szent érdekek jogosítanak.“ — E' kettő, gondolom, egészen egyre megyen. — „Hasson ma a' szenvedelmek lecsillapítására, majd ismét — ha kell — a' végiteleti tarogatóként életre 's kötelességteljesítésre riaszson fel“ — mond a' gróf. — Ez, általában véve, a' Pesti Hirlap idézett szavaiban befoglalatik; alkalmazási tekintetben pedig bátorodom sok mások között a' szenvedélyek lecsillapítása iránt emlékeztetni a' hevesi történeteket, az ifjuság közt jelentkezett ferde irányt, a' játékoságot, a' más ajkuak iránti gúnyos szeretetlenséget tárgyazó cikkekre; — a' kötelességbresztés pedig mindannyiszor előfordul, valahányszor törvények iránti tiszteletlenséget, visszaélést, vagy közérdekek elhanyagolását észrevenni gondolom. — E' részben tehát ismét megegyezünk. Mondja továbbá a' gróf programja: hogy „az elkülönözött részek egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velük jobban megismertetni, eldiribolt erőket egy-egy czelra egyeztetni“ — volna egy illy lapnak feladata. — Erről a' Pesti Hirlap előszavában írva van: „Szabad tért nyitunk az észnek, értelemnek, jóakaratnak, hogy szűkkeblűséget mint elbizakodást egyaránt kerülve, vak előszeretetet, vak előgyűlölség nélkül, higgadt kobellel 's ama' mérséklettel és illedelemmel, melly a' jó szándék és igazság bélyege, megvitatassák és előkészítsék a' napnak nagy kérdéseit, mikben a' honnak jövődjé rejtezik, — miszerint mindenik törvény egy-egy socialis meggyőződést mondjon ki.“ Itt hát elv, irány ismét egyre megy. A' nemes gróf ugyan szememre veti, hogy habár szándékom ez volt volna is, a' taticat tévesztettem el, mert egyesülés helyett „az eloszlási, naprul napra inkább elágazó örvény százszorta aggasztóbban tátong, és kézfogási, egyetakarási tekintetben mint vert had naprul napra kisebb esopotokra szakadozunk, mióta egünkön feltámadt a' Pesti Hirlapnak lángözöne“ (337 l.): de én ennek ellenében bátran hívom fel tanúmnak nemzetem közéletét, 's nyílt homlokkal merem állítani, hogy a' gróf rémet lát, eleven képzelőtehetségének kisérteti szülöttjét, 's nemes gerjedelme hevében felejt, hogy azon mult teli pesti kör, mellynek a' nemes gróf tisztelt középpontja volt, nem a' nemzet még, 's hogy az ő fölhevülésében a' nemzet legtávolabbról sem osztozott. Jól tudom én, hogy a' Pesti Hirlapnak tömérdek ellensége van, 's ez másképp valóban nem is lehet; tudom azt is, hogy a' Pesti Hirlap 's

annak szerkesztője sok megtámadásnak van kitéve: de ez mind illeti a Pesti Hirlapot, nem a közdolgozat; mert ezekre nézve bátran hivatkozom az egész országra, hol van egyetlenegy vármegye, mellyben bomlásnak indulás mutatkoznék? ellenben én nevezhetek törvényhatóságokat, mellyekben a szenvedélyek meghiggadtak, az engesztelődés közszelleme naponkint erősödik; hivatkozhatom a nemzet és kormány közti bizodalom növekedésére; említhetek közérdekű nagy kérdéseket, mellyek a nemzeti közvéleményben egy hatalmas lépéssel előbb állanak, mint állottak 1840 végével; említhetnék elveket 's eszméket, miknek helyességét a nemes gróf nyíltan elismeri, mellyek mintegy köz-elfogadás fokán állanak olly körökben is, hol kevés hónapok előtt még említésök is halatlan volt. — Távoly vagyok én a gondolattól, hogy ez örvendetes tüne-
 ményt a Pesti Hirlapnak tulajdonítani vakmerősködjem, ez volna valóban minden igények legneveltségesebbike: de annyi minden esetre bizonyos, hogy a Pesti Hirlap ezt nem gátolá, és el nem rontá, sőt a nyilvánosság 's időszaki sajtó természetében fekvő hatásánál fogva a többi hirlapokkal együtt 's egyetemben, annyiban talán előmozdítá, mennyiben gondolatokat és gondolkozást ébreszteni minden hirlapok segitenek; a minthogy valóban tapasztalhatók, mikép egy korszerű eszme, melly az időszaki sajtó egyik vagy másik organumában feltűnt, kisebb nagyobb körben végiggyűrűzött edes honunknak sok vidékein, és nem egy megyében, nem egy városban láttuk, mikép az ige testté is lőn. — És vegyük bár a javítási kérdéseket, mik a Pesti Hirlapban ekkorig szőnyegre kerültek, remélni merem, mindeniknél ki fog ötleni az ügyeket, meggyőzni minden néposztályt, hogy a javítás minden résznek közös érdekében áll. — E' részben is azon czél felé iparkodik tehát a Pesti Hirlap, mellyet a gróf programjában kítűzve látunk. — De ott van még az is; hogy „nem arról kellene vitatkozni, valljon kell e tenni? mert ez a többségtől már rég elfogadva van; de azt kell fejtegetés tárgyaul venni: mit kelljen mivelni, 's ezt mi módon? tehát a teendők sorát okszerinti logicába szorítani, és kijelelni a felette nehéz egymásután.“ — Erre nézve a Pesti Hirlap előszavában ezeket irtam: „Nem az a kérdés közöttünk: haladjunk e, avagy megálljunk, mikint József napjáról irva van? hanem az, hogy: mit és mikint?“ E' részben tehát elvileg tökéletesen egyetértünk; a mi az alkalmazást illeti: mindenek előtt megjegyezni kérem, hogy a Pesti Hirlap sokkal rövidebb idő óta el, mintsem az olly „felette nehéz egymásután“ kijelelését bevégezhetne volna; lám a gróftól nem kötötte le munkájában a tömérdek változé-
 kosság szüksége és ezer parancsoló körülmény tekintete: mégis miután hónapokat dolgozott, miután munkája folytában többször ígerte, hogy leplezetlenül feltárja rendszerét, — végtére mégis csak máskorra-bizta-
 tással kell beérnünk. De figyelmet érdemel azon kedvetlen körülmény is, hogy okom volt gyakran panaszkodni a Pesti Hirlapban, miképen az időszaki sajtó hatáskörét kevésbé méltányolják épen azok, kik ez uton legtöbbet tehetnének, mivelhogy a nemzet bizalmában magas fokan állanak; gyakran mondtam, hogy az időszaki sajtó csak ugy felelhet

meg jótékony rendeltetésének, ha az egész nemzeti értelmesség raktárává lesz; és itt őszintén megvallom hogy a' Pesti Hirlap részletes fejtegetések tekintetében reményemnek mindeddig meg nem felelt; mert azon kitünő capacitások közül, kiknek közredolgozására számolni bátor valék, némelyek egyébbel levén elfoglalva, nem léptek a' térre, mellyen őket mint tájékozó vezérpontokat a' nemzet, mondhatnám, fájdalommal nélkülözi; de van olyan is, mint például maga a' nemes gróf, az erősök legerősöbke, ki a' helyett hogy a' részletes fejtegetésekben a' nemzeti értelmességnek vezérlő segedelmére föllépett volna, mennykövekkel sujt le magára az eszközre, mellyel azon jót eszközölhetni; sőt annyira megy, hogy ámbár a' sajtószabadságot elméletileg az áldások legnagyobbikának mondaná: mégis azt, ha valljon jó 's tanácsos volt e minálunk a' sajtónak szabadabb mozgást engedni? gyanusítva kétségbe hozza. — Hogy pedig én mint szerkesztő a' részleteknek minden legkisebb körülményen keresztülvitt hoszú fejtegetéseivel csak ritkán léphetek föl, 's inkább csak az alapelveket jegyezem ki, mik a' részleteknek öngondolkozás általi kifejtésére számítvák, a' dolog természetében fekszik; mert hiszen szerkesztő vagyok, kinek csak a' mások által nyújtott anyagok elszerkezése is minden idejét elfoglalja, úgy hogy én részemről megvallom, külföldön sem ismerek hirlapot, mellynek szerkesztője a' szerkesztés mellett csak ennyi eredeti dolgozatokkal is lépne föl hirlapjában, mint én a' Pesti Hirlapban; 's így tőlem még hoszabb, még részleteseb fejtegetéseket kívanni, mondhatnám, képtelenség volna (a' mit hiszen a' gróf tán nem is kíván, sőt azt is sokalja, a' mit irok): ellenben igen is jó számolás és általam forró hálával fogadandó jó számolás volna, ezen fogyatkozáson segíteni, 's akár egészben, akár pedig — mint például Bezerédj az urbéri viszonyok, Szentkirályi az ősiség, gróf Teleki Domokos 's még egy más hazánkfia Erdély, Bernát Zsigmond a' vallásos unió, Fáy András egyebekben kívül a' nemzeti játékszin ügyében tön — egyes kérdésekben a' részletes fejtegetést munkarészül tűzni ki, melly fejtegetésekkel a' lapot magát egységi viszonyba hozni hogy a' szerkesztő soha el nem mulasztja, köz tudomásra hivatkozni bátorodom. — De hiszen ép' a' most idézett 's még idézhető több jeles nevek bizonyosságot tesznek, miképen habár nem minden név tűnt is fel ekkorig a' Pesti Hirlapban azon körből, mellyet a' nemes gróf vezértestületnek nevez: még is tűnt fel ekkorig is annyi név 's e' nevekkal annyi részletes fejtegetés, hogy az ezer alakú változékosság mellett, melly politicai hirlapoknál életföltétel, a' még csak felévet élt, már is egy vastag könyvvel megtámadott Pesti Hirlap szemrehányást bizonyosan nem érdemlett. — A' mennyiben pedig ezen fejtegetések törvényhozási tárgyak körül forognak, mikre nézve a' nemes gróf „szoros tudományilag kimért rendszeres egymásután“ kijelelését igényli: szabad legyen kérésem, engedjen időt, 's legyen türelemmel veleményem iránt, miszerint én azt gondolom, hogy ezen systematicus resummenak ideje majd csak az országgyűlést megelőző utolsó felévben lesz; addig eszméknek kell fejlteni 's eszméknek kell surlódnai a' téren, mellyet a' közel jövendő feladatához tartozandónak a' közvélemény mintegy kijelel. — De nekem

ugy látszik, hogy a' nemes gróf nem akar azon álláspontra lépni, melyből egy hirlapnak belgazdaságát intézni kell. Ő megírá „Stadium“-ában a' XII törvényjavaslatot; — ámbár, mint a' következés mutatta, nem épen mindenre nézve volt szerencsés a' körülmények szerinti logikai egymásután eltalálni, minthogy némelly dolgot (példaul az urbért) kifelejtett, mit a' közvélemény legelső szükségnek tartott; másokat fölvetett, mikre nézve adja isten, hogy a' közvélemény a' jövő országgyűlésig elég erőre fejlődjek, akkoron azonban még bizonyosan fejlődött nem vala; ismét másokat javasolt, mikre nézve azóta véleménye tökélyesedett, ugy hogy most azoknak ellenkezőjét javasolná*). A' nemes gróf, mondóm, megírá XII javaslatát, és azzal könyve befejezve lón. Hahogy hirlapot hasonló szoros tudományi rendszerrel írna: hat hét alatt, bármelly szó-bőséges modor mellett is, alkalmasint bevégezné hirlapírást; mert hat hét alatt bizonyosan elmondhatná a' legközelebbi országgyűlésre jós „stadiumát“, hacsak a' büntetőtörvénykönyvet §-ról §-ra előkészíteni nem akarná, a' közöség által minden bizonynyal nem olvasandót. — Mennyire azonban a' hirlapírási szempont, a' szerkesztés hatalmát haladó körülmények 's idő és helyismeret engedék, még a' logikai egymásutánra nézve is bátran állithatom, hogy ki a' Pesti Hirlapot figyelmére méltatta, bizonyosan fel fogta találni a' szerkesztőnek e' részbeni véleményét, mert az több helyütt világosan és határozottan kimondatott. Lehet, hogy e' vélemény hibás: de lehet, hogy a' grófé lesz hibás, ha egyszer megtudtuk, mi az övé; itt a' végítélet minden esetre a' közvéleményt illeti, 's én nem fogom magamat megszegyenitve érezni, ha okokkal mutattatik meg, hogy hibáztam, midőn kimondám, mit tartok első betűnek a' nemzeti munkás erő kifejtése ABC-jében. — Ezeket valóban nem azért fejtegetém, hogy a' Pesti Hirlap programját vagy oeconomiáját igazoljam, mert erre nézve igazolásra nincs szükségem; nyíltan léptem föl a' közönség előtt szándékkal, 's a' részvét és pártfogás, melyet a' Pesti Hirlapnak, illy hatalmas név megtámadása mellett is, tapasztalnia szerencséje van, nem nimbusokra, nem várakozásokra, hanem tényekre épül, mivel a' Pesti Hirlap előre még csak hirdetve sem volt; de fejtegetém azért, hogy megmutassam, mikép a' nemes gróf megtámadása nem az értelemnek szoros tudományilag kiszámolt szülöttje, hanem csak egy megfoghatlan ingerültségből eredett boszankodási syllogismus; mert hiszen ép' azon uton ügyekszem jární, melyet a' gróf programja jelel, csakhogy járok csekély tehetségem 's nehéz körülményeink mértéke szerint; a' gróf pedig ideált kíván, mit egész tökélyben valósitani én képes nem vagyok, de talán senki, 's így — legalább „A' kelet népe“ után ítelve — a' gróf maga sem; és pedig elannyira nem, hogy hacsak ép' ellenkező modorral és taccicával nem írná hirlapját, mint a' minővel könyvét ír, saját programjától sokkal messzebb tévedne el, mint a' mennyire attól a' Pesti Hirlap távolban jár; és pedig eltévedne

*) A' „Stadium“-ban az volt, hogy a' nemes adómentesen birjon minden nemesi földet; ma pedig már általános adózás javaslatatik kivétel nélkül. Ez azonban korán sem ellenkezés, hanem csak időszerinti fejlemény.

azon egyetlen pontra nézve is, melyet programmájából mint olyat kell említenem, mire nézve merőben ellenkezünk nézeteinkben; ő t. i. olly hirlapot tartana jónak, melly a' szerencsésb születésűeket áldozatokra csábítgatná, az alantabb állókat pedig egy kis béketűrésre édesgetné. — Ez az a' tactica, tisztelt olvasó! mellyel az ember két pad közt a' földre kerül; ez az a' bizonyos határozatlanság, mellynek politicalai színe nincs, melly midőn mindenkivel jól akar lenni, mindenkivel igen roszul van; — a' kinek tetszik, ám írjon illy hirlapot, egy nemzet életében sok színvegyület, sok árnyéklat van, és egymás mellett mindenik megfér; a' Pesti Hirlap programmájában ez a' csábítgatási édesgetési cél kitűzve nincs, 's míg én szerkesztem, belé sem jó; sőt inkább ohajtom, és ebben látom nemzetem jövődjének „nemtőjét“, hogy igazság és jogérzet hasson át e' honban mindenkit, és törvényszerűséggel párosult öntudat ébredjen még a' legparányibbnak lelkében is; de mondhatom azt is, hogy a' nemes gróf, eddigi munkái után ítélve, hasonlóképen mindent jobban tud, mint csábítgatni 's édesgetni; eddig még soha nem is csábítgatá nemzetünket, 's ezért birja is a' köz nemzeti tiszteletet; legujabb munkájában pedig ettől ismét igen távol van, mert én legalább kevesebb csábítgatást, de nagyobb türelmetlenséget más ember véleménye iránt, határozottabb csálhatlansági igényt, nagyobb gyámnoi követelést, mindent rosza magyarázni törekvést, az ellenséges indulatoknak felriasztását és — hogy szavaival éljek — egymás elleni uszítását soha nem véltem észrevenni, mint „A' kelet népében“ észreveszek, azon tisztelt gróf munkájában, ki azt véli napi renden lenni, hogy jobbra fordulva csábítgassunk, balra fordulva édesgessünk. Méltóztassék a' nemes gróf megengedni, hogy ezeknek ellenében kimondjam: miképen, nem említvén a' pusztán philanthropicus ügyeket, hol — igenis — irgalomra 's áldozatra-buzdítás kell, 's miknek a' napi szükségeket nem mellőzhető hirlapok által bizonynyal figyelembe nem lehet nem vétetniök, minden egyébre, nevezetesen a' javítási kérdésekre nézve a' Pesti Hirlapnak kitűzött elvei közé tartozik, azt mutogatni, hogy „mit az igazság követel, annak elfogadása nem áldozat, hanem kötelesség mások iránt és kötelesség saját érdekeink iránt; az így elismert igazság létesítésében azonban követni a' józan politica sugalásait, mellynek nem szabad felejtetni, hogy „az ezredes országépület boltjai alatt millió élet, millió érdek nyugoszik, melly az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kíméletet is követel.“ Meglehet, hogy ezen ut nem olly sima, mint mellyet a' nemes gróf ajánl; meglehet, hogy véleményemben esalatkozom: ám méltóztassék csáfogatni, de csáfokul ne használjon gyanusítást, ne ijeszszzen fejbetörésekkel, ne iparkodjék e' szakadozott nemzetben, hol a' rémlátás különben is olly igen honos, egy szegény hirlapszerkesztő ellen fölingerelni a' kormányt, föllázítani mindenkit, a' kinek csak birtoka, czíme, előjoga van, és mozgásba hozni a' hatalomnak féltékenységét; mert ez mind nem ok, hanem szenvedély, mit a' nemes gróf már csak azért is mellőzhetett volna, mert a' 269-ik lap szerint bizonyosnak hiszi, hogy „a' Pesti Hirlap, ha eddigi modorja mellett marad, hitelét napról napra

soványabbra öröli, kiesik a' divatbul, 's elfelejtetik, vagy megsemmisül;" a' miből szoros tudományilag egyenesen az következik, hogy egy illy lap bizony legrosszabb akarattal sem gyilkolhatná meg a' nemzetet, de még csak azt sem, kit a' nemes gróf e' szó alatt sejdítenül ért.

SZERKESZTÉS. — NÉPSZERŰSÉG.

„Tisztán állott előttem — úgy mond a' gróf a' 97-ik lapon — a' szerkesztői tisztnek majdnem kigázolhatlan bokrosságu feladása, 's azért nem is vártam eleinte csudákat, mert csaknem lehetetlen annyi meg-rögzött, megcsontosult és ellentétben levő érdekek közt diadalmasan keresztültörni, — tudtam azt is, mennyit kell sokszor tenni ad captandam benevolentiam, csak hogy az embert meghallgassák.“ — „Nem lehet tehát nem helyesleni, hogy publicumának nevelése volt a' Pesti Hirlap szerkesztőjének legelső czélja (248—249 l.), mert mit ér olly hirlap, mellyet senki nem olvas.“ — Azonban a' 251-ik lapon már bizonyos gyanúsító gúnynyal mondatik, hogy „a' szerkesztőnél a' közeli érdekek a' rá nézve „enyim" felé tulhajolt, azaz ujságát coüte que coüte „teljék mibe telik“, bár török bár szakad, népszerűvé kívánta tenni“, — 's (257 l.) „népszerűség utáni szomjának mindent alárendelt.“ — és (136 l.) „olly uton indul, melly egyenesen mind az alkotmányt veszélyezteti, mind a' magyart;“ — de mind a' mellett is a' nemes grófnak (142 l.) „nincs a' szerkesztőnek sem személye, sem eddigelé kitüntetett legfőbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hirlap ellen legkisebb kifogása;“ — csak az a' baj, hogy „hiányos és visszás taticája 's rosz modorja által sirba dönti a' magyart;“ de azért „benne már is sok jó van, 's folytatását legőszintében óhajtja, sőt megszüntét valódi közcsapásnak tartaná“ (142 l.); 's azért azt csupa pártfogásból ferradalomra vezető, nemzetgyilkoló lapnak kiáltja ki, 's ellene hatalmat és félelmet, büszkeséget, gyarlóságot, macacsságot, hiaságot és minden emberi szenvedélyt felkölteni ügyekszik; ámbár „ha eddigi modorjából, a' szív- andalgások és szívsgulalások modorjából ki nem lép“ (ez a' magyart sirba döntő hirlap), „okvetlenül kiesik a' divatbul, és elfelejtetik, vagy megsemmisül“ (269 l.). — Ezeket korán sem azért állítam így össze, hogy következetlenséget mutogassak; mert igen jól tudom, miképen az illy kiszagotott szóalkotocskák egészen más értelműek, ha saját helyükön 's logikai kapcsolatukban, mint mikor így összeillesztve tekintnek; hanem óhajtám a' nemes grófnak saját munkája tükörében megmutatni, mikint bánt a' Pesti Hirlappal, 's milly gyöngé mezőre áll azon megtámadó, ki a' megtámadottat

önnön példájával illy fegyverekre szólítja fel. — Egyébiránt, az idézetek nyomán, csupán a' népszerűség-hajhászási vádra nézve tartozom egy kis felvilágosítással a' nemes grófnak.

Ezen vád eredetét veszi némelly szavak balmagyarázataiból, miket a' nemes gróf a' Pesti Hirlap 14-ik számából kiszaggatott. Azt mondtam t. i., hogy „szép hivatás vár olly hazánkiára, kinek a' születés vaktörténete olly nevet adott, mellyhez érzelmagyasító historiai emlékezetek csatolvák, mert csak szólnia, csak tennie kell az irányban, mellyet hazafiság jelel, 's első léptében felkarolja őt ama' roppant erő, mi nélkül ma már az ébredés korában egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni — a' népszerűség. Hiú törpe lélek az, melly népszerűséget mint czélt vadász, de rossz számoló, melly azt könnyelműn eljátsza. Legyen bár nagy, de nagyot nem tehet; hasonlíthat a' mágnestűhöz, melly a' hajónak utirányt mutat, de utra soha nem mozdíthatja.“ — Ez volt, a' mit én mondték, 's ebből a' nemes gróf egészen ellenkező értelmet von ki, nem akarom mondani: szószálhasogatásból, mit ő rabulismusnak szeret nevezni; hanem alkalmasint azért, mert hirlapírásnál a' rövid epigrammaticus styl kénytelenség levén, midőn hoszan nem irhattam, homályossá lettem. — Csakhogy nem hibáznék talán, ha megkérném a' nagyérdemű grófot, méltóztatnék irántam követni, mit egykor gróf Dessewffy től maga iránt követelt, midőn Montesquieu szavaira emlékezteté, miszerint ha egy írónál az általános szándokot jónak látjuk (pedig a' nemes gróf nem csak szándokom tisztaságát kétségbe nem vonni kegyeskedik, de sőt irányomat is helyesli, 's elveimet jobbára magáéinak ismeri), sokkal ritkábban csalatkozunk, ha a' kétértelműeknek látszó helyeket az általános jó szándok szempontjából ítéljük meg, mint ha részileg rossz értelemben vesszük. Általán véve, midőn a' nemes gróf általi megtámadtatásomat olvasnám, nem tagadhatom, gyakran rémlett előttem, mintha jelenleg azon szerepet vette volna föl ellenemben, mellyet 10 év előtt a' „Taglalat“ tiszteletreméltó szerzője vön fel ő ellenében, 's mintha igen gyakran emlékeztethetném a' nemes grófot egyre másra tulajdon azon szavakkal, mikre ő egykoron a' „taglalót“ emlékezteté, minthogy azon mély tiszteletnél fogva, mellyel a' gróf iránt — „bár tépje személyemet tetszése szerint“ — változatlanul viseltetni soha meg nem szünöm, igen elevenen szoktak tartalomdús iratai emlékezetem előtt lebegni.

Ezen népszerűségre nézve már a' tisztelt gróf abban akad fel, hogy a' roppant erő általi felkaroltatást említettem; mert — úgy mond, — a' mechanica törvénye szerint nem a' felkarolt, hanem a' felkarolók visznek; tehát ime! kibukkan a' „veres fonal,“ mutatkozik a' felsőbbséget nem tűrő tömegek erejére hivatkozás, melly felkarol, 's „viszi és sodorja a' felkaroltat, ha magát mint lelketlen törzsök felkaroltatni engedi, azon ki nem gázolható tévutakba, mellyekbe eddigelé minden féket szakasztott, szenvedelmét követő nép eljutott“ (88 l.); miből aztán még azt is következteti, hogy a' Pesti Hirlap „az ábrándozások édes

mámorába úgy belésülyesztí a' népet, miszerint jaj annak, ki a' nép csalhatlan inspiratióinak vakon nem hiszen.“ — És mind ez, uraim, ezen egy szavacskából: „felkarolás“, melly szavacska az én szótárom szerint, midőn nem a' mechanearól, hanem a' keleti sajátságaiban olly drága kincset bíró magyar nemzet polgári életéről van szó, csak annyit teszen: hogy a' nemzet az illy választottat bizodalomával ajándékozza meg, melly bizodalmat, ősi szokás szerint, s' hajdani királyválasztásoktól le a' megyei, sőt tán helységi tisztválasztásokig, felkarolással szokott a' nemzet bizonyítani, 's a' felkaroltat nem csak nem sodorja, sőt inkább vezérének tekinti. — És ha már az érdemes olvasó átvizsgálja, egyetlen szavacska értelmének szórshasogató elcsavarásából minő roppant irtózatot dolgok következtetvék, Bacon inductivus rendszere nyomán, a' nemes grófnak — — talán értelme által? — nem, uraim! hanem képzelőtehetsége 's keblének hevült indulata által: bizonyossá teszem, hogy „a' kelet népébeni“ minden gyanusítással épen így jár.

Az idézett népszerűség-rőli elmélkedés más szavakkal ennyit teszen (ha már csakugyan magyarázni kell): Hajdan, míg nemzetünk többsége tétlen nyugalomban tespedt, egyes emberek intézhették a' nemzet sorsát; de ma már az ébredés korát éljük, eljutánk eszméletére alapjogunknak, melly biztosít, hogy „semmit rólunk nélkülünk“: ma hát már a' nemzeti meggyőződésnek 's nemzeti akaratnak hozzájárulása nélkül egy alkotmányos nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni. A' ki tehát nemzetével jót vágyik tenni, nemzeti meggyőződést kell gerjesztenie, a' nemzet akaratát kell megnyernie; erre pedig, t. i. az akarat megindítására, okvetlenül szükséges a' nemzet bizodalma; mert a' ki iránt a' nemzet bizodalommal nem viseltetik, vagyis más szóval: a' kinek népszerűsége nincs, az hasonlíthat a' mag-nestűhöz, melly a' hajónak utirányt mutat, utnak de soha nem indíthatja. Ez, gondolom, nem a' leghibásabb okoskodás, minden esetre ollyan, melly nem nyújt a' grófnak okot 's alapot, a' Pesti Hirlap szerkesztőjét gyanusítani, hogy népszerűségi szomj által vezéreltetik a' szerkesztésben, és ennek mindent magánál és másnál alárendel. Annnyival kevesebbé volt pedig oka a' nemes grófnak népszerűségi nemtelen szomjról 's az „enyim“ felé tulhajló közelebbi érdek-ről, vagyis más szóval: vastag haszonlesről vadolni a' szerkesztőt, mivel annyira elmagyarázott szavaimban világosan megmondtam: 1) hogy a' népszerűség csak azt karolja fel, a' ki szól és tesz az irányban, mellyet hazafiság jelel; — és valóban a' ki más irányban szól és teszen, az népszerűségre az ébredés korában nem számolhat; — 's azért megmondtam: 2) hogy hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czélt vadász; pedig csak nem képzel tán még a' nemes gróf is olly balgán-ostobának, hogy felüsse a' hiúság, törpelelkűség bélyegét valamire, 's mégis azt tűzzem ki czélul magamnak nyilvános életemben. — Nem, gróf ur, nem! népszerűségnek nem szabad czélnek lenni; de ha valaki hazafi tettei által szerencsés volt nemzete bizodalmat elnyerni, vagyis népszerűvé

lenni: oly hatalmas eszköz (de nem ezél, hanem eszköz, szent és magas ezélokra) van kezében, miszerint talán nem épen rossz logicával mondtam: 3) hogy rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza. — És azért valóban haszontalannak mondanám, ha oly igen szép nem volna, mit a' nemes gróf a' 88-ik laptól a' 91-ig mutogat, t. i. hogy azok a' valódi nagy emberek, kik „szent felmagasztaltatásukban a' népszerűséget úgy mint fejedelmek kegyelmét lábaikkal tapodták, hogy embertársaik javára, ha máskint nem lehetett, vérükkel is megvásárolják az örök igazság diadalát.“ És a' gróf hiszi (91 l.), hogy ha kisszerű szórászhasogatásokba nem ereszkedem, ebben vele tökéletesen egyetértek; — igenis, nemes gróf! én illy szórászhasogatásokba nem ereszkedem, én ebben tökéletesen egyetértek, sőt felejttem a' sárt, piszkot, szemetet, mit a' gróf fejemre szórt; felejttem, hogy e' hitet neki megköszönjem, 's férfias kézfogással tegyem le eskümet nagy hazánkfia kezeibe, hogy e' hitéért soha nem lesz oka elpirulnia, e' hitben csalatkozni soha nem fog. Nyomorult porszem vagyok én, nemes gróf, és (istenemre! nem szerénykedő hiuság mondatja velem) a' leggyöngébbek egyike vagyok; de a' léleknek ezen erejére nézve versenyre merem hinni a' legerősebbeket; 's mióta sok botlásokon keresztül férfikort érve, tisztába jövék enmagammal, állítsanak bár szemközt egy félvilág-uralta hatalommal, állítsanak szemközt felbőszült milliók népdühével, e' kebel a' maga meggyőződését csak egy hajszálig is soha fel nem áldozá, és feláldozni soha nem fogja, hanem hű marad örökön az ígérethez, mit lapjaim 1-ső számában mondtam, hogy „sem a' hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaim heve soha el nem tántorít.“

Még egyszer köszönöm, szívem mélyéből köszönöm a' grófnak, hogy illy hitre méltónak tartott; — de kérdem: miért vonja meg tőlem egyik lapon, mit a' másikon önkényt megadott? miért illet a' rút váddal, hogy népszerűségi szomjnak minden egyebet feláldozok? — Kiről lehet ezt joggal mondani? Csak arról, ki a' nemzet elítéleteinek, hiuságainak, szenvedelmeinek hizeleg. — 'S ki merné ezt a' Pesti Hir-lapról állítani? Hiszen ép' ellenkezőről vádol a' gróf; arról: hogy minden moeskot napfényre vonok, 's a' megrovásra méltó kivételeket szabálynak veszem. — Az ifjúságot gyanusítja a' nemes gróf, mintha engem bálványozna; 's engem, természetesen, hogy viszont az ifjúságot bálványozom. Am kérdezem: ki mennydörgé az ifjúságra az elkeseredett feddés szózatát kiméletlenebbül, mint én tevém, midőn a' heves vér indulatát tévutakra láttam fordulni? Amott, oly körökben, melyeket szabadelműeknek ismerünk, lélekvásárlás kezdett lábra kapni; 's ki volt, a' ki füleikbe harsogá, hogy a' szent szabadság őket nem ismeri, és álaroz a' kép melyet viselnek? — és hol volt egy kicsapongás, mely ellen kikelni, hol egy darázs-fészek, melybe belényulni visszaborzadtam, midőn engedtetett 's lelkem ismerete parancsolá? — Nem, uram, nem! a' népszerűséget nem így vadászszák; 's ha ez utón mégis föllelném, azt legalább soha nem vadászott, de mivel bűn nélkül, mivel keblem hitének szűz megőrzése, értelmem elveinek soha meg nem tagadása mellett

nyerém, mondhatlanul becses kincsemnek tekinteném, és nagyon vigyáznék, hogy azt könnyelműn el ne játszam. — Helyesen — mondja a gróf — csak az a kérdés: mit tesz, könnyelműn eljátszani? — Erre a felelet igen egyszerű. Eljátsza népszerűségét, a ki alapos okokat nyújt a népnek gyanakodni, hogy kit bizalmával megajándékozott bizonyos irány, bizonyos elvek és bizonyos érzelmek miatt, eltávozik az iránytól, elvektől ('s ez elveknek természetes következményeitől) és érzelmektől, mellyek miatt őt bizalmával megajándékozá. És ha valakinél ezen eltávoztatást nem az „enyém“ felé hajlás nemtelen ösztönéből, hanem pusztán negédből 's a gyermekkori balítéletekkel rokon viselkedésgégből véli eredni: arról azt szokta mondani, hogy: ez népszerűségét könnyelműn játszotta el. — Népszerűségét könnyelműn eljátszása még, nézetem szerint, általában minden alkotmányos nemzetnél, de különösen a „keleties“ magyarnál az, a ki kényszeríteni akarná a nemzetet, hogy az ő, bár legbölcsebben kigondolt terve szerint „systematicæ“ éljen; a ki megtagadván a nemzet tömegétől minden önállásu személyességet, a legjobbat akarná ugyan vele, de ezt a jót autocratorilag vagy legfőbb oligarchailag akarná; — eljátszása pedig ez által népszerűségét, mert alkotmányos nemzeteknek van bizonyos önegisége (subjectivitása), melly magát tárggyá vagy eszközzé súlyosztatni önbecsének érzetében nem engedi, mellyet bizonyos örökös gyámkodás, bizonyos kegyelmi szín bánt, minthogy általa megfosztatva érzi magát a jónak önerejéből kifejtése örömétől és dicsőségétől; mivel az alkotmányos nemzeteknek van bizonyos nemzeti értelme és van bizonyos nemzeti érzelme; 's amahoz a legdicsőbb logicával is hiába fordul, ki ezt maga ellen föl-zuditotta. — És ezért hatalom a népszerűség, és ezért rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza. — Ezeket irván, távol volt tőlem minden célzás; az alkotmányos élet természetéből és a magyar jellem saját-ságiból gondolám ez elméletet levonhatni; ha volna e' honban, ki magát találva érezné; csak rajzom helyességét bizonyítaná; annyit bizonyosan mondhatok, hogy ha a nemes gróf úgy vélekednék, ő lebegett szemeim előtt ez irás közben: ép' úgy családokoznék, mint családokozott, midőn a „Hivatás“ czimű cikket magára vette; hiszen hogy annak írása közben gróf Széchenyi István szemeim előtt nem lebegett, már csak abból is világos, hogy ott buzdítás van olly hivatásra, mellynek a nemes gróf — a nemzetnek közhalájára — nem csak régóta már megfelelt, sőt mellyet — mondhatnám — ő saját dicső példájával mintegy kijelölt.

De midőn a népszerűség alkotmányos nemzeteknél mint eszközt a jóra fontosnak tartom, egyszersmind hiú törpe léleknek vallom, ki azt magának célul tűzné ki; mert hiszen az nem tudná ma, mit fog akarni holnap; annak kebeleiben nem volna hitnek és meggyőződésnek szent ereklyéje. És azért téved a gróf, midőn azon váddal illeti a Pesti Hírlap szerkesztőjét, hogy népszerűség utáni szomjában publicumának növelése volt legfőbb célja. — Itt a gróf célt és eszközt össze-zavar. — Igaz és már fentebb is mondtam, és újra mondom: hírlap életnek legelső föltétele, hogy sokak által olvastassék, hacsak csak sub-

ventiojából nem akar egy pár száz olvasó mellett tengődni (mi nekem egyáltalán nem kenyerem), és erre figyelemmel lenni iparkodtam, és mindenkor iparkodandom: ez azonban korán sem a „mit“, hanem a „mikint“-et illeti; mert ez csak eszköz, nem a cél maga. — A Pesti Hirlapnak van színe, vannak elvei; ezen elveket soha sem titkolám, ezekhez hűtelen soha sem leszek, sőt a legszilárdabb meggyőződéssel fogok hozzájuk ragaszkodni, annival inkább, minthogy ezen elveket gróf Széchenyi István is helyesli, melly helyeslésben elveim helyességének újabb garantiáját találom. És itt van a cél. E' célra már — nem tagadom — olly modort ügykeztem választani, melly legsikeresebben eszközölhetné, hogy a' gróf által is jóváhagyott elvekkel minél több ember megbarátkozzék, vagyis (a' gróf mondása szerint) hogy a' Pesti Hirlap népszerűvé legyen; más szóval: hogy a' Pesti Hirlap elvei is népszerűekké legyenek. És ha csakugyan igaz volna, mint a' gróf mondja, hogy e' részben nem a' legrosszabbul számolék: azt gondolom, szoros tudományilag nem megtámadást, hanem pártfogást várhaték attól, kinek elveit népszerűekké tenni segítettem. — E' szerint nyugodtan elmondhatván, hogy közös elveinkből, a' gróf által atyai érzéssel magáéinak ismertekből, sem népszerűségzomjnak sem más akárminek legkisebbet is fel nem áldozék, — azt hiszem, beváltottam a' Pesti Hirlap előszavában tett ígéretemnek egyik részét, miszerint fogadám, hogy meggyőződésemtől polgártársaim heve el nem tántorit: legyen hát szabad megkérnem a' nemes grófot, engedje beváltanom ígéretemnek másik részét is, melly így szól: sem a' hatalmasok komor tekintete el nem tántorit.

SZÍV ÉS ÉSZ.

„Országglási rendszerem alapja — mond a' gróf a' 156-ik lapon — hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országglásban egyedül az észnek szabad működni, a' szívnek ellenben jóra nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. — Ebből áll az egész.“ — És „ezzel már rég eléállott volna a' gróf (153 l.), ha szinte bizonyos nem volt volna, hogy illy okoskodásra a' magyar nem érett még;“ — (154 l.) „általánosan most sem hiszi, hogy illy tárgyul hideg vérrel surlódásra megértünk volna“ (szegény éretlen magyar!): tehát „korálja is e' tekintetben fellépését;“ de mivel „attul tart, hogy majd igen is későn jó, ám tehát isten nevében (155 l.) egyenesen megmondja, miben hibáz a' Pesti Hirlapszerkesztője, egyedül abban, hogy a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólana“ (153 l.).

És itt a' nemes gróf egy szép lélektani értekezést tart, megmutatandó: mikint van külön köre az észnek, és külön köre van a' szívnek is; 's egyik a' másiknak körébe ép' olly kevéssé vághat, mint szem és fül egymáséba (160 l.). — Illy általános elméletek fölött vitázni,

alkalmasint henye dolog volna; mert nem egy új böleselkedési iskola alapításáról van szó, hanem arról: valljon a' Pesti Hirlapnak akármeltyik czikke kiállja e jogszerűség, igazság és józan politica szempontjából a' bírálatot? — Ha igen: úgy jó, 's gondolom, hiába fognók ellene vetni, hogy a' szívhez, észhez, vagy akár a' hátgerinczhez szól; ha pedig ki nem állja, azaz vagy jogtalan, vagy igazságtalan, vagy legalább politicátlan: úgy rossz, és haszontalanul mentenők azzal, hogy egyenesen csak az észhez szól. — Így van a' dolog országglási rendszerrel is. Mind ezt pedig csak specialis tárgyakra vagy vezérelvekre alkalmazva bírálatni meg, 's nem lélektani abstract bölesészetekkel; 's ha gróf Széchenyi e' helyett egy általános criteriont állított volna fel, mint például Bentham, melly minden egyes politicalai tan helyességének megbírálásában mértékül szolgálhatandott: ez nekem alkalmasint biztosabb utmutatásul szolgált volna, megismerhetni a' hirlapszerkesztésben eddig elkövetett hibáimat 's tévedéseimet, mellyek — fájdalom! — bizonyosan igen bőven vannak, következőleg azon hibákat jövőre kikerülhetni is, mint a' minő utmutatásul szolgál a' szív- 's észrőlí philosophema. Azonban kulesul hozaték fel, 's így nem lehet hagyonom észrevételün.

„Ha emberek végett nem, úgy nem tudom, mi végett van a' társaság“ — mond egykor Siéyes, 's ez bár franczia, mégis sokkal inkább értelmi szó, mintsem a' gróf is ne helyeslené. — Az országglási tudomány tehát nem olyan, mint a' számtan, melly a' mennyiség eszméjének pusztá jeleivel foglalkodik. Az országglási tan számvető részében emberek a' számok; ép' azon emberek, kik a' számvetésnek egyszersmind céljai is. A' status egy adott mennyiség, mellynek factorait, az embereket, vennünk kell a' minők, vennünk kell egészben, a' nélkül hogy e' vagy ama' lénytöredéket kedvünk szerint a' számvetésből kitorölhetnők. Már pedig (távol a' tudományos szabatoság igényeitől) az, a' mit a' gróf szívnek nevez, ép' úgy lényeges része az emberegésznek, mint az ész; 's így minden országgtani számvető, ki a' szívet számolásából kifelejtí, vagy épen ki akarja törölni, mondhatni, szám nélkül számol, és czel nélkül is. — Igenis, az ember egy őszhangzó egész, mellyet individualitásban úgy valamint statut-alkotó összeségében önmagával őszhangzásban kell tartani, nem pedig egyes részeit egymástól elválasztani, vagy épen ellentébe hozni egymással. 'S így, midőn emberről van szó, jönnek csak azon tant vélhetem, mi szerint az ész javalja (helyesli), mit a' szív akar, 's a' szív akarja, mit az ész javal. Én tehát, a' gróf — szívet észttől elválasztó — rendszerének ellenében, bátor vagyok tisztelettel kérdezni: valljon nem biztosabb lélektani alapokra lenne e azon rendszer építve, melly a' szívet az észszel egybeolvasztani, 's emberi viszonyokat illetőleg bármiről szóljon mindig olly modorban szólani ohajtana, hogy ész és szívet egyaránt megnyerjen állításának? Mert, mint mondám, az ember egy egész: jönnek és okosnak kell lennie, hogy tökéletes legyen. Ezért áll a' morál elválaszthatlan kapcsolban a' politicával; ezért igazak Berzsényinknek a' gróf által is (Hiteleben) idézett böles szavai: „Minden országok támasza, talpköve a' tiszta erkölcs.“ — Lám! ez csak a' szív körébe tartozik, 's az ész

körében csak a' jog lakik; de bár nem következik, hogy minden, a' mi erköles, egyszersmind jog is legyen: annyi bizonyos, hogy jog nem lehet, a' mi magában erkölestelen.

Nem tudom, mit tart a' nemes gróf a' status végeztéljének; de bármellyikét kövesse az eddig ismert iskoláknak, vagy túzzön ki magas lelki tehetségeinél fogva valami újat, jobbat minden eddiginél: csekély értelmekkel is magamra merném vállalni, hogy végeztélját az emberi lélekharmonia eme' rendszerével öszhangzásba hozom: ellenben azt is megmutathatnám, hogy akármit tartson bár a' status céljának, azt szív nélkül el teljességgel nem érhetni. — De olly gyakran fordul elő, a' gróf munkájában némi szójárás, hasonló ahoz, mi Bentham tanjának alapját teszi: „a lehető legnagyobb számnak lehető legnagyobb jóléte“, miszerint valóban csudálkoznom kell, hogy midőn politica és erkölcstan között a' legszorosabb kapcsolat van, a' nemes gróf mégis Bentham Deontológiáját nem fogadta el, holott politicai criterionát elfogadta. Pedig bizony Deontológiája igen alkalmas kulesot nyújt a' lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb jóléte rendszeréhez. Okosság és jóakarát (prudence et bienveillance) a' két ikeresillag, melyet embernek minden tényben követni kellene, 's mellyre véganalysisben minden jó cselekedet visszavihető, legyen bár az magános emberi vagy közpolgári viszonyt illető; és bizonynyal félszegnek, hiányosnak, sőt igazságtalannak fog higgadt taglalát után minden emberi tény, minden polgári institutio és minden törvény bizonyodni, mellyből akár az okosság, akár a' jóakarát (emberszeretet), vagyis másképen: az ész, vagy a' szív, hiányzik; és az országlási tan mestersége tán ép' abban áll: e' kettőt összeegyeztetni, nem pedig különszakítani; miből aztán természetesen következni vélem, hogy ki a' közvéleményre hatni kíván, mind a' két kütőből kell meritenie: emberszeretbe mártott tollal kell az okosság javaslatait szavakba foglalnia; más szóval (mint nem tudom ki mondá): gondolatait a' szíven kell keresztüleresztenie. —

Midőn e' szerint elmondám az alapnézetet, melyet a' Pesti Hirlap szerkesztésében követni jónak véltem, távol vagyok a' csalhatlansági igényektől, távol a' hiedelemtől, hogy minden, a' mit irtam, e' nézetnek megfelel tökéletesen: ügykezendem mégis megmutatni, hogy a' miket a' gróf általános vádjai támogatásaul kiszemelt, bár a' szívhez szóló hangon írvák, mégsem félhetnek az ész taglalásától, csak taglaljon az ész, 's ne a' rémlátó hevült képzelet; vagy ha egyik másik állításom ki nem állhatná az ész taglalátát: legfőlebb is ollyannak bizonyodnék, hogy elmondhatnók róla, mit a' nemes gróf maga is mond: „rossz ember, a' ki többet tesz, mintsem bír;“ de országfelforgatónak, nemzetgyilkolónak bizonyára nem; — ezekről azonban alább leszen szó; itt csak az iránt akartam véleményemet megmondani, hogy talán nem a' legbiztosabb alapon épül azon „országlási rendszer“, melly a' szívet számolásból kifelejtí, sőt hogy még csak ezen kifelejtés lehetőségének hiedelme is a' legszembetűnőbb öpmystificatio, a' mint ezt gróf Széchenyi kézzel-foghatólag igazolja.

De minő bizonytalan mértéket is nyújt az illy általános, magában vagy semmit sem jelentő, vagy ha jelent, az emberi természettel össze nem hangzó theoria, azt épen a' nemes gróf mutatja meg, midőn elméletének gyamolául példákra hivatkozik. — Felhossa Angliát, 's ellentétbe helyzi a' francziákat. „Nézzük az angolt — ugy mond a' 180-ik lapon — miért olly nagy? egyedül azon gyökérok következtében, hogy habár nem is rendszerezve, 's üdvre egyedülileg vezető elv szerint, legalább valami nemzeti köztapintatnál vagy bizonyos szerencsés véletlennél fogva, jobbadán az értelem köréből kormányozza magát.“ — „A' gallus ellenben, lehető legfényesb 's annyira esábitó tulajdoninak daczára, a' szabadságban örökleg ujonez, aránylag ahoz, a' milehetne, vajmi alárendelt utakon botorkál (184 l.); mert országlási tekintetben jobbadán az érzelem és képzelet körében forog“ (185 l.). — Nem akarom ez utóbbi állítással ellentétbe hozni ama' korábit, miszerint csaknem minden civilisált népek (pedig, gondolom, a' francziák is csak ezek közé tartoznak) már kifejlődésük tetőpontjára eljutottaknak mondvak; még kevesbbé van szándékomban a' nemes gróf angol sympathiáiban gáncoskodni, sőt ezen sympathiáit édes hazánkra nézve nagy szerencsének tartom; — csak azt akarnám némileg kitétetni, hogy az angolnak általam is bámult nagyságát az értelem köréből kormányozás elve nem fejt meg, sem a' francziák állását az ellenkező. Huzzunk egy kis egyenvonalat, ha ugy tetszik, 's maradjunk csak azon eseményeknél, mellyek ezen nemzetek állapotjára a' leghatározóbb befolyással voltak. — Ezek közé tartoznak főképen a' vallásos surlódások és a' revolutio. — Irtózatások Franciaország történeteiben a' vallásos beháborúkról szóló lapok, az értelem kormányát rajtok bizonyosan hiába keressük; 's ha van e' közben történet, mellyről borzadással kell elmondanunk: ezt nem a' szív, hanem a' szívtelen hideg political számolás, ördögi lélekkel művelé, — bizonyosan ilyen a' Bertalanéj. — Ellenben nézzük az angolokat: nekik ördögi észszel kiszámolt Bertalanéjök nem volt; de mit mondanánk azon önmagát olly bölcsen kormányzó népről, melly keleti rabszolgasággal hódolt VIII. Henrik szultánszeszélyeinek; melly négy kormány alatt vallását négyszer változtatá; mellynél a' fanatismus kitűrőbb dühös szenvedéllyel 's hoszab ideig szagatá legvéresebb harcokban a' nemzet kebelét, mint bármely más népnél; melly nyolcz millió lakost vallása miatt — mondhatnók, még csak tegnapi — minden political jogokból kitagadott, 's nyolcz millió polgár helyett nyolcz millió ellenséget nevelt; mellynek országlási rendszerében a' vakbuzgó türelmetlenség és fanatismus érzelve még ma is nagyobb szerepet játszik, és ép' e' pillanatban még nagyobbat játszani készül, mint más akárhol? — Mind ezekben annyi szenvedélyt látunk, hogy azt kellene hinnünk, egy illy nemzetből számüzve minden értelem. — Vegyük a' másik eseményt: a' revolutiót. A' nemes gróf méltó iszonynyal fordul el a' francia revolutio borzalmaitól, azt egészen a' szenved-

dély és érzelem tulesapongásinak tulajdonítja, sőt annyira megy, hogy tért, időt, helyzetet, akaratot, dolgot, elveket és embereket és mindent felejtve, a' mi egy nemzet állapotjára befolyással lehet, saját békes polgártársait is illyesmiről gyanusitaná; azonban az angol sympathiák miatt nem jut eszébe, mikint az értelem-kormányozta angolok a' francia revolutio dramáját másfél századdal előbb egész a' királygyilkolásig dühöngve végigjátszották, csak azon különbséggel, hogy a' francia koronás martyr legalább nyilvános védelmet nyert: ellenben a' szerencsétlen Károly, a' nélkül hogy csak védelmezője volt volna is, zárt ajtóknál halálra ítéltetett; és azzal a' különbséggel, hogy az angoloknál a' politicai fanatismushoz még a' vallásos fanatismus is hozzá csatlakozott; a' francziáknál pedig ép' ellenkezón. — És mind a' kettő örökre eltörlé a' királyságot, mind a' kettő respublicát kiálta ki, mind a' kettőnél támadt a' népből despota, mind a' kettőnél elkövetkezett a' restauratio, és elkövetkezett király-száműzés és elkövetkezett egy új dynastia: — és a' gróf mégis azt mondja, hogy a' francia az érzelem körében forog, az angol ellenben jobbadán az értelem köréből kormányozza magát; pedig lám! ha általános állítását a' történetekre alkalmazzuk, ép' azon két esemény-nél, melly az angol nemzet állapotjára a' leghatározóbb befolyással volt, a' nagy angolok épen csak úgy (ha tán nem jobban) forogtak az érzelem körében, mint a' francziák. De nézzük tovább, mikép az olly igen új reform-bill előtt a' lélekvásárlás volt, közelismerés szerint, az angol kormányrendszer valóságos alapja; mikép még most is apáról fiúra száll az egyik vagy másik párthoz tartozás; mikép néhány „véletlen“ szó többség a' mai whig-rendszert tory-kormánynyá, néhány hét mulva pedig ismét néhány szó többség a' tory-rendszert whig-országlássá változtatja; mellyek közül ha egyik jó, a' másikat — amannak ellentétét — okvetlenül rosznak kell állitanunk. — Nézzük Irland állapotját, 's ennek ellenében emlékezzünk meg, hogy az angolok — merő szívsgulásból — a' négerek emancipatiójára 20 millió font sterlinget áldoztak, 's a' rabszolga-kereskedés megakadályozására — ismét csak a' legdicsebb emberszeretetből — tengereken czirkáló hajókat tartanak; — végre pedig emlékezzünk meg, hogy midőn az angolok országglási rendszerét annyira bálványozó gróf a' Pesti Hirlap ellen olly élesen kikel, mivelhogy ebben roszul számolt irtalomra buzdítást, vagyis a' szívhez 's nem értelemhez szólást vélt észrevenni, — ámbár csalatkozik, mert ha nem csalatkoznék, e' megrovását alaposnak ismerném el: akkor Angliában az alamizna-rendszer rémitő kifejlődést nyer, 's az országglásnak szívvéreig szíja magát. — És mind ezek után — remélem — igazolva lesz állításom, miszerint azt hiszem, hogy országglási rendszert, pusztán olly szempontból, hogy a' szívhez vagy az észhez szól, fölvenni lehetlen a' nélkül, hogy a' fölállított elméleti szabályt az alkalmazás minden lépésnél meg ne czáfolná. — És megvallom, midőn az angol nemzet összes nagyságát mély hódolattal bámulom, beligazgatásában vagyis országglási rendszerében olly dolgokat találok, miket honomtól távol ohajtok mindörökre. — Nincs ország, nincs az egész világon, mellyben a' mellett, hogy a' vagyonság a' néposztá-

lyokba leebb elgyűrűzött, mint más akárhol, a pauperismus hydrája oly borzasztó, oly fenyegető alakban mutatkoznék. És miben találjuk ennek okát? Azon országlási rendszerben, mellyet a nemes gróf, a mindenható angol szellem iránti méltó előszeretetből, tisztán az értelem emanatiójának hiszen. Agriculturalis törvényhozása feneketlenül ros; és innen van, hogy a népesség aránytalanabban tódul a néha vakító fénynyel ígézó múipar mezejére, mintsem a statustest vérforgásának egészségtörvényei megengednék. Magának Ó-Angliának 's Walesnek 15 milliónyi népességéből csak 1 millió 500 ezer földbirtokos van, 's a földműveléssel foglalatoskodó osztály összesen csupán 4,800,000-re rug; míg a gyárnokok 2 millió 400 ezeret, a kézművesek 2,630,000-et, a boltosok (shopkeepers) 2,100,000-et, e három osztály tehát együtt 7 milliónál többet teszen: és mégis az adórendszernek egyenesen csak a nagy földbirtokosok vélt érdekét legyező fonáksága ezen fogyasztó hét milliónak élelmét úgy megdrágítja, hogy az innen eredő súlyos bajoknak némi palliativ orvoslása végett a magasztalt angol értelem alamizsna-rendszerhez folyamodnék, 's a szegénység ügyét oly botorul rendelné el, minélfogva a henyeség (még a javított törvény után is) nagy részben joggal követelheti, hogy a munkás szorgalom rovására hízaltassék; miből viszont oly laktörvény (Heimathsgesetz) következék, melly által a bűnén kívül elszegényedett ember alkalmas munkakör választásában gátoltatik. — Ezeket korán sem a végett hoztam fel, hogy vagy az angol nemzet nagyságát ócsaroljam, vagy a francia országlási rendszernek elsőseget tulajdonítsak; mert hiszen, csekély nézetem szerint, a magyar polgári alkotmány alapvonásai a francziákéitól lényegesen különböznek, az angolokéihoz ellenben lényegesen hasonlítanak; minélfogva a nemes gróf sympathiáiban teljes lelkemből osztozom; hanem csak azért hoztam ezt fel, hogy megkisértem a bizonyítást, miképen ha azt mondjuk: ez a nemzet nagy, mert nem az érzelem, hanem értelem köréből kormányozza magát; ez a hirlapszerkesztő zendülést okoz, nemzetet gyilkol, mivel a szívhez 's nem az észhez szól: még tulajdonkép egyebet nem mondottunk, mint egy fennen hangzó phrasist, mellyet legelső vizsgálatnál üresnek mutat ép' azon értelem, mellynek tekintélyére hivatkozánk.

MODOR. — TACTICA. — AGITATIO.

Il n' est que de s'entendre. Lui et moi sommes quasi d' accord, et ne nous en doutions pas. — Il se plaint de mon langage. Hélas ! je n'en suis pas plus content que lui. Mon style lui déplaît. — Oh ! qu'il a raison selon moi.

P. L. Courier.

Nem tudom, irtak e hirlapi modor ellen könyvet valaha; de azt tudom, hogy ha oly érzékenyen nem bántana, hazám legnagyobb férfiat ellenemnek tudni, szerencsésnek kellene magamat vallanom, hogy csekély tehetségeim 's e pályáni járatlanságom mellett is sükerült úgy szerkesztem a Pesti Hirlapot, miszerint még ezen tisztelt ellenem is csak

modor ellen teszen kifogást. Isten adja, hogy nagyobb gáncot soha ne érdemljek. Mert hiába, bármennyire ügyekezsem is fogékony kebellem fogadni a' nemes gróf állításait, nem tudok meggyőződni a' felől, hogy ha a' példanélküli megtámadást szenvedett hirlapnak iránya jó, ha elvei helyesek, ha csaknem minden eddig megjelent czikk fölvehetőnek ítéltetik (mind a' nemes gróf állításai): ezen hirlap pusztán modora miatt nemzetgyilkoló lappá válhassék. — Modort védjek tehát! — mert hiszen elveket nem kell védenem — de valljon ez maga nem eléggé mutatja e, hogy védelemre nincsen szükségem? kivált olly könyvnek ellenében, mellynek modora — ha modort védeni kell — éppen azon ellenvetés ellen volna magát védni kénytelen, mellyel a' Pesti Hirlapot megtámadja.

„Megmondom, miben hibáz a' Pesti Hirlap szerkesztője — szól a' gróf a' 153-ik lapon — abban, hogy a' képzelet és gerjedelmek fegyverével dolgozik, és nem hideg számokkal, vagyis a' szívhez 's nem az észhez szól.“ —

Képzélet! és a' nemes gróf szól a' képzelet ellen, — a' nemes gróf, ki az 1840-iki országgyűlésben már-már egy francia conventet látott; ő, a' ki zendülést jövendől, IV. Béla idejével ijeszt, 's nem azért, mintha egy újabb Batu khán — bárha nem Szamarkandból is — fenyegetne, hanem mivel a' Pesti Hirlap a' szívhez 's nem az észhez szól! — Felhivom bíralatul a' közvéleményt: ítélje meg, hol van több képzelgés, az ephemer becsű hirlap rögtönzött cikkeinek legfellelegőbbjében e, vagy gróf Széchenynek 24 éves könyvében, mellynek nem egy órányi röpke éledeletrre számított tartalmasságánál, a' szerző nevével és genialitásánál fogva nem lehet a' nemzet figyelméből hervatag virágillatkin elszállnia, mint a' hirlapnak; hol van több szívhez-szólás, e' könyvben e, vagy a' hirlapban? — Azonban örömet felegetek az egyenvonal esab-fegyverével; ha csakugyan szívhez szól a' Pesti Hirlap, 's ha csakugyan hiba így szólania: hibámnak súlyán — Fouché szerint pedig politicában hiba több mint bűn — hibámnak súlyán a' nemes grófnak hasonló hibája nem könnyitene, legfőlebb gyarlóságomnak hizelegne. — Lássuk inkább, hiba e, hirlapban szívhez szólani?

Emlitém már valahol — hol? nem emlékezem, mert száz meg száz-szor megszakították szerkesztői foglalatosságaim gondolkodásom 's munkám fonalát — emlitém valahol, hogy három nagy osztályra különbözhetők a' dolgok, mik egy hazai hirlapban helyt találhatnak: törvényhozásiakra, törvényhatóságiakra 's egyediekre. Ügyekeztem azt is megmutatni, hogy emberi viszonyokat tárgyzó fejtegetésekből a' szívet egészen kiparancsolni nem is tanácsos, de nem is lehet; hiszen a' gróf maga is úgy utasít (164 l.), hogy a' szív tehetségeit kifejtteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tisztt; és a' kettőnek kapcsolati szükségét igen világosan elismeri, midőn a' 176-ik lapon csak azon cselekvésre üti a' helyeslés pecsétét, mit a' nemesen érző szív jelelt, de az értelem módosított, és tervezett hosszabb időre, bizonyos célra; 's csak annak gyümölcsét mondja édesedni évről évre mindinkább, mellyet a' nemes szív sugott,

de a' kormányzó ész irányozott. Csak az tehát a' kérdés: tárgykülönség szerint minő arányban kell az értelem okait az érzelem gerjedelmeivel támogatni? — Az e' kérdésre feleletből ki nem maradhat az agitatio fogalma: erről hát előbb szükség szólni.

Bűn és gyarlóság visszaélhet a' legszentebbel is. Történt, 's nem egyszer történt, hogy tudatlanság és szenvedelmek felizgattak nemtelen célokra, vagy czéltalanul. — Más részről voltak 's vannak emberek, kik — mint Spanyolhonban II. Fülöp — azt gondolják, legalább szinlik, hogy nemzetek életében a' sirkerti csend elégedésnek békes nyugalma; 's ezeknél a' hit vagy képmutatás kárörömmel ragadá meg az elriasztó jeleneteket, miket amott a' bűn és gyarlóság előidéztek. És a' félelem nemleges gyönyörét vadászó gyávaság 's a' tespedésnek mozgástól undorodó lajhár-szerelme e' szóhoz: „izgatás“ — „agitatio“ — értelmet kötött, mi benne nincs; vagy ha van, kivétel és nem szabály; 's az „agitor“ szót politicalai türelmetlenség mint bünbélyeget süté homlokára az embereknek, kik mozdítanak; holott az izgatás ember életének legtermészetesebb attributuma, valamint mozgás minden életnek föltétele.

Quaequae immota quies nimium premit, illa peribunt;
Sed quae continuo sunt agitata, manent.

Az ember míg él, gondolkozik: a' ki gondolkozik 's társaságban él, gondolatait másokkal kieseréli, szóval, írásban vagy képletekben; 's ez nem egyéb mint agitatio. Minden szó, minden hang, minden betű, a' gondolatnak minden nyilatkozata agitatio. Az emberélet e' természetes attributuma nélkül még ma is makkot ennénk az őserdők vadonaiban. Az agitatio tehát, magában véve, nem csak nem rossz, sőt nemzeteknél mint egyedeknél az életnek föltétele. Áll ez kivétel nélkül minden nemzetről, áll még azokról is, hol milliók fölött nyujtá ki vaskarját egy autocrator, kinek akarátja kényénél egyéb törvényt nem ismer; de kétszeresen áll olly nemzetnél, melly gépi nullításra le nem súlyedett, mellyet akarátja nélkül még csak boldoggá sem tehetni. Illy nemzetnél az agitatio szüksége, általában véve, soha sem szünhetik meg; egyes kérdések igen, de az összes nemzet az agitatio korán tul soha sem emelkedhetik; mert ez annyit tenne, mint tulemelkedni az életen; életen tul pedig csak a' halál van, — nemzetek életében nincs feltámadás. — Hiszen emberi mű politicában, mint más akármiben, örökké tökélytelen marad, a' feltartóztathatlanul rohanó idők örökké új viszonyokat 's az új viszonyok új szükségeket idéznek elő; és éreztetni ama' tökélytelenségeket, éreztetni az új viszonyok szülte új szükségeket, ép' ebben áll az agitatio. Ismételem tehát: egyes kérdések tulerhetnek, érnek is az agitatio stadiumán, de a' nemzet maga egészen tul soha nem érhet. — És ha igaz, hogy egy politicalai hirlap nem vétkezik, ha körébe ügyekszik vonni mindent, mit a' nemzet szivében egy hangrezgésre találni nagy, nemes és szent érdekek jogositanak: szoros logica szerint annak is igaznak kell lenni, hogy a' nemzeti érdekek eme' tig mezején örökké lesznek tárgyak, mikre

nézve a' hirlapok az agitatio stadiumán magokat tul nem tehetik a' nélkül, hogy koruk 's nemzetük mögött elmaradjanak, vagyis hogy hirlapok lenni megszűnjenek. — Erre nézve a' tisztelt gróf velem egyet-érteni látszik; mert hiszen programjában kötelességül tűzi ki egy olly hirlapnak, minőre most a' magyarnak szüksége van, hogy „a' körülményekhez képest majd halkkal majd gyorsabban izgassa a' nemzeti testet“ (59. l.). — Il n' est que de s'entendre. Nincs az egymást-megértéshez fogható dolog.

Azonban a' nemes gróf másutt örvendő helyesléssel mondja, hogy „a' mult országgyűlés végével hazánk néhány leghűbb, de egyszersmind legegészségesebb velejű fiai bátran kimondák, és e' szerint cselekednek is, hogy az agitationnak szüksége ideig-óráig megszűnt“ (47. l.). Ugy látszik első tekintettel, hogy ezen állítás a' fentebb idézettől némileg eltér: azonban nincs a' dologban semmi ellentét, legfőlebb egy kis félreértés, melyet könnyű lesz kiegyenlíteni.

A' mult országgyűlés végével énnekem is volt szerencsém összejőni, 's mint magyar férfiakhoz illik, kiket magánytársalgásban sem érdekel semmi elevebben, mint a' közügyek, értekezni, részint pedig levelezni édes hazánk állapotjáról többekkel, kiket születés vagy nemzeti bizodalom azon országgyűlésben részt venni engedett, 's kik alkalmasint hazánknak a' nemes gróf által említett leghűbb, egyszersmind legegészségesebb velejű fiai közé tartoznak. — És midőn én, ki körülményeimnél fogva a' dolgok helyzetének ismeretéből kiestem vala, kérdezném: minő véleménnyel 's minő reménnyel avvagy félelemmel térnek haza az országgyűlésről? egyetemesen úgy nyilatkoztak: hogy miután a' nemzet és a' kormány közti surlódások véget értek, sem ok nincs, sem tanácsos nem volna, a' nemzeti ingerültséget éltetni. 's erőt és időt, mire a' haladás ösvényén olly nagy szükségünk van, az elvégre csakugyan mennyire annyira kiegyenlített mezőn emészteni. Minélfogva úgy vélekedtek, hogy miután a' történeteket nemtörtétekké isten sem teheti, legjobb a' multat aludni hagyni, a' surlódások folytatását nem provocálni, 's köz polgári életünkben vezérelvül venni, hogy a' jogvédelmi agitatio szüksége ideig-óráig megszűnt. — Ez vala hitök, véleményök. Ellenben azt is kijelentették, hogy miután a' nemzeti lelkesedés négy éven át folytonos feszültségben volt, jellemünk sajátságánál fogva méltán felhetünk, hogy annyi erőnyilatkozás után pihenésre adja magát a' közvélemény, 's re quasi bene gesta megállván, majd ismét alvásra veszteget annyi időt, mennyit jogvédelemre kellett fordítania, miszerint aztán a' jövő országgyűlés kellőleg előre nem készítve találván a' közvéleményt, kénytelen lesz olly kérdések előkészítésével bibelődni, melyeket készen kell vala találania. — És ez volt félelmök a' jövődőrül. És valóban nem is ok nélkül; mert ha már lélektanilag is bizonyos, hogy minden feszültséget ernyedés követ: nemzetünk jelleméről, magasztos fényoldalai mellett, sokkal inkább példabeszéddé vált a' szalmatűz, mintsem remélni lehetett volna, hogy a' minek elkövetkezését hasonló körülmé-

mények között, emberi természetünknel fogva, bármely nemzetnél valószínűnek gyaníthatók, az épen minálunk fog kimaradni, kiket hajlamsajátság is oda vezet. — Volt még egy körülmény, a' melly e' hitet igazolá. Tagadni nem lehet, hogy voltak köztünk mindig olyanok, 's még ma is vannak, kik a' haladásnak ugyan nem szegülnek ellene: de azt őszintén nem is pártolják; hanem minden lépést bizonyos kénytelenségi nemakarással tesznek, melly már a' kezdetet végnak szeretné tekinteni 's minduntalan megállapodni. Ugy vagyok értesítve, hogy ezen felekezett az országgyűlés utolsó óráiban, midőn egyetlen kis beszélgetés egynél vagy másnál három évre irányt határozhat, igen sűrűn hallatá magát, miképen bizony elégedetten térhetni haza, 's minden kívánság, minden ohajtás legalább is három éven át valóságos indiscretio. — Világosnak gondolom ezekből, hogy midőn a' körülmények, a' nemzet hajlama 's emberi természet sajátága ezen alatóknak olly hatalmasan kezdőkre dolgoztak: az aggodalom, mellyet említék, távolról sem volt alaptalan. És épen innen magyarázható, hogy egy illy hirlapnak keletkezése, minő a' Pesti Hirlap lenni szeretne, hahogy ügyesebb szerkesztőre talál, már az országgyűlési körben mint kívánatos említették; később pedig annak létesítésére, bár sikeretlenül, ép' azon körből lépések is történtek, mint ezt a' Pesti Hirlap genesisénél előadám.

E' nézeteket nemzetünk erkölcsi életének az országgyűlés berekesztése utáni állapotja igen szembetűnőn igazolá. A' követjelentési gyűlések, a' mellett, hogy imitt-amott, de ezt is csak ritka helyütt, a' nemzeti háladatosságnak felvillanó sugárai által élénkítették, mondhatni: minden nyom, minden maradandó hatás nélkül enyésztek el; pedig én azon hitben vagyok, hogy a' követjelentési gyűlésekben kellene csirára fejlteni a' jövő törvényhozás magvainak. — E' részben 1840 év 1836-tól nagy mértékben különbözött. Lekerülvén szőnyegről az erős ingerlők, mik a' nemzeti test életizmait négy éven át feszítették; 's a' kik e' feszülést még talán éltethették volna, kötelességüknek tartván nem tenni, a' fáradságnak bizonyos neme látszott a' nemzetet elömleni. — És néhány hónap mulva előkerült a' vegyes házasságok kérdése; 's a' mint minden rosznak van jó oldala, hazánkknak leghűbb, egyszerűsmind legegészségesebb velejű fiai határozottan oda nyilatkoztak, hogy ezen kérdésnek előkerülése fogná kifejlődésünk processusát az elalvástól megőrizni. 'S valóban ugy lön.

Ezeknek valóságára nézve bátran hivatkozom mind azokra, kiket itt a' szó megilleshet; 's azon következést vonom ki: hogy a' nemes gróf fenidézett két állítása közt ellenkezés nincs; mert a' kormány ellenében az agitatio szüksége igenis megszűnt; de a' nemzetéltre nézve általában nem csak meg nem szűnt, sőt a' nemes gróf is helyesli egy hirlap eszméjét, melly a' nemzeti testet körülmény szerint majd halkkal, majd gyorsabban izgatná. — És én a' nemes gróffal mind a' kettőre nézve tökéletesen egyetérték.

Már most kötelességemnek tartom, kissé fejtegetni, mikép gondolám én a' Hirlapban ezen körülmény szerinti halkságot vagy gyorsaságot egyes kérdések szerint alkalmazni. —

A' Pesti Hirlap 32-ik számának vezércikkében úgykeztem a' haladási pálya három stadiumát röviden levázolni. Mondám, hogy első stadium, midőn érezzük, hogy a' dolog nem jól van úgy a' mint van, — az agitatio stadiuma; második: midőn meggyőződünk, hogy a' dolog máskép is lehet — discussio stadiuma; harmadik: midőn azt mondjuk, máskép kell lenni, — cselekvés stadiuma. — És kifejezém meggyőződésemet, hogy minden főkérdésekre nézve az első stadiumon már alkalmasint tul vagyunk, sokakra nézve pedig már a' harmadik stadiumban vagyunk. És az első stadiumon tul levők gyanánt emlitem: az ósiséget, az adót, az örökváltságot, a' birtokjogot, az országos közmunkákat, a' népnevelést, a' királyi városok állapotját. — Ebből látszik, hogy midőn az agitatio stadiumán magunkat tul lenni mondtam, nem szólottam a' nemzeteletről általában, nem annak mindennemű közérdekű viszonyairól; hanem szólottam bizonyos főkérdésekről, és — a' mint az egész szövedékből látszik — törvényhozási főkérdésekről.

Es itt vagyunk az első osztálynál, melyet a' nemes gróf úgy, valamint én, hirlapi fejtegetésre alkalmasnak itél; t. i. a' törvényhozási tárgyaknál. 'S a' törvényhozási tárgyak kétfélék. Első rendűek, miket kiki saját véleménye szerint a' legelső országgyűlésen teendők sorába tűz; másod rendűek, mik távolabbról intenek felénk. — Ez utóbbiak, nézetem szerint, még nem egészen élték tul az agitatio stadiumát: de azért mégis napirendűek; mert a' közvélemény nem érhetik meg egyetlen éjnek átfordulatan; 's azért úgy gondolám, hogy illyesekről szólván a' Hirlapban, nem rosszul cselekszem, ha gondolataimat szívemen eresztem keresztül, vagyis részvetre ügyekszem a' szívet buzdítani, miszerint az értelmet discussióra ösztönözze; de a' mennyire rajtam áll, soha sem mulasztom el, a' fontolgató értelem köréből kitzni egy-két elvecskét, melyet csekély nézetem szerint alkalmasnak vélek arra, hogy a' részletek fejtegetésében azoknál, kiknél az alapelv rokonértelemre vagy elfogadásra talál, irányul szolgálhasson. Miután én úgy vélekedem, hogy a' journalistica (mikint a' Pesti Hirlap legelső számának Értekezőjében megmondattott) már nevénel 's rendeltetésénél fogva csak ephemer hatásra számolhatván, a' hirlapoknak legfőbb érdeme tulajdonképen nem abban áll, hogy elmondják a' szerkesztőnek 's dolgozótársaknak gondolatait, hanem hogy gondolatokra ébresztenek, 's ekkép észrevétlenül működnek, mint a' levegő. E' kérdéseknél tehát jónak véltem, ahoz tartani magamat a' hirlapszerkesztésben mit a' nemes gróf a' 176-ik lapon ajánl; t. i. hogy a' nemesen érző szív jeleljen ki tárgyakat, miszerint az értelem ingert kapjon felfogni, 's módosítsa és hosszabb időre bizonyos czélra kitervezze. — De az első rendű tárgyakkal, azokkal t. i., mellyek ha nem hozatnak is talán tisztába a' legközelebbi alkalommal, de véleményem 's mások véleménye szerint is tisztába hozandók lennének, — a' dolog egészen máskép vagyon. Minket magyarokat kebel fogékonytság 's politicalai conjuncturák az utolsó 15 év alatt hamar érleltek; 's ez érlelésben senki egyesnek nincs annyi része, annyi érdeme, mint gróf Széchenyi Istvánnak. Itt hát az izgatás

korán tul vagyunk. És itt nézetem szerint a' Pesti Hirlap a' szívhez soha sem szól, 's ha szól, elismerem, hogy hibáz; de állítani merem, hogy ez olly ritkán történik, 's vétkes vagy nemtelen szenvedelmeket ekkor is olly kevéssé ügyekszik gerjeszteni, miszerint valóban, nem mondom, hogy gyöngédtelen bánás, de legalább rozsz tactica volt, ellene annyi bünváddal, annyi gyanúsítással lépni föl, miszerint bizonyára nem a' grófon mult, hogy az élők seregéből már ki nem töröltetett azon hirlap, mellynek megszüntét valódi közcsapásnak tartaná; azért, a' mint látjuk, kezdet óta mindent el is követett életben-tartására!

Am nézzük, ha ugy tetszik, egyenkint azon tárgyakat, miket az agitatio korán tul lenni elismertem. — Ott van az ósiség. Felhivok akárkit, olvassa meg a' Hirlap 23 's 24-ik számait, nem fogja e találni, hogy ugy a' vezércikkék mint az Értekező fejtegetései egyenesen a' miképp? mezején, 's korán sem a' képzelet és gerjedelem fegyvereivel, hanem hideg számokkal, a' legaprólékosabb részletekre kiterjeszkedve dolgoznak; hacsak a' dolog fekvésének rövid historiai vázlatát nem venné a' gróf szívhez-szólásnak; vagy pedig azt, hogy miután a' módokról véleményeinket előterjesztők, Deák Ferencz követi jelentéséből idézek néhány gyönyörű sorokat, miket a' gróf szívhez-szólásnak kereszstel talán, de én meg vagyok győződva, hogy azon közléssel az ügynek hasznos, olvasóimnak kedves dolgot tevék, 's ha némelly részben talán az agitatio stadiumába tartozónak ítéletnek is mind az, mit ennek erőtlen utánzásaul, itt-ott a' hideg számokkai fejtegetésnek utána ragaszték, talán nem hig velejű kapkodás volt; mert (hogy ez uttal csak az ósiségnél maradjunk) e' kérdés ollyan, hol a' módokat részletekben fejtegetnünk kell, de fejtegetnünk azon elhatározott akarattal, miszerint a' jövő országgyűlésig a' cselekvés stadiumára érleljük meg; mert Deák is ugy vélekedik, hogy az ósiség mindinkábbi megszüntetésének jövőre a' törvényhozás első gondjának kell lenni. Már pedig midőn valamit a' cselekvés stadiumára akarunk vinni, ismét ki nem kell a' szívet felejtenünk számolásunkból; mert a' hideg ész csak a' rábirás okait mérlegeli föl, a' szív cselekszik; ezt a' psychologusok mind így tartják. Ekkép teljesedik be itt is, mint mindenhol, hogy a' szélek találkoznak; mert a' cselekvés stadiuma az izgatási stadium sajátágában osztakozik.

Hasonló szempontból vette föl a' Pesti Hirlap a' többi kérdéseket is, a' mennyiben már előfordultak hasábjain; mik közül, ámbár bizonyos tekintetben nem egészen a' törvényhozási tárgyak közé tartoznak, hármak kell idéznem, minthogy a' gróf vádjaival szorosabban összefüggenek; egyik: az örökváltság; másik: a' birtoktalanság; harmadik: a' büntetőjog.

Roszalva említi valahol a' nemes gróf, hogy a' Pesti Hirlap a' magyar alkotmányos régi várat kívülről ijeszti. — E' vádját, megvallom, nem tudom, mire alkalmazsam, hacsak a' Hirlap 13-ik számának ugy vezércikkében mint Értekezőjében vitatott örökváltsági kérdésre nem alkalmazom, minthogy ott az mutogatatik, miképen a' földesuraknak érdekükben fekszik az urbéri állapotnak szabad egyesség utjánai meg-

szüntetése; mert ha így nem történik, előbb-utóbb a' kötelező törvénynek el kell következnie, 's ez valószínűleg nem lesz olly kedvező, mint a' szabad egyesség. Már ha ezt hiba volt megmondanom: úgy valóban isteni tehetséggel sem volnék képes megnyerni a' nemes gróf tetszését; mert ha most, miután tudom, minőnek kívánná látni a' Pesti Hirlapot, minden más tekintetet félretéve, egyenesen a' végett ragadnék tollat, hogy megkísértem, úgy írni, mikint a' nemes gróf kívánja, talán csak a' kérdéses cikket másolnám le. — Azt mondja valahol a' nemes gróf, hogy aprólékos részletekkel nem bibelődve, a' nemzeti nagy sebeket kellene felhoznom; — és ime! én az anyagi világban legnagyobb nemzeti sebnek tartom, hogy hazánkban a' föld nem szabad, 's nincs szabadság és nincs biztosság a' javak világában. A' nemesi birtokot békák közt tartják 's örökös bizonytalanságban tengetik az ősiségi törvények; a' jobbágyi birtokot megfosztják szabadságától az urbéri viszonyok. És ha szegény e' hon, ha csak egy középszerű aratás is inséget, két-három rosz aratás pedig éhséget okoz: azt hiszem, e' sebre nem lehet találni biztosabb gyógyszert, mint — személyt önkénytől biztosító jó törvények mellett — e' szót: „szabad föld“. — Ha látjuk, hogy a' földnépe nagy részben munkátlan, rest és tunya; ismét hajlandó vagyok azt hinni, adjuk meg neki, a' nélkül hogy a' földbirtokosnak csak egy fillérnyi kárt is okoznánk, a' szabad földtulajdon varázsingerét, és a' tunyaság szörnyének egyik agyarát szakítottuk ki. Ha mondják, azon kell lennünk, hogy az alkotmány kiterjesztessék, de a' fenálló formák szerint: ismét azt felelem, mindenek előtt legyen szabaddá a' föld; mert a' szabad föld egyike a' két oszlopnak, mellyen a' magyar alkotmány jogépülete nyugoszik. — Ha olvasom a' nemes gróf tanácsát, hogy az „enyém“ 's „tiéd“ közti viszonynak mindinkább ki kellene vétetni a' patriarchalis viszonynak bizonytalan köréből; ha látom, mikint panaszkodik, hogy újraöntés helyett nyomorult foltozás van napi renden: ismét és ismét azt mondom, szabadság és biztosság a' javak világában! és megmutogatom, hogy a' legrosszabb számolás, e' világerejű szónak hatását palástoló féllépésekkel, „nyomorú foltozással“ akarni paralyzálni. — De hiszen elvben a' nemes gróf sem teszi kifogást; csak azt kívánja, hideg számokkal küzdjek, 's ne a' szenvedelem fegyvereivel; és én felhívom a' bíráló közvéleményt, nem a' historiától 's más nemzetek példájától tanácsot kéro' hideg számolás szól e' a' Pesti Hirlapnak örökvaltságot ajánló cikkeiben? — Vagy azt kívánja a' nemes gróf, hogy az elkülönözt részek közös érdekeit ügyekezék velők a' Hirlap jobban megismertetni? 's nem azt teszi e, midőn a' jogszerűséget a' hasznosság elvével támogatva, mondhatnám mathematicai szabatossággal kimutatja, hogy az örökvaltsági szerződést mind a' két félnek érdeke sürgeti? De már ép' ezen kimutatás a' hosszabb időre tervező értelem törvénye szerint megkívánta, hogy a' jövendővel számot vetve, meggyőződést ügyekezsem támasztani arról, a' minek e' tárgyban a' törvényhozás utján szoros tudományilag mulhatlanul elkövetkeznie kell; és ha ezt a' nemes gróf ijesztésnek nevezné, úgy kénytelen volna az önmystificatiót is pártolni, mellynek

mégis egész életén át legszilárdabb ellensége volt. Én részemről azt gondolom, semmire sincs nagyobb szükségünk, mint körülményeink ismeretére; és ha valamely kérdésre nézve a' széntségtelen jövődöt valószínűleg előre láthatjuk, a' legszerencsétlenebb öncsalódás volna, bezárni szemünket az időknak tanácsa előtt, csak hogy a' kegyelemosztási szint megszégyesüljünk. Nemes Pest vármegye egyik gyűlésében minden political színezetűek egyetértésével közakarattal elhatározatott, jövő országgyűlésen az urbéri állapot expropriációjára indítványt tenni; 's én senkit sem láttam az egész teremben, ki a' dologban kívülről ijesztgetést látott volna; még kevesbbé láttam olly gyáva haszontalan embert, ki — a' gróf mondása szerint — maga adná meg magának a' consilium abeundit, 's a' császárfürdőbe (de nem Budára) indulna. Én illyeseket nem ismerlek; de ha csakugyan vannak: tiszta szívemből ohajtom, minél hamarabb adják meg magoknak a' consilium abeundit a' hazafiak sorából, — mit fétreng a' bélpoklos egészséges emberek közt! én ezeket marasztgatni ép' olly hibának, mint maradásukat szerencsétlenségnek tartanám.

Nézzük már a' birtoktalanság kérdését, mellyrőlí szólásom modorát a' nemes gróf annyi gúnynyal veti szememre. — A' Pesti Hirlap 9-ik számában elő van hozva azon állapot, mellyet a' jogtudósok nyelvén kell megneveznem, nehogy szavam alá ismét más értelmet tegyen a' gróf, t. i. az incapacitas possessorii. — Erre a' nemes gróf mindenek előtt akármelyleg legközönségesebb bécsi alma-körteárusnó által szeretné tudomra adatni (358 l.), hogy Napoleont csak a' consulságig kísértem, mert hiszen az 1840: IX. t. cz. 7-ik §-a (?) szerint mindenki szerezhet urbéri ingatlant Magyarországon. — Nem tudom, hol lehet a' művelt emberek közti polemianak ezen hangjára szert tenni; 's megbocsát a' nemes gróf, ha e' felvillanást ő nála is sokkal inkább véletlennek tartom, mintsem hajlandóságot éreznék magamban, ezt is azok közé sorozni, mikről hálás érzettel mondom el, hogy a' nemes gróftól tanultam. Azért csak röviden annyit válaszolok: hogy nem csak azt tudom, miképen urbéri ingatlant szerezni mindenkinek joga van; hanem azt is tudom, hogy joga van azon ingatlantól robotra is járni, dézmát is adni 's a' többi, kinek illyesekben kedve telik; de már azt, hogy ennek mi köze az incapacitas possessorii-hoz, olly kevésbé tudom megfogni, mint azt, mikép kerül gróf Széchenyi István epochalis könyvébe a' bécsi kofa. — Mondja továbbá a' nemes gróf (359 l.), hogy „az ósiség csak egy hajszálon függ, és bizonyosan le is szakad, ha csak az által meg nem erősödik, hogy jacobinus sapkát vonnak hegyibe, mikor aztán a' 9-ik számban lamentáló öreg szerezhet magának untig valót, ha pénze lesz, minthogy ingyen elosztatni a' hazát és minden szerzeményt a' sült galambot váró tunya, tudatlan, hóbortos színezetűek közt egyenlőn, soha nem vala senkinek szándoka, azokat tán kivéve, kik —.“

Ez aztán, érdemes olvasó, ama' hideg számokkal dolgozó értelem

szava; ez a cherubi modor, mely indulatot nem költ, és szenvedelmet nem ingerel; ez a nagy vezéri tactica, mely a nemzeti eröket vállvetésre édesgeti! — Minden esetre szükséges a nemes gróf szótárával kissé megbarátkoznunk, nehogy félreértsük ő méltóságát, kinek ugyis annyiszor van szerencsétlensége félreértetni. Midőn a nemes gróf e kifejezésekkel él: tunya, tudatlan, hóbortos, hig velejű, nemzetgyilkoló, jacobinus 's a többi 's a többi, ezzel csak azt akarja mondani, hogy nincs velünk egy véleményen. — A mi a jacobinus sapkát illeti: annyit tudok, hogy ezen főveg Magyarorszáiban — istennek hála! — ninesen divatban; de azt is tudom, hogy ha gyakran látnók illy kihívólag félreecapva a grand seigneuri tollas baretet, mint a mikép azok hordták, kikről irva van, hogy sem tanultak, sem felejtettek: bizonyosan nem másé lesz az érdem, mint a királyhoz és hazához tántorithatlanul hű magyar törvényszerüségé 's keleti komolyságé, ha Phrygia divatba nem jó. — Nem jó pedig, még illy provocationiök ellenében sem jó; azonban méltóztassék mégis a nemeskeblű gróf megengedni, hogy őt Schiller-nek egy versére emlékeztessem: „Der Mensch versuche die Götter nicht!“ —

A mi az ősiséget illeti: nagyon tisztelem a nemes gróf hitét, miszerint azt már csak egy hajszálon függőnek tartja; minélfogva az ellenei szözlást is szükségtelesen, söt úgy látszik, károsnak hiszi. Isten adná, hogy e hit, mellynek valóságát annyira ohajtjuk, a közvélemény hite volna már! Azonban előttem feküsznek a mult országgyűlési irományok, 's ott azt olvasom, hogy 1839-iki november 2-kán (valóban nem régi idő) a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló itéletek végrehajtása kerülvén tanácskozás alá, minthogy az 1836: XV t. cz. azt rendeli, hogy az árverés utján szerzett nemesi ingatlan vagyon a legtöbbet ígérőnél birói zálogképen marad, De ak kifejté, miképen ezen törvénynek illy állásban a hözhitel emelésére kívánt sikere nem lehet; mert olly vagyonba, mellynek minden órán kiáll a rudja, pénzt, szorgalmát olly mértékben, hogy annak kellő gyümölcset vehesse, senki örömet belé nem öli; — minek következésében szavazatra tétetett a kérdés: kívánják e a rendek, hogy az árverés utján megveendő nemesi ingatlan birtok bizonyos idő után örökre maradjon a vevőnél? Örökre, és így e részben az ősiség eltörlésére, mindössze tisztán csak 14 megye szavazott. — És pedig valóban az ősiségről vala szó, a mint csak az ungi követnek (Bernát Zsigmondnak) nyilatkozásából is kitetszik, miszerint ha valahol, Ungban olly régi családok vannak, mellyek magával Árpáddal osztoztak: mégsem irtóznak a feudalismus ezen tapadékát egy tollvonással kitörlöni alkotmányunkból. — Az ősiség ellen az 1836-iki országgyűlésen csak 10 megye szavazott, 's ezeknek száma 1840-ig csak négygyel szaporodott; minélfogva én valóban nem látom a dolgot hajszálon, söt inkább igen vastag hajóhuzókötelen látom függeni, miszerint még alkalmasint nem felesleges foglalatosság ezen kötelet koptatgatni. — Azonban ha az említett magyar jogtudós bécsi „csarnok-hölgy“ egy magyar halakufárral találkoznék: ez talán megmagyarázná neki, hogy az incapacitas

possessorii-nak az ősiséghez 's ennek amához semmi köze, úgy hogy az ősiséget el lehetne egy tollvonással törölni, 's az incapacitas mégis megállhatna; és viszont el lehet ezt törölni, a' nélkül hogy az ármányos ősiség legkisebb csorbát is szenvedne. — És itt fekszik az ok, miért gondolom én, hogy a' tisztas öregnek „lamentatiói“ talán nem egészen haszontalanok, ha a' birtokjog megadására csak egy pár ember is hajlandóvá tettek azok közül, kiknek utasításából még ezelőtt másfél esztendővel 36 vármegyének követei az ősiség fentartására szavaztak. —

Igen de azt mondja a' nemes gróf: „olgy tárgyakat, mellyek felett már-már ki lehet tűzni a' diadali dandárt, nem jó a' Corpus Juris tömkelegébe visszavinni.“ — Mire azt bátorkodom felelni: hogy in hoc regno consuetudinario igen nagy támaszt ad minden kérdésnek a' törvényszerűségi praesumptio; 's ha valami alól ezen gyámdeszkrét sikerült elrántani, talán csak ép' ez által tétetik olgy karba, miszerint ki lehet felette tűzni a' diadali dandárt. Azonban én az incapacitas possessorii kérdését ollyannak tekintem, mellyt minden haladék nélkül, a' törvényszerűség legszigorúbb megtartásával, jóra döntení, törvényhozási közbejövétel nélkül is csak minmagunktól függ; 's midőn ezt, egyszersmind pedig törvény és szokás közti ingatag állapotunkat egy, nézetem szerint igen világos példában ügykeztem kitüntetni, korán sem vittem semmit vissza a' Corpus Juris tömkelegébe, hanem csak egy kis ingert ügykeztem adni a' közvéleménynek, hogy még azon akadályon is tulléjjen, melly a' bizonyos és elismert hasznosság daczára, a' csomó megoldását mindekkorig gátolá. — De tegyük föl, hogy haszontalan dolgot művelék csekély kis figyelmeztetésemmel: azt mégsem hiszem, hogy ellene a' piaczi gúny helyén lehetne; még kevesbbé hiszem, hogy helyén volna a' légből kapott birtokelkobzási gyanusítgatás 's azon ördögnek falramazolása, melly ha illy provokatiókra csakugyan meg találna jelenni, a' tréfát gonoszúl megtorolhatná. —

Ezek szerint az idézett kérdéseknél nézetem az volt: hogy előadásaim modora akkép változzék, a' mint azokat egy részben az első stadiumot már tulélt, vagy pedig még tul nem élt törvényhozási osztályba; más részben pedig a' törvényhatósági autonomia cselekvési mezejére tartozóknak véltem. — Hasonló szempontokból vettem föl a' büntetőjogi kérdéseket is. — Hogy e' tekintetben dolgaink nem jól vannak igy a' mint vannak, hogy a' személynek igényei elsőbbek, fontosabbak, mint más akármí, egy szívvel lélekkel valljuk mindnyájan; e' részben tul vagyunk az izgatáson; de minél általánosabb a' szükség érzete, annál sürgetősb kellék, hogy az alapelvek iránt a' közvélemény tisztába jőjön; mert rendszeres munkáról van szó, ollyanról, mellyben az alapelv mindent határoz. Téveszszük itt el az első lépést, 's a' logikai következetesség egy épületet rak reá, mellynek falai közül talán századokig nincsen menekvés; mert rendszer görcsös erővel ragadja meg a' társas élet ezer viszonyát, belészövődik minden ágaiba, körülgyűrűzi ezer rétesen mint egy óriáskigyó; és hasson meg bár idővel a' tisztább gondolkozás, haszttalan bontunk le egy közfalat, haszttalan oldunk

egyek hurkokon, hasztalan sikamlunk ki egy-két gyűrűzet szorongásaiból; rendszert, ép' azért, mivel rendszer, foltozva javítani gyermekgondolat; ha valahol, itt igaz, mit gróf Széchenyi mond: hogy gyökeresen 's nem mindig mázolvá foltozva kell reformálni. — A' rendszeres törvényhozás ime' kényes természete birta reá a' nemes gróf által magasztaltatni szokott angol fajt, hogy — igen kevés kivétellel — a' codificatióknak ellensége lenne, 's csak a' szokásos törvényhez ragaszkodnék; mert azon véleményben van, hogy valamint minden egyébnek, ugy a' büntetőjognak is együtt kell fejlteni a' népnek jellemével, szokásaival, erkölcsével, mellyekben soha nincs állapotás; 's így nézetök szerint amannak sem szabad megállapodni, hanem együtt kell fejltenie a' nemzet napontai fejleményével. Innen van, hogy egy angol vagy amerikai törvénytudónak egy egész könyvtárra van szüksége, csak hogy hazája büntetőjogában honos lehessen; 's a' „rabulismusnak“, mellyet a' nemes gróf annyira utál, hogy felhabzó szenvedély és harag nélkül még csak nevét sem képes említeni, tágasb mező nyílik, mint más akárhol. Én nem ócsárlom az angol fajnak e' véleményét; mert neki nem méregettek soha gyámorvosi mindentudósággal cseppenként, drachmánként ama' lelki táplálékokat, mellyek nélkül a' közszellem ki nem fejlődhetik; 's azért e' közszellem istenmelege éltetően is hatja át institutióinak véreireit, és megóvjá a' gyakorlatot mind attól, a' mi „rabuláinak“ poros könyveiben borzasztó vagy nevetséges foglaltatik, míg a' „művelt“ Poroszokban, hol a' nevelés Európában legterjedtebb, de közszellemnek még csak híre sincs, a' rendszeres büntetőtörvénykönyv mellett még az embereket kerébe törik. — Azonban ép' azért, mivel a' szellemet, melly az angol fajnál a' zavaros szokás tarkaságából egy rendes életet idéz elő, körünkbe nem lehet átültetni, 's tán ép' azért nem, mivel vezéreink a' nap sugarát is drachma száma szeretének beteg szemeinknek kijuttatni, — az angol rendszertelenséget ránk nézve igen rosznak tartanám. — Rendszer kell tehát; de rendszerre nézve, mint mondám, minden az alapelvtől függ. — Már én gondolkoztam e' tárgyak körül, szétnéztem a' bölcselkedők elméleteiben, és megvizsgáltam az élet jeleneteit, megfontoltam, minő eredményt idéztek elő az elméletnek kísérletei; és megvizsgálám nemzetünk e' részbeni állapotjait; és midőn az élet ezer torokkal kiáltá felém, hogy büntetőrendszerünkben a' mennyi lépés, annyi tévedés; midőn látám, mikint merítették ki az embertelenséggel határos szigorúság 's a' rettentetés komor rendszere, ép' ugy valamint a' leglelküismeretesebb pontosság, minden legkisebb siker, minden legkisebb eredmény nélkül; midőn betekinték történeteink évkönyveibe, és láttam, mikint vesztegel a' nép műveltségi tekintetben századok óta mozdulatlanul, erkölcsben pedig súlyed naponként: könnyű volt ugyan átlátni, mikép ez állapot büntetőjogunk fonákságából egyedül ki nem magyarázható: de ha megfontolám a' kölcsönhatási kapcsolatot, melly a' néperkölc 's törvények között szembetűnőleg mutatkozik, lehetlen volt meg nem győződnöm, mikép büntetőjogunknál maga az alapelv gyökerében hibás, és foltozásokkal javíthatlan. Ezen meggyőződés következtében, csupán

azon kéréssel, hogy alkotmányos nemzet tagja levén, legyen szabad, igény és követelés nélkül, más vélemények mellett az enyéimnek is állani, előadám azon elveket, miknek alaposágáról éveken át tartott fontolgtatás után lelkemben meg valék győződve. És nem érdemelném meg, hogy alkotmányos nemzet tagja legyek, ha arról, a' minek alaposágáról mathematicai bizonyossággal meg valék győződve, másokat is meggyőzni nem törekedném. — Azonban hogy állott e' részben a' közvélemény? Ismerem az országgyűlési munkálatokat, ismerem a' törvényhatóságok utasításait, ismerem azt a' felületességet, mellyel sokan, kiknek idejük vagy kedvök nem volt e' bonyolodott tudománnyal bibelődni, elcsépeelt szójárások vágáskörében tekintélyes homlokredőzettel mozognak, miszerint a' legvastagabb önmystificatio nélkül lehetlen volt nem látnom, mikép a' közvélemény oda hajlik, hogy ha a' törvényszéki birák állandósíttatnak, botok 's fogságnapok száma meghatároztatik, 's célirányosabb tömlőzők építtetnek, a' büntetőrendszer-javítás be lesz végezve. — És ez boldogtalan egy tévedés! Ennek ellenében két czélt tűztem ki a' Pesti Hirlapban magamnak e' tárgyra nézve; egyik: azon alapelveknek elfogadást szerezni, mik nélkül, ugy hiszem, nincs e' téren üdvösség, elannyira, hogy jobbnak tartanám, ha még egy ideig törvény nem hozatnék, mint más alapokra építve hozassék; másik: a' törvényekben feltalálható, de hanyagság 's political érdekek által eltemetett jogszerűségeket tisztába hozva, oda hatni, hogy a' törvényhatóságok, törvényes hatalmoknál fogva, tegyenek olly lépéseket, mellyek a' törvényhozásnak amaz üdvös elvekre alapítását előkészítsék. — E' végre azonban tisztán és leplezetlenül föl kellett tárnai a' mostani rendszer gyökeres hiányait; mert csak így lehet elérni, hogy haszontalan, sőt káros foltozás helyett gyökeres javítás következék, minthogy ennek a' körülmény- és tárgyismeret nélkülözhetlen föltétele. — Ezen felfogásból önkényt következett, hogy az értelem okait a' szív gerjedelmeivel kellett támogatnom: mert ha valahol, bizonyosan itt e' mezőn áll, hogy hiú bölcsesség, melly okosság mellől az emberszeretetet, vagy pedig viszont, kifejejtette.

Legyen már szabad szerényen kérdezem: miket a' Pesti Hirlap ezen (ott is világosan kifejezett) szempontokból a' büntetőjog körében fejtegetett, 's mik — minden igénytől távol mondom — már sem hangzottak el egészen gyümölestelenül, olly „puhaszívű ábrándozások” e, miszerint a' 24 éves megtámadás azokat (a' gróf szavaival élve) afféle magyar rodomantádokkal vélné ledönthetni, 's ellengyámokok hiányát gúnyoló szeszélylyel kipótolhatni? Pedig ez a' modor az, mellynek utánzására olly szoros tudományilag ösztönöz a' gróf, hogy emberi gyarlóságomnál fogva szinte munkámba kerül el nem tanulni. — Nevezetesen: a' Pesti Hirlap a' büntetések módjairól szólva, ügyekezett okokkal megmutatni, hogy a' verés jogtalan büntetés, de czélszerűtlen is; mert 1) nem javítja a' bűnöst; 2) nem oktat másokat; 3) a' bűnöst nem csak el nem rettentí, sőt legtöbb esetben még elfásultabb, edzettebb gonosztevévé változtatja; 4) másokra is elrettentő példaul egyáltalában nem hat. — Ezen okok mellett hivatkozott a' Pesti

Hirlap egy részről saját tapasztalásunkra, miszerint 1000 év óta bottal büntetünk, a' nélkül hogy sikerét tapasztalnók; mert büntetőrendszerünk sem javítólag sem elrettentőleg nem hat a' tömegre, 's a' tömlöczök napról napra tömvebbek, pedig nagyobb arányban, mint minőben a' népesség növekedik; más részről hivatkozott más nemzetek példájára, miszerint a' verés, mint célra egyáltalában nem vezető büntetés, olly tartományokban is eltöröltetett, hol a' lakosok nem kevesebbé állatiak, mint minálunk; például Jamaica-ban, hol néhány év előtt még kény és kedv szerint korbácsolt rabszolga volt a' népességnek igen nagy része! — és hivatkozott arra, hogy ha valahol, bizonyosan minálunk javasolják a' körülmények a' botoztatás eltörlését, minthogy a' büntetésnek ezen neme itt nem csak a' szegény bélyegét veszítette el, mivel a' verés nem-öléstől egész az utonálló-rablásig mindent, de mindent bottal gyógyítunk; hanem még (különösen a' magyarnál és oláhnál) bizonyos elfasult hetykeséget szült, ugy hogy a' botnak szisszenés nélkül kiállása már a' férfias néperények közé tartoznék; — végre, mivel a' tudományból és tapasztalásból merített okok ellenében a' szójárásokban erős slendrián mindig a' nép állatiasságának elcsépelet szalmájával szokott előállani, a' Pesti Hirlap a' történetekre hivatkozott, hangosan bizonyítókra, hogy a' büntetőtörvények szelidülésével az erkölcsök szelidülése karöltve jár; — ügyekezett megmutatni, hogy a' mely nemzetnek törvényei durvaság, állatiasság bélyegét viselik, annak nem lehet állatinak nem lenni; mert törvény a' leghatásosabb nevelő, törvény a' nemzet erkölcsi állapotjának egyik legbővebb kútfeje, miszerint a' ki a' botozásnak célirányosabb büntetésre átváltoztatását a' nép műveltségétől akarná függeszteni, hasonlítna ama' jámborhoz, aki felfogadá, hogy vízbe nem megy, míg uszni meg nem tanul. — Es mind ezekből mit következtetett a' Pesti Hirlap? valljon azt e, hogy a' puhaszívű ábrándozásnak egy fölhevült pillanatában töröljük el a' botot, a' nélkül hogy javításra ugy valamint példaadásra sikeres büntetést tennénk helyébe? Gondolom, illy bolondnak csak senki sem tart (kivevén a' nemes grófit, mint mindjárt meglátjuk). Következteté a, hogy a' törvényhozás utján célirányosabb büntetéseket kell kiszabni, 's a' fogházrendszert és börtöni disciplinát azokhoz alkalmazni; addig pedig, célirányos fogházak hiánya miatt többet tenni nem lehetvén, tegyünk bűn és politialis vétség vagy hivatalos hanyagság között különbséget 's műveltség és polgári állás szerint kivételeket: tehát ne botoztassuk például a' falusi birót akármí kis elmulasztásért, csak úgy könnyedén, és ne botoztassunk, vesszőzfessünk nyilvános piacokon; mert a' büntetőrendszert nem csak a' bűnös iránti viszony szűk szempontjából, hanem leginkább azon hatáséből szükség tekinteni, mellyet a' néperkölesre gyakorol. — Ennyi volt a' Pesti Hirlap javaslata, és — istennek hála! — nem egészen haszontalanul.

Már most lássuk, mikint hangzanak a' nemes grófnak számtudományi bizonyossággal kimért logicatejeljes ellenokai, mikkel megbizonyítandja, hogy ez mind puhaszívű ábrándozás, melly a' magyart sirba dönti, és meggyilkolja a' nemzetet. — Halljuk csak! „Huszon-

ötöt kapegyszerencsétlen; 's betű szerint nadrágukba esik szívük, és az igen is czifraporoszlók, kik alkalmasint becsületes, szinte szegény, de jóviseletű emberek, mint igazi ördögök jelennek meg a' szívandalgó, szép theoriákban elmerült embereknek, 's volna csak hatalmuk — mert hiszen ez ugyanazon lajtorja melylyen Marat és Robespierre kezdték pályájukat — és a' szennyos rongyokba burkolt, sápadt elfonnyadt arcú rabok, kik mint megannyi ártatlan áldozatok jelennek meg a' romlott vagy spartacusi képzelőtehetség tükreiben, a' rabok mondom nyernék a' czifra öltözetet, 's alkalmasint a' poroszlók a' huszonötöt, 's hát a' tanács, melly illy embertelent rendelt, valljon mit nyerne még az? tán az utolsó viaticumot" (237—238 l.). — — És im a' hideg kiszámítás, melly a' Pesti Hirlap okoskodásait porba dönti, im e' puha- és keményszívű ábrándozástól 's minden képzeleti rajongástól ment tudományos modor, mellyel a' Pesti Hirlap modoraszaltatik! — Nem gondolom, hogy ezen ábrándok ellen czáfolgatásra szükségem legyen, 's ha volna is, kötelességemben áll hallgatni; mert illynemű fejtegetésekbe könnyen becsusztatna valami, a' mi ellenkeznék a' tisztelettel, mellyel a' nemes grófnak szívem mélyéből adózom. — Azért tehát a' nemes gróf modorában csak ennyit kiáltok fel: éljen a' hideg kiszámító logica!

„Statariumról szól valaki — folytatja tovább a' nemes gróf — és vagy elájulnak vagy olly indignatióval fordítanak hátat, hogy majdnem az kerül statarium alá, ki se nem rabolt, se nem ölt, se nem gyujtogatott, és kit inflagranti meg sem csiptek — — hanem ki — azt meri állítani, — — hogy statarium még néha tán szükséges, míg polgári lét, *nevelés*, megigazitott közvélemény, 's illy felette hasznos, sőt tán nem egészen szükségtelen előzmények az illy irtózatokat, más és humanusabb óvszerek által gyökeresen kipótolva, tökéletesen és örökre szükségtelemné nem teendik.“ — Ebben, a' phantasmagoricus előzmény után (és éljen a' hideg kiszámító logica!) rejlik a' tárgyról is valami, mire csak röviden azt jegyzem meg, hogy a' statariumnak irtózata nem a' halálos büntetésben áll, mert ezt más törvényszékeink is itélnék; nem is abban, hogy a' statarialis bíróság rögtön itél, mert ezt a' lehetőségig minden törvényszéknél ohajtanók; és nem is abban, hogy a' birák nem szótöbbséggel, hanem közmegegyezéssel ítélnének, mert ez jól rendezett birói eljárás mellett az angol eskütszékek jelesebb sajátságihoz számíttatik; hanem abban állanak a' statarium irtózatai: hogy a' vádlottnak védelem nem adatik, és a' birói eljárásból minden hiányzik, mit akár a' faggató akár a' vádló rendszerre épített büntetőjogi birói kény és birói embergyarlóság ellen valaha felállított; — és ezt nem gondolom hogy a' népnek bármilly állatiassága nem

mondom megkivánhatná, de csak menthetné is. — Egyébiránt, a' mi a' nevelésnek mint szükséges előzménynek említését illeti: legyen szabad egy részről megjegyeznem, hogy a' jól rendezett büntetőjog a' nevelő institutiók közt nem a' legutolsó helyen áll; mert, ismételem: a' büntetőjog hatásának nem csak a' büntetendő bűnösökre, hanem az egész néptömegre kell számítva lenni; mert a' minden önkény elleni személyes bátortlét, mellyet csak a' büntetőjog nyújthat; mert bűn esetében lehetőleg bizonyos és gyors büntetés, mellyet a' nyilvánosság által ébren tartott közvélemény mintegy igazolt 's megerősített; mert ezen nyilvánosság és a' tetteges részvét a' büntetőjog kiszolgáltatásában, mellyet a' szabad népek főkincsőknek tekintenek 's a' t. — mind megannyi nevelőintézet, melly a' népjellemet tisztítja, 's bizonyos önbecsülést ébreszt, az erkölcsiségnek leghatalmasabb dajkáját. — Más részről legyen szabad azt is megjegyeznem, hogy ha a' nemes gróf a' nevelést csakugyan szükséges előzménynek tekinti: miért akarja mégis azt politicalai jogoktól függeszteni fel? miért tagadja, hogy a' népnevelés nemzeti sakkjátékunkban a' most teendő legelső vonás; 's miért akarja útját állani népnevelésre czélzó zsenge vállalatainknak, miket olly anyagilag ápol annyi ószinte kedély? — De hiszen erről alább egy-két szót. — Most a' büntetőjogi kérdésekre nézve még csak annyit kell megjegyezmem, hogy midőn a' nemes gróf torturák elleni felszólalásomat a' 243-ik lapon azért roszalja, mivel azokat naponkint kevesedő kivételeknek tartja, nagyszerű foglalatosságai miatt alkalmasint nem volt ideje, vagy nem érzett magában kedvet és hivatást, a' dolog gyakorlati oldalával megismerkedni; különben nem futott volna el figyelme elől a' Pesti Hirlapban gyakran ismételt azon észrevétel, hogy a' torturák, et quidquid eo pertinet, nem kivétel, nem is személyességeknak beszámítható; hanem azon faggató rendszernek mellözhetlen eredménye, mellyet én a' büntetőtörvénykönyv kidolgozásában gyökerestül megváltoztatva, látni ohajtanék, 's ép' ezért tartottam 's tartom szükségeseznek azon, életből merített eleven fejtegetéseket.

'S im! ezekből áll, mi a' Pesti Hirlap modorának a' törvényhozási tárgyak osztályára nézve igazolására tartozott. Egyes tárgyaknak a' nemes gróf egyes megtámadásai nyomán fejtegetései némileg túl vittek azon osztály körén: de ép' ennél fogva gondolok a' másik két osztályra nézve rövid lehetni.

Vezérelvem, mint mondám, az volt: hogy a' modort egyes kérdések állapotjához kell alkalmazni; legyen — gondolám — a' szó melegebb, hol figyelemre, részvétre kell gerjeszteni; legyen szárazabb, taglalgó, a' hol részletes fejtegetésekbe bocsátkozik; és ismét támogassa az ész okait a' szívösztönök gerjedelmeivel, midőn cselekvésre-buzdítás kerül szőnyegre; mert szívösztön nélkül nem csak nemes tett, de még csak tett sem születik általában. — És nem szükség talán fejtegetnem, hogy a' második osztályban, tudniillik a' törvényhatóságiakban, fordultak, 's mindig fordulandnak elő tárgyak, mellyek az első, — mások, mellyek a' második vagy harmadik, — mások ismét, mellyek — mondhatnám —

mind a' három stadiumba tartoznak: miszerint ha valahol, bizonyosan itt e' mezőn kell talán a' hirlapoknak akkint működni, mint a' nemes gróf a' 176-ik lapon elméletileg tanácsolja, de gyakorlatát a' Pesti Hirlapnál mégis gáncsolja; t. i. hogy „a' szív jeleljen, a' szív sugjon, de a' kormányzó ész irányozzon, módosítson, tervezzen bizonyos célra;“ mihez én még azt gondolom hozzá tehetni: hogy mit a' szív sugott, az ész tervezett, annak véghezvitelére a' szív buzdítson; erre pedig nálunk magyaroknál alkalmasint nem kis szükség van, miután országos és megyei és városi levéltáraink és annyi megbukott vállalatok ezer torokkal kiáltják, hogy lelkesedésre könnyen ébredünk, 's a' „m i k é p?“ kérdését is értelmes tervezgetéssel kidolgoztatni nem resteljük; de ha ez megvan, értelmesen kidolgozott terveink legnagyobb részben a' cselekvés stadiumában elhervadnak; mert kevés, mondhatlan kevés köztünk a' kivitelnek vasakarátú embere, minőt gróf Széchenyi Istvánban tisztel a' hon. — A' kivitelbeni említett hanyagság még törvényeinkről is áll, mikép a' Pesti Hirlapban már több ízben — s' gondolom, sem szükségtelenül sem haszontalanul — érintve volt.

Végre még mi a' harmadik osztályt, t. i. a' köz polgári életet testületeknél és egyeseknél illeti: elismerem, hogy ez osztályba tartozó tárgyaknál a' szívhez-szólás — ha úgy tetszik, izgatás — igen gyakran fordul elő; ez azonban a' tárgyak természetében fekszik, miszerint hibává, vagy éppen bűnné csak az által válhatnak, ha olly gerjedelmeket költene föl, mellyek vagy magokban, vagy a' köz nemzeti életre kártékony hatásuknál fogva, veszedelmesek: ellenben, csekély nézetem szerint, talán roszalást nem érdemel, ha olly irányban hat, melly a' köz nemzeti élet irányával megegyezik, 's olly véleményre, gondolkodásra, cselekvésre ösztönöz, mik az egésznek öszhangzatos kifejlését előmozdítják, legalább annak gyűrűzetébe beléillenek.

Ez osztályba tartoznak mind azon czikkek, mellyekben a' polgári-sodás igényei, a' jogszerű szabadságérzet, törvényesség, rendszeretet, erkölcsiség 's magasztos honszerelem valának czélul kitűzve. Ha talán egyik vagy másik czikknek elve vonatnék kétségbe, örömet megkísértem a' védelmet, 's okoknak örömet is engedendek; de modor tekintetében, úgy hiszem, nem kell mutogatnom, hogy illy tárgyak körül a' szívhez-szólás egészen helyén van; mert hiszen épen a' szív körébe tartozó dolgokról van többnyire szó. — De ide tartozik a' megtámadásnak egyik főpontja, hol talán legkézzelfoghatóbblag bebizonyítá a' nemes gróf, mikép könyve nem egyéb, mint egy boszankodási syllogismus, minőt, ha annyi sok talpraesett, bár kétségbe senki által nem vett classicus gondolatoknak és genialis eszmetöredékeknek kíséretében nem jelennek meg, csak a' rémületig felcsigázott képzelőtehetség előzményére rakhatna az önmagát mindig több és több haragba belédísputáló szenvedelem. — Ezen főpont az irgalom tárgya körül forog.

Hogy az emberszeretetnek megvannak a' maga igényei, 's társas életben a' magános erény, sokszor a' szentségtelen pillanat tettekre szólítja, miket a' számoló statusgazdalkodás elmélete roszalni tanít, de jog-

gal csak akkor roszalhat, ha el nem mulasztá, megnyitni eleve a' kút-föket, és létre hozni az intézeteket, mik ama' pillanatnak elejét vehették, — ebben a' nemes gróf velem, remélem, egyetértend. — És én azt gondolom, hogy a' napi eseményeknek is szánt hirlapok, bárha még oly nagy czél felé legyenek is irányozva, bárha még oly magas szempontot tűztek legyen is ki magoknak vezéricsillag, a' philanthropismus igényeit hallgatással nem mellőzhetik. Tehetik ezt egyes czélnak szánt folyóiratok; teheti ezt egyes különös eszmének organumául született journalismus, mint Angolhonban csaknem minden egyesületnek van illy organuma; de nem illy hirlap mint a' mieink, 's ezek közt egyike a' leggyöngébbeknek, mellyet énnekem van szerencsém vagy szerencsétlenségem szerkeszteni. És én őszinte vallomást teszek: hogy, gúnyoljon bár a' nemes gróf misericordianus fraternek vagy a' minek tetszik, míg a' Pesti Hirlapot szerkesztendem, a' társas élet philanthropicus részét sem lapjaim körén alól sem lapjaim körén kívül fekvőnek tekinteni soha sem fogom. De arról is jót merek állani, hogy ha akár oly nyomorenyhítő intézet javára emelem szózatomat, mellyet az okos emberszeretet gondolt ki azoknak gyámolítására, kik magokat gyámolítani tehetetlenek; akár pedig a' meg nem előzőtt inség enyhítésére hijam fel a' felebaráti szeretet irgalmaságát: birtokmegtámadást 's munkátlan henyeség pártolását senki sem fogja szavaimból kivonhatni, hacsak valaki nem akad, a' ki jönnek látná, tacticául venni föl, hogy különben soha senkinek eszébe nem jutható fonák fogalmakat rakjon az egyszerű szavak alá, 's e' szerint zavart csináljon, csak hogy a' zavart arra foghassa, kit zavaresinálónak tetszett jóslania.

Mindenek előtt mi azt az egyes sebeket kötözgető misericordianus fratert illeti, kiről mondatik, hogy vezér ne akarjon lenni, és viszont (102 l.): ez a' vezérségi szemrehányás annyiszor fordul elő a' nemes gróf jeles tollából, annyiszor emlegettetik: hogy minő bün, másokat vezetni akarni ahoz való tehetség nélkül, miszerint meg kell mondanom: 1) hogy a' közvélemény vezetésében a' vezéri hivatal nem önjánlkozástól vagy kegyelmes kinevezéstől, hanem választástól függ: itt tehát hasztalan akarna valaki vezérelni, kitől a' közvélemény nem akar vezéreltetni; sőt ha valakit vezérének elválaszt is a' közvélemény, mihelyt a' választott érezni kezdi, hogy ő vezér, 's ahoz képest cselekszik is, azonnal letéttetik hivatalából. 2) A' Pesti Hirlap szerkesztőjének valami vezéri szerepről ábrándozni, soha esze ágában sem volt, hacsak azt nem akarnók elvül venni föl, hogy minden hirlapszerkesztő, kinek hite 's véleménye van, kinek lapja nem pusztá másoló gép, vezérének akarja magát fölvetni. Hirlapok organumai a' közvéleménynek, 's organum és vezér nem egy dolog. Nem is tudnám, honnan e' gúnyos példázgatás, hacsak a' vezé r c z i k k e k eszméjéből nem. Megengedem, hogy e' czím nem a' legszerencsésebb eszme volt, 's oly kevés erőt is helyezek benne, hogy méltóztassék a' nemes gróf más alkalmas czímet tanácsolni, azonnal örömet elfogadom; hanem annyit mondhatok, hogy minden igény nélküli ártatlan gondolat volt, melly semmit sem akart mást mondani, mint hogy

a' vezércikk oly czikk, melly a' hirlap azon számának irányát és specialis célját kimutatja, melly vezére a' hirlap azon számabani czikkeknék, de más semmi és senkinek. Ebben, gondolom, semmi vezéri botor követelés nincs, — Egyébiránt, ha egyik lapon azt olvassuk, hogy a' Pesti Hirlap egy revolutionarius syllogismus antecedense, hogy meggyilkolja a' nemzetet, hogy sirba dönti a' magyart, s' veszélybe bonyolítand mindnyájunkat; másik lapon azt olvassuk, hogy a' Pesti Hirlap jövendője divatbul-esés, elfelejtés, megsemmisülés; harmadikon ismét, hogy a' Pesti Hirlap ollykor egy misericordianus frater, kinek hatásköre egyes sebek bekötözésével már kimerítve: ugy valóban, ha fel tudnók is az e' három részletes állítást egészbe foglaló kapesot találni, azt minden esetre kérdezni mernők: méltó volt e' megsemmisülésnek, elfelejtésnek, divatbul-esésnek rohanó fratert olly vádakkal illetni, minőkkel talán még a' híres frater György, a' vasakarató kormányzó sem volt illetve; vagy általában méltó volt e, egy illy szegény frater agyonverésére hónapokat vesztegetni, kivált ha az agyonverés még csak nem is sükerül olly mértékben, mint a' fejének mért dorongoktól a' nemes gróf lelkenek életerős tölgyéhez gombakint tapadni ohajtó satellesecskék talán remélették?

Már most lássa meg az érdemes olvasó a' minden képzeltől ment hideg számoló logicával rajzolt bűvös-lámpási torzképet, mellyet nem annyira a' Montesquieu fenidézett tanácsát követő criticus, mint inkább a' borzadalmak' mesteri festője a' Pesti Hirlapnak irgalomra buzdító soraiából összeillesztett: „Látnak bús koldust, és megesik rajta szívük, a' mellette csinos hintóban vigan elhajtó ellen viszont keserűség támad bennük, 's volna hatalmukban, elvennék ettül a' feleslegest, és adnák az emberiség szent ügyének nevében az ügyefogyottnak. — — — (Itt következik aztán, hogy ók magok semmit sem adnak, et sic porro.) A' bús koldus többnyire nem valami semmirevaló gazember, nem valamelly kitanult hypocrita e — — az mindegy, az nem vizsgáltatik — a' csinos hintóban vigan elhajtó viszont nem valami meleg emberbarát e, ez is mindegy, és még kevesebbé vizsgáltatik; elég hogy az elsőnek nincs semmije, a' másikkal ellenben van valamije — — és azért protectio az elsőnek, és anathema a' másikkra, és éljen a' nyilvánosság!“ (233—235 l.) — A' 103-ik lapon pedig: „Spanyol hős, ki ha egynek egy forintja volna zsebében, a' másikkal pedig semmi sem volna zsebében, bizonyosan ezen utólsónak fogná pártját“ 'stb. — Miből aztán azon ismeretes, de a' Pesti Hirlap által is nem csak nem tagadott, hanem részletekben fejtegetve is erősített bölcs axioma előbocsátása után, hogy „munka 's nem irgalom a' közzgazdagság kútfeje“, következik a' 284 és 285-ik lapon egy borzalmas dictio, mellyet a' Pesti Hirlap szavainak magyarázatából a' gróf a' néptömeg szájába ad, 's melly így kezdődik: „Pajtások! tudjátok e, miért maradtunk mindekkorig annyira

el?“ — — — végződik pedig: „Kössünk frigyet a' császárral, mint cholera ideje alatt, és nekimejljük a' kaputost 's a' t. — mig a' drámának vége.“

Már kérdem én: hideg számoló bölcselelölrelátásnak kell e az illy beszédet tartanunk? 's ha nem ismernök a' lelkes grófnak törvénytöréségét 's nemes gondolkozását, nem azt kellene e hinnünk, hogy coüte que (és qui) coüte, erőnek erejével zavart akarna előidézni, csak hogy a' zavart valakire ráfoghassa? — Mert hiszen ott van a' kereszténység legszebb imádságában közel kétezer év óta: „szabadíts meg a' gonosztól“, és nem jutott senkinek eszébe, e' szóra fölzendülni; azonban tartson csak a' nemes gróf e' szavakból olly dictiót, minöt a' Pesti Hirlap némelly szavaiból tartott; kezdje el: „Pajtások! tudjátok e, ki ez a' gonosz, a' kitől hogy megszabadítson, az istent kérjük? — a' kaputos, meg a' — — — azért hát kössünk frigyet a' császárral“ 's a' t. — és valóban nem a' grófnak mulnék, ha minden békében marad. — Pedig így tön a' nemes gróf a' Pesti Hirlappal. Hogy annak szavaiból olly dictiókat senki sem magyarázott ki, szólnak a' tények; de engedje a' nemes gróf, hogy őt egy német szójárára emlékeztessen: „Man muss den Teufel nicht an die Wand mahlen.“

És valljon mi hát azon „szabadíts meg a' gonosztól“ a' Pesti Hirlapban, miből a' nemes gróf illy dictiókat származtat le? — Leginkább a' 12-ik számú Hirlap vezérezikke „Halál és nyomor“ czím alatt. A' dolog ennyiből áll: a' budapesti német ujság 1841-iki 8-ik számában közre volt bocsátva a' pesti Rochus-kórházról hivatalos jelentés 1839/40-ről: „Politisch-medicinischer Bericht“, hol is szórul szóra ezek olvashatók: „Ganz todt, als mittellose, oder verunglückte, auf den Strassen gefundene Personen sind zur Beerdigung eingebracht: Männer 94, Weiber 38, Kinder 148, Summa 280.“ — Megvalljuk, hogy sokkal inkább el valánk 's vagyunk foglalva, mintsem a' budapesti német ujság „Intelligenzblatt“-ját rendesen olvashatók, 's így történt, hogy ezt sem olvasók; hanem egy igen érdemes pesti polgár figyelmeztetett rá, — ugyanaz, ki egy, a' nemes gróf kegyeire 's pártfogására méltatott igen jótékony közintézetet igazgat, melly szintegy magánosak egyesületének köszöni lételet, 's mellynek igazgatóválasztmányában a' nemes gróffal részt venni nekem is szerencsém van. — Igaz, hogy az idézett orvosi hivatalos jelentés nagyon kellemetlenül hatott reám, annyival kellemetlenebbül, minthogy többszöri megolvasás 's másokkali közlés után is akkint értettem az idézett sorokat, hogy a' 280 halott mind utcán lelt; és ez az, mit a' nemes gróf syllabizálni nem-tudásnak nevez. Azonban csekély czikkecském nem csak nem épült ezen fallacián, minthogy minden illynemű magyarázat hozzáragasztása nélkül a' hivatalos jelentés eredeti szavait betűről betűre idéztem; sőt inkább egy jegyzékben tüstint kijelentém, miképen többszöri megolvasás után ugy rémlett előttem, hogy a' 280 halott nem mind utcán lelt, hanem részint illyen, részint tehetetlenek; minélfogva elmékedésemből csak azt hagytam meg, a' mi nézetem szerint még azon esetre is alkal-

mazható, ha e' számban csak 10—15, utcán lelt halott foglaltatnék. És ezen elmékedés veleje ennyiből áll: 1) hogy azon rendőrszolgák, kik a' holttesteket meglették az utcákon, 's eltemetés végett behordták a' kórházba, megellették volna legalább három negyedrészen, míg holttest nem volt, 's behordhatták volna gyógyítás végett a' kórházba. — Hogy institúcióinknál és különösen a' territorialis biróhatalom elvét lehetlenítő polgárosztályzati különbségnél fogva, miszerint fővárosunkban is tán hatféle hatóság van, a' rendőrség nálunk nem igen dicséretes lábon áll, az minden rendszerető embernek közönséges panasza; és az institúciók eme' fonáksága olly zsidbasztólag hat még azon ágára is a' politianak, melly különben, az említett polgárosztályzati különbségek mellett is, életerős hatással birhatna: miszerint épen nem állíthatjuk, hogy fővárosunk rendőrsége kétségtelenül csak a' szolgák hanyagsága miatt (minek azonban okát csakugyan főlebb kell keresni) a' legjobb volna az egész hazában. — A' félmeztelen gyermekeket kapuzögletekbe vonulva, dideregve látni minden pesti lakosnak alkalma van; és pedig épen gyermekek tesznek az említett 280 halottnak felénél többet. Ezért tettem észrevételt a' rendőrökről, kiket éjjel az utcán nem láthatni, és ellentétül említém az éjjeli kőborgók lármacsoportjait, mellyeket igen is gyakran láthatni, egész városrészek nyugalmit háborítókat, a' nélkül hogy valaki által csak meg is szólíttatnának azon fővárosban, mellynek kéjelmeit nevelni, a' nemes gróf igen helyes számolása szerint, a' teendők legsürgetősbjei közé tartoznék. — És mégis a' rendőrséget tárgyazó néhány sor a' hatóságok gyűlöletességének nehéz bűnével terheltetik a' nemes gróf által; mit azonban, mint nem az irlalmassági rovatba tartozót, itt elmellőzök. — Elmékedésem 2-ik része azt mondá, hogy az irlalmas érzet nem hiányzik e' nemzetben, alig van vidék, hol egy vagy más uton ne történnék valami, inséget és nyomort enyhíteni. És kérdezém: miért nincs ennyi nemes készségből több eredmény? — És e' kérdésre azt feleltem talán: hogy azért van nálunk annyi ügyefogyott, annyi szegény, mivel azok, kiknek van, szükkeblűek? vagy mivel a' hivatalosok elsőtül utólsóig, vagy csak nagy részint is, alkalmatlanok? — mint a' nemes gróf a' 279-ik lapon ollyasmit czáfolgatva említ, a' mit senki sem állított; korán sem; feleletem ellenkező volt. Azt mondám Bülau szavaival: *hogy „in einer übel geleiteten Wohlthätigkeit besteht der edelste, aber nicht der unschädlichste Fehler der Zeit.“* Epen azt roszalám és roszalom: *dass die Wohlthätigkeit übel geleitet ist.* És megvallom, nem ujságot mond előttem a' nemes gróf, midőn említi, hogy „a' fővárosunkbani nyomor és inség nem került el a' hatóságok figyelmét, hanem hogy a' baj igen terebélyes, mert nincs pont az országban, hová aránylag több henyelő, több kórhely és több valóságos ügyefogyott is tódulna; miért is e' baj azok sorába esik, mellyeknek tartós enyhítésére olly alapok rakása szükséges, mik egyesek és egyes városok és egyes vármegyék körét túlhaladják. De azért ne higyeim, hogy mivel illy nagyot nem vihetni végbe tünstint.

azért semmi sem történik.“ Valóban, nemes gróf! én ezt magam is mind egészen így tudtam és tudom; 's hogy így tudtam, maga azon czikk mutatja, mellyből nagyságod ellenem annyi vádra vön okot és alkalmat; mert hiszen ép' azon cikkben világosan ezeket mondom: „Illy jele-
netek, mint ez a' 280 halott, nem mulékony okok eredményei. A' baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a' nemzet annak érzetére, mi a' közérdek, vegye föl szív-
vérébe a' meggyőződést, hogy minden, mi a' természeti erő teljes kifejlését gátolja, nyomort és inséget szül, 's árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. 'S ha e' meggyőződésből indulva, a' javak világába szabadságot és biztosságot hozott be, ha nem lesz kénytelen pirulva érezni, mikint a' földművelés, műipar és kereskedés bilincseinek lerázását időn tul
elmulasztotta, a' munkásságot sajátintézkedései által megcsonkította, a' dolgozó néposztály nevelését, mely a' nemzeti jólétnek lényeges föltétele, minden mértéken tul elhanyagoló — 's a' mi honunkban százados bajok gyökeres orvoslatának föltétele, a' birhatási rendszer kiegyenlítéséhez hozzáfogni nem mert, ha mind ezt pirulva nem lesz kénytelen érezni, 's a' szegénység ügyét (Armenwesen) czélszerűn elrendezé, az élelmetlenség fogyni 's vele nyomor és inség kevesedni fog.“ — Már kérdem én: hogy áll egy embernek ellenében, ki ezeket írta, a' fentebbi vád? kérdem: minő indulatú critica az, melly azzal terhel, hogy munkátlanságnak 's henylésnek akarok boldogtalan tévedésemben gyertyát gyujtani, 's a' munkára és szorgalomra anathemat kiáltani? Kérdem: ezen elvek ellenében kellett e' czáfolatul a' böles axiomát felhozni! hogy „munka 's nem irgalom a' közgazdagság kutfeje?“ — az említett elvek alkalmasak e' anyagszerűl szolgálni a' hideg értelemnek olly dictio összeférczésére, a' melly így végződik: „ne kiméljük a' kaputost?“ — Bár tetszett volna a' nemes grófnak megmondani, mikben találja fel a' nyomor és inség nagy baja enyhítésének sikeres eszközeit, ha ezek nem helyesek, nem sikeresek; és döntötte volna rakásra a' politico-oeconomicusok egész iskoláját, az emlegetni olly igen szeretett Adam Smithtől kezdve (kit történetesen magam is tanulgattam) Listig; mert az általam említett alapelvek ezeknek tanításaival mind megegyeznek. — Ennyit az egyes hatóságok tehetségét túlhaladó orvoslatról. — A' mi pedig azt illeti, hogy az illető hatóság nem hunyja be szeméit ezen bajok előtt: azt is igen jól tudom; és tudom azt is, mennyire támogattatik a' magános jótékonyosság által, melly valóban rémitő summákat áldoz minden télen a' szegények gyámolítására; mert hiszen az irgalmas érzet nem hiányzik e' nemzetben; de tudom más részről azt is, miképen e' tömérdek jótékonyosság, a' nőegyesület egy intézetecskéjét 's a' kórházakat kivéve, csaknem egészen, sikert eszközölni soha sem szokott alamizsnákkal merittetik ki; 's Pestnek lelenczháza, de

— a' mi legfőbb — dolgozóháza sincs; általában a' szegénység ügyének localis erő körében elrendezése még csak a' teendők közé tartozik. Ezért mondtam, hogy „eine übel geleitete Wohlthätigkeit ist nicht der unschädlichste Fehler der Zeit.“ Néhány könyörületesek erejük felett aldozzák az irgalomnak évről évre ujlag nemcsak előkerülő, de sőt növekedő adóját, mitől a' bölcsen intézett irgalom által kevés évek alatt (nem mondom egészen, mert ez soha sem lehet, hanem) legnagyobb részben megszabadulhatnak: mások ellenben azt gondolják, lerótták felebaráti köteleességüket, ha (mikint az idézett számban áll) a' nőegyesületi táncvizalomra tiz garassal egy sorsjegyet váltanak, vagy az ujévi köszöntgetés alkalmatlanságát egy forinttal megváltják. — És ezekhez szólottam, hogy abból, mit az őrző farsangra költenek, egy éjnek költségét aldozzák a' bölcsen intézett irgalomra, és sok nyomornak vennék elejét. De itt már a' nemes gróf indignatióba jő, mivelhogy képeletemben a' farsang potencirozott saturnaliák színében tünik elő, — az „a' farsang, melly annyi embernek, a' lámpagyermektől, a' hideget tűrő fiakkertől kezdve, száz kezeken át a' hajfodráshig, annyi kerestetet, 's így annyi kenyeret is ad“ (237 l.), mellynek hát, mint „baromias gyönyörmámornak rosztalására Adam Smith még koporsójában is feieszmél — — és éljen a' nyilvánosság uj veres fonala!“ 's a' t. „És — kérdi a' gróf — kiket értettem? alkalmasint megint a' szegény mágnásokat, kiknél szerencsétlenségükre még nem kopogtatott be az izetlen képű sequester?“ — Már ezekre meg kell jegyezmem, hogy ha csak ugyan kellett a' mágnások közül is valakit értenem, épen nem azokat értettem, kiknél még be nem köszöntött, hanem inkább azokat, kiknél már beköszöntött az izetlen képű sequester, kik — azt hiszem — igen jól teszik, ha egykissé felhagynak a' potencirozott saturnaliakkal; de énnekem kevés alkalmam van azon magas körökben forogni, 's azért észrevételem inkább a' középrendben forgott, — azon középrendben, mellynek magam is tagja vagyok, mellynek hát életét közelebről ismerem, mint a' nemes gróf, 's mellynek körében nem egy családnak házi boldogságát dulja szét az őrző farsang kéjvadászata erkölcsi és anyagi tekintetben; mire nézve meglehet sikertelen, de bizonyosan nem veszedelmes felszólalásomon akárki nevesen bár jóízűt, akárki eszméljen föl miatta sirjában: Adam Smith bizonyosan nem eszmél föl a' borzadalmak legnagyobb kinaival; mert ámbár a' nemes gróf, alkalmasint azon suppositióban levén, hogy parányi olvasottságom Adam Smithig föl nem terjed, igen szereti őt ellenem autoritásul idézni: mégis történetesen a' dolog úgy áll, hogy az őrző farsangot kárhóztató elveket épen Adam Smithtől tanultam, mert épen ő az, ki a' fényűzést rosztalva, annak ellentétét, a' takarékos-ságot vette föl a' nemzeti gazdagság főszközéül; miben történetesen még sok más nagy nevek is, mint például Filangieri, Sartorius, Malthus, Craigh, Montesquieunek híres commentatora Destutt Tracy, és a' csaknem oraculosus Say, egyetértének. — Így áll a' dolog, érdemes olvasó! a' kaputost nem kimélelési dictio alapjá-

val; így áll a' dolog azon váddal, hogy a' Pesti Hirlap a' munkátlanságnak gyújt gyertyát; melly vadakon én egyébiránt nem csudálkozhatom; mert miután a' 32-ik számban a' nép hátramaradásának okát abban fejeztem ki, hogy megszokta, önmagáról saját erejével nem gondoskodni 's mindent mások kegyelmétől várni, a' nemes gróf azt mondja ugyan a' 282-ik lapon, hogy e' sorok Hunnia keveréknéének rest indolentiáját graphice festik: de azért mégis azzal gyanusít, hogy a' nép által egészen más értelemben fognak vétetni, mint a' minőben irattak; a' mi már mégis csak különös egy vád.

E' tárgynál akaratom ellen is hoszasabban kelle mulatnom; mert egyike azoknak, miket a' nemes gróf specialis adatul szemelt ki azon általános vádak erősítésére, mikről maga megvallja, hogy bebizonyíthatniok vajmi nehéz. — 'S most csak két rövid észrevételt kell még tennem. Egyik a' nemes grófnak azon állítását illeti, hogy a' Pesti Hirlap 12-ik száma idézett vezércikkének alapja koholmány, vagy egy ártatlan kis tévedés, melly egyedül Pest városa egy igen érdemes polgárának szavaiból vette eredetét. — Erre csak annyi megjegyzésem van, hogy nem azon érdemes polgár szavaiból, hanem annak figyelmeztetésére a' hivatalos tudósításból vette eredetét, melly tudósításnak szavait eredetiben, minden esonkítás nélkül idéztem, 's egy jegyzékben utána is tettem a' lágyabb értelmet, mellyet azon szavaknak tulajdoníthatni. Az sem áll, hogy a' dolog akár koholmány akár ártatlan tévedés volna; mert a' Pesti Hirlap 15-ik számában olvasható e' tárgyban az illető kórházigazgatónak ugyanannak, kítől a' tárgylt vett hivatalos jelentés eredett, világosító nyilatkozata, mellyből látható, mit ott a' szerkesztőség is megjegyzett, t. i. hogy a' dolog sokkal szomorítóbb alakban igaz, mint annyira roszt felszólalásomban gondolhatám. — Másik, mit meg kell említenem, a' rosztalásnak azon logicája, hogy azért olly borzasztó, irtóztatos és veszélyes a' kérdéses czikk, mivel (274 l.) „fama crecit eundo: tehát a' 280 halottból már Soroksáron alkalmasint 2800, a' Kunságon keresztül Erdélyig már 28000, végre egy franczhoni izgató lapban 280,000 lesz, a' mi valóban igen szép világba helyzi a' hatóságokat — és anarchiára vezet — — és illy hiedelmek nagyításával, felpaprikázásával a' hatóságok becsületesen iparkodó egyéneiben roszt vért okoz, a' közönségben pedig egyenesen azon gondolat alapját veti meg: nem volna e' jobb az egészet felforgatni egy egészen új kezdet tétéle végett.“ — Mire csak annyit jegyez meg, hogy — — eljen a' hideg számoló logica! — Hónapok multak el, a' kérdéses czikk rég felejtve van, és sem fama non crevit eundo, sem felforgató gondolatnak nyoma nem mutatkozik, sem a' hatóságok tekintete nem csökkent a' nép előtt, sem (s' ezt bizonyos tény gyanánt mondhatom a' nemes grófnak) a' hatóságok buzgó-sága nem szállott alább, mióta a' Pesti Hirlap él, sőt talán ellenkezőleg van a' dolog.

„Halad azonban az idő, vastagszik a' könyv“ — mond a' gróf a' 19-ik ív kezdetén; 's én ez intés súlyát kétszeresen érzem, miután

rendelkezésemre nincs elég időm, hogy sokat írjak röviden; vastagodó könyvem nagy részét pedig idézgetések töltik be. Azonban idő 's könyv-vastagodási intéseknek is meg van jó oldala. Érzem, mikint higgadtak munka közben indulataim; 's így tán sietség közben is sükerülend keserőség nélkül felelni rövid-keveset három nagy vádra, mi tulajdonkép a vádak tömegének kivonata. 1-ső: a' birtok megtámadása; 2-ik: a' kiváltóságos rend 's felsőbbség gyűlöletessé-tétele; 3-ik: a' Mirabeau-Marat Père-Enfantin-szerű revolutionarius syllogismus.

I. Birtokmegtámadás. A' gróf egykor a' „Hitel“-ben szám-tudományilag bebizonyítá, mennyit nyerne az ország, ha a 'robot' s dézma megszüntetnék; de kárpótlásról, megváltásról egy szót sem tön; miből gr. Dessewffy azt következteté, hogy a' gróf kárpótlás nélkül akar dézmat, robotot megszüntetni; de bezzeg volt e' vádért mit hallania, mert a' gróf igen rosz néven vette, hogy birtokmegtámadási váddal illetetett, és szemére veté taglalójának Montesquieuvvel, hogy ollyasmin párolog el bírálata, a' mi irva nem volt. — Vegye a' nemes gróf, birtokmegtámadási vádjára, tőlem is ezt feleletül. — Az urbéri viszonyoknak a' földesur teljes tökéletes kármentesítése melletti kisajátítása igenis elveim közé tartozik: ezt azonban, remélem, eléggé tisztultak közöttünk a' jogszerűségről fogalmak, hogy birtokmegtámadásnak mondani senki sem fogja; legkevesebb pedig a' nemes gróf, a' kinek köszönhetjük legfőkép, hogy egy hid végett Pest-Buda városának vámszedési joga 's földje is (a' mennyire kellett) expropriáltatott. — Ez így levén, bátran és kereken tagadom, hogy a' Pesti Hirlapban a' birtokmegtámadásnak még csak árnyéka is előfordulna.

Különbön is a' birtokmegtámadási vád eléggé meg van czáfolva az által, hogy ha ez igaz volna, akkor a' nemes gróf elvben támadta volna meg a' Pesti Hirlapot; ezt azonban nem tevé, de nem is teheté; mert hiszen — és itt figyelmet kérek, mint a' gróf szokja mondani — azon concessiók, mikre „A' kelet népében“ ajánlkozik, százszor, de százszor tovább mennek, mint a' mit a' Pesti Hirlap eddig csak leg-távolabbról is megpendített; t. i. a' gróf az alkotmányt minden-kire lehető legsebesebben ki akarja terjesztteni; elismeri, hogy általán véve Magyarországon a' földbirtokosnak igazi tulajdona nincs: az ősiséget tehát minél előbb ki akarja küszöbölni anyaföldünkről; — akar Magyarországon keresztint átvezető biztos közlekedést társulatok által létesíteni úgy, hogy az ország a' vállalatnak száztól öt tiszta jövedelmét minden esetre biztosítsa; — akarja, hogy alakuljon legalább is 50 millió pengő forintnyi mesterséges pénzt kibocsátó nemzeti bank; — akar a' köznevelésről, ámbár nem mindjárt (s elég csudálatos, hogy épen erről nem mindjárt), gondoskodni; — késznek nyilatkozik, mindenféle adót, kivétel nélkül, hadit úgy mint házit, a' néppel együtt, testvérileg viselni, és pedig mind-addig legkisebb felelőség kívánása nélkül, míg a

nép adójáról sem számolnak; — kíván büntetőtörvényt, magára és családjára és az ország minden lakosára egyenlőt és szigorút; — 's végre ajánlkozik arra is, hogy a' haza védelmére írják össze vele és fiaival együtt az ország minden lakosit különbség nélkül, hadd huzzunk sorsot mindnyájan; — és mind ezen nagylelkű készség elszámálása után még három 's a' t. 's a' t. 's a' t. következik (335—357 és 362—368 l.). — Ezek után tehát azt gondolom, hogy a' ki illy engedményekre ajánlkozik, az indiscret rohanás miatt elvben a' Pesti Hirlapot teljességgel meg nem támadhatja; vagy ha megtámadhatná, csak azért tehetné azt, mivelhogy a' Pesti Hirlap keveset kíván; és a' gróf kívánságához képest valóban úgy is van; mert a' mit a' gróf ajánl, az minden lehető concessióknak maximuma.

Ha tehát a' nemes gróf a' Pesti Hirlap elveit meg nem támadta, de — az előbocsátottak szerint — következetességgel meg sem támadhatja: puszta modor miatt birtokmegtámadási váddal illetni a' Pesti Hirlapot, anomalia; mire tulajdonképen felelni sem kellene.

Lássuk azonban, mit szemelt ki a' gróf véletlenül vagy nem véletlenül, a' birtokmegtámadási vádat 's vele és általa a' kiváltságosak gyűlöletesség-tételeit és revolutionarius syllogismust bebizonyítani. — Ezen irtózatos megkülönböztetés a' Pesti Hirlap 18-ik számának vezércikkét érte, mellynek czíme: „Halottas házak“. — E' szám: 18 a' nemes grófot, mint mondá, 18-ik Brumaire-re emlékezteti; és ezen nem csudálkozom, mert valamint énnekem bizonyosan eszembe nem juthatott rosz néven venni, hogy a' nemes gróf által Aristoteleshez és a' dicső lengyel nemzethez hasonlítottam: úgy, remélem, ő sem fogja rosz néven venni, ha őt a' 18-ik Brumaire hősehez hasonlítom, ki olly igen ohajtá nemzetét nagygyá, dicsővé, boldoggá tenni, csakhogy jó kedvéből, avatkozást nem tűró, szoros logikai terve rendszere 's kénye szerint.

Ezen cikkben egy elevenen-eltemettetés esete bocsáttatik előre, „mellyet — mint a' gróf mondja — a' Pesti Hirlap szerkesztőjének valami levelezője mesélt.“ — Mire csak azon alázatos megjegyzésem van, hogy azon esetet a' Pesti Hirlap szerkesztőjének nem levelezője mesélte, hanem a' Pesti Hirlap azt más hirlapból vette. — A' levelezési mesével méltóztassék e' részben más hirlapokat, 's különösen régi kedvencz pártfogoltját is, megajándékozni; — ámbár ez bizony magában legkisebb szemrehányást sem érdemel practicus embertől, miután könnyű belátni, hogy illyesmit hirlapoknak kikerülniök lehetetlen; 's ha itt ez esetben az egész történet mese volt is, más száz esetben azért, hogy czáfolatot, nyilatkozást, felvilágosítást, igazítást olvasunk ellene, korán sem mese, hanem csak ugyanazon egy dolognak különböző képlete, a' mint különböző szempontból tekintik. —

A' „mese“ előzmény után az idézett cikkben egy kis elmélkedés van a' halottas házakról és halottas szemléről, mik nálunk már 1771-ben a' nm. helytartó-tanács által megparancsolvák, de azért ritkák mint fehér

holló. — Erre a' nemes gróf igen érdekesen elmondja véleményét, hogy egész Európában 20 év leforgása alatt alkalmasint elevenen nem temetetik el egynél több: illy parányisággal tehát bibelődni a' Pesti Hirlapnak kár vala; 's hogy bizony minden nógatásunk mellett sem lesz jobb lábón a' halottas szemle ezután, mint volt ekkorig. — Mind ezekre „hagyján“-t felelek; mert hiszen ha illy haszontalan a' roszalott czikk, annyi legalább bizonyos, hogy halottas házrólí sorai nem gyilkolják meg a' nemzetet, 's a' magyart sirba nem döntenek; — a' mint a' nemes gróf a' 214-ik lapon maga is, igen engedékeny critica szellemében, megbocsátja azon bünömet, hogy becsesb themát nem választottam, 's valami jobbat nem irtam; mert „rosz ember, ki többet tesz, mint mennyit bír“: de azért mégis az érintett czikk untig elégséges lehet az egész most fejledező magyar nemzetet homlok-egyenest sirba döntenek (208 l.).

Éri pedig e' rettentő vád a' Pesti Hirlapot e' következő soraiért: „Hiában altatjuk magunkat egyes különvált jelenetek dicsérgetéseivel; ideje nyíltan kimondani, hogy az egészségi politia általában véve honunkban a' legnyomorultabb lábón áll, bölcsőtől kezdve egész siriglan. Ez az, mi a' gyermekgyilkolást előidéz; 's mi azt gondoljuk, teljesítők kötelességünket, ha rém gyanánt hóhért állítunk a' háttérbe. Az anyátlan gyermekek gyámoltalan serege segélyért sir föl az égre 's az emberekhez; és mi azt gondoljuk, megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, ha bérdajkához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 pengő frt; és nem veszszük szemügyre, hogy e' négyforintos dajkák kezei között (valóságot mondunk, uraim, 's nem nagyítást) száz gyermek közül 80—90 elhal; a' százból felmaradt tiz pedig kikerülvén a' dajkakezekből, talán az utcán fagy meg! (Vagy nem ilyenek e' a' gyermekek, kiket meztláb és félmeztelenül láttunk tél derekán az utcán koldulva ácsorogni?) Elkövetkezik tul a' gyermekkoron az élet kora — és — mi tegnap voltunk egyik külvárosban, a' nyomort és inséget honos rejtekében házankint meglátogatni. A' ki ezt saját szemeivel nem látja, annak fogalma sem lehet illyesmiről. Azok a' földalatti pinczelyukak, hova hó-és esővíz befoly, mellyeknek nedves gőzében két-három család minden leheléssel mérget szi; 's e' mérégért mégis 2—3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni! E' pinczelyukaknak ujdun épült házakban is szabad volt árvíz után építtetniök, ámbár egy uj vizár bennök száz meg száz maltalékra talál. A' ház külseje szabályszerű, mikint a' csinosító biztosság parancsolá: de ben szabad volt az inség számára felütni a' betegség 's mirigy tanyáját. Végre elkövetkezik a' halál, és itt még egy előkelő vagyonos családban is megtörténhetik az elevenen-eltemettetés, hát mi nem történik a' szegényeknél?“ — E' sorokból a' birtokmegtámadási vád különösen a' „szívtelen gazda“ kifejezésre nehezkedik.

Legyen szabad egy-két magyarázó szó. — Hogy az orvosi politia igen szomorú lábón áll, sőt hogy orvosi politialis rendszerünk még csak nincs is, ez köztudomásu dolog. 's egyike azon okoknak, mellyek miatt

népünk között a' babona és kuruzsolás általában még olly életerős fa, melynek gyökerei közel száradást nem reméltetnek.

Mondám, hogy az orvosi politia hiánya idézi elő a' gyermekgyilkolást. Ez más szavakkal annyit tesz, hogy lelelencz- és szülészház az egész országban egyetlenegy sincs; a' példák pedig hangosan kiáltanak, miképen csak az orvosi politianak körébe tartozó illynemű intézetek előzhetik meg nagy részben e' bünt, melyet a' hóhérnak háttérbe állítása nem képes megszüntetni. —

Az anyátlan gyermekek 's négyforintos dajkák iránti állításaim a' legbizonyosabb adatokon épülnek, 's nem is ujságok; mert nem általam mondattak el először így, egészen így a' közönségnek, magyar és német nyelven, — mint ezt a' nagyérdemű gróf a' szegény-gyermek-kórház igazgató orvosának a' városi penztárból fizetett járóorvoslat sikeréről 's eredményéről közrebocsátott jelentéseiből 's röpirataiból is megláthatá.

Már most az e' két pontra vonatkozó fenidézett sorokból a' nemes gróf itelete szerint kibúvik a' „veres fonal“, minthogy „más szavakkal mind ez nem sokkal tesz többet mint: Te városi Tanács, Te vármegyei hatóság, Te Helytartó-Tanács, Ti hazánk gazdag semmirekellői 's a' t., Ti mindnyájan annyit nem értek mint egy pipa dohány, mert kötelességteknek, nem, de a' legegyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltek legtávulabbrul is meg“ (253 l.). — E' travestálást és mindent, a' mi ehez hasonlít (pedig a' mi csak critica „A' kelet népében“, vagy ehez hasonlít, vagy azt mutogatja, hogy a' Pesti Hirlap semmit sem ér: tehát bizonyosan nem is veszedelmes) — e' travestálást, mondom, és mindent, a' mi ehez hasonlít, a' nemes gróffal vagy a' fölhevült képzelet, vagy a' hideg ész iratta. Ha az első: ugy nem kell rá felelnem; ha a' második: ugy azt kell rá felelnem, hogy ha a' Pesti Hirlapból illy travestálás mellett kitünhetik a' „veres fonal“: ugy a' nemes gróf travestálásából, sokkal kevesebb travestálással, kitünik a' „veres fonal“; minek megbizonyítására tán nem is kell travestálásokhoz folyamodni, ha meggondoljuk, mikint ügyekszik a' nemes gróf mindent, a' kinek birtoka, — mindent, kinek kezében hatalom van, ellenem felzudítani, 's még nyilván fej-betöréssel is fenyeget. És kérdem én: ha olly indulattal venném kezembe „A' kelet népét“, 's magamat egy kis haragba belédisputálván, travestálnám a' nemes gróf szavait, és megmutogatnám, mikép nem az elvekből, — oh! korán sem, mert azok szentek, hanem a' modorból csaknem minden lapon kitünik a' véres fonal: gondolja a' nagy érdemű gróf, minden helyre lenne hozva, ha utána tenném: „ezt azonban bizonyosan nem gondolta, így értetni bizonyosan nem akart“ a' nemes gróf (253 l.).

Es pedig azon sorokra, melyek egy kis travestálással ugy állanak előttünk, mint minden felsőbbséget gyűlöletessé tevő spartacus dictio, a' 221-ik lapon fölkenetik az engesztelés balzsama, hol így olvasunk: „és eddig jól van, és tudom, csak illyféle zsugori

harpaxoknak sujtása és magukba térítése volt a pesti lap szerkesztőjének nemes, lehet mondani szent czélja.“ — Nehogy azonban valamikép az engesztelés csak egy pillanatilag is helyt foghasson, nyomban ime' sorok következnek: „de fájdalom egyszerre kitünik valamint Byronnál a' kis szarvacská', ugy itt a' ,veres fonalaeska', melly így foly: „és e' méregért — t. i. hogy a házbirtokos beveszi házába a' lefestett nyomort és inséget — mégis 2—3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni.“ Itt van kitarva egész fényességében a' gyönyörű ,veres fonal', a' vajmi mély forrásból kutatott gyönyörű politica.“

Méltóztassék a' nemes gróf legmélyebb tisztelem jeléül fogadni, hogy még e' soroknál sem jut eszembe, miképen menthető volnék, ha olyan volna a' „fogadj' isten“, minő volt az „adj' isten“. — A' dolog ennyiből áll: Az 1838-ki árviz sok emberéletbe került, 's én úgy gondolom, a' dühöngött elem ez áldozatainak nem kis része esik azon pinczelyukak rovására, mellyeket a' külvárosok félrefekvő utcaiban a' legnyomorultabb néposztálybeliek laknak. E' lyukakból a' rohanó víz elől nem volt, nem lehetett menekvés. — Később utcák és térek szabályoztattak, minden ujránépült háznak tervét be kellett az illető biztosságnak mutatni; 's a' külsőre kellő tekintet is volt, de a' pinczelakok ekkor is nem csak meghagyattak, de sőt ujak is építtettek; ezt csak látni kell, 's mindenki meggyőződhetik, hogy egy újabb árviz ismét nem kevés emberáldozatba kerülhet; én láttam; 's láttam a' remegést is, mellyel e' külvároshelyek lakosai a' jégindulás idejének élébenéztek; tudjuk pedig, hogy a' veszély ez idén is csak egy percen mult. — De melőzzük bár e' tekintetet, annyi bizonyos, hogy ezen emberólak télen át valóságos mirigyfészkek, miket meg nem szenvedni az orvosi politia körébe tartoznék. És e' bűn, galádság 's mirigy tanyáiban bizonyos távolságban vagy egy rosz nyoszolya vagy egypár korhadt deszka van, 's egy ilyenek helyéért hetenkint 15—30 garas helybér fizettetik; lehet látni hánytvetett rosz deszkából improvizált rosz kalitkákat, mellyek távolról sem kerülhetnek 100 váltóforintba, 's a' lakbér mégis hetenkint 2—3 forint, tehát egy éven át több, mint mennyibe az egész kerül. Igaz, hogy a' rosz deszkakalitkák tulajdoni jog tekintetében ép' ugy sajátjai a' birtokosnak, mint a' legelső paloták, 's ha a' politia más tekintetekből a' dologba nem szól, házbér tekintetében nem szólhat bizonyosan, a' tulajdonos tehát jogszerűen cselekszik, habár aranyat kíván is minden órától: de azért jogszerűsége mellett igen szívtelenül cselekszik, 's ezt megmondani bizonyosan nem birtokmegtámadás. Emlékeztetem a' nemes gróft, hogy midőn az 1838-iki árviz után némelylek azon házi gazdák közül, kiknek házai épségben maradtak, a' köznyomor rovására nyereszkedni akarva, a' házbért százakkal felrugtatták, jogszerűn cselekedtek kétségkívül, de cselekedtek szívtelenül; a' törvény kényszerítő pálczája nem üthetett körmeikre, de felszólalhatott és felszólalt ellenök

a' közvéleménynek indignatiója, az a' bizonyos erkölcsi néperzelem, melly polgári társaságban temperatorokint lép föl olly esetekben, hová a' törvénynek hatni nem lehet, hatni nem szabad. És nem szólalt fel sikeretlenül. Ezen erkölcsi néperzelemnek tolmácsai voltak a' hirlapok is, és sem a' nemes grófnak sem más akárkinek nem jutott eszébe, a' hirlapokat birtokmegtámadásról vádolni, mivelhogy a' szívtelen gazdák ellen az erkölcsi érelemre hivatkoztak. — És én azt gondolom, épen a' nyilvánosság organumainak fekszik hivatásukban felszólalni, valahányszor helyén lenni látszik, hogy a' jog szigorúságát az erkölcsi érzet mérsékelje. — Amaz angol tory lord, ki ha eltelik jobbjáinak bérideje, télnék közepén seregestül úzi ki szabad ég alá a' zöld Erinnek szegény gyermekét, mivelhogy urának political véleményében nem osztózek, jogszerűn cselekszik kétségtelenül: de szívtelenül is cselekedett, és a' közvélemény indignatiója keserű kitörésekkel rója meg a' hirlapokban szívtelenségeért; és az olly igen értelmes angoloknál, kiknek közéletéből a' nemes gróf szerint szív és érzelem jobbára számüzve van, még soha sem jutott senkinek eszébe, illy felszólalásban birtokmegtámadást 's veres fonalat szaglálni; pedig ha valaki, az angol bizonyosan megkívánja, hogy tulajdonának szentsége tiszteletben tartassék mindenkitől.

Nem akarok a' szívtelen jogszerűségek példázgataisaiban tovább menni; remélem, ez egyszerű sorok is eléggé igazolják, hogy a' „szívtelen gazda“ kifejezés miatt nem a' nemeskeblű gróf Széchenyinek, de bármelly szórszállhasogató rabulának sem volna elegendő oka, hatalomizgató feljajdulással veres fonalakat 's birtokmegtámadást kiáltani. — Engedje a' nemes gróf ébren lenni, engedje a' nemes gróf ébren tartani a' méltányosságnak néperzelmét: a' rideg törvények emberi gyarló műve, még a' legműveltebb nemzeteknél is, sokszor kebelbántólag elri a' társas élet kívánatitól, 's a' kettőt együtt közvetíteni, a' nyilvánosságnak hivatása; és ép' e' hivatás emeli föl a' nyilvánosságot, ép' e' hivatás emeli föl az időszaki sajtót azon polczra, mellyről a' felsőbbségnek a' köznyugalom fentartásában ép' azon ellenséges érdekek mezején nyujt észrevétlenül leghatásteljesb közremunkálást, a' hová jognak 's törvénynek hatni nem lehet. Ez fogja föl a' gyarmatur kezében a' nádpálcát, mellynek törvény szerint a' szolga hátára csapni szabad volt; ez szállítja le, — legalább csak ez szállithatja le a' 100 forintos deszkabódnak 150 pcent lakbérét; és teszi mindkettőt a' nélkül, hogy a' tulajdonnak szentségét megsértené. A' gróf ugyan azt mondja, hogy illy felszólalások lélektanilag engedékenység helyett épen macacsságot eszközlenek: egy-két esetben meglehet, nem tagadom, kivált ha a' nemzetnek elsőbbjei a' helyett, hogy a' nyilvánosságnak ez üdvös hatását előmozditanak 's a' közvéleményt tekintélyes állásra juttatni segítenék, ép' ellenkezőn cselekszenek, 's gátlólag lépnek föl, és a' macacsságot nem csak buzdítják, de még a' kirugás emlegetése által hatalmas nevékkel is sanctionálják; azonban fejlődjék csak önéletéből életet szíva a' nyilvánosság, erősödjék csak a' közvélemény, mint alkotmányos nemzetnél kívánatos, 's mint erősödni csak a' nyilvánosság segedelmével lehet, —

és a kirugó makacskodás a nemzeti közérzelem ellenében vagy megszelidül, vagy — kinevettetik.

II. Kiváltságosak 's minden felsőbbség gyűlöletességététele. — E' vád nagy részben az elsőre van építve, 's így azzal, mit az elsőre, 's mit az „irgalmassági“ rovatban mondani kénytelen valék, a' felelet többnyire meg is előzve. Különben is e' méző nagyon kényes. Ha kit általános megjegyzéseim ki nem elégítenek, annak részletes alkalmazásokkal kellene válaszolnom: pedig érezni fogják tisztelt olvasóim, hogy e' mézőn forognom nem is lehet, de nem is akarhatok: maradjunk tehát általánosságban és elveknél. — Kiváltságosak és felsőbbség, így oszlik a' vád két osztályzatra.

Kiváltságosak! Kérem a' nemes grótot, méltóztassék megengedni, hogy elkölcsonőzzem velejét szavainak, miket „Világ“ a XXXVIII-ik lapján irt vala. „Nemzet ellen in corpore soha sem keltem ki — de minden rüt helyről kíméletlenül rántám le a' fátyolt — míg mások palástolásokkal, 's dicséretések által gondoltak használni, én célirányosbna véltam a' megismertetést.“ — És engedje a' nemes gróf, hogy megkérjem, méltóztassék kezében a' képpel, mellyet Világa 64-ik 's következő lapjain festett, ki nem hagyva még a' nemzetiség tekintetét is, melyről a' 65-ik lapon írva van, hogy „legnagyobb palotáinkban — — — a' ház ékessége az asszony nyelvünket nem érti;“ sőt mellyről még a' „Néhány szó a' Lóverseny körül“ 183-ik lapján is alig három év előtt mondván: „milly kevésse nemzetiek még hölgyeink, sőt a' szó valódi értelmében még magunk is,“ — méltóztassék e' képpel kezében most 1841-ben is széttékinteni, 's nem fogja e' találni, hogy ha rajza számos vonásokban még most is igen élethű, itt az ideje, a' minmagunkkali megismerkedést a' vastag könyvek sövényzet kertjéből a' nyilvánosságnak nyílt szabad mezejére átültetni? — De én nem is tudom, mi körül foroghat e' különös vád. Egyszer, de csak egyetlenegyszer szólottam a' Pesti Hirlapban tán némi kis csipősséggel arról, hogy urhölgyeink olly kevésse magyarok, és — istenemre! — e' felszólalás szükséges volt; ezen egyetlen szózaton kívül, hivatkozni merek a' Pesti Hirlap olvasóira, nem tagadhatják meg, hogy minden hasonczélu felszólalásból (például a' 14-ik szám vezércikkében) soha sem hiányzott a' leggyöngédebb kíméletesség 's a' legcsekélyebbnek is annyi elismerése, mennyit csak e' gyöngédség igazolhat. — Vagy talán a' nép állapotját legközelebből érdeklő közigazgatási tárgyak iránt mindnyájunk, de kivált a' főrendűek részéről olly mindennapias részvétlenség megrovása vétetik a' kiváltságosak gyűlöletesség-tételének? — Ezt hinnem lehetetlen. Egyébkint szózataim elvek körében forogtak, miket a' nemes gróf maga is helyesel; és forogtak azon hazában, mellyről a' nemes gróftól tanultam, hogy kiváltsága sok, de szabadsága annál kevesebb. — És ha azon vallomásom, mit az előjogok iránti véleményemről tettem, nem ellenkezik 's nem is ellenkezhetik a' nemes gróf elveivel; ha igaz, hogy kivált polgári viszonyainkban úgy szólván semmit, mi már életbe lépett volna, nem értünk még el (341 l.): úgy valóban nem kellene talán az

elidegeníthetlen jogok visszaadásának, emberi méltóságba visszahelyezésnek gyéren előforduló (ha csakugyan előforduló) emlegetését a' kiváltságosak gyűlöletessé-tételére magyarázni annak, ki a' 320-ik lapon maga elismeri, hogy „hazánk lakosinak azon nagy száma, melly nemcsak hogy ki vala egészen zárva az emberiség legszebb jogaibul, de mintha ugy szólván sokak által készakarva tartatott volna sötét butaságban, csak most 's csak némileg lépett ki a' kényuraság undok hatalma alul.“ — Általában véve, nekem elveim közé tartozik, hogy a' kiváltságos osztályoknak nem leszállani a' néphez, hanem azt magokhoz kell emelniök, 's így ezen fölemelésnek csak a' fenálló alkotmányos formák mellett és által szabad történnie; minélfogva bátran hivatkozhatom a' Pesti Hírlapra, hogy minden közeledő lépés, melly ez irányban akárhol mutatkozott, a' Hírlapban mindig a' legméltánylóbb elismerésre talált. A' kiváltságosak gyűlöletessé-tételének vádját tehát el nem ismerhetem; de ha a' nemes gróf drasticai modora szerint e' vád tulajdonképen csak annyit tesz, hogy az oligarchismus iránt rokonszenvet nem érezek, 's alkotmányos sánczaink között ugy, a' mint törvényünk hozza magával, az egyenlőség elvének hódolok: ugy én ezt tartózkodás nélkül és nyíltan elismerem; min a' nemes grófnak nincs is mit csudálkoznia, ha megemlékezik, hogy én magam is a' szegény nemesek sorába tartozom, 's mint ilyen, alkotmány által nyert jogomat szívesen megosztom minden másokkal; arra azonban, hogy ne csak mások ne részesüljenek jogaimban, de még én magam is megszorítást szenvedjek, hajlandó egy általában nem vagyok, 's így az oligarchiai vágyak barátai közé számíthatni teljességgel nem is kívánok. Pedig hogy illy vágyak hazánkban épen nem újságok, 's hogy illy vágyaknak magas helyekre befolyása épen én nálam nem a' legkedvesebb emlékezetben lehet, azt a' nemes gróf ugy bizonyosnak mint természetesnek találandja. — És az eszmék kapcsolata itt azon ügyre vezet, mellyet a' Pesti Hírlap 17-ik számában nemzeti veszélynek neveztem, azt t. i., ha a' magyar nemesség magát megvesztegettetni engedi, 's lelkét áruba bocsátja. Erre a' nemes gróf a' 244-ik lapon megjegyzi, miképen „ez nem ok, hanem a' szegénységből eredő okozat, 's a' nemzetsúlyesztési gyökérokoknak egyike, megfordítva tán épen az, hogy a' kellettén tul vitt nyilvánosság következtében, olly kérdések elhatározása, például mikor és mikép düljön az ósiség, ugy függ néhány akó savanyú boron, mint függött Damocles kardja hajszálon.“ — Már én, ne vegyem bár tekintetbe, hogy a' nemes gróf maga elismeri, miképen jövendőnknek szellemi alapokon kell emelkedni, 's nem anyagiakon, anyagot tehát oknak 's a' szellemit okozatnak itt e' mezőn is fölvenni akarni következtelenség volna, — a' Pesti Hírlap 17-ik számában is kimondám, 's most ujlag kimondom, hogy a' lelki függetlenség nem függ birtoktól, 's e' szavak valóságáról a' kezességet saját keblemben hordozom; megmondám azt is, hogy e' gúnyolt nemességben a' jogérzetnek egy bizonyos

ösztönszerű tapintata él, mely ha személyesítettnek, joggal mondhatná el az esküt, melyet egykor Cicero Metellus vádjára tön: „esküszöm, hogy megtartám a' hont;“ 's erre ugy a' messze mint közel multaknak történeteiben nem nehéz adatokra találni; — megmondám végre azt is, hogy a' szavazati jogegyenlőség elvét a' gyakorlat mennyire mérsékeli; és most ezek után lehetlen némi megütközéssel nem kérdezem: mit jelentsen ez a' kelletén tul vitt nyilvánosság, mellynek következésében olly kérdéseknek, mint az ősiség, eldöntése, néhány akó savanyú boron függ? — Eszembe jut a' nemes grófnak a' mult országgyűlés alatt 1839 évi november 4-kén tartott beszéde, mellyben a' legközelebb mult idők szomorú eseményeit leginkább annak tulajdonítja, hogy „1820 táján a' kormány behozta a' megyékben a' személyenkinti szavazást, 's ezen ujitással az előbbi szokás, miszerint az ugynevezett „sanior pars“ határozott, megváltozván, aristocratiai alkotmányunkba egy olly demokratiai elv, egy olly karika csúszott be, melly megkivánja, hogy vagy a' régi kerekék is hozzá alkalmaztassanak, vagy ha ez nem lehet, az új is kidobassék.“ Nem azért idézem ezt, mintha olly értelmet akarnék a' nemes grófnak tulajdonítani, hogy ő az említett oligarchismus vissza-idézését kívánná, mert hiszen ép' azon beszédében mondá azt is, hogy a' mi megtörtént, azt retractálni nem lehet; hanem idézem azért, mivel csakugyan vannak a' felsőbb körökben, kik nyíltan kijelentik, hogy a' köztanácskozási részvét jogát birtok szerint kívánnák arányozni. Erre nézve, minden mélyebb taglalgatást mint keserűséget-okozót örömet mellőzve, csak azt jegyzem meg, hogy a' személyenkinti szavazat jogát nem a' kormány hozta be, hanem behozta az alkotmány; 's ezt nem csak azért mivel magam is azon nemesek sorába tartozom, kiknek political jogát az említett oligarchiai vágyak, ha sikerülnének, csaknem egészen nullificálnák; hanem statutudományi, alkotmányi és political szempontból is, legbecesebb országos kincsnek tekintem, — ollyannak, mellyben (mikint a' Pesti Hirlapban bővebben taglalgatám) alkotmányunk kifejlődésének csaknem egyedüli biztosító elemét találok, melyet hát sértetlenül fentartani mindaddig ohajtok is, mig épen ezen jogegyenlőségi elem segedelmével alkotmányunk ugy kifejlődik, 's megyei szerkezetünk talajja olly kiterjedést nyer, hogy megyei gyűléseink ősnépgyűlési (Ürversammlung) természetükből képviseleti rendszerű municipiumokká fejlődhetnek; a' mi sokkal több előzményt föltételez, mintsem egy-két nemzedék korának leforgása előtt elkövetkezőnek remélhetném. — Azt tehát, hogy az említett jognyesési hátralépéseknek barátja nem vagyok, nyíltan kijelenteni egyáltalában nem vonakodom; de a' gyűlöletesség-tétel vádját még ezen vádak ellenében sem fogadhatom el; mert sokkal inkább követelem magam számára a' véleményi szabadságot, mintsem hogy másoknak hasonló jogát ellenzenem.

Felsőbbség gyűlöletesség-tétele. E' vád vagy csak egy rakétaszerű pattogás, vagy az egyes visszaélések, hanyagságok és elmulasztásoknak nyilvánosságai hozatalára irányoztatik. — Erre nézve

egy harmadiknak véleményét iktatom ide válaszul, név nélkül; mert nem akarom, hogy a' szavak mástól, mint a' bennök fekvő okoktól nyerjenek nyomadékot,

„Mélyen érzett bajainknak egyike azon hanyagság, mellyel törvényeinket végrehajtjuk, és azon tiszteletlenség, mellyel a' törvények rendeletének szentségét figyelembe sem veszik sokan, ha csak hatalom's erőtől nem kényszerítvők. Mig ez így lesz honunkban; mig a' törvényt már azért, mert törvény, tisztelni meg nem tanuljuk; mig a' közvélemény nem öröklik a' hivatalos eljárás fölött; mig a' gyalázat bélyegével csak azt rójuk meg, ki a' tiltó törvényt megszegte, de azt nem, ki törvény-szabta kötelességeit tudva és akarva rosszul, vagy épen nem teljesítette: addig sükeretlen minden törekvésünk; mert a' törvény csak holt betű marad, ha mi magunk nem adunk annak életet. Zsibbasztó a' nem-cselekvésnek és hanyagságnak hatása, 's tán még inkább tűrhető, ha valamely tisztviselő néha rosszul tesz, mint ha épen semmit nem tesz. A' rosz, a' mit az tett, csak tudomásra jőjön, ellenhatást szül, 's a' rosszat orvosolni nem lehetetlen; de a' nem-cselekvés ellen nincs orvosság. Inted őt? hallgat, és ismét nem tesz; dorgálad? hallgat, de nem tesz; fenyegeted? hallgat, 's tán mosolyog, de szinte nem tesz; végre büntetni akarnád? de nem találsz törvényt, mellyhez támaszkodj', 's nem találsz bírót, ki a' büntetést kimondja; sőt találsz igen sokat, ki a' nem-tevőt pártolja. Ezt a' hanyagságot 's részvétlenséget kiítani jellemünkből, valóban köz-szükségeink legnagyobbika. Nálunk a' törvény iránt élénkebb részvét csak addig mutatkozik, mig az vitatás alatt van, 's ha már kivittuk, elteszszük szunnyadni számos elszenderült társai közé, 's gyakran ismét ujat sürgetünk helyette. Mig ez így marad, addig nincs idvesség számunkra. — Nehéz e' bajon segíteni, de talán nem lehetetlen, 's az egyetlen mód, mellyel azt eszközölhetni, nyilvánosság, 's egy tisztább, szilárdabb, élénkebb és határozottabb közvélemény ebresztése. Vannak vétkek, miket másképen büntetni nem lehet, 's vannak emberek, kikhez más módon féni nem lehet, mint a' közvélemény által. Vannak cselekvések, miket minden ember rosszal, de a' törvénynek büntető súlya alá nem esnek, 's az ilyeneket csak az által lehet megtorlani, sőt jövődöre gátolni, ha kiteve a' nyilvánosságnak, a' közvélemény bírálata alá vonatnak.“

Ez okoknak fontosságát nem hiszem hogy valaki tagadhatná. Mielőtt nyilvános politikai pályára léptem volna, a' tapasztalás által még nem szilárdult ifjuság tűzmelegével 's gondolatlanságával (mert hajh beh végtelen a' különbség hazánk mostani reménydús ifjusága 's az én korombeli közt!) rohantam én is a' megyei élet viszonyaiba; 's ha visszatekintek a' rég mult időknek napjaiba, mennyi bánatot okoznak még most is, hogy nem mindig valék elég erős az idő 's körülmény, szokásos hibái közt botlások nélkül megállani! és e' visszaemlékezésből meggyőződésig emelkedik keblemben a' hit, hogy nyilvánosság, csak nyilvánosság az, mi a' anyagot szorgalomra, az önkénykedőt mérsékleltre, a' kicsapongót törvényszerűsége, a' romlottat tartózkodásra, a' gyöngét erősödéssre, az ingatag határozatlant szilárdságra vezérelheti. — Csak ennek segítségével fejlőd-

hetik ki korán a' politicalai jellem, mellyre különben — az igen kevés választottakat kivéve — nekünk mindennapi embereknek csak botlások 's bukások után lehet eljutni. — Ne gondolja hát a' nemes gróf, hogy azon nyilvánosság, melly épen e' mezőn olly jótékonyan működhetik, ez által a' felsőbbség tekintetét súlyosztatná; sőt inkább nem lehet a' felsőbbség tekintetének erős támogatni, mint ép' ez által; mert min alapszik a' felsőség tekintete? rettegtesen, vagy bizodalmon? én azt gondolom, bizodalmon; pedig nincs eszköz, melly a' népnek a' felsőbbség iránti bizodalmit annyira biztosíthatná, mint ép' a' nyilvánosság örökéber szemének őrködése; nincs fék, mellynek hatása a' nyilvánosságával mérközhetnék. A' méltóságos gróf állása sokkal magasabb volt, mintsem hogy a' gyakorlati élet ezen oldalával gyakoribb érintkezésbe jöhetett volna; de mi, a' középosztálynak emberei, e' viszonyok körében éveket meg éveket töltöttünk el; mi tudjuk, hogy a' hol a' tisztviselőknek személyessége, mondhatnám, isteni erővel nem volt képes hatni az apáról fiúra öröklött bizalmatlanság ellenében, — mi tudjuk, minő titkos boszúság épéje öntötte végig a' kebleket azon néha nem alaptalan, de többnyire mégis bal hiedelem miatt, hogy tisztviselői kihágás vagy hanyagság ellen panaszkodni, merő kábaság; — és e' boszús bizalmatlanság egy féreg volt, melly a' jövődő nyugalmanak gyökerén rágott. De hasza csak át a' nyilvánosság éberségének eszmélete nemzeti életünket, e' bizalmatlanságnak meg kell szűnni. Már is voltak esetek, hogy az időszaki sajtó fölemelvén figyelmeztető szözetát, az igazságos panaszra nyíltan az egész ország tudomására elégtétel következett; 's csak néhány illy jelenet adja magát elő, és lehetetlen, hogy a' hatóságok iránti tisztelet és bizodalom erős gyökeret ne verjen az ország népességében; — pedig hiszen a' nemes gróf ép' azt veti ellenem, Bülauból idézett szavaimra, hogy az engedelmességi kötelek nagyon megtárgulvák: engedje hát kérdenem, azt tartja e' jónak, ha tovább is azon utnak sötetségében tapogatózunk, mellyen eddig járva, az engedelmisség 's felsőbbség iránti bizodalom kötelekei ennyire megtárgultak? vagy nem azt tanácsolja e az „é r t e l e m“, hogy a' bajt-okozott utat elhagyva, a' nyílt egyenességet kísértsük meg, mellyet illy bajok ellen csaknem egyedüli óvoszernek az okszerű logica 's más nemzetek tapasztalása bizonyítanak?

Azonban a' minő czáfolhatlanoknak hiszem ez elveket, ugy más részről tagadni egyáltalában nem akarom, hogy a' Pesti Hirlap e' tekintetben nem minden hibától ment; nem arra nézve, hogy a' felsőséget gyűlöletessé tette volna, hanem hogy a' visszaélések fölfedezésében eléendő óvatosságot nem mindig bizonyított, 's ezzel egyeseknek egy-két esetben érzékeny bántalmat okozhatott. — Becsületes ember, ha hibázott, jobbat nem tehet, mint ha hibáját elismeri, 's ismételésétől óvakodik. Ezt én a' Pesti Hirlapban már rég megtevém. Egy lapnak, melly — mondhatnám — egy egészen új mezőt vont be mások tapasztalásán még nem okulhatott működésébe, kezdetben csaknem lehetetlen nem tévednie; de azért tévedései mellett is megtermette már gyümölcseit; és én nem a' Pesti Hirlap, hanem a' magyar időszaki sajtó nevében (mert ez a'

magyar hirlapoknak közös művek, vagy talán érdemök is) tartózkodás nélkül ki merem mondani, hogy a' törvényszerűség ébresztésében 's a' kicsepontások megelőzésében már is annyi segélyt nyújtott a' felsőbb-ségnek, hogy e' részbeni hatásukat félreismerni lehetetlen. És én valóban nem gondoltam volna, hogy az itt-ott pillanatnyilag mutatkozó fölhevülés, vagy az olly sürű nyilatkozások 's ellennyilatkozások még a' nemes grótot is annyira meglephetik, hogy elfelejtené, mikép minden újtol kezdeten illy jelenetek el nem maradhatnak. Örökös tespedésre kellene magunkat kárhoztatnunk, ha illyesmitől visszariadnánk. Emlékezzék csak a' nemes gróf az uj urbér behozatalára, 's hogy egyebeket ne említsek, magára azon ellenhatásra is, mellyel az olly szükséges váltótörvények ép' azon osztályban találkoztak, mellytől minden mások fölött szíves fogadtatásukat remélhattük. Nagyon szomorú országglási rendszer volna az, melly illy ephemer jelenetek miatt azonnal meghuzná a' vészharangot, 's ahelyett hogy bevárná, mig emberi természetünk a' nemzeti életbe illesztett uj „agentiával“ megbarátkozik, magát az uj erőt doronggal verné agyon, 's a' bajt halállal orvosolná. Várjon csak a' nemes gróf időtől 's az események hatalmától, és meg fogja látni, mikép félelme csak onnan ered, hogy a' sajtónak élénkebb mozgását még mi magyarok meg nem szoktuk. Uj 's meglepő reánk nézve, hogy hirlapjaink olly dolgokról 's olly hangon szólnak, mikről és mikép ekkorig hallani alkalmunk nem volt. Csiklandóság vagyunk, mert még nem igen nyultak hozzánk. Majd megszokjuk. — Ez a' kifejlődésnek olly stadiuma, mellyen okvetlenül át kell esnünk, hogy eljuthassunk azon fokra, mellyen a' sajtó miránk nézve is az lesz, a' minek mindenütt mutatkozik, hol önmagábóli természetes kifejtésétől a' szabadabb sajtó elméletben egekig emelők, de a' gyakorlatban mégis pokol művének gyanusítók el nem riaszták a' nemzetet, t. i. az áldásoknak legnagyobbika.

III. Robespierre és revolutionarius syllogismus. — A' nemes gróf meghuzta, 's — bocsássa meg nekem e' szót — kissé gondatlanul huzta meg a' gyanusítások vészharangját; és e' példa, gondolni lehet, nem maradand utánzatlanul. Soha sem fognám én ugyan 's nem fogná senki is a' nemes grótot holmi károgoatók seregével legtávolabbról is ugyanazonítani: azonban kérdem, ha megtörténnék, hogy némi szennyes érdekek a' nemes gróf példája authoritásának háta mögé menekülve, a' soha nagyobb mértékben nem tapasztalt közbeke 's nemzet és kormány közti bizodalom idején mindig és mindig veszedelmesebben félrevernék a' vészharangot, mellyet a' gróf kondított meg, ha akadna bizonyos cotteria, melly azon törekvése használná ez alkalmat, hogy a' nemzetet letériterni próbálja a' discussio stadiumáról, mellyen mindinkább közeleg némi nagy kérdések megoldása, melly megoldás egynémi „hazafiaknak“ egyáltalában nincs ínyökre, — ha, mondom, egy illy cotteriácska a' nemes gróféval illy merőben ellenkező célra használná a' gyanusítgatási szenvedelem vészharangját, 's azon törekednék, hogy inkább csak veszededjünk örökké, mintsem ama' nem-tetsző kérdéseket discutáljuk, és azon törekednék, hogy elvégre senkiben se bízzék a' felforrt soka-

dalom, — kérdem a' nemes grótot, nem csapná e' össze kezét munkája fölött? — Én azt gondolom, ha valami, ez foszthatná meg a' magyar aristocratiát a' nemzeti jövendő előkészítésének dicsőségétől; ha valami, ez készíthetne az aristocratiának olly sorsot, mint azoké volt, kikről írva van, hogy sem tanultak, sem felejtettek. — És ezt azután a' Pesti Hirlap okozta volna? Hiszen tegyük föl pillanatra, minden kifogás, minden ellenvetés nélkül, hogy a' Pesti Hirlap modora többet forgott volna az agitatio körében, mint kellett, vagy olly tárgyaknál is forgott, mellyeknél nem kellett; ez kézzelfoghatólag csak onnan eredett, mivel az első hónapokban, míg ugy szólván a' „terrenum recognoscirozva,“ míg bizonyos elv- és színrokonsági csatlakozás eszközölve nem volt, szoros tudományilag véve, nem lehetett a' napnak kérdései fölött nagy részben általánosán nem szólni, 's minden általános felszólalás már természeténél fogva melegebb, sőt gyakran keserűbb és keményebb, mint a' részletes fejtegetés; de mi volt a' legtermészetesebb logica szerint ez állapotnak jövendője? Az, mit némelly külföldi lapok levelezői már több ízben, biztos practicaí tapintattal jósoltak, hogy mindennap nagyobb 's nagyobb mértékben el fog következni az általánosán fölvetett kérdések részletes fejtegetése, 's ekkor a' keményebb hang már a' dolog természeténél fogva megszeli; mert a' részletes fejtegetés azokhoz intéztetik, kik a' főelvben már megegyeztek, 's ezek ellen nincs okunk keserűbben szólni, de időnk sincs; mert a' részletes fejtegetés a' tárgyak bonczolásával és szabályszerű elrendezésével lévén elfoglalva, rá nem ér, de nem is szeret indulatoskodni: míg ellenben elvekről szólva, belőlünk természetesen a' lelkesedés szól, melly a' szónoklatnak ezer alakú mesterségével rokonszenvet ügyekszik gerjeszteni. — És ha már most a' nemes gróf kebelzúdító gyanusításai utánzásokra találnának, és a' Pesti Hirlap, a' helyett hogy hivatását mindinkább megközelitené, elég gyarló volna felelni, a' mint kérdeztetnék, és azon a' hangon, mellyről a' nemes gróf mondja, hogy népszerűsége nem alkalmatlan, a' gyanusítatók szeme közé szórná a' „rablást“, „honárulást“, „nemzetgyilkolást“, és tekintene a' történetek évkönyveibe, és százados igazságtalanságokat kikutatgatna, hogy visszatorló vádjaihoz tényeket állítson nyomadékul: nemde ep' ellenkezőjét eszközlené a' nemes gróf annak, mit eszközölni ohajtott, eszközölni vélt? Vagy aztán ennek büne is a' Pesti Hirlapra háramlanék? A' ki békét akar, ne indítson háborút, a' ki szenvedélyt akar lecsillapítani, ne igassa fel a' szenvedélyt. — És aztán ennek mi lehetne következménye? — A' Pesti Hirlap nem félti a' maga elveinek (mellyek a' nemes grótnak is elvei) jövendőjét. Mert gúnyolják bár az epés rövidlátók az ifjuságnak azon részét, melly a' férfiaság küszöbén áll: annyit senki sem fog tagadhatni, hogy nemzetünk jövendőjét ezen nemzedék képviseli. Miránk nem sokára enyészet vár, 's nyomunkba egy erősebb ivadék lép, melly tettekké érleli bizonyosan, mik minálunk még csak elvek valának. A' melly elvekhez hát a' közel jövőkor csatlakozik, azon elveknek jövendőjük van. De különben is honunkban a' haladást meggátolni, vagy épen visszanyomni sem ármány, sem gyanusítás, sem hatalom nem

képesek; mert mélyen érzett nemzeti közszükséggé vált. A' patak, ha csergedező vizének gátat vetsz, melyet elsodorni nem képes, vagy elkerüli azt, vagy meghaladja, 's a' gát csak erejét nevelte, csak folyását tette rohanóbbá, — A' haladás ügyének tehát diadala bizonyos; ezt, ha minden jóhiedelmű balítélet 's ennek szárnyai alatt minden szennyes érdek harcra kel is ellene, én nem féltém; mert tökéletesen igaz a' nemes grófnak jeles mondása, melly a' „Főrendiházi napló“ 474-ik lapján föl van jegyezve: „Nemzetünknek jövendője van; illyest pedig, ha nemzetet illet, egyesek vagy egyes combinációk meg nem semmisithetnek.“ Ha tehát a' haladás ügye kárát nem vallaná, ki vallhatná kárát azon szellemnek, melyet a' nemes gróf büszava előidézhet? Senki más, mint azon érdekek, miket — a' mint indult a' közvélemény — kimélni kész, de miket kimélni nem fog, ha gyanusítgatások által felzúdittatik. — És akkor? — legyen szabad nekünk is annyi fenyegetések ellenében egy jóslatot mondanunk: Akár üveg a' kőhöz, akár kő az üveghez, minden esetre az üveg törik.

A' revolutionarius syllogismus nem egyéb, mint egy rémletes rodomantada, egyetlen gyűlöletes szónak pecsétét felütő az egyes vádakra, melyekről szólni immár alkalmam vala. Pusztá declamatióra, bármilyen ingerlő legyen is, tehát indulatba jőni nem fogok, ámbár a' grófnak hevült képzelete a' szenvedély nyelvével olly vád-declamatiókat halmozott reám, minőket még távolról sem lehetett egy bizonyos perben olvasni, mellyre a' nemzeti ótalom 's dicső fejedelmünk törvényszerűsége feledés fátyolát veték. Megnéztem a' XVII. századbeli szomorú események évkönyveit is, több 's nagyobb vádakra ott sem találok. — Bizony, bizony mondom, ha megolvassuk, miket a' gróf „A' kelet népében“ 's milly hangon ír, 's ha nem-alkalmazható hasonlatoknak csak egy pillanatig is helyt engedünk: lehetetlen azt nem mondanunk, hogy ha csakugyan igaz, hogy a' Pesti Hirlap a' robespierrei pálya bájtelit kezdetén van, azon kezdetben, midőn ama' szörnyeteg kebelét még „mindenek felett felebarátai 's az emberiség iránti szeretet szomja hevité“ (170 l.), valóban a' nemes gróf — e' könyve után ítélve — ugyanazon pályán már meszebb van; mert már kijelölé az első áldozatot. — De én csak arra kérem a' nemes grótot, hogy ha minden vádja alapos volna is, méltóztassék megemlékezni, mikép nemzetünk jövendőjét egyesek vagy egyes combinációk meg nem semmisithetik; ha ez eszébe jut, bizonyosan nem fog oda dolgozni, hogy nemzeti neheztelés érje azt, ki olly utból tér ki, melly — saját vallomása szerint — okszerűleg kimutatva nem csak nálunk, de alkalmasint a' világnak még egy népénél, egy nemzeténél sem volt (116 l.).

Azonban, nehogy valakit tisztelt olvasóim közül avvagy azon tudomás is nyomjon, hogy a' francia forradalmi hősöknek még csak emlékezetét is képes volt a' Pesti Hirlap a' nemes grófban felköltetni, meg kell említenem, hogy ezen emlékezet a' nemes grófban már sokkal a' Pesti Hirlap keletkezése előtt támadt: annak hát e' szegény üldözött hirlap

ép' ugy nem oka, mint a' mai nap a' tegnapiak. — A' „Főrendi Napló“ 474-ik lapján olvassuk, mikép a' nemes gróf a' forradalmi személyzetek fokozataival Bailly-tól Robespierre-ig már a' mult országgyűlésen példálózott; azonban legyen szabad idéznem ő cs. kir. főherczegségének országunk nádorának a' példázgatásra adott böles választ (lásd: „Főrendi Napló“ 475 l.): „Nem lehetek — mond a' fenséges nádor — egy értelemben az előttem szólóval, a' ki Franciaország példáját Magyarországra alkalmaztatta; mert Franciaországban, a' mint azt a' historia bizonyítja, a' szabadság fen nem állott, hanem erőszakos kitörések által hozatott létre: Magyarországbán ellenben a' szabadság mindenkor fenállott, 's fenáll eddig is; 's így azok, miket ő méltósága Franciaországról felhozott, teljességgel Magyarországra nem alkalmazhatók.“

E' kevés böles szavakban sokkal több van mondva, mintsem véteknék ne tartanám, a' két ország közti lényeges különbségek hosszadalmas rajzolatával tisztelt olvasóimnak márig is szerfölött igénylett türelmét fajsztani; 's azért a' gyanusításoknak keblemet mélyen bántó tárgyától azon egyszerű figyelmeztetéssel veszek búcsút, hogy Magyarországon ugyan forradalmi drámákról álmódolni senkinek esze ágában sincs; de mégis nem a' legjobb tactica volna annak lehetőségét igen gyakran emlegetni; mert sok ember közt sok perzselt agyvelő is van, és gróf Széchenyi István e' honban nagyok és kicsinyek előtt nagy authoritas. — Még egyszer mondom: az ördögöt nem kell falra mázolni, — mint a' német szól.

SAJTÓ, — NYILVÁNOSSÁG.

A' nemes gróf a' sajtószabadságnak 's így együtt vele a' nyilvánosságnak is elméletben meleg barátja; mert annak az emberiség jogait bizonyosan kivívó áldását az emberek által nyert minden diadalmaknak elibe teszi (236 l). — Azonban midőn ezen isteni adománynak élvezése forog kérdésben, nagyon különösen nyilatkozik. Így a' 113-ik lapon: „Ugyan mi világlik ki? hogy a' kormány féltékenysége nem volt tán olly igen oknélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott, 's hogy legyünk csak magunkra hagyva, legyen csak a' sajtónak éles fegyvere minden vagy elég korlát nélkül kezünkben, és pezsgó vérünk 's a' t. nem engedendi, miszerint sajátunkkal minmagunk károsítása, minmagunk megsértése nélkül rendesen és tartólag éljünk“ (171 l). — „És éljünk csak a' sajtóval minden czél és határ nélkül, és engedjük csak, mikép azzal mindenki kénye kedveszerint élhesen — — és lesz köztünk elég, kinek kezében a' sajtó-jog a' gyilkosnak gyilkánál, a' gyujtogatónak kanóczánál nagyobb átokká fog válni. Vagy más szóval: irhas-

son mindenki honunkban, mit akar, és bocsáthasson mindent akármilyen formában és kiterjedésben sajtó alá, és ebbe ne tegyen a' kormány akadályt, 's mi setűzzünk ki legkisebb határt és czélt, csak hamar árnyékba fog állíttatni a' Pesti Hírlap 's a' t. " Illyenek számtalanszor fordulnak elő a' nemes gróf könyvében; és minthogy e' könyv censura alatt van írva, és oly sajtó ellen intézvék a' felszólalások, mely szintugy könyvvizsgálati ellenőrség alatt áll: világos, hogy a' nemes gróf nem csak a' szabad sajtót tartja veszedelmesnek a' magyarra nézve, hanem még a' könyvvizsgálati kormány szabályokat is tágabbnak látja, mint körülményeink szerint kívánatos. — És ezt hazánk reformatora mondja. Lássá meg az érdeemes olvasó, mikint képes e' dologgal tisztába jöni. — Nincs szándékomban a' szabad sajtó apologiáját írni. E' kérdés erősbeknél erősbek által már ezer 's ezerszer végigfejtetett. Nehogy oly példákra hivatkozzam, miket akármely forradalmi vádakkal illethessen, csak az oly igen royalis szellemű Chateaubriand-nak a' pairek kamarájában mondott híres beszédére hivatkozom, és hivatkozom gróf Dessewffy Józsefnek az országos rendszeres munkák között — fájdalom! — csak különvélemény gyanánt rejtekben tündöklő halhatatlan munkájára, mellyért Trencsinnek nemes rendei az érdeemes gróftól hazánk köszönetére méltónak közzéadásra kinyilatkoztatták; és hivatkozom végre a' „Századunk“-nak mult év végével e' tárgybani értekezésére. — E' hivatkozásokat azonban csak figyelmeztetésül hozom fel azoknak, kik az említett jeles műveket még talán nem olvasták; a' nemes gróf nézeteire pedig azon rövidke megjegyzést teszem, hogy ezek a' „nem-érettségi“, „visszaélési“ 's a' t. kifogások a' sajtószabadság leghatározottabb ellenségeinek már ezerszer meg ezerszer hallott 's ezerszer meg ezerszer megczáfolt mindennapias ellenvetései, mellyek ha helyt fognának, szabad sajtóra soha, de soha egyetlenegy nemzet sem találtatnék megérettnek; mert a' nemzeti érettség 's értelmesség gombakint nem nő; eszköz nélkül a' czélt el nem érhetni; a' szabad, vagy — hogy körülményeinkhez mérve, határozottabban szóljak — szabadabb sajtóra csak szabadabb sajtó által lehet megérni; itt az eszköz czél is egyszersmind; — avvagy mondja meg az érdeemes gróf, ki 's mikor vezetgette a' magasztalt angol fajt fokokint, lépcsőnkint azon lelki táplálékhoz, mellynek köszönheti főképen méltán dicsőített értelmességét? — És ne felejtjük el, hogy a' sajtó is emberi mű, ne építsük hát egyedül valódi vagy vélt árnyékoldalára ítéletünket; és ne felejtjük el különösen, hogy az nem a' sajtó bűne 's nem is a' nemzet éretlenségének jele, ha vannak emberek, kik másképp vélekednek, mint szeretnők. De hiszen a' sajtóval is úgy van az ember, mint a' szabadsággal; a' szabadságot — elvben — minden ember szereti, csak hogy egynémely ember egyedül magát, más ellenben mindenkit szabadnak ohajtana. — E' kényes tárgya bővebben nem lehet ereszkednem; de megvallom, különösen hatott rám, ép' a' nemes gróftól szorosabb korlátok utáni vágyat hallani!

És midőn ezek szerint a „vád és védelem“ rovatot berekesz-
teném, legyen szabad a „Néhány szó a lóverseny körül“ című
munkából néhány sorokat idéznem: „Ép hazában elég tág mező
áll nyitva ezrek különkülön munkálódási pályájára, 's
elég széles ott az ut, hogy egyik a másik mellett, ugy
örülvén mások előmenetén mint magáén — halad-
hasson.“ — Ismét más helyütt: „Azt hiszi, már nagy haszon-
nal egymás ellen fordíthatjuk fegyvereinket, egyika'
másiknak józanságát, jó szándékát, szóval hitelét,
mennyire lehet, lealacsonyítván? holott — mint én
hiszem — ha valaha, mostnagya' szüksége egymás iránti
bizodalomra 's őszinte — — magát megtagadni tudó
kézfogásra.“ — És ismét másutt: „Véssük mélyenszívünkbe
Vörösmarty „Szózatát“, e' gyönyörű lélekszüleményt,
és búcsút adván — — egymás iránti bizalmatlanság-
nak, — — ne tagadjuk végre magunktól meg azon eddig
soha nem ismert édeni kéjérzést egy lelkű egy testű
családságba, egy cél 's egy vég után törekvő nemzet-
ségbe forrnunk egybe.“ — E' bölcs intéseknek részemről tehet-
ségem szerint hódolva, őszinte önmegtagadással nyujtom a' nemes gróf-
nak jobbomat, — nyujtom azon vallomással, hogy a' Pesti Hirlapnak
tökélytelenségét 's igen sok hibáit vonakodás nélkül elismerem; a' mi jó
tanács van a' nemes gróf könyvében, követni fogom, ámbár nem négy
szem közt (lásd: „A' kelet népe“ 37 l.) 's nem is igen engesztelő
modorban, sőt inkább nemzetgyilkolási vádak és fej-betörési fenyegetések
kiséretében adatott; 's a' nemes gróft, mint már előbb, ugy most is,
mély tisztelettel kérem, méltassa vezérlő tanácsára azt, kinek most utját
állani törekedett; mert bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy — a' mint
már a' Pesti Hirlap 1-ső számában mondtam — tanulni szeretve is,
szükségét is érezve, észnek és oknak mindig örömet hódolok; és bizo-
nyos lehet arról is, hogy szennyes érdekek vezetni soha sem fognak,
meggyőződésem nem lesz eladó, és sem a' hatalmasok komor tekintete,
sem polgártársaim heve soha el nem tántorit. — Ha pedig a' nemes gróf
igénytelen személyemet vagy hirlapszerkesztői foglalatosságomat cseké-
lyebbnek tartja, mintsem kézfogásra nyujtott jobbomat elfogadná, vagy
hivatásomban vezérlő tanácsára méltatna: azon esetre méltóztassék leg-
alább reám is kiterjeszteni fentebb idézett sorait, hogy „ép hazában elég
széles az ut, miszerint egyik a' másik mellett haladhasson.“ Részemről
biztosíthatom a' nemes gróft, hogy folytassa bár, ha ugy tetszik, meg-
támadását, 's tépje ügyemet és személyemet, a' mint tetszik: mégis
valahányszor a' nemes gróf honunk boldogságának épületén „positív“
munkálkodandik, 's homokhordó napszamosokra szüksége leszen (lesz pedig,
mert olly nemzetnek vagyunk tagjai, hol „semmit rólunk nélkülünk“), a'
százezerek között, kik a' gróf vezéri szemére örömet fűggesztik tekinte-
töket, sok erősebbet igen, de hübb napszámot nem talál, mint én.

III.

NEMLEGESSÉGEK ÉS TÉNYLEGESSÉGEK.

Van a' nemes gróf könyvében egy osztály, melly nem a' Pesti Hirlap modorának, hanem önálló elveknek mezején forog; 's itt a' nemes gróf részint némellyeket (különösen némelly vállalatokat) roszal, részint a' teendők iránt javaslatokat tesz. Ez utóbbiakat azonban csak amugy hegyről végről említvén, a' részletes fejtegetést, kivitel módjait 's világosabb magyarázatot másorra igéri. A' javaslatoknak ezen részére tehát korának tartom a' fejtegetést; egyébiránt, a' mennyiben olly közérdekű kérdések körül forognak, mellyek a' Pesti Hirlap programmája szerint hirlapi fejtegetés tárgyaul kitűzvék: remélem, a' nemes gróf sem fogja adott szavammal ellenkezőnek találni, ha ugy gondolom, hogy itt már nem a' nemes grófnak adandó feleletről levén szó, róluk mint eddig, ugy jövődöben is, alkalom szerint, a' Hirlapban lehet szólanom. Meg fognak tehát tisztelt olvasóim bocsátani, ha néhány rövid észrevételre szorítkozom; különben is az eszmesurlódás, mellynek felköltését a' nemes gróf fellépésének köszönjük, hitem szerint a' Pesti Hirlap vádolásáról vagy védelméről mindinkább 's inkább áttérend a' sokkal közérdekűbb „mit? és mikint?“ mezejére, hol aztán a' fölvetett elvek és kérdések majd erősebbek által megtaglalattván, mi okulni fogunk, a' közvélemény pedig irányt és állapotást nyer.

A' nemes gróf által javasolt rendszernek vázlata e' szavakban foglaltatik (71 l): „Képzeljük nemzeti állásunkat, mint egy hadnak két szárnyát; a' bal szárny a' magyarság helyben álljon meg, 's előnyomuláshelyett magát védő helyzetbe téve, minden figyelmét 's erejét arra fordítsa, hogy nyert helyzetéből ismét kineveretessék; viszont minden tehetség, idő, értelmi súly, kiállító erő kirekesztőleg a' jobb szárnynak, t. i. az alkotmány-nak olly állásba tételére pontosittassék össze, mikép ez vivja ki nagy csatánk sikerét.“ — Más helyütt: „Vegyük be őket (a' másnyelvűeket) alkotmányunkba, hogy ők is bevegjenek minket, t. i. a' magyarságot magukba“ (74 l). — Vagyis más szavakkal (362 l): „A' magyarság terjesztésével felette csinnyán kell haladni, e' helyett azonban az alkotmány-nak mindenkire terjesztése mozdittassék elő lehető legsebesebben, azon lépcsőzet által,

melly aristocratiai létünknel fogva az alkotmányban, 's nem az alkotmányon kün fekszik."

Nehogy valaki azt gondolja, mintha a' főelvben, t. i. hogy alkotmányos jótéteményeket kell adnunk, ha nemzetiségünket elfogadtatni kívánjuk, veleményem netalán különböznék: bátorkodom a' Pesti Hírlapnak mindjárt I-ső számára hivatkozni, hol a' derék Gorove cikkében épen e' gondolat van kifejezve, többek között így: „Kössünk magunkhoz minden idegen elemet a' rokonszeny édes lánczaival. Adjunk az adottakért, követeljük nemzetiségünk elfogadását egyfelől, másfelől nyujtsuk az alkotmány jótéteményeit. — Minden idegen elemet forraszszon össze a' láng, mellyet a' magyar alkotmány ébreszsen, ápoljon. Ez lesz az ellentét, ha egykor vallás vagy nemzetiségi sympathiak által akarnák megosztani a' népet, melly e' szép hazát szabad alkotmány védelme alatt lakja."

És hogy valaki azt ne gondolja, mintha én az idegen nyelvűekre szórt gúnyolódást tartanám nemzetiségünk terjesztésére jó eszköznek, hivatkozom a' Pesti Hírlap 32-ik számára, hol így szólottam: „Gyűlölség szeretetet soha sem terem. Nemzetiségünket vágyunk terjeszteni? ne riaszszuk vissza szeretetlenséggel a' közeledőt; ezt a' józan politica kárhoztatja, és kárhoztatja a' kereszténységnek mindnyájunkkal közös alapelve, melly így fohászodik: Mi atyánk, ki az egekben vagy. E' szóban a' testvérszeretet elve rejtezik, 's ezt gyakorolnunk kell egész életünkben, ha igazán ohajtjuk, hogy idegen ajkú polgártársaink nemzeti érdekeinkhez simulva, így említsék a' közös hon édes szent nevét: M a n y á n k, k i a' földön vagy."

Ez általános nézetem. E' mellett azonban meg kell vallanom, hogy a' gróf javaslatát mégsem tartom minden viszonyokra alkalmazhatónak: mert helyesen mondja ugyan, hogy az alkotmány kiterjesztése által kell ügyekezniünk nemzetiségünknek azok általi elfogadtatásán, kik az alkotmányon kívül vannak; de hát azokkal mit csináljunk, kik már alkotmányunk sáncaiba befoglalvák, kiknek már alkotmányos jogokat nem adhatunk, mert velök minden jogainkat nem csak megosztottuk, sőt még magunkat szorítottuk meg ó irántoki kedvezésből saját koronánk birtoka alatt a' concivilitas jogaiban, 's kik annyi jótéteményt a' legdühösebb ellenségeskedéssel viszonznak, nyíltan és titokban a' magyarság vesztrve terveket főznek, 's egy roppant hatalom rokonszenveivel coquettirozva, ellenséges indulatukkal egy ép erős nemzet ellenében még kérkednek is? — Ez a' nemes gróf számvetéséből kimaradt; pedig itt, épen itt van a' legfenyegetőbb, hogy ne mondjam egyedüli ellenség; de itt az alkotmány kiterjesztésének módján tul vagyunk, sőt épen ezen ellenséges elem az, melly alkotmányunk kiterjesztésének is egész tehetségével utját állani törekedik.

Meg kell tehát, nézetem szerint, a' viszonyokat különböztetni. — Először is itt vannak uraink 's hölgyeink, kiknek magyar név 's a' magyar hon áldásainak tejszíne jutott, 's kik mégsem magyarok. Ezekről, azt hiszem, nem csak a' jog megengedi, de a' politica is javasolja, hogy a' nemzet már követeljen. — Itt vannak másodsor azok, kik az alkotmány

sánczain kívül állanak; ezeknél van helyén a' nemes gróf tanácsa az alkotmányi szárny iránt; de, nézetem szerint, a' nemzetiségi szárnyat itt sem lehet egészen védelmi veszteglésre kárhozthatni, sőt inkább azt is tanácsos gondosan óvatos lépésekkel előre vinni. — Értem itt különösen a' nevelést, azon alapelv szerint, hogy nyelvét senki szájából kitepni ne törekedjünk; a' magános élet mysteriumaiba ne nyuljunk szentségtelen kezeinkkel; de már azt kívánjuk meg, hogy a' köz, a' nemzeti élet magyar legyen, 's a' mennyiben köz és magános élet egybefügg, az idegen meghagyása mellett a' magyarnak is hely engedessék. — Végre jőnek a' valóságos ellenségek. Ezeknek ismét két osztályuk van: ben az anyaországban, és ezen kívül. Amazokra nézve úgy vélekedem, hogy a' hol gúny, megvetés, ármány 's nemzetártalmas törekvés mutatkozik, ott ezeknek ellenében a' magyar nemzetnek férfias önérzettel 's komoly, de magát lealázni nem engedő méltósággal kell föllépnie, 's jobbában a' törvényt, baljában minden kitelhető méltányossággal lépve az ellenség előibe, annyit legalább nem tűrnie, hogy ellenséges törekvések még a' közállomány ótalmában 's jóvoltiban is részeshljenek; mert ezt (példaul a' status ótalma alatt levő köznevelőintézetekben garázdálkodó nemzetellenes társulatokat) tűrni, valóságos öngyilkolás. —

Ennyit kívántam a' nemes gróf általános rendszervázlatára megjegyezni; most még a' népnevelésről kell egy-két szót szólnom.

A' méltóságos gróf, miután Budapestnek erőinket egy célra összehozó központtá alkotását, az ősiség eltörlését, országos közlekedési eszközök létesítését 's nemzeti bank felállítását, mint megannyi szükséges teendőket, futólag megemlíté, imígy szól: „De sokkal fontosabb mindezeknél a' köznevelés tárgya. Én csak kevéssel ezelőtt az általános nevelés ellen valék, — mert nem tartom jó logicának — — ha nevelés által még mestersegesen is tágittatik a' már magátul is mindegyre növekedő nemzeti test — — mielőtt elég tág political léte volna, mellybe azt megbomlásiveszély nélkül, úgy szólván bele is lehetne nevelni. — Azonban kezd kezd lenni, sőt van van Magyarország minden lakosinak tágacsább political léte már — — és ekkép a' haláli álmából felébredt magyarnak neveléséről is lehet veszély nélkül, sőt kellezentulmárgondoskodni. — — És jóllehet hosszabb megfontolás után is a' nevelés tárgya mutatkozik nagy nemzeti sakkjátékunk azon vonásának, mellynek józan logica szerint minden más vonást alá kellene rendelni — — de mind e' mellett a' nevelés tárgya mégsem a' most teendő legelső vonás — — 's nem csak azon logical okbul, hogy a' nemzeti political köntös, noha sokkaltágabb már, mégsem elég tág még — — hanem legfőképp azon okbul, mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpraesettelrendelése nem függ egyedül magunktól.“ — E' hű kivonatba gondolám

a' 366—369-ik lapokon e' tárgyról mondottakat összoríthatni. — Más tüstinti két vonást ajánl tehát 'a nemes gróf addig is, míg e' nagy nemzeti kérdés megéri. Ugyanis: Ne toljuk ezentalán a' hibákat 's nemzeti hátramaradásunk okát általán véve mindig egymásra, 's kivált a' kormányra, 's vizsont; de keressük azokat egyenesen magunkban; mert semmi sem neveli nemzetnek valódi erejét annyira — és erre van szükségünk — mint ha minden tagja derekasan betölti és férfiasan megállja maga helyét. — És ez az ajánlott tüstinti egyik vonás. Másik vonás: bizonyos „kötelességérzetnek“ fölébresztése és közön-ségessé-tétele.

Megvallom őszintén, a' nemes gróf jeles munkájának eme' vég-eredménye ki nem elégít. Mert az ajánlott tüstinti két vonásban semmi határozott „positív“ valamit nem látok; hanem látom az elsőben igen határozatlanul megmondva, mit nem kell tenni; a' másikkban még határozatlanabban, minő érzésre van szükség; de azt, hogy tulajdonkép mit kell tennünk, — azt, miről a' népnevelési eszmének ellenében megmondhassuk: ime! itt van, ezt tegyük, 's ne a' népnevelést, — illy positiv javaslatot gyöngé értelmekkel kivenni képes nem vagyok; a' népnevelés kérdése iránt pedig egyáltalában nem lehetek szerencsés a' méltóságos gróffal egyetérteni. — És pedig (hogy a' főokra feleljek mindenek előtt) azért, mivel csekély nézetem szerint abból, hogy a' tárgynak idővesztés-nélküli talpraesett elrendelése nem függ egyedül magunktól, korán sem következik, hogy a' dolgot abbahagyjuk; hanem inkább azt vélem következni, hogy kettőztetett erővel és ügyekezettel tegyünk meg annyit, a' mennyi tőlünk függ. — Már pedig, ha megemlékezik a' nemes gróf az 1791:26. t. cz. egyik pontjára, 's mind arra, mit az egyházi rend, mit a' megyék 's egyéb törvényhatóságok, földesurak, egyesületek és köz-ségek, a' legfelsőbb törvényes felügyelés alatt, e' tárgyban tehetnek, 's valósággal tesznek is, lehetetlen el nem ismernie, hogy itt bizony mégis csak igen sok jót tehetünk saját tehetségünk-ből. Adná isten, hogy egy-hamar csak mind az meg volna téve, mit e' részben tennünk lehetne, örömmel 's elégedéssel tekintenek a' jövőndöbe. — De különben is, ha eddig a' népnek politicala létéről, jogokról 's az örökös gyámsági reke-szeknek kissé megtágitásáról vala szó, mindig azt szokták felelni: „Nem lehet, nem érett még erre a' mi népünk, előbb nevelni kell.“ Most pedig a' nemes gróf azt mondja: „előbb politicala létet kell a' népnak adni, aztán nevelést.“ — Boldog isten! hisz így soha ki nem jövünk a' circulus vitiosus-ból. Ha mégis a' népnevelés dolga ollyasmi volna, a' mi máról holnapra egyetlen éjnek átfordulatán megérhetik, ha a' törvény-hozónak valamint hatalmában van kimondani: akarom, hogy ez 's ez naptól a' népnek politicala léte legyen: ép' ugy hatalmában volna decretálni, hogy a' következő napon a' nép nevelt legyen: nem sokat törném fejemet az elsőség kérdése fölött; de a' dolog egészen máskép van; arra, hogy a' nevelésnek a' nemzet életében hatásos befolyását lássuk, év meg

év, egy egész nemzedék életkora kell; és ámbár én azt hiszem, hogy a szabadság legjobb nevelő a szabadságra, következőleg — political tekintetben legalább — épen nem félek a gondolattól, hogy jogok előzzék meg a nevelést: mégis kérdezni merem a legbátrabbakat úgy, valamint a legfélénkebbeket, mit választanának a kettő közül: egy, szabadságba tett népet, melly buta, vad, durva, neveletlen; vagy egy nevelt, erkölcsös népet, melly még nem szabad; mellyiktől lehet inkább tartani? — Azon tekintetet sem látszik a historia igazolni, hogy a népneveléssel nyomban bizonyos political vágyak járnak; 's ha járnak, legalább nem igen fajulnak el durva, törvénytelen kitörésekre. A poroszokról állittatik, hogy ott egész Európában — Szász-Weimart kivéve — a népnevelés legelterjedtebb, legjobb lábón áll; de azért alkotmánya még maiglan sínes, ámbár a népnevelésnek illyes igényeit a „Landwehr“ rendszer, miszerint a porosz katona nem szűnik meg porosz polgár lenni, és a városi közel republicanus institutiók igen látszanak erősíteni; és valóban még az orosz czár sem fél népe neveléséről gondoskodni, 's e gondoskodás sikerét ministerei minden évben fenhangon hirdetik Európának; már én pedig csak nem gondolom, hogy az oroszokhoz képest a magyar nép olly borzasztó állapotban volna, miszerint még csak most kezdene szürkülni az idő, mikor a népet csak lassankint és a legkényesebb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni (199 l.). Én azt gondolom, ez egy kis önmystificatio; mert ha igaz, mit a nemes gróf a 367-ik lapon mond, hogy „van van Magyarország minden lakosinak tágaeskább political léte már:“ úgy nem látom okát, miért félhetnénk őt nyomorult mibenlétével megismertetni; sőt azt hiszem, ép' ellenkezőn áll a dolog; mert csak ne véljük, mintha a nép nem gondolkodnék nyomorult mibenlétéről; de ép' az a baj, hogy nevelése nem levén, azt roszul fogja fel, nyomorúbbnak képzei; 's innen erednek aztán a mesztagnói esetek, a miknek, mihelyt egykissé megismertetnők a népet valódi mibenlétével, történniök lehetlen volna. És előttem az is nagyon különösnek látszik, hogy midőn statarium 's bot, korbács eltörlése ellen szól a nemes gróf, akkor a nevelést egyik szükséges előzménynek mondja (239 l.); midőn ismét kisededőv-intézetekről, hasznos ismereteket terjesztő egyesületről van szó, akkor az feleltetik (199 l.), hogy először a felnötteket kell korlátozni, 's kicsapongásiktól megóvni a hazát; és viszont (196 l.) azért roszaltatik az említett egyesület, mivel a legnagyobb rész olvasni írni, számolni, de még csak betűzni sem tud. — Én részemről a mondó vagyok, hogy a népnevelés ollyan, mint a tölgy, mellynek nagy idő kell, míg a kised makkból élőfa lesz; de ép' azért nem lehet vele eléggé sietnünk; 's ha csakugyan nem rajtunk áll, egész erdöket vetni egyszerre: ültessen csak kiki tehetsége szerint apró csemetéket, — majd fa fa mellett erdőt csinál.

Ezekkel meg van előzve végezetül a felelet azokra is, mikkel a nemes gróf némelly apró vállalatinkat — mondhatnám — megbuktatni

törekedik, midőn azokat korszerűtlenségről vádolja, az ugyis felette gyér közerőt eldiribolóknak, elfecsérlőknek állítja, 's az Anglia, Amerika példájára vonatkozásnak nevetségessé-tételével az alig sarjazókat elsorvasztásra kárhoztatja. — A' mi a' Mátyás-szobor-egyesületet illeti: ezt védeni nem áll tisztemben, miután történetesen azon esetben vagyok, melyet a' nemes gróf a' 194-ik lapon Mátyás királyról tesz föl (ha élne), t. i. hogy e' szoborra egy garast sem adtam; 's pedig először azért, mivel a' 100 ezer forintnak egybegyűlését nem tartom valószínűnek; másodsor, mivel ugy vélekedem, hogy ha összegyűlne is, azzal művészet és művész érdekében hasznosabbat lehetett vala tenni, mint szobrot állítani. Ellenben tagja vagyok ('s azt minden kitelhető ügyekezettel előmozdítani szeretném is) a' m. gazdasági egyesületnek, a' testgyakorló-iskolának, a' kisdedóvó-intézeteket terjesztő- és az ipar-egyesületnek (mellyek, az utólsót kivéve, a' nemes gróft is tagjaik közé számítani szerencsések); ezen egyesületeknek pedig ép' azért vagyok barátja, 's azért is ügyekszem csekély tehetségem szerint a' Hirlap által előmozdításukon, mivel mennyi adalékoknak tekintem a' nemzeti nevelés nagy egészéhez, melyet én a' legfontosabb és legszükségesebb feladatok közé számítok. Az ipar-egyesületre nézve csak még azon alázatos megjegyzésem van: hogy épen mivel, mint a' nemes gróf mondja, honunkban a' legnagyobb rész olvasni, írni nem tud, változott át, egyenesen a' Pesti Hirlap javaslatára, a' hasznos ismereteket terjesztő egyesület ipar-egyesületté. — És ha már most a' nemes gróf azt kérdi: van e ezen vállalatokban valami lánczolat, valami terv? azt felelem: igenis van; 's azt a' nemes gróf e' szóban fel fogja találni: „népnevelés.“ — Még a' kisgyermek-kórház is azon egyesületek közé tartozik, melyeknek tagja vagyok, 's melyek a' Pesti Hirlapban ajánlottak. Ezt azonban, mint valódi philanthropicus intézetet, legalább különösen nem érte a' nemes gróf neheztelése. — — Ezen egyesületek nagy részénél Anglia, Amerika példáira is történvén az indítványozók által hivatkozás, a' nemes gróf azt kissé nevetségessé ügyekszik tenni, 's tanácsolja: ezeket csak akkor tegyük — és itt a' dolog veleje — mikor ott állunk, hol angol és amerikai most áll; ma pedig azt tegyük, mit ők tettek akkor, mikor nemzeti állásukat tekintőleg körülbelül olly lépesón valának, mint mi vagyunk ma. — Én azt gondolom, hogy az illy vállalatok nagy részben újabb kor eszméi, miket tehát angol és amerikai hajdan nem ismerhetett, 's ha ismert volna, jelen törekvései természeténél fogva hinnem kell, hogy nem halasztott volna mára el; mert hiszen, például midőn egy újabb „territorium“-nak az egyesült statusokhoz csatlakozása szóba jő, 's a' mérnökök, mint a' polgárisodás kengyelfutói, elmennek a' laktalan vadont részekre, vonalokra osztani, már akkor minden 16-ik czölöpöt, 's így az egész roppant vadonnak 16-od részét a' népnevelés számára jelölik ki. Ez gondjaiknak legelsőbbike. — Azonban ha meggondolja a' nemes gróf, mit tettek az angol és amerikai akkor, midőn nemzeti állásuk a' mostani miénkhez hasonlított: alig hiszem, hogy ahozi alkalmazásunkat tanácsolná.

És most legyen szabad, csekély kis vállalataink rövidke apologiáját 's vele kényszerített és körülményeim közt nagyon terhessé vált munkámat ismét a „lóversenyőrli“ jeles munkából néhány szavakkal berekesztenem: „Ha már forog valami, 's fenmaradást ígér, azt így szabadalni 's szórszálhasogatólag vizsgálgatni, nem lett volna e valami más hasznosabb? valóban annyi, mint hosszú értekezés annak kitudására, mellyik téglának van több érdeme egy építésben levő ház körül.“ — — — És: „Nemzeti rothadás jele, ha egyik megakasztja a' másik munkálódását, a' helyett, hogy mindegyik maga körében egészségesen forogván, a' másik működését is lehetőleg elősegítné.“

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

KELET NÉPE
ÉS
PESTI HIRLAP.

IRTA

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

Sine ira et studio quorum causas procul habeo.

PEST.
NYOMATTA LANDERER ÉS HECKENAST.
1841.

Minden nép', mint minden egyednek életében vannak pillanatok, mellyekben sorsától kényszerítve több előtte nyiló utak közt választania, mellyekben egész jövője iránt határoznia kell; — nagy fontos pillanatok, hol időmérőnk' fővenye közt a' jövőnek magvai folynak, 's minden szív érezve, hogy határozatától egy egész létnek üdve vagy boldogtalansága függ, szorulni kezd. — Vannak illy pillanatok; 's az egyed, ki átelve ifjúságának azon boldog napjait, hol a' magas feltételek közt ingadozó szív, fenséges, de csak még ösmeretlen czélok után vágyódott, 's a' nemzet, melly átfutva azon korát, hol magas lelkesedése még bizonyos elhatározott pályát nem választta magának, e' pillanatokhoz közelítve, helyesen cselekedeznek, ha mielőtt magas ábrándjaik' köréből a' tett' nehéz mezejére lépének, egy perczig magokba szállanak, 's az élet annyi ösvényei között, mellyeknek mindegyikén példák intenek, 's ijesztenek, — mert nincs egy mellyen senki czéljához nem ért vagy nem sülyedett volna, — ha nem választanak a' nélkül hogy meggondolnak, miként nem a' legdicsőbb, de egy elérhető czél' választása illik a' férfitűhoz, ki, bár milly hatalmasan alkotva istenétől, gyengévé valik, mihelyt túlbecsülve erejét, abban fáradozik, miben győznie nem lehet. —

Ezen pillanatok' egyike az, mellyben nemzetünk napjainkban áll; — 's ha valaha volt időszak, mellyben e' haza' ügyeinek elrendelésében a' legnagyobb gond kívántatott; ha volt, mellyben minden tévedéstől őrizkednünk kelle, — ez, mellyben élünk, bizonyára azok közé tartozik. — A' vetésnek ideje 's módja az, mi természetünkről határoz; — jaj nekünk ha a' nemzet' mezején elmúlasztjuk a' pillanatot, vagy magokat választánk, mellyeket földje el nem bir; — hogy pedig, — ha már keleti nép létünkre hasonlatosságokkal élni akarunk, — csakugyan a' vetés' korszakán még túl nem mentünk, azon, véleményem szerint, senki e' hazát ösmerő kételkedni nem fog; 's ha kételkednek, egy tekintet előítélet nélkül viszonyainkra vetve, meg fogja őt győzni, hogy, ha hála az égnek 's azoknak, kik eszközei valanak, sok régi gaz irtatott is ki néhány év óta: azon termés, mellyet helyébe varunk, sok helyett még elvetve sínes, 's hol elvettetett is, még csak felette ritkán zöldellik napjainkban.

Ha e' nehéz, nagy következésű pillanatban, megfontolva a' hazának helyzetét, azt, mellyel a' külföld' ellenében áll, 's azt mellyet belső organisatiója szült; meggondolva múltját, mellytől soha egészen megválni nem lehet, 's a' nemzetnek jellemét, melly ha újításoknál tekintetbe nem vétetik, minden fáradságot hasztalanná teszen, egy hazáját valóban szerető polgár belsőjében meggyőződött, hogy a' közügy hibás

irányt vesz, hogy a' nemzeti haladás, mellynek csak épen azért nyílik olly tág pálya, mert a' fordulón, mellyen áll, több útnak kezdete öszpontosúl, — tévútat követ, e' meggyőződést a' haza előtt nyilván kimondja, 's félretéve minden mellékes tekintetet, bár veszni látná azt, mi szívének olly kedves vala, — hontársai' bizodalját, — szavát fel-emeli, — tette egy nemes, tiszteletre méltó tett vala.

Ki azon férfiak' történetét ösméri, kik nemzeteket haladásra intettek 's vezettek, tudja: hogy közöttök nincsen egy, a' Gracchusoktól le Washingtonig, ki nem rágalmaztatott, 's nem ért volna napokat, hol hála' 's tisztelet' helyébe, a' legesúfósabb apostasiával vádoltaték. — Ki a' tömeget megindítá, az nem várhatja, hogy haladása nyugott leend, hogy egyes részei épen a' mozgás által szétválni nem fognak, hogy nem lesznek sokan, kik czél, 's irány nélkül, csak mintegy benső ösztöntől kényszerítve rohannak elő, átkozva, vagy megvetve mindenkit, ki határtalan futásokat követni nem akarja. — Minek kimondására az egyest nyugott meggondolás, 's belőle eredett erős meggyőződés birta, az a' népnél szenvedélylé, válik; — amaz szeme előtt tartva czélját de nem felejtve akadályait, nyugottan halad feleje; a' tömeg csak kívánatait érezve, vakon rohan a nehéz pályán, — mi csoda, ha elválnak egymástól? — Egyesek ritkán, de nép majd nem soha sem ösméri ön erejét, 's ha nemünk' történetén végig megyünk, alig találunk nemzetet 's pillanatokát, hol a' sokaság vagy nem sejdítve hatalmát, vakon nem engedelmeskedett, vagy túl becsülve azt, korlátlan mindenhatóságáról nem álmodozott volna; — 's hol a' hatalmas, ki őket illy pillanatokban visszatartóztathatná; hol az, ki ha bár ő vezeté is a' pályára, az egyszer megindult tömegnek elébe szabhatná lépteit? — Halad, tarthatatlanúl halad a' nagy test, 's ki első mozdulatait okozá, többnyire nem tehet mást, mint felre lépni az útból, 's azon egy meggyőződéssel vigasztalni lelkét, hogy utána mások jövedenek, kik helyét betöltik; hogy, ha bár a' háladatlan sokaság, mint gyöngyhalász a' csigát, ha kivette kincsét, lábbal tiporná emlékét, még is ő vala, kinek e' kincset köszönheti; — 's egy nemzet' háladatossága után, mellyel az a' babért homlokunkra fűzi, van-e szebb jutalma tettünknek azon érzeménynél, hogy megérdemeltük volna?

Abból tehát, hogy valaki, ki egykor a' haladásnak barátja, sőt megkezdője vala, minden haladást kivétel nélkül pártolni nem akar, 's midőn némelly újítások mellett felszólalt, másoknak ellene szegül, — azt következtetni: hogy nézeteit megváltoztatá, hogy, mert régi zászlóját, melly most más ügynek szolgál, czimereül többé követni nem akarja, apostata, — a' lehető legnagyobb igazságtalanság. — Tökéletlen nyelveinkben a' szók' száma meg nem felel a' fogalmak' különbségeinek; évről évre változik sokszor egy szónak értelme, 's nem kötelessége senkinek, azt, minek mások megváltoztatták értelmét, elfogadni, csak mert hasonlóan hangzik; 's mert, például, egykor a' szabadság' barátjának nyilatkozott, azt pártolni, mi később annak neveztetik, 's pártolni minden módot, melly annak elérésére ajánlatik, már mennyire volna is meggyőződve hibásságáról. — Lehetnek, sőt vannak esetek, hol azon

egy czélt követők elválnak egymástól, 's hol épen a' haladás' leghivebb barátjai mérsékletre intenek; csak az ok, melly őket e' felszólalásra birta, az idő mellyben az történt, a' mód mellyel azt tevék, teszi hibássá, vagy érdemmé tettöket; csak ez a' pont, melly körül minden józan discussiónak forogni kell. —

Hogy tehát Gróf Széchenyi István, noha a' haladás' embere, sőt hazánkban megkezdője, a' Pesti Hirlap ellen, melly szinte a' haladás' zászlója alatt küzd, felszólalhatott a' nélkül, hogy előbbi pályájáról lemondana, 's csak a' legkisebb következtelenséggel vádoltathatnék, — minden kétségen kívül áll; — a' kérdés csak az: valjon a' Pesti Hirlap adott-e okot e' fellépésre? a' pillanat, mellyben élünk olyan-e, melly e' fellépést szükségessé tevő, ? 's valjon a' mód, mellyen az történt, olyan vala-e, melly a' haladás', jogszerű szabadság', és szabad discussio' ügyét elésegíti? —

Ez azon helyzet, mellyben Gróf Széchenyi István a' haza előtt áll; ez ez, miért én, bár mi csekély legyen szavam, mielőtt utolsó munkájának taglalásába belé ereszkedném, nyilván ki akarom mondani legvalóbb, legőszintébb tiszteletemet.

A' barátságának szebb 's nehezebb kötelessége nincs, mint ellent állani barátjai kívánatainak; a' honszeretet' legdicsebb áldozatja azé, ki nemzete' javáért le tudja mondani szeretetéről; a' jövő megszokta jutalmazni az illyes áldozatokat.

Mélyen tisztelem én azon érzeményeket, mellyek a' Kelet Népe' lelkes íróját meggyőződésének nyilvánítására birták; — de valamint meggyőződésem szerint tett nincs, melly által való hazafiságát inkább bizonyíthatá; úgy én, ki a' tisztelt írónak nézeteiben nem osztozkodhatom, ki illy nemes kütfőből eredett tanácsait azon ügyre nézve, melly mellett mindig szoltam és szólni fogok, veszélyeseknek tartom, elmúlasztanám kötelességemet, ha ezen nézeteket, 's az okokat, mellyekből erednek, a' hon előtt nyilván, 's világosan ki nem mondanám. Mit olly férfi, kinek a' haza annyi köszönettel tartozik mint Gróf Széchenyi Istvánnak, mond, fontosabb mint hogy felelet nélkül maradhatna; a' discussio' mezején ki fog világlani az igazság, melly mint jó ércz surlódás által csak fényesebben tündökl. —

Ez indító oka, ez czélja rövid munkámnak; ki benne mást keres, ki ügyes polemianak meglepő mesterkéelseit várja, vagy azon fogások után vágyódik, mellyek által — felkeresve minden egyes következtelenségeket, 's összeállitva egymástól különváltakat, némelly író a' közönséget mulattatni iparkodik, vagy ki épen személyességeket remél, — mert hisz' mint a' napról sok ember szereti tudni hogy foltjai vannak, úgy sok törpe minden magasabban állóról nem kíván tudni mást, mint hibáit, — az tegye félre e' füzetet; nem az író, de véleményei ellen írok, 's ha nézeteimben, miről a' közönség ítélni fog, hibáztam, legalább soha sem felejtém, hogy az, ki ellen fellepek, honomnak egyik leghasznosabb polgárja, 's azon férfiú, kinek példáját követni, ifjúságonnak legszebb, legbüszkébb vágya volt.

Hibázhatunk! Hol van ki egy haza' viszonyairól ítelve biztosan mondhatná, hogy nem hibázott? Mint az óriási fa' tövében toválzást nem látni, míg fenn ágain a' tavasz' érintése alatt millió levelek fejlődnek, úgy a' legkülönbözőbb jelenetek egyszerre állnak előnkbe nemzetek' életében is; 's ki az, ki korlátolt láterejével felbírná fogni a' roppant egész, 's nem függne azon helytől, mellyen a' végzet által túl tekintenie nem engedtetett. Hibázhatunk, de épen hibáink által ki fog világítani az igazság, 's ez elég; — minden való, mit emberi nemünk bír, ezer egyes csalódások által szereztetett; feladásunk fáradni a' való után; — sok, terhes salakjával együtt kihozni e' kincset; az idő, 's más munkások kik utánunk jönnek, bizonyosan ki fogják választani terhünkől a' nemes érczet, mellyet rejte.

Nézzük tehát mindenek előtt azon okokat, mellyek a' Kelet Népe' tisztelt szerzőjét arra birták, hogy egy, a' haladási párt' organumának tartott hirlap ellen felszólaljon; 's itt, mielőtt ezen okokba részletesen belé ereszkedném, legyen szabad némi általános észrevételeket előre bocsátanom.

Tekintve a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének személyes tulajdonait, 's főképen azon rendkívüli állást, mellyben múltjának történetei őt a' haza előtt helyhezék, kétségen kívül nagyok lehetnek, 's valának azon várakozások, mellyekkel haladásunknak mind barátjai, mind elleni e' lapnak megjelenését fogadták; 's ha e' vállalatnak hirdetése után szenvedélyes barátok 's ellenek támadtak; ha már első számánál nem hibáztak, kik belőle hazánk' vég romlását, vagy újjá születését jósolák, bizonyosan nincs mit bámulnunk; — politicában száz között alig van egy, ki tárgyakról szólva eltudná felejtteni a' személyeket, kik által képviseltetnek; 's alig van kérdés, mellynek eldöntése nem függne épen annyira megindítójának állásától, mint benső érdekétől. — Hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője e' tulságos várakozásnak meg nem felelhetett; hogy illy rendkívüli, 's minden valószínűség ellen tett jóslatokat nem igazolhatni, nézetem szerint világos. A' történetek' felszínénél mélyebbre tekintve, mindig 's mindenütt látjuk, hogy nagy következesek, soha egyes ember' vagy ténynek következése nem valának, hanem mindig sok különböző okok 's emberek közmunkásságából származtak. Caesartól Napoleonig mind azon nagy egyedek, kiknek nevei a' történet' epocháit jelelik, csak szikrák valának legfelebb, mellyek a' már őszvegyült gyúlananyagot lángba boríták, csak azon végső cseppek, mellyek a' csordultig eltelt kelyhet átfolytyni késztek; — mindenütt nem az, ki embertársainak egy új gondolatot ad, de az, ki a' többség' gondolatát magáévá tevé, hatalmas. 'S valjon ki tehetné fel, hogy mit senki még véghez nem vihetett, azt Kossuth Lajos, bármi nagy adományokkal ajándékozva meg istenétől, — teendi? — Nem az tehát: mit vártak a' haladás' szenvedelmes baráti, vagy elleni a' Pesti Hirlaptól: hanem az, mit lehetett tőle józanon várni, ez a' kérdés; — valamint, nézetem szerint, ha e' lap vétkes irányt követne, mentsegül józanul felhozni nem lehetne azt, hogy elleneinek aggodalmait nem igazolta egész mértékben; úgy, véleményem szerint,

nem lehet e' lapot felelőssé tenni barátjainak tulzó reményeiért sem. — Alig van talán egy ember ki jőban azt, mit barátjai, — gonoszban azt, mit ellenei róla feltevének, véghezvihette volna; — minden tettnek mérlege csak a' körülményekben fekszik, 's a' legcsekélyebb is nagy, ha nálánál többet tenni lehetetlen vala. —

A' Keleti nép-nek tisztelt szerzője 58. 59. l. előadja azt, mit egy haladási hírlaptól kíván: „Ariadne' fonalaként a' legjobb főktől nyujtva biztos rézst nyitni, mellyen honi tébolydónkban nagy 's kicsi, dúzs és szegény, 's ataljában minden erő, minden érdek, sőt minden szenvedelem is egy czél felé lenne vezérelve; egy czél felé, melly nem egyéb, mint tökéletes biztosítás mind a' despotismus mind az anarchia szörnyetege ellen. — — —

Szükség olly lap, melly a' környülményekhez képest majd halkal, majd gyorsabban izgatná a' nemzeti testet, ma a' szenvedelmek lecsillapítására hatna leginkább, majd, ha tán ismét álom körságba merülne a' nemzet,.... vagy ha szolgálja irányt venne, azt ismét 's ha szükség, a' végitéleti tárogatókint életre, 's kötelesség tellyesítésre felriasztaná; — melly az elkülönözött részek egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velők jobban meggesmértetni, a' szerencsésebb születésűeket kémélettel áldozatok tételére csábitgatni, az alantabb állókat őszinterészvétellel, viszont még egy kis béketúrásra édesgetni törekednék; melly eldiribolt erőnket egy egy czélra egyeztetni, 's a' teendők eddigelől olly sokszor egyedül pillanati hévsugta sorát végkép okszerénti logicába szorítani, 's azon felette nehéz egymásutánt kijelelni ügyekeznék; szóval, mellynek az volna legfőbb működési köre, hogy a' régi külföldnek tapasztalási kincseit sajátjává tévén, egyoldalúság és szenvedelem nélkül rendre kijelelné, mi volna kettős czélunk elérésére, t. i. nemzetiségünk, és alkotmányunk mind inkább kifejlésére, mi kerülésre, mi viszont utánzásra méltó; 's ekkép melly nem arról vitatkoznék, valjon kelle tenni? mert ez rég elismérve, 's a' többségtől már rég elfogadva van, de azt tenné fejtegetési tárgyául: mit kelljen mivelni? 's ezt mi módon, miszerént egyes esetek, egyes kivételek aprólékosságit mellőzvé, jó hadivezér, jó országos emberként magasabb szempontból volna felfogva, 's szakadatlan rendben egy pontra vezérelve az egész.“

Már, kérdem: mióta a' sajtó működik, hol van hírlap, melly e' kívánatoknak csak távolról megfelelt volna; hol van egyed, kitől csak a' legkisebb valószínűséggel ennyit reménylhetnénk? — Valjon a' nem-

zeti testnek egyes tagjai mindig egyenlő állapotban vannak-e? 's midőn egy rész túlhévtől elragadva mintegy lázban áll előttünk, vajjon nem merül-e akkor épen a' másik néha álomkórságba? — vajjon nem szükséges-e néha ott a' szenvedélyek' lecsillapítása, mikor itt épen az ellenkező szükséges? 'S ha ez nem volna is, ha a' nemzet egy emberként csak egy érzeményben hevülne mindig, ha mi sehol nem volt, hazánkban való lehetne, hogy annyi párt, 's minden pártban annyi árnyéklat mindig egy gondolatban központosulna, — vajjon hol van az egyed, ki ezen állapotot mindig felfoghatná, 's mintegy mindent tudó lény egy naptól a' másikra e' szerint irányozhatná szavait, irányozhatná főkép úgy, hogy szavai — noha a' magyar — mint a' tisztelt Gróf 102. l. felette jól jegyzi meg: vezért, főkép nem általa választottat nem igen kedvel, 's noha e' hazában egyedek vannak, kiknél a' méltó leczkézés csak akkor nem talál makacs fejességre, ha hasonlókától, vagy magasabb állásúaktól, 's nem idege-nektől, vagy épen alólról nyujtatik (32. l.) hogy szavai, mondóm, mindig követőkre találának?

Kérdésen kívül nagy a' korszaki sajtónak befolyása napjainkban; 's ha újabb történeteinken végig tekintünk, alig fogunk találni egy nagyobb tényt, mellynek főindító okai, vagy legalább leghatalmasabb eszközei között a' *journalistica* nem mutatkoznék. Korunk a' *discussio*' kora; az idő, hol egyes hatalmasnak szava, vagy régi szokások minden ellenzést elnémitának, megszűnt; nevek helyébe vélemények léptek, szokások helyett meggyőződést keres a' nép; — mi csoda, ha illy környülmények között, hol még a' korlátlan hatalom is alattvalóinak meggyőződésében keresi fő támaszát, az, mi a' sokaság' véleményére leginkább hat, egyszersmind leghatalmasabb; 's ez a' korszaki sajtónak feladása. Egykor a' tudomány, mint minden, egyeseknek mintegy kiváltságos tulajdona vala, mellyet csak hosszú munka szerezhethet, 's mellyből épen azért a' többség kizáratott: ma a' tudomány mindenkinek szükségessé vált, 's a' *journalistica* az, melly megszerzését mindenkinek lehetségessé teszi, melly a' nagy, egykor egyesek' birtokában heverő kincset, hogy úgy mondjam, apró pénzre felváltva, ezerek között kiosztja; melly szüntelen' változó napjainkban szüntelen' változó formákban nyujtja tanácsait, minden napnak történetével meghozva oktatását; a' *journalistica* tanácsadója, barátja a' népnek, mintegy közbenjáróként állva a' nép 's kormányzóí között, melly mind kettőnek véleményeit képviseli, 's mellyben a' kormányzó népének véleményeit, ez a' kormány' tetteinek magyarázatát keresi. De azon nagy hatalom 's befolyás, melly ezen állásból következik, csak az egész *journalisticának*, 's nem egyes hirlapnak lehet következése; következése annak, hogy minden kérdés, minden oldalról, 's mindenki előtt vitatás alá jó, hogy több hirlapi egyedek az ország' sajkájának két oldalán evezve az egészt haladni készitik. Egyes hirlap csak egy véleménynek 's iránynak lehet képviselője, 's mennyiben vélemény nincs, melly nem oszlanék külön színezetekre, még azon egy vélemény követőinek is csak egy részéé, — 's a' legtöbb, mit tőlök kíván-

hatni, legfelebb következetesség, 's az, hogy céljaik' elérésére oly eszközöket soha ne használjanak, mellyek által az egésznek bátorsága veszélyeztetnék. —

Ezen szempontból tekintve a' Pesti Hirlapot, tekintve a' dolog' természetét, melly szerint hirlap — főkép kezdetén — inkább a' discussio' mezeje, mint vezér csillaga, családunk-e váral'zásainkban? 's valjon mennyire alaposak azon vádak, mellyek, a' Kelet' népének tisztelt szerzője által ellene felhozattak? —

Nem szükség, a' Pesti Hirlapnak elveiről s' általános irányáról szólanom; amazokat, ha a' jelen munkában hallgatna is, Gróf Széchenyi István, kinek multja és jövője ezen elvekkel öszvekött, nem tagadhatja meg; erről a' tisztelt szerző e' szavaiban: nem beszélek én a' Pesti Hirlap általános irányzatáról; minthogy az irányzat bizonyosan helyes, (150. l.) világosan kimondja véleményét; úgy mint (142. l.) az egészről szólva e' szavakból is: Nincs tehát nekem, sem eddigelé kitüntetett legtöbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hirlap ellen legkisebb kifogásom is; sőt midőn felette sajnálnám, hogy a' Pesti Hirlap szerkesztőjének szép tehetsége, szilárd lelkülete, komoly elszánása nem gyümölcsöz-nék drága hazánknek, a' Pesti Hirlap folytatását mellyben már is oly sok jó van, és melly honunkra nézve valódi kincsese válhatik, legőszintébben oh ajtom, sőt valódi közcsapásnak tartanám annak megszüntét — világosan kitűnik, hogy sem elv, sem irányzat köztünk vitatkozás' tárgya nem lehet, 's a' tisztelt grófnak tökéletes meglege-désére nem szükséges más, mint hogy, miképen a' fent idézett helyen folytatólag mondja — a' Pesti Hirlapnak a' fenforgó kérdés-hez 's honi körülményeinkhez alkalmazva ne legyen tacticája oly hiányos, oly visszás, mint valának jámbor Mack', a' dicső lengyel', 's Aristoteles — ceciderunt in profundum tacticáji, vagy hogy a' tisztelt szerzőnek 117. l. gondolatjait még világosabban kimondó szavaival éljek: hogy ő a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének szándékáról legkisebbé sem kételkedik; elveit is jobbadán, 's legfőbb vonásaikban osztja, sőt egy esepet sem vonakodik kinyilatkoz-tatni, hogy azokat legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak is ösméri, és ekkép egyedül azon Modor ellen lehet és van kifogása, melly szerint mint Kossuth Lajos hiszi, felemeli a' hazát, mint viszont ő maga (gróf Széchenyi) hiszi, sirba dönti a' magyart.

Tehát csak a' tactica, 's a' modor körül foroghat a' kérdés; ez azon tér, mellyre a' tisztelt Gróf áll, mellyre őt követni fogjuk; minden egyéb vitatkozás felesleges. —

Én ugyan teljes meggyőződéseim szerint nem hiszem, hogy ezen

ponton forog a' fel és alá, hogy a' taticának hiánya megsemmisítésre vezeti a' magyart, 85. l. hogy egy hirlap' szerkesztőjének elhibázott modorja csak most lábadozó, nemzeté virulni csak most akaró népünket, az anarchia mindent elsűlyesztő örvényébe, vagy mi hihetőbb, közvetlen az önkénynek hajótörő szirtjei közé vezetheti, 95. l. hogy e' hont, és nemzetet, melyet Isten fenntartott annyi viszonyosság között, nem elv, nem irány, hanem egyedül elhibázott modor fogja meggyilkolni — én, mondom, nem hiszem mind ezt; 's ha más nem említek is, az, hogy annyi századok alatt stylus curialisunk' szavainál a' nemzet örök álomba nem szenderült, talán elég bizonyosság, hogy stylusra nézve sokat elbirunk. — De miután a' tisztelt Gróf épen e' taticára 's modorra szoritja észrevételeit, miután minden a' Hirlap ellen felhozott vádakot erre épít, legyen elfogadva e' szűk mezeje a' vitásnak is; 's nézzük, mik ezen olly veszélyes taticának és modornak hibái 's tökéletlenségi; nézzük, mi által válik e' lap, melynek elvei 's irányzata olly jók, hogy a' Kelet' Népe' szerzője azokat magáéinak valja, még is olly szörnnyeteggé, mely e' nemzetet porba döntendi.

Nézzük először azokat, mik a' taticát illetik. Én ugyan, bár mi erős szavakban kelt is ki a' tisztelt Gróf 96. l. azon szerencsétlenek ellen, kik a' taticának általános szükségét elismérni nem akarják, sőt ezen véleményeket hiu ön túlbecsülésökben hirdetni is merészelik, önkényt megvallom: hogy sok, igen sok esetben az ügyes taticának használatát feleslegesnek, sőt károsnak tartom; hogy sok dologban — s' mind azok mellyeknek eldöntésére egy népnek köz munkássága szükséges, nézetem szerint ezekhez tartoznak, — csak az egyenes út vezethet célhoz; hogy népet akarhatja 's nézetei ellen fortélyok által vezérelni még a' jóhoz sem lehet; 's hogy végre, minden ügyesség 's finom tapintat, mellyel országosember tetteit elintézi, nem pótolhatják ki azon bizodalmat, mellyel a' nép némelly mindig egyenes úton járt férfinak lépteit követi. A' tisztelt gróf által állításának bebizonyítására felhozott példák e' nézetemet ugyan meg nem változtaták. — A' nagy császárban én nem a' taticának diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden tatica 's ügyesség mellett az, minek alapja nem jó, miként vezet-het Austerlitz, Jena, Borodino' 's annyi nyert esata 's győzelem, 's a' taticának minden csudái végre Waterloohoz, és Sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyel nép vesztének okát, nem a' tatica', hanem inkább egység', 's azon bizodalom' hiányában keresem, melly nélkül semmi valóban nagyot véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldogtalan nép talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több ügyességet, mint férfias egyenességet vón észre tetteikben, — de ez csak személyes nézetem. 'S ha bár a' tisztelt Gróf 41. l. utolsó országgyűlésünk' végszakáról szólva, midőn ezen ránk nézve olly fontos pillanatokat Párisnak a' szövetségesek által legelső bevételeivel öszve hasonlítván, e' két olly nagy következtetésű történetet azon pillanatok közé számítja, mikor a' földi dolgok úgy annyira bonyolódnak egybe,

miképp emberek befolyása nem nyom sokat többé, és az Istenek közvetlen beleavatkozása veszi kezdetét legott (azaz: a' tacticának hatalma megszűnik) e' nézetemben még inkább megerősített; 's ha bár a' tacticának hasznait, sőt szükségét némi esetekben, mint például, parlamentáris vitákban elősmérve is, által nem láthatom: hirlap, — melly természet szerint eszköz 's pedig a' lehatalmasabbak' egyike, de nem vezető; melly politicus felekezetnek irányát képviseli, de nem adja, — miként ragaszkodhatnék mindig a' leghelyesebb tacticához, ha az vele, a' párt' vezérei által nem közöltetik; — nem akarok e' kérdés' további vitatásába belé ereszkedni, 's csak arra szorítom figyelmemet: mik tehát azon pontok, mellyekben a' Keleti Nép' tisztelt szerzője a' Pesti Hirlap által követett tacticát hibásnak, 's hazánk' jövőjére nézve veszélyesnek véli. —

Mennyire a' tisztelt Grófnak nézeteit felfoghatám, az általa legjobbnak tartott tactiva e' két fő elven alapúl: —

1-ör Hogy azon kettős czélunk' elérésére, azaz: alkotmányunk' 's nemzetiségünk' megőrzésére 's erősítésére, a' jelen pillanatban szükséges: hogy a' magyarság egyedül védő, az alkotmány viszont haladó szellemben működjék. 72. l.

2-ör Hogy fáradozásainkból sikert reménylenünk csak akkor lehet, ha kívánatainkban soha helyzetünkről meg nem feledkezünk, 's nem más nemzetek' példája, hanem ön szükségjeink szerint rendezzük el a' teendők' sorát, őrizkedve leginkább minden divergentiáktól, mellyek nemzeti erőnket szétosztva semmisítik.

Véleményem szerint e' két elv olly helyes 's talpra esett, hogy alig van valami, mi ellenök bár ki által felhozathatnék. — Az elsőre nézve, — ki a' hazánk' némelly részeiben a' magyarosodás mellett mutatott túlbuzgóságnak következtetését látá, melly eddigelé csak egy magyarság elleni sláv reactió vala, az kételkedni nem fog, hogy azon erőszakos út, melly honi nyelvünk' terjesztésére némellyektől követtetett, nem célirányos; 's hogy gúny, vagy kényszerítés soha köztünk, 's idegen ajkú hontársaink között egység' kötelékei nem lehetnek. Csak mi szabadságon alapúl, az állhat erősen; 's ha van mód, melly e' hon' külön vált gyermekeit valaha egy nagy egészszé egyesítheti, 's ha van valami, mi erre legalább reménységet nyújt, 's azért minden honfinak figyelmét, 's legőszintebb előmozdítást érdemel, az, mit a' tisztelt Gróf ajánl, bizonyosan a' legjobb, a' legzeleszerűbb eszköz. — A' másodiknak czélszerűsége magában világos; a' kérdés csak az: vajjon ezen elvek sértettek-e a' Pesti Hirlap által, 's miben, 's miképen sértettek általa? — 's e' részben, megvallom, nézetem a' Kelet' Népe' szerzőjének nézetétől ismét nagyon különbözik.

Mert, vajjon, az elsőre nézve, ha a' Pesti Hirlap' eddigelé megjelent vezérczikkein végig megyünk, nem kell-e megvallanunk, hogy mind azon hirlapok között, mellyek a' magyarosodás' ügyében felszólaltak, nincsen talán egy, melly lelkesedésében több mérséklettel, 's nemmagyar ajkú hontársaink iránt több tisztelettel szólna, mint épen e' lap. — Ha

a' szerkesztő mélyen érezve mind azon károkat 's veszélyeket, mellyek hazánk' lakóinak annyira különböző nemzetiségeiből jelenünket, 's jövőnk' reményeit elborítják; ha meggyőződve, hogy minden erő csak egyességből származhatik, 's hogy minden egyéb mit honunkért tehetünk, való sikert nem szülhet, míg lakói a' magas Karpatoktól a' Vaskapuig egy nagy nemzetnek nem érzendik magokat, — e' fontos tárgyhoz sokszor vissza tér; ha mindent, mi ez ügy' előmozdítására bár hol, 's ki által tétetett, magasztaló szavakkal kiemel, mindent mi ellene történt, szomorúan, sőt roszalva előad. — valjon ki veheti ezt rossz néven neki, főkép miután senki sem mondhatja, hogy e' roszalásban gúny, vagy ellenséges indulat mutatkoznék, 's miután azt talán csak még sem állíthatja senki, hogy, ha alkotmányunk' rongyos fedele alatt csak 80 ezer kiváltságos család áll, 's a' magyarsághoz csábitandó kinn a' szabad ég alatt ázik, bizonyosan nem a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének akarata az, melly őt szabad ég alatt tartja; — 's miután senki nem kételkedhetik, hogy, ha Gróf Széchenyi István' nemes kívánata végre teljesül, 's az idők eljövendének: hol Hunnia határai között a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire terjesztetik, úgy hogy a' legkisebb se legyen abból kizárva, de arra is, bár milly csekély részben 's milly lépesőkön, még is elhasson végre jóltevő melege. 76. l. — bizonyára a' Pesti Hirlap fog annak örvendezni leginkább. E' részben tehát a' Pesti Hirlap ellen panasz nem lehet; 's egész kívánatom csak oda központosúlhat, hogy a' tisztelt Grófnak ez üdvös tanácsát, ez ország' minden hirlapjai 's túlbuzgó egyedei figyelembe venni el ne mulasztssák; nemmagyar hontársaink pedig e' nemes, a' magyarosodásnak egyik legbuzgóbb vezetője által tett kinyilatkozásban, egy új bizonyítványát lássák azon testvéri érzeteknek, mellyekkel mi magyarok irántok viseltetünk, 's mellyek, bár mit tegyenek is nemzeti-ségünk' fondorkodó ellenei, végre alkotmányi — 's nemzetileg ki fogják vini egyességünket. —

Annnyival többek 's nagyobbak a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének a' Pesti Hirlap ellen a' második, azaz: a' divergentiák', 's nem korszerű javaslatok' tekintetéből felhozott panaszai. — Ezek szerint a' Pesti Hirlap' szerkesztője

a) Napról napra új indítványokat téve, úgy is eléggé csekély nemzeti erőnek szétiribolja.

b) Javaslatai által, mellyek inkább a' külföld' vak utánzásának, mint nemzeti állásunk' és szükségseink' józan felfogásának eredményei, olly útra vezet a' magyart, mellyen czélt érnie nem lehet, sőt mellyen haladva, minden munka 's fáradság csak oda vezethet, hogy mint ha piramis csúcsra állíttatnék, még azon kevés is, mi még fenn áll, porba dőlend. —

Minekelőtte e' vádak' részleteibe belé ereszkedném 's egyenesen arról szólnék, mennyiben illethetik azok a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, legyen szabad előleg azon kérdést felállítanom: Valjon a' tisztelt Gróf által haladásunkban megkívánt szoros logikai egymásután, jelen helyze-

tünkben, 's viszonyaink között lehetséges-e? — másodsor: vajjon reménylhető-e, hogy e' rendszeres reform (mert minden lehető divergentiák elmellőzése rendszernél mi volna egyéb) mellyet eddig törvényhozó tesztünk maga sem vala képes létre hozni, történhetik-e, bár milly észszel 's tudományyal szerkesztett hirlap által? — Nézetem szerint mind e' két kérdésre csak tagadólag felelhetek.

Nem szándékom hosszasan e' tárgyról szólanom; de ha századunkban, hol a' Spanyol félszigettől Scandinaviáig Europa' majd nem minden nemzete alkotmányi javításokon átment, vagy bennök még vajudik, mind e' tapasztalásokat öszveszámítjuk; ha tekintve egy részről azon nemzeteket, hol a' reform, mint Frankhonban, forradalom által a' legszorosabb logica' kívánatai szerint eszközöltetett, 's azokat, hol, mint Angliában, a' reform egy hosszú százados munka, mellynek rendszerét csak szükség és lehetőség határozzák, — ott olly kevés, itt annyi áldó következeseit látjuk e' haladásnak, vajjon almodhatunk-e még rendszeres reformokról? vajjon, ha hazánk' kifejlődési korszakára visszaemlekezünk, mind azon hasztalan munkára 's fáradságra, melly 91-től 25-ig e' hon' rendszeres reformjára ferdittatott, 's miként haladunk épen csak mióta a' systemával felhagyánk, és Gróf Széchenyi' intő szavára, a' helyett, hogy a' teendők' rendszere felett vitatkoznánk, valamit teszünk, — nem győzdünk-e meg: hogy a' reformnak ezen neme főkép nálunk lehetetlen, 's hogy, miként mind azon jó, mi eddig történt, 's minek létesítésében talán senkinek több 's dicsőbb része nem vala, mint épen a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének, valóban nem a' szoros logikai egymásután szerint eszközöltetett; 's hogy, miként tudós társaság támadt a' nélkül, hogy egy jó elemi iskola léteznék — lánczhíd épül a' nélkül, hogy útjaink volnának: úgy ezentúl, csak akkor haladhatunk, ha nem arra, jobb vagy bal lábbal lépünk-e elé, hanem inkább arra: hogy ne vesztegeljünk, fordítjuk fő gondunkat. — Hogy e' részletes, javítások épen mert előkészítve, vagy a' megmaradt régiekkal egyhangzásban nincsenek, néha káros következeseket szülhetnek; hogy azon hosszú stadium, melly alatt egy nemzet' alkotmányi átalakulása illy módon történik, sok egyes bajokkal jár, az nem szenved kétséget. De a' törvény' egyetlen erős alapja a' nép' jellemében 's szokásaiban fekszik, 's míg ezeket rögtön megváltoztatni nem lehet, addig rendszeres reformról ne szóljon senki. — Törvényhozóban nagyobb hiba nincs, mint ha korát meghaladva utópiákról álmodozik.

De, vajjon, ha — dato sed non concessio — volna valaki olly annyira a' természettől adományokkal felruházott, olly mindent tudó, tapasztalt, olly mindenható köz bizodalom által, ki nemzeti újjászületésünkben szoros logikai törvények szerint ki tudná jelelni a' teendők' sorát; ha volna, ki minden perczen ösmérve viszonyaink' legkisebb részleteit, apodicticus bizonyossággal maga fel tudná fogni szükségünket, elébe szabva minden egyesnek kötelesegeit, intve egyet mit szóljon, a' másikat mit tegyen, a' harmadikat, hogy hallgasson el; mindenkit hová fordítsa figyelmét, örködve mindenek felett, hogy soha senki tervet képzelni, vagy létesíteni

ne merészellen, mely a' nagy nemtő' logikai felfogása szerint helyén nincs; ha, mondom, volna illy halandó, ki nézeteiben soha nem csalódnék, 's mi több, kinek isteni csalhatatlanságán senki kételkedni sem merészelné; — valjon egy hirlap' szerkesztője lehet-e az? egy hirlap' szerkesztője, ki függve levelezőitől 's a' közönségtől, függve a' könyv-vizsgálattól, számtalan kicsi 's nagy tekintetektől, annyi 's olly nehéz akadályokkal küszködik; ki, ha lapjának szint adni nem tudott, közönöség, — ha elhatározott színnel lép fel, ellenek által veszélyeztetik; ki helyzete által a' pártok' harczi közé vetve, a' jelennel küszködik, mint a' fáklya, mely éji útunkon vezet, csak mellékesen veti világát távolabbra, — valjon, kérdem, ki várhatná, ki remélheti ezt?

De ki szolt systemáról, — így szólal fel itt a' Kelet' Népe' tisztelt írója talán — ki lépett fel nálamnál kiméletlenebbül mind azok ellen, kik mindig a' rend felett vitatkozva, végre semmit sem tesznek; 's valjon hogy lépnék most soraik közé? — Ezen esetben, engedelmet azon időért, melyet a' tisztelt Gróftól, 's egyéb olvasóimtól az elébb mondottak által elraboltam, 's védelmemül azon egy megjegyzést, hogy, mihelyt minden divergentia valóban olly veszélyes, mint azt a' tisztelt Gróf hirdeti, mihelyt egynéhány, idő előtt, 's a' logikai egymásutánon kívül tett indítvány azon hajszált, mellyen nemzeti létünk függ, ketté szakaszthatják, nézetem szerint szükségkép systemához kell folyamodnunk. — De hagyján, én nem akarok szavak felett vitatkozni; tegyik fel, hogy a' Pesti Hirlapnak nem egy általános rendszer' felállításának hiánya tulajdonított hibaül, — miben fekszik hát vétke? kétségen kívül magokban az egymástól divergáló ajánlatokban, mellyek a' jelen pillanatban 's viszonyaink között, olly céliránytalanok 's veszélyesek, hogy nemzeti és alkotmányos létünk vég napját fogják elkerülhetetlenül, és szaporábban mint gondolnók, idézni elő. 190 l. A' vád nagy 's fontos; nézzük alapjait. —

Azon divergáló ajánlatok, mellyek a' Pesti Hirlapnak a' tisztelt Gróf által leginkább vétkül tulajdonittatnak, mennyire azokat különösen kijejele, e' következők.

Mátyás' szobra körül tett fáradozásai.

Tömlőczeink' javítása iránti felszólalásai.

A' kisededovó-intézetek.

'S a' hasznos esmérteket terjesztő társaság' pártolása.

Nézzük ezen ajánlatokat egyenként. —

Az elsőre nézve, ha emlékezetem nem csal, soha a' Pesti Hirlap, — vezércikkeiben legalább — e' vállalat mellett fel nem szólalt; nem szükség tehát, hogy e' részben hosszú legyek. — Én e' tervnek pártolóihoz soha sem tartoztam; számtalan szükségjeink, mellyeknek pótlására erőnk nem elégséges, szegénységünk, 's hadd mondjam ki nyíltan — művészünk' tehetségei — nem engedik, hogy nemzetünk azon hálát, mellyel legnagyobb királyának tartozik, méltán leróhassa; 's én nem kívánom, hogy azon szent emlék, mellyet igazságos Mátyásáról szívében hord a' magyar, egy törpe hozzá nem illó szoborban testesüljön; — de miután

100,000 forintnak czeliránytalan kiadása minden esetre kár ugyan, de komolyan véve, senki által olyannak nem nevezhető, melly nemzetünket sirba döntheti, 's miután azon érzemény, melly némellyeket e' vállalat' pártolására bírt, minden esetre nemes 's tiszta vala: ha végre a' szobor felemeltetnék is, a' haza talán sem kárt, sem ségyent nem vallana általa, 's maga nagy Mátyásunk, lenézve kis emlékére, a' tökéletlen mű felett talán megbocsátana azoknak, kik azt sár 's por között emelték, 's azon gondolattal vigasztalná magát, hogy királynak szebb emléke nem lehet, mint négy nehéz század után nem felejtetni népe által. — De, mint mondtam, emlékezetem szerint a' Pesti Hirlap e' vállalatnak pártolásában soha sem buzgólkodott; — legyen ez elég. —

Azon három ajánlat, mellyet a' tisztelt Gróf ez után említ, mind olyan, mellynek pártolásában csekély tehetségeim szerint részt vevék én is; mellyeknek elősegítésében, mennyire tőlem kitelt, fáradtam eddig, 's fáradni fogok mig erőm engedi; mellyeknek felelősége, — ha azoknak mostan megpendítéséből a' hazára csak ugyan annyi kár háramlanék, mint az, a' Kelet' Népe' szerzője által jósoltatik, engem úgy illet, mint a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, 's a' tisztelt Gróf nem veendi roszt neven, ha elve szerint tisztelet 's becsület de igazság is e' részben nyíltan, s' őszintén kimondom meggyőződésemet. —

Ha azon javításoknak hosszú során végig megyünk, mellyek újabb időkben, az országslási dolgok körül történtek: nincs talán egy, melly, mi elvét illeti, több 's melegebb pártolást talált volna, mind Anglia' 's leginkább Amerika' a' tömlöczök' czelirányosb elrendezése iránt tett intézkedései. Kinek Isten szívet adott' melly embertársának szenvedéseinel dobogni tud, ki érezve emberi méltóságát, nyugottan nem nézheti, ha az hasonlójában sértetett, ki vallásának szent értelmét felfogá, 's nem csak ajkain, de keblében hordja azon egyetlen, 's mindent magában záró parancsot: „szeresd felebarátodat,“ az, látva az állapotot, mellyben egy fél század előtt Europa' minden tömlöczei léteztek, nem maradhatta nyugottan. — Százan, ezeren érezék, nem mint a' Gróf úr mondja: hogy csak a' nemesis büntesse a' halandót, 's ember emberen kirekesztőleg csak javítson; de érezék, hogy a' büntetés csak akkor érdemli e' nevet, ha minden szigorúsága mellett igazságos marad; hogy a' vétkes' büntetése a' társaság' kötelességei közé tartozik, mert a' társaságnak első czelja minden személy' 's birtoknak biztosítása: de hogy mind az, mi e' czél elérésére nem szükséges, mind azon szenvedések, mellyek a' börtön' homályiba rejtve senkit vétkektől el nem rettenenek, kegyetlenség, pedig annyival nagyobb, mennyivel haszontalanabb; hogy a' börtön' falai közé zárt vétkes, ha büntetését kiállta, a' társaságba visszalépend, 's hogy őt romlásnak kitenni veszélyes; hogy végre tömlöcz nincs, melly a' még csak vád alatt lévők közül száz ártatlant nem zárna falai közé, 's hogy ezekre nézve a' társaságnak büntetési joga nincsen; százan, 's ezeren, mondom, érzék ezt, 's túl az Atlanticumon 's innen sok emberbarát szentelé a' fogházak' javításának életét, — 's hogy nem siker nélkül, 's nem a' nélkül, hogy nem csak a' rabok, hanem a' tár-

saság is hasznát érzené, azon, mint szavaiból is kiviláglik, a' tisztelt Gróf sem kételkedik. —

Miben fekszik tehát azoknak hibája, kik ezen, mindenütt oly hasznosnak mutatkozott javítást nálunk is honosítani kívánták, kik mint én, ezen ügy mellett felemelték szavokat, s' bár jól tudva, hogy ezt csak az ügy' szentségének köszönhetik, örömmel láták azon pártolást, melyre hazájok' törvényhozása e' tárgyat méltatá; vagy kik, mint a' Pesti Hirlap' szerkesztője, miután ez ügy a' törvényhozás' pártolása alá vétetett, a' köz figyelmet feléje igazíták? — A' javaslat idő előtti, így szól a' tisztelt Gróf; de valjon ha ez áll, nem következik-e ebből: hogy a' jelen állapot idején, van? 's valjon ezt merné-e állítani valaki? — Tekintsünk végig hazánk' tömlöczein, 's valjon ha 10, 20, sőt 50 gonosztévőt, látunk egy egy szobába zárva, a' megrögzött gonosztévőt, 's azt, kit első hibája vezetett e' szerencsétlen helyre, sőt az ártatlant, kit csak vád terhel, mind egyenlő szenvedéseknek, egyenlő anyagi 's erkölcsi megromlásnak kitéve; ha egy megyének tömlöczében a' rabok megfagynak, tiz más törvényhatóság' börtöneiben évenként a' typhus uralkodik, míg más-hol a' rabok' nagyobb része, mint konyhás rab, kényelmes szolgálatban tölti napjait, oly annyira, hogy valóban inkább kézrekerítésének helyétől, mint vétkeiktől függ büntetése, fogjuk-e állítani, hogy ez rendén van; hogy a' javításoknak ideje ezekre nézve még el nem jött; — hogy vétkeznek, ki ezen visszaélések ellen felszólal, 's a' hazát figyelmessé teszi, hogy törvényeinek szent neve alatt kegyetlenségek 's visszaélések üzennek? 's ha egy tömlöczözöttnek sápadt arca vala is az első indító ok, mely őket felszólalásra készíté, 's ha bár a' szegény megvetett szív vala is az, mely az észet e' tárgyról gondolkozni inté, valjon oly roppant-e vétkök? 's mert vannak néhányan, kik a' tárgyhoz nem érve túlzások által némellyeket azon hiedelemhez vezetnek, mintha a' büntető rendszer' javítása, csak a' rabok' kényelmeinek növelésében állna; mert vannak, kik elragadva emberszeretettől, a' kérdésnek csak ezen egy oldalát látják, — valjon ezért érdemli-e a' tárgy megvetésünket? Hogy ott, hol annyi még hátra van, mint hazánkban, kényelmes tömlöczöket építeni bizonyára semmi angolnak, vagy amerikaiak eszébe nem jutna, az teljes igaz; — de hogy angol vagy amerikai, ki megyei tömlöczeinknek néhányait látta, azoknak emberiebb módon elrendezését, — bár miként legyen is beavatva a' nemzeti kifejlődés' taticájába, — idő előttinek tartani nem fogja, az nézetem szerint ép' oly bizonyos; csak erről, egyedül erről van a' kérdés.

A' tisztelt Gróf, mint szavaiból látszik, a' fogház-javítási ügyben csak azon néhánynak túlzó philantropiából eredett fáradozásait látja, kik tömlöcz-javítás alatt, csak a' rabok' anyagi jóllétének nevelését értik; 's ismétlem, ha ezen ügynek más alapja nem volna, mint a' költői ábrándok szülte érzé-
gés, akkor csakugyan nagy részint állna mind az, mit a' tisztelt Gróf e' tárgyban felhoz; de a' dolog, hála az égnek, nem illy gyenge alapon áll. —

Mindenben mi a' tömlöczök' javítására történik, két fő tekintet van előttünk, melyet soha szemünk elől vesztenünk nem szabad. —

Az első: a' polgári társaságnak biztosítása.

A' második: tisztelete azon velünk született jogoknak, mellyeket bármely mélyen sülyedve, az embernek elveszteni nem lehet, 's mellyeket tisztelni, még a' rabban is, a' társaság' fő kötelességei közé tartozik.

Csak ha, 's a' mennyiben a' büntető rendszer e' két tekintettel ellenkezésben nem áll, akkor és annyiban felelhet meg józan kívánatinknak; 's minden, mi vagy egy, vagy más részről e' két fő tekintet' elérésének akadályokat okoz, czéliránytalan. —

A' polgári társaságnak első feladása a' közbátorság; biztosítani polgárinak életét, vagyonát, becsületét, ez hivatása, ez azon magas cél, mellynek elérésére alkottatott, mellynek eltévesztése után fenn állnia nem lehet. — Minden, mi e' cél' elérésére szükséges, a' társaság' első jogai, sőt kötelességei közé tartozik, 's nem lehet ok, nem lehet érzemény, bármely szép 's dicséretes magában, mellynek hódolva e' kötelesség' teljesítésétől magát felmenthetné; 's ez minden büntető jognak alapja. De valamint mind az, mi a' közbátorság' feltartására szükséges, a' társaságnak kötelességei közé tartozik; úgy kérdésen kívül, minden, mi e' cél' elérésére szükségtelen, 's csak a' büntetett egyed' szenvedéseit, 's nem a' társaság' biztosságát növeli, olyan, mire a' köztársaságnak joga nincs, — mire, bár mint erősebbnek, elkövetése hatalmában áll, erkölcsileg joga nem is lehet. Szükség, hogy a' büntetés, büntetés maradjon mindig; szükség, hogy a' gonosztévő, kit erkölcsi érzete az erény' ösvényein meg nem tart, a' haszon fölött, mellyet merényéből vár, a' büntető igazság' sujtó karját lássa, 's remegjen következéseitől; de szükség, 's nem kisebb morális szükség az is, hogy a' büntetés büntetésnél egyéb ne legyen; hogy soha boszú', vagy kegyetlenség' színét ne öltse magára; soha, midőn a' jogszerű többséget védi, az egyedben ne sértse azon emberi méltóságot, mellyet nem a' társaság' adott, 's mellyet eltipornia nem szabad.

Már alkalmazva ezen általános elveket tömlöczeink' jelen állapotjára, kell-e sok szó, hogy czéliránytalanságokról meggyőződjünk? Tekintve a' társaságot: criminalitásaink' naponként nevedő száma, 's a' rabok' egymásközi megromlása, elég hangosan hirdetik, hogy a' mostan létező büntető rendszer a' társaságot nem biztosítja, sőt minden kegyetlensége mellett is visszszatorló erővel nem bír; tekintve a' büntetett egyedeket pedig, ki nem látja, hogy e' büntetés mód olly kegyetlen, — 's ha azon ártatlanokra tekintünk, kik csak mint vádlottak sinlenek tömlöczeinkben — olly igazságtalan, hogy azt feltartani tovább nem is lehet; — 's valljon nem világos-e', hogy törvényhozásunk a' tömlöczök' javítására fordítván figyelmét, nem tulzó érzélségből, hanem épen a' fen érintett tekintetek által vezéreltetett; 's bizonyára meg nem feledkezett azon első kötelességéről, melly e' hon' polgárainak biztosításában áll. — Milly módon fog büntető rendszerünk ollyanná válni, hogy e' kívánatoknak megfeleljen, solitary confinement által (mit a' Pesti Hirlap, legyen itt mellékesen mondva, nem csak hogy nem pártol, de ellenez) vagy az auburni rendszer' útján, vagy talán más, bár nem olly tökéletes de hazánk' viszonyaihoz inkább alkalmazott módon, —

én nem tudom; de hogy az egynek igen rosztévő de a' soknak igen jótévő huszon öt' helyébe más büntetés fog lépni elvégre, 's hogy ez által, ha bár az holnap történnék is, azon hajszál, mellyen egész nemzeti létünk függ, ketté szakadni nem fog, az erős meggyőződés, 's pedig olly annyira az, hogy mig erőm tart, mindent, mit ezen ügy' elősegítésére tehetek, tenni, kötelességemnek ösmerem; mert tisztán érzem: hogy azon nép, melly már megizelte az arany szabadságnak lelkét emelő kéjét, mellyben felébredt az emberi méltóság érzete, 's melly már sejdíteni kezdé, mi nemzeti nagyság, mi nemzeti üdv, (202) nem tűrheti, hogy hazájának szent határai között az emberi méltóság bár kiben is sértessék. —

Ennyit a' fogház-javításra nézve; — menjünk tovább. — Az eddig felhozottakon kívül a' Pesti Hirlap' hibás tacticájának bizonyítására, a' Kelet' Népe' tisztelt szerzője még két tárgyat említ, mellynek pártolása leginkább hibául tulajdonittatik a' szerkesztőnek; az egyik: a' kisdedóvó intézetek; a' másik: a' tervezett hasznos ösméreteket terjesztő társaság. — Kezdetek ezek, mint a' tisztelt gróf azt 201. l. ön 's mások' megnyugtatására mondja, — valamint nem tagadhatni azt is: hogy nagy sikerük eddigelé nem volt, hála az égnek; 's ekkép felette kicsinyeségesnek látszhatik, illy féle kis erőlködések végett sok lármát ütnie, és a' tág keblűeket magok alkotta mennyországokból illy szűkkeblűleg kizavarnia; de ábrándozás ragadósabb mint mirigy, képzelet szárnya kimondhatlan sebes, és egy szikra tűz, mellyet sok észre sem vesz, csak hamar, hamielőtt erőre kap nem fojtatik el, mindent lángba borít, 's ezek azon okok, mellyek a' tisztelt Grótot a' tárgyak' látszó parányisága mellett is felszólításra készítik. — 'S ha meggondoljuk, hogy a' tisztelt grófnak ön nézete szerint 200. l. — mind ezek nem egyebek, mint a' számolni, 's ekkép kormányozni nem tudó, magát mindig ámitó, 's másokat örökleg csábitó érzelmeknek kisdedei vagy néhányaknak, — mit azonban a' gróf soha nem hihet — a' nélkül hogy a' sokak azt észre vennék, szép köntösbe és szép szavakba burkolt ármányterve, mikép a' hazai pyramis alap nélkül szántszándékkal felforditva rakassék, és ennél fogva nem csak azon magasságot el ne érhesse soha, melly után annyi hű kebel szomjadoz, de még azon kicsi is hegyünkbe düljön, mi a' régi elég alacsony építményből felmaradt; minekutána tehát e' kettő közt nincs közép 201. l. — 's ha segítség nem nyujtatik, 's gát nem vettetik rögtön, még mikor idő van; vagy a' mindennap növekedő álmjárás, vagy a' netalán valahol lappangó Machiavelli okvetlen lángba boritná, vagy örök gyászba sülyesztetné a' hazát, valóban nem is csodálkozhatik senki azon lelkesedé-

sen, mellyel a' tisztelt férfiú ezen annyira veszélyes javallatok ellen felszólal; — de miután e' tárgyak a' Pesti Hirlap által épen olly kevésbé indítványoztattak, mint az elébb említett fogházjavítási terv, mellyre nézve a' szerkesztő csak többségnek az országtörvény által kimondott nézetét pártolá; 's miután ennél fogva, miként a' dolognak érdeme, úgy kétségen kívül azon vádak sem illethetik őt kizárólag: természetesen fogja találni a' Gróf, ha nehéz, 's szavának méltó tekintete által olly fontos vádai ellen felszólalok én is, 's bár mi csekély legyen, fájdalom, azon érdem, — mellyel e' vállalatok' elésegítéséhez járulhattam, legalább nyilván megvalloim azon sympathiát, mellyel ez ügyek iránt viseltetem; legalább tartalék nélkül, bár mennyire érzem is a' tisztelt Gróf ellenében csekélységemet, kimondom azon meggyőződésemet: hogy az említett vállalatokat nem csak idő előttieknek, 's nemzeti sakkjátékunkban minden számolás nélküli vonásoknak nem tartom, hanem épen, ellenkezőképén ollyanoknak, mellyek helyén 's rendén valóának, 's mellyeket én, bár mennyi sár 's por legyen piaczaikon, bár mennyi homok 's mocsár hazánk' határai között, — mennyire honunk' diagnosisát legalább csekély tehetségemmel felfoghatám, — mind addig azoknak tartandok: míg valaki által arról meg nem győződtetem, hogy minden okszerinti haladásnak alapköve nem a' nevelés, 's hogy politicus jogoknak azokra kiterjesztése, kiknek neveléséről nem gondoskodunk, valahol üdvös következtéseket szülhetne; minek megmutatása, míg kétszer kettő négy marad, míg a' tegnap nem esik a' ma, és a' ma a' holnap után, míg végre a' szülő nem lesz fiatalabb a' szülőtnél, 197. l. hasonlóképen nem igen sikerülhet. — Mind a' kisededőv intézetek, mind a' hasznos ösmereteket terjesztő társaság' működései nem egyebek részleteknél, mellyek egy általános nemzeti nevelésnek részint segédeszközei, részint, mennyire a' közönséget annak szükségére figyelmeztetik, előkészítői; mielőtt tehát ezen tárgyról különösen szólnék, 's a' Kelet Népe' szerzőjének ellenök felhozott okait fejtegetném, szükséges a' nevelésről általánosan, szükséges leginkább a' mélyen tisztelt szerzőnek iránta kimondott nézeteiről szolanom. —

A' nevelés' általános haszna, sőt különösen olly nemzetnél, melly szabadság után vágyódik, — szüksége, egyike azon eszméknek, mellyekről a' közvélemény rég kimondá ítéletét; az absolut porosz kormány, 's Amerika' szabad szövetsége egyenlőn vélekednek felőle, 's minden, mi mellette felhozatik, szinte közmondássá vált; — nem szándékom tehát olvasóimat e' rég elösmert igazságnak megmutatásával fárasztanom, — maga a' tisztelt Gróf, ha mind az, mit hazánk' anyagi 's szellemi kifejlődésének előmozdítására, mind az, mit hasznos ösmeretek' terjesztésére tett, nem biztositanának is e' kérdés felőli nézeteiről, előttünk fekvő munkájában olly határozottan kimondja meggyőződését, olly nyíltan a'

nevelés' pártolójának vallja magát, hogy a' discussiót ezen térre vinni, nézetem szerint, haszontalan szóvitánál egyéb nem volna. — Gróf Széchenyi István, kinél e' hon' határai között senki a' haladás' elősegítésére többet nem tett, ki nemzetünk' emelkedésének szentelé életét, 's most újra kimondá azon fenséges nézetet, hogy csak alkotmányunk' terjesztése által emelkedhetik nemzetünk, — a' nevelés' ellensége nem lehet; őt annak hinni bántás volna 's alávaló vád, melyre egész élete megfelel. — A' kérdés csak a' nevelés korszzerűsége körül forog, a' körül: vajjon a' Grófnak azon nézete, hogy a' nevelés' tárgya a' most teendő k körül nem a' legelső vonás; 369. l. helyes-e vagy nem; csak erre fogom szorítani észrevételeimet. —

A' tisztelt grófot a' fenn említett tételnek felállítására két ok birta; az első, mert nézete szerint nemzetünk, politicai kifejlődésére nézve — noha e' részben már sok történet — alantabb fokon áll, mint hogy neveléséről még most gondoskodni veszély nélkül lehetne; a' másik, előtte ennél még fontosabb: meretezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól 369. l. — Már nézzük ezen okokat egyenként. —

Ez okok' elsőjének fontossága egészen e' két kérdés' megfejtésétől függ: Először, olly nemzetnél, melly alkotmányilag és nevelésére nézve aljas fokon áll, mi veszélyesebb: az-e ha alkotmányos jogai terjesztetnek ki, mielőtt nevelve volna; vagy ellenkezőleg, ha neveléséről gondoskodunk, mielőtt alkotmányos jogait kiterjesztettük? A' második: vajjon ha egyes különös esetekben csakugyan e' két lehetőségnek utolsója mutatkoznék veszélyesebbnek, hazánknak jelen állása olyan-e mellyben ez történhetik? —

E' kérdések' elsőjére a' tisztelt Gróf ekkép adja feleletét 366. l. — valamint nem tartom jó logicának — pedig csak ez visz síma úton észélhoz — ha valaki növendékét illetőleg azt mondaná, csak nőjön, csak erősödjék, csak vastagúljon előbb, majd megtágítjuk köntöseit az után; de azt tartom jó logicának, ha valaki, úgy is tudván, hogy nőni fog a' növendék teste, már előle gesen tágíttatja ruháit, mikép nem csak semmi ne hátráltassa növéstét, sőt ezt mozgás, gyakorlás 's egyáltalában gymnastica által még nevelni is lehessen, és a' nélkül hogy szétszakadjon a' köntös; úgy azt sem tartom józan logicának — ha t. i. egy tökéletes forradalmon nem akarjuk áthajtani a' nemzetet, hanem ingadozás nélkül kívánunk nagy nemzetté emelkedni — ha a' nevelés által még mesterségesen is tágíttatik a' már magától is mindegyre növekedő nemzeti test, mielőtt eléggé tág köntöse, azaz: elég tág politicai léte volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül úgy szólván belé is lehetne nevelni. Ez a' tisztelt Grófnak nézete. — Már ha nem említek is semmit mind abból, mit ezen hasonlatosság ellen

felhozhatnék; — ha nem említem is, hogy az emberi egyednek kifejlődése majd nem egészen benső természetének, — nemzetek' kifejlődése sokszor legnagyobb részt, külső viszonyok' következtetése, hogy amaz mindig lassan, előre látható phásisokban, 's minden tagjaiban aránylag, ez sokszor rögtön, 's váratlanul, 's néha csak egyes részekben történik, 's hogy e' szerint ott, közönséges esetekben legalább, mielőtt előre készíthetni, míg itt majdnem mindig a' történetek által meglepetünk: — de fogadjuk el a' tisztelt Grófnak hasonlítását, melly nézetem szerint csak akkor állna tökéletesen, ha, — miután a' nemzeti nevelés a' gyermek' növelésével, alkotmánya' köntösével hasonlítottatott öszve, 's mondatott, hogy a' nevelésről mind addig gondoskodni nem kell, míg az alkotmányos ruha nem tágtított; — az mondatnék: hogy míg a' gyermeknek tag köntös nem adatott, növése 's erősödése jó logica szerint valóságos szerencsétlenség; de, mondom, fogadjuk el e' hasonlítást úgy mint áll, 's valjon, kérdem: hol van azon ember, ki növendékének, csak hogy ne hátráltassa növést, 's hogy köntöseit szét ne szakadjanak, a' szükségesnél tágabb ruhákat csináltatna? Mintha a' felette bő köntös nem gátolná mozgásainak szabadságát ép' úgy, mint a' felette szűk, 's mintha pongyola redői nem hozhatnák botlásokra, sőt megbukásra az ügyetlen gyermeket; — 's nem áll-e ez legalább tetteleg nemzetekre nézve is? hol van a' törvényhozó, ki népének valaha politikai jogokat adott volna csak azért, hogy később nevelésök veszély nélkülivé válják? hol van nemzet, melly politikai szabadságot kívánva, nem arra hivatkozott volna, hogy reá megérett? 's hol zsarnok, ki azt eltagadná a' nélkül: hogy épen a' nép' éretlenségére hivatkoznék, 's nagy zajjal hirdetné, hogy alattvalói még a' mívelődés alantabb fokán állanak, mint sem hogy nekik politikai jogok veszély nélkül adathatnának? Tudomásom szerint a' nevelés eddig általánosan politikai jogok' gyakorlására sine qua non feltételnek tekintett, 's talán soha az ellenkező, t. i. hogy csak bizonyos politikai jogok' gyakorlata által válik a' nép neveltetésre alkalmatossá — még nem állítottott. Nézzük Europa' mostani nemzeteit egyenként; minden nemzet jelen állapotjának kezdetén egy nagy tény áll előttünk; minden nemzeti egyed elfoglalás által vált azzá, a' külön hazákat kard választá el egymástól, — az első állapot tehát mindenütt erőszakos, az első viszony, mellyben a' nép' egyedei egymáshoz állanak, az: melly a' győző 's győzött között míveletlen korban létezhet, korlátlan hatalom, 's határtalan elnyomatás. De ha a' történetet tovább követjük, 's ha mint hosszú éj után a' szürkület' első nyomát láthatárunkon, úgy az egy ideig nyom nélkül eltűnt szabadságnak első sugarait látjuk ismét a' népek felett, valjon nem ott tűnik-e fel az mindig szemeink előtt, hol aránylag a' legtöbb mívelődés vala? mindig mint szükséges következtetése e' mívelődésnek, aránylag növe, miként az nőtt, a' civilisatio' egyes központjairól mindig többekre 's többekre terjedve, míg végre a' felvilágosodással együtt az egész nemzetet átfogá; — elebb egyes városok, utóbb többek, végre a' népnek egy osztálya, 's így mindig tovább, de mindig — hol tudniillik forradalom nem vala — a' mívelődéssel aránylag; úgy hogy

még napjainkban is minden választási censusnak aligha találtathatnék más védő oka annál: hogy azon polgároknak, kiknél szegénységök miatt nevelést föl nem tehetni, political jogokat adni veszélyes.

Valjon nem foly-e mind ez a 'dolog' természetéből? — Az emberiségnek természetből adott tulajdona haladás; — minden nép nagyobb vagy kisebb mértékben megfelel e' törvénynek, 's alkotmányaik, mellyek csakugyan köntösöknél nem egyebek, szükségkép követik e' változásokat, mik a' nemzetek' benső lényegében e' haladás által történtek. — — Sokszor e' változások szinte észrevehetlenek: az alkotmány' formái ugyan azok maradtak 's ha csak a' dolgok' nevét tekintjük, nincs semmi új, mit bennök látnánk; — de ha a' dolgok' mélyébe tekintünk, kétség kívül látni fogjuk, hogy a' régi név mindenütt új eszméket rejt magában, 's hogy a' királyi hatalomtól le azon viszonyig, mellyben az utolsó munkás az országhoz áll, nincs egy socialis fokozat, mellynek állapotja nem változott volna, melly eldődeihez képest nem épen olly különböző állást foglalna el, mint a' hogy tőlök mivelődésére nézve különbözik. — Nézzünk akármeddig abszolút kormányt napjainkban, 's hasonlitsuk össze azzal, mi 100. vagy csak 50. esztendő előtt annak neveztetett; tekintsük az angol népnek állapotját utolsó dynastiai forradalmától reformjáig, hol az alkotmányi formákra nézve változások alig történtek, 's látni fogjuk: alkotmányilag a' szavaknak értelme hányszor változik! A' nemzeti erkölcsök azok, mik minden törvényt magyaráznak; 's a' kimivelt nemzet csak úgy tűrheti el hajdanának alkotmányos formáit, ha végrehajtások által nem sértetnek érzeményei. —

De végre eljő a' pillanat, hol e' csendes észrevehetlen változás, melly által az alkotmány kiterjesztetett, a' nemzet' szükségeinek többé meg nem felel; hol — vagy mert a' nemzet tehetségeinek kifejlése által nagyobbra nőtt, vagy mert alkotmányának formái illy belső változásokat inkább gátoltak, — a' nép' erkölcsi szükségei, vagy anyagi szenvedési, szükségessé teszik, hogy a' forma is változzék; — 's valjon illy viszonyokban nem kívánatos-e, hogy inkább erkölcsi, mint anyagi szükség legyen e' változások' alapoka, hogy inkább az értelem' hatalma, — mint anyag erővel küszködjenek az új ügynek pártolói, hogy a' nép, melly jogaiért vív, inkább ügyének igazságában, mint anyagi erejében bizzék; hogy inkább — mi csak mivel nemzeteknél lehető — reform, mint revolútió által víja ki győzelmét? Hogy pedig ez csak akkor történhetik, ha a' nemzet, még mielőtt történetének ezen stadiumához ért, már nevelés által előkészítettetett, azt történet-könyveink első lapjoktól az utolsóig egyenlőn bizonyítják.

Nézzük Poroszont, 's mit látunk? Itt a' népnevelés Európában legmagasabb fokon áll; Skocziát kivéve nincs ország, hol annyi gyermek oskoláztatnék, 's hol a' nevelő intézetekre több gond fordítatik. Porosznon a' nevelésre nézve hihetőkép minden nemzeteknél, 's bizonyára Frankhonnál sokkal magasabban áll; 's még is, ha alkotmányos állását tekintjük, nem mondhatja senki, hogy constitutionalis köntöse olly felette tág 's kényelmes; 's valjon szült-e ez, e' hazára nézve rosz következeseket?

valjon ezen nemzeti sakkjátéknak elhibázott vonása — mert ha az, hogy egy nemzet neveltetik mielőtt political jogai kiterjeszgetnének, hibás vonás, akkor az Poroszthonban csak ugyan megtörtént — forradalmon hajtotta-e át a' nemzetet? vagy mondhatni-e, hogy Poroszthon közelebb állana a' szabadsághoz, ha népe nem neveltetett volna? — Nézzük ellenben közép' s déli Americanak Spanyol respublicáit, itt a' politicalai köntös bizonyára elég tág, s nem panaszkodhatik senki, hogy általa kifejlődésében gátoltatik: a' nevelés ellenben még most is vajmi aljas fokon áll, s állt, mielőtt a' szabadság kivivatott, — s valjon e' rendszeres tactica mellett is, nem látunk-e ott forradalmat forradalom után, s kínokat minőkön mivelte nemzet még soha át nem ment? S nem látjuk-e ugyan ezt egyáltalában mindig s mindenütt? — Németországnak mivelődése alkotmányánál régiebb, s midőn ezen alkotmányok végre szükségessé válnak, a' nemzet forradalom nélkül jut szabadságához; — Spanyolország, melly aránylag annyival miveletlenebb, egy századnegyedig vérzik alkotmányáért; Franciaország 1791-ben a' constituante által alkotmányt nyer, mellynél szabadabb, monarchiai formákkal soha sem létezett, de a' nép nevetlen, s a' constitutionalis köntös' tágitása után tiz évi forradalom, s e' nehéz pálya végén: dictator vár reá; 1830-ban a' népnevelés által felvilágosodottabb, s három nap alatt, s kevés emberi áldozatokkal kivíjja győzelmét, míg a' még neveltebb Anglia reformját — melly belviszonyaira nézve talán nagyobb tény a' francia juliusi zendülésnél — vér s forradalom nélkül. —

Mind ezekből nézetem szerint világos, hogy, ha csak a' történeteket, ezen az emberi nemnek olly drágán vásárlott tapasztalási kincsét tekintet nélkül magunktól vetni nem akarjuk, — azon állapotot, mellyben az alkotmány' kiterjesztése nevelés által megelőztetett, legalább közönségesen és általában veszélyesnek nem nevezhetjük.

Már nézzük most: valjon a' tisztelt Grófnak ezen nézete nem áll-e némelly egyes kivételi esetekben? s hazánk' állapotja nem tartozik-e ezek közé?

Én csak egy állapotot ösmerek, mellyben a' nevelést a' közbátor-ságra nézve veszélyesnek tartom: azt, mellyben a' nemzet' egy része szolgálai lánczok alatt görnyed, s a' másik, melly felette zsarnoki hatalmát űzi, ez állapotot fel akarja tartani. Ott hol nemünk' benn született méltósága elősmerve nincs, hol a' természet' istenadta parancsai lábbal tapodtatnak, s ember embertársában csak alávaló eszközt lát, mellynek vérével önmagának kényelmeket s hatalmat szerezni nem pirúl; — hol a' zsarnokot a' vallás' szent szelleme helyett, csak hideg formák intik Istenére, s az elnyomott visszatekintve multjára, emléket nem talál mint szenvedéseit, s ha jövőjére néz, csak azon egy reményt, hogy az embereknél kegyesebb halál végre leveendi lánczait, s mi annyi nehéz napjainak egyetlen jutalma vala, azt hosszú életének díjául megadandja: a' hosszú végetlen nyugalmat a' hosszú élet után; — hol illy állapot létezik, s fájdalommal legyen mondva, vannak illy helyek Isten' tiszta ege alatt, ott, ott ne szóljon

senki nevelésről. — Ki szolgát akar, az nyomja el emberi természetét, nyomja el a' szívnek nemes gerjedelmeit, az észnek hatalmát, mindent, mit Isten kebleinkbe nagyot 's fenségést teremtett; azon nap mellyben szolgája először embernek érzé magát, mellyben gyermekeit elaradó szívéhez szorítá, uralkodásának végnapja vala; 's ha a' gyarmatos szolgáinak nevelését ellenzi, ha remegve látja, hogy e' szerencsétlenek vallásunk' fenséges ígéreteiben keresik vigasztalásokat, 's a' buzgó hitszónokot ki őket Istenökre inti, 's ez élet' nehéz bajai között reményleni tanítá, mint lázítót házától elűzi, — tetteiben nincs semmi min bámúlhatnánk; — ki szolgálai munkában gyönyörködik, az nem írtózhatik embertelen esz-közöktől; cselekvésmódja csak következetes. — Elég, ha fekete csordájának anyagi jóllétéről gondoskodott, ha kinzásaiban mértékletesebb vala másoknál, 's néha kegyelemből egy egy szünnapot, vagy egy pár falat kenyérral többet vetett e' szerencsétleneknek; a' vidék kegyes jótévtő úrnak fogja nevezni őt, 's ez elég nyomorult lelkiösméretének; — többet adni balgatagság volna, és szolgálaink lelki tehetségeit kifejteni, gondoskodni arról, hogy emberekké váljanak, iszonyatos vétek; mert hisz' hová lenne akkor a' szolgaság, 's vele annyinak szent tulajdona! — De valjon, kérdem, hazánk illy állapotban van-e? hazánk, hol a' szolgaság' neve rég eltűnt, hol évek óta a' nemzet' minden kitünőbb tehetségei a' nép' helyzetének emelésén dolgoznak; hol a' tisztelt Gróf, ez utolsó munkájában is nyíltan kimondja: hogy csak alkotmányunk' mind inkább kiterjesztése által, csak akkor várhatni szebb napokat, ha ez alkotmánynak eddig oly kevesek által élvezett áldása, a' nép' minden osztályaira árasztandja sugárait; 's hol a' nemzet' nagyobb része — engedelmet önhittségemért, mellyel e' pillanatban mint a' többség' organuma szólok — tapssal fogadta egyik legjelebb fiának épen ezen nyilatkozását, — hazánk, mondom, illy állapotban volna; 's mitől megelni csak a' zsarnoknak kell, 's mi csak ott veszélyes, hol a' szolgaság az emberi természetnek minden nemesebb ösztönét úrban 's szolgában elnyomá, — az veszélyes volna nálunk is? veszélyes főkép most, miután a' nemzet' boldogabb osztályai, megértve magas hivatásokat, lelkesülve egy nagy kötelességérettől, a' népet magokhoz emelik; miután nem arról, kell-e boldogításáért valamit tenni, hanem csak arról, miként lehet tenni legtöbbet 's legcélszerűsáiban, forog a' kérdés; mikor a' népet nem: mint sulyos nyavalyából az életre visszafordulót csak lassanként 's legkényesb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megösméretetni, 199. l. — de mikor az ébredőnek egyszersmind azt mondhatjuk, hogy nehéz napjai megszűntek, hogy a' hosszú nyomor, mellyben mint sulyos nyavalyában annyit szenvedett — elmúlt, hogy mentve van; — valjon most, most volna veszélyes neveltetése?! Neveltetése, melly e' nemes keleti rajt, hosszú tespedésből, hová sülyedett, új életre ébresztendi; melly Istentől nyert magas tehetségeit kifejtve, a' jövő ivadékokat, mert hisz, fájdalom, csak erre terjedhet hatása, — előkészítendi, hogy a' szabadsággal, mellyre hivatott, józanon élni tanuljon! Nem, teljes meggyőződésemből mondom, hazánk' jelen állása nem olyan,

mellyben a' neveléstől félünk lehetne. Ha volt kor, midőn e' nemzet kiváltságos rendei, 's a' nép olly viszonyokban álltak egymás ellenében, hogy ezt mondani lehetett, — a' jelen rég megváltoztatá e' viszonyokat, 's mitől apáink talán félhettek, az ránk nézve csak jöltévő következeseket szülhet. —

De ha ez áll — mint a' mondottakból talán kiviláglik, ha hazánk' helyzetét tekintve meggyőződünk, hogy a' nép-nevelésből veszélyek nem következhetnek már azért sem, mert a' most felnövő ivadék, mellynél egyébre a' nevelés nem hathat, úgy is tágitva fogja találni alkotmányos köntösét; ha tehát a' népnevelés mint minden haladni akaró nemzetnél, úgy nálunk az első legsürgetősb szükségnek mutatkozik; vajlon a' tisztelt gróf által felhozott második ok, melly őt azon állításra bírá, hogy a' népnevelés a' teendők' első sorában nincsen, megváltoztathatja-e nézetünket? —

A' népnevelési tárgynak idővesztés nélküli 's talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól: így szól a' tisztelt szerző munkája' 369-ik lapján; — de vajlon ha ez elég oknak tartatik arra, hogy egy máskép üdvösek, sőt szükségesnek tartott tárgy előmozdításáról lemondjunk, ha olly tárgyról melly a' tisztelt grófnak nézete szerint is „első felfogásra, sőt hosszabb megfontolás után is, nemzeti sakkjátékunk' azon vonásának mutatkozik, mellynek józan logica szerint minden más vonást alá kellene rendelni“, 368. l. — le kellene mondani, csak mert annak elrendelése nem függ egyedül magunktól; — vajlon nem következnek-e ebből szoros logica szerint, hogy mind az, minek talpra esett elrendelésére törvény szükséges, 's mi e' szerint hasonlóképp nem kizárólag magunktól függ, hanem a' királyi helybenhagyás által feltételeztetik, a' teendők' sorában nincsen? Vagy nem hasonló-e az eset? nem kell-e királyi — tőlünk egészen független — megegyezés minden törvényhez? 's mi kell a' népnevelés' józan elrendelésének megkezdesére czélszerű törvényeknél egyéb? vagy talán okunk van előre feltenni, hogy a' kormány a' népnevelés' elrendezése iránt hozandó törvényeknél meg fogja tagadni helybenhagyását? —

De tegyük fel ezt, tegyük fel, hogy a' kormány egy általános nevelési tervnek törvényileg való megállapítását ellenzené — mit feltenni, a' kormánynak utolsó tettei 's azok után, miket a' szomszéd tartományokban látunk, hol a' nép' neveléseért annyi történt 's történik, bizonyára jogunk nincsen, — tegyük fel, hogy: mert a' nép' nevelése nem egyedül tőlünk függ, e' tárgy' tökéletes elrendezésében akadályok fognak gördítettetni élénkbe, vajlon ebből az következik-e, hogy e' tárgyra nézve épen ne tegyünk semmit? hogy, mert czélunkat tökéletesen el nem érhattük, azt mi által hozzá közelíthetünk, ha bár tőlünk függött, elmúlászszuk? 's azon közben mellyben szabadok vagyunk, ne tegyük mind azt, mit tehetségeink szerint e' szent ügy' előmozdítására tehetünk? — Kétségen kívül mind ez tökéletességhez vezetni nem fog; — ha van tárgy, mellyre a' törvényhozó 's végrehajtó hatalom' egész figyelme,

's tartós buzgó köz munkássága szükséges, a' népnevelésnek elrendezése bizonyára azokhoz tartozik; — 's minden, mit e' részben egyesek tehetnek, soha a' nagy czélnak egészen meg nem felelhet; de ha mind az, mit egyesek' fáradozásaitól várhatunk, tökéletlen is: e' fáradozások minden hiányaik mellett egészen hasztalanok-e azért? — a' földes úr, a' tisztviselő, a' hitszónok nem gyakorolhatnak-e most is hasznos befolyást gondjokra bízott oskoláikban? reformált hontársaink' buzgósága nem szült-e már most is üdvös következményeket e' részben? olly kevés pártolásra méltatott kisededővő intézeteink nem tettek-e már sok jót korlátolt hatáskörökben is? valjon egy hasznos ösméreteket terjesztő társaságnak nem lehetnének-e üdvös következései? 's nem remélhető-e, hogy ha a' nép' nevelése iránt e' nemzet minden osztályai való buzgósággal viseltetnének, a' törvényhozás' közbenjárása nélkül, ha nem is tökéletes — legalább a' mostaniakhoz képest — ezerte szebb resultatumokat várhatnánk? — Vagy mert a' nap még fel nem jött, 's a' kis lámpa, mellyet mi egyesek kezünkben tartunk, csak kis körre terjesztheti sугárait, el kell-e oltanunk ezt is, hogy mert az egész láthatáron világosságot nem terjeszthetünk, inkább tökéletes sötétségben maradjunk; mert szívünk' kívánata szerint az egész nemzetet nem nevelhettük, inkább ne neveljünk senkit? — mintha minden ember kinek lelki tehetségeit kimiveltük, kit állathoz hasonló állapotából emberi méltóságának érzésére ébresztünk, a' hazára nézve nem volna valóságos nyereség! —

Ezek nézeteim azon két ok iránt, mellyet a' tisztelt Gróf a' népnevelésnek korszerűsége ellen felhozott: engedje meg, hogy most felhozzam azon okokat is, mellyek engem, és sokakat azok közül kik velem e' részben egyetértenek, a' népnevelésnek sürgetőségéről meggyőzték, 's ez ügy' különös pártolására bírtak. —

1-ör. Nézetünk szerint is: el van döntve, hogy haladnunk kell; azon pompás, jóllehet értelem nélküli szójárás, mi szerint a' dicső magyar alkotmányoknak épületéből egy morzsát sem kellene megrendíteni, ne hogy romba dőljön az egész, megsemmisítetett, 45. l. 's a' nemzet egy új szebb jövőnek küszöbén áll; de miután mint a' tisztelt gróf, úgy mi sem akarjuk, hogy a' magyar azon nemzetek' osztályába jusson, mellyeknek fő tengelye az anyag, 13. l. — meggyőződésünk szerint hogy e' haladás állandó, hogy minden visszalépésektől biztosítva légyen, hogy ne csak törvénykönyveinkben, hanem a' nép' életében mutatkozzék, szükséges: hogy a' nép szellemi tekintetben emeltessék. Kétségen kívül nagy, sőt ellenállhatatlan jó törvényeknek befolyása; 's a' nemzet, melly ilyenek alatt él, ha bár azon pillanatban, mellyben birtokokba jött, még kifejlődésében hátrább maradt lett volna is, ki fog fejlődni institutióinak jótékony befolyása alatt, 's hogy úgy mondjam, felnőni a' törvények' magasságához: de ez út lassú, és sok akadályoktól környékezett; — ha ellenben a' nép' értelmessége nevedett, ha szellemi tekintetben megelőzte törvényhozását, a' törvényes haladás nem fog elmaradni; 's ki a' nemzetet nevelés által olly fokra emelé,

mellyen jó törvények szükséggé váltak, az biztos lehet, hogy a' haladás e' tekintetben elmaradni nem fog. Nevelés tehát meggyőződésünk szerint minden haladásnak első, egyedül biztos alapja; 's azon meggyőződés, hogy haladnunk kell, csak arra int: hogy nevelésről gondoskodjunk.

2-or. Mint a' tisztelt Gróf a' 8-ik lapon mondja: minékünk magyaroknak elemünk nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hírvágy, sem vallásosságból eredő elmékedési szenv, vagy a' szépművészetek köre, vagy a' magasb — és felengző tudományokbani bűvárkodás, — csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl, és érezzük keblünköt isteni tüztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezeknek megmentése körül eped keblünk. 'S ha a' kettő között kellene választanunk, ha alkotmányos szabadságunk vagy nemzetiségünk közül egyet fel kellene áldoznunk, hogy a' másikat megtartsuk: mint a' tisztelt gróf, úgy mi sem kételkednénk, 's nemzetiségünkhöz ragaszkodva lemondanánk mindenről azon erős meggyőződéssel: hogy míg ez megmaradt, a' szabadság örökre veszve nem lehet. — Nemzetiségünk' feltartása, az első, legfőbb tekintet, mellynél magasabbat nem ösmerünk; de ha helyzetünket tekintjük, 's a' világ' történeteit figyelembe vesszük, azon egy kivétel nélküli tapasztalás lép előnkbe: hogy olly kis nép mint a' magyar, körülvéve annyi idegen sőt ellenséges elemektől, nemzetiségét soha meg nem tartá, ha vagy tökéletes miveletlenség által minden külső befolyástól megőrizve nem vala, vagy ha a' miveltség' olly fokára nem lépett, melly által e' befolyásnak ellentállhatott. — E' két lehetőségnek elsője ránk nézve elmúlt; 's ha bár hihetőkép ez vala, mellynek nemzetiségünk' fenállását nagy részint köszönhetjük — mert talán rég nem létezne magyar, ha kaczagányos apáink minden külső mivaltséget megvetéssel nem taszítanak magoktól — köztünk nincs egy, ki a' Krickek vagy Chipevayek' nemzeti önségök után vágyódnék. Nem maradt tehát e' legszentebb kincsünk' fentartására más mód, mint a' második, nem más mint nemzeti miveltségünket olly fokra emelni, mellyen az a' reá nézve legveszélyesebb, azaz: a' sláv nemzetiségnek ellent állhasson, 's ez csak nevelés által eszközölhető. — Hol két nemzetiség érintésbe jön, mindig a' miveltebbé a' győzelem; így tüntek el hajdan a' görög gyarmatokban minden idegen nemzetiségek, a' görög miveltség ellentállhatlan befolyása alatt; így múlt ki a sláv elem, melly Németország-
nak annyi tartományaiiban egykor uralkodó vala, a' miveltebb németek' érintése által, így 's csak így válhat uralkodóvá a' magyar hazája' határai között; — erőszakos törvényeknek ellentállandnak idegen ajkú honntársaink, mivelődésünk' meg fogja hódítani. — vagy legalább őrzeni e' haza' magyar lakóit azon majd nem ellentállhatlan veszélytől, melly nemzetiségöket fenyegetné, ha más 's főkép a' sláv nemzetiség — 's ne felejtjük mennyi történik ennek mivelésére — a' mienket értelmi sulyban felülhaladná. De —

3-or A' magyarnak száma csekély e' hazában; ha honunk' lakóit öszveszámítjuk, mi, kik keletről jött apáink' nyelvén szólunk, alig tesszük az egésznek felét. Ha nemzetiségünkre jövő vár, ha csakugyan a' végzet' könyvében áll, mit én erősen hiszek: hogy a' magyar élni fog, szükséges hogy nemzetiségünk terjedjen, hogy a' hazának most annyi ajkú népeit egy nagy erős lánczként a' szép magyar szó tartsa össze, mellynek hallásán Árpád' nagy országának minden lakója egy érzeményben egyesülhessen. — De, mint a' tisztelt gróf olly helyesen mondá, csak ha alkotmányunk' áldása mindenkire terjesztetik, csak ha jóltevő melege végre elhat a' legkisebbre is, reménylhetjük nemzetiségünk' terjedését; ez pedig csak akkor várható, ha a' nemzet, mint ismét a' gróf helyesen mondja — az értelem köréből kormányoztatik, 's annál inkább, minél kifejtettebb 's tágabb ezen kormányzás köre 180. l. — Nem kell-e hát, ha nemzetiségünk' terjedése alkotmányunk' kiterjesztésétől függ, ez pedig csak akkor szülhet áldó következtéseket, ha az értelem' köréből kormányoztatik, — fő figyelmet vetni arra, hogy az értelem' országa mentül inkább terjedjen hontársaink között; hogy nevelés által napról napra mentül többek támadjanak, kik polgári jogok' gyakorlására alkalmasak legyenek? — 's ha ezt elmúlasztjuk, ha azon feltett szándékkal, hogy haladni akarunk, a' nép neveléséről nem gondoskodunk, ha ez ország' minden rendű lakosait politicalai jogainkban részesítjük, 's nem teszünk semmit, hogy e' nép politicalai jogok' élvezetére nevelés által alkalmatossá váljék, — nem fogják-e némi joggal mondhatni elleneink: hogy hazai pyramisunk' forditva rakatott, és ennélfogva nem csak azon magasságot nem fogja elérni soha, melly után annyi hű kebel szemjádoz, hanem még azon kicsit is hegyünkbe döntendi, mi magyar vér szerzette hazánk' színén egy pár év óta emelkedni kezd; nem fogják-e mondhatni, hogy a' még neveletlen népnek jogokat adva, nem a' nép' szabadságát, hanem csak azon hatalmat mozdítottuk elő, mellyet miveletlen 's politicalai jogokkal ellátott népeknél minden ügyes demagog, ki a' sokaság' nemes gerjedelmeit aljas céljaira használni tudja, mindig gyakorol; hogy csak azon nagy revolutionarius syllogismuson fogjuk átvezetni nemzetünket, mellynek majorja: a' legnemesb honszeretet 's lelkesedés a' nép' minden osztályaiban, minden önérdeknek szabad, csak a' közjóért ajánlott feláldozása a' nép' kiváltságos tagjai között, a' népnél haladó előismerése e' nemes áldozatoknak; minorja: tudatlanságból eredett túlzó vágyak, 's teljesíthetlen kívánatok, mellyekért küzdve a' tudatlan tömeg csak anyagi erejében bizik; 's consequentiája: a' legtökéletesb zavar, millyen a' nagy francia forradalom alatt létezett. — 'S ha mi, kik a' népnevelési ügyet a' teendő'k legelsőbbjének tartjuk, a' tisztelt grófként meggyőződve arról: hogy hazánkra boldogság, nemzetünkre dicsőség csak úgy következhetik, ha hibáink 's hátramaradásunk' okát nem mindig egymásra 's kivált a' kormányra tolvá: a' nemzet' valódi erejét inkább abban keressük, hogy minden tagja derekasan betölti, 's férfiasan megállja helyét, a' népnevelés' ügyét, ha bár annak tökéletes elrendelése

nem tőlünk egyesektől függ, tehetségünk szerint előmozdítók; ha azon bizonyos kötelesség-érzettől lelkesítve nem csak szóval, holt betűkkel, és mások' cselekvéseinek gáncsolásával, de hasznos tettel is nevelni akartuk a' közállomány' egészségét, 's ezért a' nemzeti nevelés mellett felszólaltunk; ha bár mi csekély sikerrel — 's ha Széchenyi velünk van, ez hihetőkép nem lenne így — előmozdításáért fáradtunk; vajlon oly nagy volna hibánk, olly szörnyű következésű fáradozásunk, hogy belőle hazánk' veszte következhetnék, hogy homlokegyenest közállományunk' felbomlásának indulnánk?

Keblembe nyúltam, mint azt a' Kelet' Népének tisztelt szerzője 190. l. javaslá, de biztossá tehetem a' nemes grófot, — hogy bár én is egyike azoknak, kik a' fenn említett javaslatokban 's kezdeményekben részt vevének, 's azokat nemzeti ügynek tarták — azon nyugott meggyőződéssel vontam vissza kezem a' kebelből: hogy sem pezsgó vér, sem a' szív' pillanati felhevülése, sem mert épen kedvem esoszszant valamit a' közjóért cselekedni, 's egyszersmind kis halhatatlansági repkényt fűzőgetni halántékim körül, hanem csak, 's egyedül csak a' fennemlített okok birtak, mind a' fogházjavítási, mind a' nevelési ügynek pártolására; 's bár mennyire érzem is, hogy illy nagy 's fontos ügyek' kivívásában személyes befolyásom csak csekély lehet, bár mi fájdalmasan sejdítem, hogy e' nagy következésű kezdemények, főkép ha olly hatalmas szavak, mint a' tisztelt grófé, 's illy elhatározottan ellenök nyilatkoznak, csak csekély sikert szüldenek, — míg ezen okok' alaptalanságáról meggyőződve nem leszek, ez ügyek' pártolását mindig kötelességemnek ösmérendem. —

Ennyit a' taticáról: — most nézzük, a' Pesti Hirlap' modorja ellen felhozott nehézségeket, — nézzük, vajlon mi az, mi által e' Hirlapnak modorja olly veszélyessé válik.

A' tisztelt Gróf 153. l. így ír: Egyedül az által, hogy a' képzelet 's gerjedelmek fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal; vagy is mint a' közéletben a' bevett szójárás szerint mondani szokták, a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólna, az által, mert — 169. l. — az érzelem 's nem az értelem köréből emeli roppant hatású szózatát, és ekkép az országlásnak vagy az abbai beavatkozásnak, nem azon rendszerét követi, melly a' legegyszerűbb helyzetben is az egyedüli üdvös, és annál elkerülhetlenebb felette szövevényes környülményeinkben; de a' helyett egyenesen franczia modor szerint munkás, melly modor az érzelem' köréből működik, és nem más mint az, melly után indultak Mirabeautól kezdve Camille Desmoulins, Danton, St. Just, Marat, Robespierre egész a' mai propaganda hőseiig, szivandalgó Lamennaisval, Pére Infantinnal 's a' t.

Mielőtt ezen ellenvetésről, mennyire a' Pesti Hirlapnak szerkesztését illeti, különösen szólnék: legyen szabad némellyeket a' legnagyobb általánosságban megjegyezmem. —

Ha azon hibák' 's tévedések' hosszú során végig tekintünk, mellyek az utolsó időben a' tudományok' mezején elkövetettek — meggyőződhetünk, hogy mind e' hibák' 's tévedéseknek nagyobb része azon természet elleni elválasztásokból származott, mellyek korunkban a' tudományok' mezején történtek; — így a' jog 's erkölcstudomány' tökéletes elkülönözése, így a' politica 's moral' egymás ellen tétele, sok 's bizonyára felette szomorú tévedéseknek szolgált alapul; így az értelem' 's érzelem' tökéletes elválasztása kétségen kívül nem szül jó következtetéseket. — Az, mi az emberben érez 's ért, egy egész, mellynek egyes részeit testi tagjaiként elválasztani nem lehet a' nélkül hogy az egésznek lényét semmisítenők, 's az ember' helyébe, kinek tetteit magyarázni vagy irányozni akartuk, oly lényt alkotnánk képzetünkben, melly csak az értelem vagy csak az érzemény után indulva, talán könnyebben érthető, több logicával magyarázható lényt lehet, de bizonyára nem ember. — Minden emberi cselekedetek között nincs egy, mellyben az észnek 's szívnek nem volna része egyszersmind, — 's ha bár első tekintetre némelly esetekben csak a' szív' gerjedelme, másokban csak a' megfontoló észnek határozata mutatkozik is tisztábban, — több figyelemmel látni fogjuk: hogy senki sem, — kivéve a' szenvedély' beteges állapotát — cselekedhetik a' nélkül, hogy mind esze, mind szíve tetteiben részt ne venne; a' nélkül, hogy például, ha szíve felette nagy érzékenysége által valamihoz vezetetik — az ész' hibás felfogása, — vagy ha ellenben eszt követve oly valamit tenne, mit szívtelennek mondunk — megromlott érzeményei ne lennének tetteinek alapokai.

Teljes meggyőződéseim szerint a' szív és észnek egymástól elválasztása nem vezethet nagy resultatumokhoz, 's ezen elválasztáson alapuló okoskodások örökké azokhoz tartozandak, mellyekben meggyőződéshez már csak azért sem juthatni, mert az alap oly valami, miről mindenki más fogalmakat képez magának; mert — mint az előttünk fekvő munkából is kiviláglik, hol például a' keresztény vallás az ész' vallásának nevezetik — mindig lesznek, kik azt mit ezeken a' szívnek tulajdonítanak, az ész' eredményeinek nevezendik, és viszont a' szívnek tulajdonítandjak azt, mit mások ész' hiányának neveznének.

De miután a' tisztelt Gróf ez ész és szív közti elkülönözésnek annyi fontosságot tulajdonít, hogy Anglia' 's az amerikai szövetség' felvirágzását, Német- 's Franciaország' iránylagos hátramaradását egyedül abból következteti: mert az előbbieket csak az ész', az utóbbiak csak a' szív' sugallatit követék; miután nézete szerint a' Pesti Hirlap' főhibája csak azon tévedés, melly őt az ész' ösvényeiről a' szív' 's érzelmek' terrenumára vezette; valjon, — észt és szívet, mint a' tisztelt Gróf maga (153. l.) teszi, a' bevett szójárás szerint véve fel, — a' történetek, e' nemzeti tapasztalásoknak nagy gyűjteménye igazolják-e a' tisztelt szerzőnek nézeteit? valjon, — nem egyes népeket 's pillanatokat, de az emberi

nem' történeteinek egészét véve fontolásunk' tárgyaúl, — az világlik-e ki általánosán: hogy csak azon országok, mellyek kizárólag az ész' ösvényein haladva a' szív' gerjedelmeit soha sem követik, virágoztak? mind azon nagyban 's dicsőben, mit nemünk' multjában bámulunk, a' szívnek nem volna része? mind azon szomorú tévedések 's kínok között, mellyeken eldődeink átmentek, nem volna egy, mellyet az érzelmet megvető hideg számolás okozott? — Én máskép vélekedem; 's talán a' történetek' nagy könyve, mellyre hivatkozom, igazolni fogja nézetemet. — Valjon, csak a' hideg ész vala az, mi Görögországot Marathon' és Salamin' nagy csatáiban megtartá, 's e' maroknyi népet Ásia' száz ezerei ellen győzni tanítá? valjon nyugott megfontolás, mindent előre látó tactica szabadítá-e meg Rómát zsarnokától? valjon ez építé-e közállományát, ez lelkesité-e bajnokit a' százados csatára, mellynek diadali bére a' világ vala? — 'S ha a' régi világot elhagyva, mostani történeteink' küszöbére lépünk, 's vallásunknak — melly egész civilisatióknak' talpköve — kezdetét tekintjük: valjon — megengedve hogy a' keresztény vallás nem a' szív, de az ész' vallása — mit a' Kelet' Népeinek szerzője előtt talán még senki sem mondott — mondhatni-e hogy a' szívnek e' vallás' terjesztésében nem vala része? 's azok, kik az Úr' szavára, elhagyva mindent, nagy mesterüket követték; kik körülfogva gúny, megvetés, üldözés, 's kínos haláltól nem ingadoztak hitökben, 's bátran felszólva mindig 's mindenütt, hóhér pallos alatt, 's égő máglyák' lángjai felett lelköknek meggyőződését hirdették, azon százak 's ezerek, kiknek szavára a' szolgaság' lánczai szét törtek, kiknek vére újjá születésünk' piros hajnala vala a' sötét föld felett, csak a' hideg ész' emberei valának? csak számolás, 's ész vezeté fél Európát a' keresztességek alatt üdvözítőnk' sírkövéhez? az Islám' dicsőségét csak ész vita ki, csak ész adott erőt mind azon egyedeknek 's nemzeteknek, kik a' spanyoloktól le Görögországig szabadságokat kivívák? — Töröljük ki történeteink' könyvéből mind azt, mit a' szív' magas lelkesedése tett, 's valjon mi marad annyi véres lapjain más, mint nyomorúságunk, más mint szolgaság és szégyen!

De a' tisztelt Gróf, állításának bebizonyítására, egyes példákra hivatkozik; lépünk az általa választott térre. Nézet szerint Anglia' 's Amerika' felsőbbségének, Francia- 's Németország' aránylag alacsony állásának oka, sem az éghajlat, sem a' földleirási fekvés, mert ezek csak alá rendelt feltételek, sem a' népek' különös jelleme, minthogy ez is más rovatra való, sem valami véletlen, sem semmi más; de szorosán 's kirekesztőleg csak az: hogy mind a' francia, mind a' német faj országslási tekintetben jobbadán az érzelem 's képzelet körében forog, az angol viszont többnyire az értelemnek, ésszoros számoknak határai között (185. l.). Noha én, ha mind ezek sőt még a' népek jelleme sem gyakorolhat befolyást állásokra, nem igen látom által, milly oknak tulajdonítsam azon hajlamot, melly az angol nemzetet az értelem, a' francziát 's németet a' képzelet' 's érzemény' ösvényeire vezeti; noha én épen ellenkező-

leg azt hiszem, hogy a' felhozott okok között nincsen egy, melly e' nemzetek' életére nem gyakorolna közvetlen 's pedig igen nagy befolyást, — nem akarok 's nem fogok a' tisztelt szerző' állításának egyes részeiről vitatkozni, minthogy, az én csekély nézetem szerint legalább, az egész magában nem áll. —

Távol legyen tőlem, hogy Anglia', vagy az amerikai szövetség' kormányférfiainak magas észbeli tehetségein kételkedjem, 's el ne ősmérem, miképen e' két országnak ügyei főkép azért gyarapodnak, mert elrendezésükben tudós előrelátás, 's magas értelem uralkodik; — de valjon Franciaországnak ministeri tárczákat vadászó nagy parlamentarizmusai csak érzelmek által vezéreltetnek? valjon e' hatalom után vágyódó csoport, mellynek talán minden szemére hányatott már, csak felette gyengéd érzemények és szenvedélyes állhatatosság nem, csak szívét követi tetteiben? 's a' fennsleges német szövetség Frankfurtban csak érzelegve, meghatás' könyei közt rendezi el dolgait? — 'S ha ezt mondani nem lehet, ha minden kormány köteleessége szerint országos viszonyainak elrendezésében csak az észnek tanácsait követi, Franciaországban mint Angliában, a' Német- mint az amerikai szövetségben, — abból hogy Franciaország' ügyei például rosszabbul állnak mint Angliáé, nem következnek más, mint hogy Franciaország' országos dolgai kevesebb előrelátással 's észszel kormányoztatnak; — a' szívnek, az én csekély belátásom szerint, itt semmi dolga sincsen. — Ennyit a' külviszonyokra nézve; — ha ellenben a' nemzetek' belső életét tekintjük, valjon ki merné tagadni, hogy Angliában 's az amerikai szövetségben az érzemények hatalma legalább épen oly nagy, mint Német-, 's bizonyára számszorta nagyobb mint Franciaországban? — Az angol nemzetnek elsőbbsége napjainkban tagadhatatlan; de nézetem szerint épen erkölcsi tulajdonai azok, mellyeknek elsőbbségét köszönheti; vedd el vallásosságát, vedd el a' családi viszonyok' szentségét, 's azon hatalmas keresztény szeretetet, melly — bár mit híreszteljen is a' tudatlan külföld — sehol több szegényt nem ápol, több könyeket le nem töröl, mint Angliában, — egy szóval azt, mi az érzemény' világához tartozik; vedd el nemzeti jellemét, melly állhatatosság, 's azon pietást mellyel eldődei szokásaihoz ragászkodik, 's valjon elhíresztelt alkotmánya meg fogja-e teremni gyümölcseit? valjon minden országlási bölcseség, minden ész 's értelem fogja-e a' száz ezer éhenhalókat nyugalomra, vagy az ország' gazdagait adakozásra inteni? E' tekintetben Franciaország kérdésen kívül sokkal kevesebbet követi az érzemény' tanácsait; ott kevesebb az adakozás, kevesebb a' jótékony keresztény szeretet, 's valjon boldogabb-e ezáltal? —

Teljes meggyőződésem szerint, soha a' hideg ész maga nagyra, soha boldogságra nem fog vezetni nemzeteket; mint az egyesnél, úgy népek' életében szív kell, hogy valóban dicséretre méltót tehessenek. — Carthago, a' régiség' leghatalmasabb 's legszívtelenebbül kormányzott városa eldőlt; Olaszhon' középkori statusai, hol machiavellek kormányoztak, a' hatalmas Velence minden számolásai 's okossága mellett, porba

döltek; a franczia republica Marat, Danton 's Robespierrejeivel — kiket én nem a' szív' de az ész' embereinek tartok, mert érzemény nem vala, melly őket republicai bálványoknak hozott áldozataikban visszatartóztathatná — hová lett? — 'S valjon bízhatunk-e még az ész' hideg számolásaiban? 's nem kell-e inkább megvallanunk, hogy csak erkölcsi érzet, csak azon keresztényi szeretet, melly milliókat egy nagy családdá fűz, tarthat 's emelhet országokat; 's ha Európában körültekintve, a' proletáriusok' millióit látjuk, kiket (hála az égnek, hazánk még ment e' veszélytől) számoló önösség kétségbeesésig kinez naponként; ha látjuk e' magas ész 's fenséges értelem által kormányzott országokban miként nő évről évre a' szegénység, mennyi szenvedéseket rejt mind e' külső fény, mennyi mondhatatlan kinokat takar Anglia' felséges bibora, — ki ne győződnek meg: hogy, ha civilizációkat veszélyek fenyegetik, nem tulzó érzékenység, hanem inkább a' kétszer kettőnek túl vitt bálványzása okozandja e' veszélyeket; 's hogy nem az ész, hanem csak azon felebaráti szeretet, mellyre vallásunk tanít, csak azon nem számoló, de törpe önösségen túl emelt érzelem, melly vallásunk' alapja, 's idegen szenvedések előtt magunkról megtanít felejtkezni, menthetik meg a' világot. — Még egyszer mondom, soha országoló önkára nélkül céljainak választásában az érzeléket nem hagyhatja tekintet nélkül; 's a' nagy császár, kire a' tisztelt Gróf a' szivtelen észnek panegyrisában hivatkozik, talán legszebben bizonyítja, mi elégtelen a' legmagasabb értelem, ha emberi érzet, ha az, mit szívnek nevezünk, nem kormányozza tetteit. De valjon ha ezt megengedjük is, 's a' nemzet' irányának kijelelésében csak az észet magát követnők; ha megengednők is, hogy a' czélok' választásában, csak az ész határozhat: valjon azok, kik a' sokaságot ez irány' követésére buzdítják, kiknek hivatása a' választott cél felé vezetni hontársaikat, nem szólhatnak nemesebb érzelmeikhez? valjon ha e' cél ollyas, mellynek elérésére egyesektől áldozatok kívántatnak, melly felé haladva némelly egyedek „mosolygó megelégedéstől 's gyönyör alakú szerencsétől környékezve nem lehetnek a' nélkül hogy magokon kárt tennének; hol azon jutalmazó érzés, mi szerint a' hazával együtt magok állását is emelték“ (133. l.) nem vár reájok; valjon nem volna szabad az önérdék ellen, a' szív' igazságszeretetéhez appellálni? valjon ha ezt nem tehetjük, reménylhetünk-e sikert szavainknak? reménylheti-e ezt leginkább a' sajtó? Vagy korunkban annyi nagy 's dicső nem e' fegyverekkel vívatott-e ki? Anglia anyagi érdekből 's nem magas lelkesedéstől vezérelve szabadítá-e fel szolgálait? O'Connel hideg okosság, 's nem az érzemény' lángoló szavaival vivá-e ki honának jogait? 's maga Gróf Széchenyi István, kinek nevét minden hazai üdvös javításnak szónokai között találjuk, ki e' nemzetet téli álmából felveré, ki felszólalt annyi visszaélés ellen, ki szembe szállt annyi előítéletekkel, ki sujtott jobbra és sujtott balra kimélet 's irgalom nélkül, valjon nem szolt-e soha az érzelmekhez? — nem szolt-e most épen, hideg ész' és számolás' követésére felszólító munkájában? 'S ha a' Pesti Hirlap' szerkesztője

ennyi példa után, a' külföld' 's honunk' tapasztalásait követve hasonlólag az érzeményekhez fordúlt; ha szenvedéseket látva, — azon meggyőződésben, hogy ember nem lehet, bár mi fenséges volna is a' pálya, mellyre Isten által állíttatott, kinek egyes embertársainak szenvedéseit enyhíteni, ha hatalmában áll, nem volna kötelessége, — való misericordiánus fraterként egyes sebek' kötözésével bajlódott; ha e' politikai viták és küszködések' korában száraz értekezések helyett néha irgalomra inté olvasóit, ha néha a' hideg számoló észtól a' szívhez fordula, mert érezé, hogy bármi tökéletesen rendeztessenek is el országos viszonyaink, bármi igazságos törvényeket alkosson nemzetünk, soha törvényhozás nem lesz, melly senkit sem sértene, ha csak a' szív nem kötüzi be néha a' sebeket, mellyeket a' legigazságosabb törvény egyeseken ejtett, — valjon, kérdem: vehetjük-e rossz néven neki? valjon mondhatjuk-e, hogy mert a' szívhez szólt, csak mert az érzelmekre hivatkozott, hazáját veszélybe hozá? —

Csak ki céljainak elérésére a' tömeg' gonosz hajlaminak hizelg, csak ki nem az érzelemhez, de vétkes szenvedélyeihez szól: az veszélyes valóban; az érdemli, hogy bár mi legyen cselekvésének indító oka, — hiba vagy rosz szándék, minden igaz hazafi egy emberként felálljon ellene. A' szenvedelmek' hatalma, bár mi nemes légyen a' cél, mellyre felköltettek, országdolgokban mindig veszélyes; 's ritka, felette ritka eseteken kívül, egyik fő kötelessége minden pártnak, nem folyamodni segédökhez. Ha tehát a' Pesti Hirlap nem szívhez, de vétkes szenvedelmekhez szólt, ha visszaélve állásával, a' tömeg' gonosz hajlaminak hizelgett, ha helyzetünknek hibás felfogásából, vagy hogy népszerűségét megtarthassa, vak buzgalom', és alávaló vágyak' indultatos organumának alázza magát, — akkor minden, mit a' Kelet' Népeinek tisztelt szerzője felőle mond, tökéletes igaz; akkor a' szerző jóltevé, hogy a' hirlap' olly jeles tehetségű szerkesztőjét eddigi modorjának megváltoztatására inté, 's ha szavai sikertelenek volnának, előre kijelélé azon veszélyeket a' hazának, mellyek e' minden szenvedelmek' felingerlésére irt lapból reá okvetlenül következni fognak; — ha ellenben ez a' dolog' nyugott vizsgálatából ki nem tűnik, akkor minden kétségen kívül a' tisztelt Grófnak állításai nem állhatnak; — e' körül forog az egész kérdés, 's csak ennek megfelelésétől függhet íteletünk. —

A' tisztelt Gróf érzé ezt, 's miután általánosan az ész- és szivről szólva nézeteit a' Pesti Hirlapra alkalmazza, egyenesen e' t érre vezetí a' discussiót. — Nézetei szerint a' Pesti Hirlap, egy minden érdeket éllel egymás ellen állító, a' kicsinyeket a' nagyok ellen, a' szegényeket a' gazdagok ellen felingerlő, feluszító (99. l.) lapnál nem egyéb, — célja, hogy minél gyűlöletesebbé tegye a' fő rendeket a' nemesi rend, 's megint az egész kiváltságos rendet a' nagy tömeg előtt, 105. l. — minden birtoknak, minden felsőbbségnek gyanúba hozása, gyűlöletessé tétele 220. l. — minden municipiumot lehető legnagyobbban depopularisálni

247. l. — 's ezért a' Pesti Hirlap „nem mirigyeből kitisztitni, de meggyilkolni fogja a' hazát, nem dicső jövőbe vezérli, de okvetlen sirba dönti a' magyart.“ 169. l.

Hogy a' tisztelt Gróf a' Pesti Hirlapot illy színben látva nyilván fellépett, hogy ő, kinek neve haladásunkkal elválaszthatlanul összekötött, illy veszélyek ellenében — 's fenyegethetné-e haladásunk' ügyét nagyobb veszély, mintha a' Grófnak nézete a' Hirlap által igazoltnék? — nem hallgatott: azon nem bámúlhat senki; valamint nem is kételkedhetünk, hogy őt az olly magasan állót, ki hiúság által bizonyára mások' érdemeinek lealacsonyítására nem birathatott, csak tiszta meggyőződés viheté e' nézetek' kimondására; — de lássuk, valjon nem csalódott-e nézeteiben? valjon azon okok, mellyeket bébizonyítására felhoz, igazolják-e véleményét?

Mind azon vádak, mellyek a' Pesti Hirlap ellen, részint a' fennemlített, részint a' tisztelt Gróf' munkájának más, hasonló hangulatú helyeiben felhozhatnak, a' következő négy pontra oszlanak: —

1. A' szegényeket a' gazdagok, a' birtoktalanokat a' birtokosok ellen való felingerlés.

2. Minden felsőbbségnek gyanúba hozása 's gyűlöletessé tétele. —

3. Gyűlöletessé tétele a' fő rendeknek a' nemesi rend, — 's minden kiváltságos rendnek a' nép előtt.

4. Minden municipiumnak a' lehető legnagyobb depopularisatiója.

Mint az angol tengeri hadsereg minden kötelein a' vékony veres fonál, úgy a' Pesti Hirlap' vezér cikkein rejtve bár, mindig e' gondolatok vonulnak át, mellyekből mindenikét, ha bár szerzőjét nem tudnók is, azonnal megösmérhetjük; mint Bellini' minden műveiben az egy bájoló hanggondolat, mint Byron' költeményeiből az egy keserű érzemény, úgy e' lap' minden vezércikkeiben ez egy alapeszme tűnik ki; minden szerzőnek megvan physiognomiája: mint királyok pénzekre arczképöket, úgy minden kitünőbb író gondolataira, mielőtt a' nép között kiosztaná, rányomja individualitásának bélyegét, 's az mellyet a' Hirlap' szerkesztőjének minden munkájában látunk, nem más mint e' kedvencz eszméknek majd rejtve, majd nyilván kilépő ismétlése. — Így gondolkozik a' tisztelt Gróf. —

Nagy, nehéz vádak ezek. Ki a' birtoktalant, a' birtokos ellen felusztja, ki a' nemzet' egyes osztályai között gyűlölséget gerjeszt, ki minden felsőbbséget gyanússá tesz, 's honunk' palladiumát, municipalis rendszerünket depopularizálni iparkodik: az hazánk' ellensége, az nem érdemli hogy magyarnak neveztessek, — Nemzeti kifejlődésünknek első feltétele nyugalom; ha e' nemzet' szegényebb osztályai a' helyett, hogy idegen birtok után vágyodnának, nem inkább munkában keresik jobb létöket, ha a' nemzet' külön rendű polgárai között egység nincsen, ha a' felsőbbségek bizodalom helyett csak gyűlöletre számolhatnak, 's polgáraink nem érzik, hogy municipalis szabadságunk nemzeti függetlenségünknek legerősb talpköve: — akkor ne álmódjék senki boldogabb jövőről, 's jaj annak, ki e' nemzetet illy állapotra juttatta! — De épen mert e' vádak olly nehezek, mert az, kinek tettei e' vádakot igazolják, csak gyűlöletet

érdem, — nagyoknak 's fontosoknak kell lenni azon okoknak is, melyek bebizonyításokra felhozatnak. Az, kinek a' természet illy gonosz tettek' elkövetésére erőt adott, jó szándékával nem mentheti magát — ugyan ki hinné, hogy kinek észbeli tehetségei egy nemzetre ennyi hatással lehetnek, az szavainak következtetését által nem látná? — de annival szükségesebb, hogy csak nyugótt megfontolás után, hogy elmellőzve minden szenvedélyt 's előítéletet, ne egyes szavakból, hanem csak egész működésének összevágéből mondjuk ki ítéletünket polgártársunk felett. —

Figyelemmel olvastam végig a' tisztelt Grófnak munkáját, ismét 's ismét visszatérve azon helyekre, hol az említett vádokról szól; megfontoltam minden okait, szorgalommal követtem gondolatainak fonalát: de megvallom őszintén, bár mennyi szépet, 's jót találtam munkájában, bár mennyire meggyőződtem szándékának tisztaságáról, bár mennyire lelkesültem meleg szavainál, melyek általa csak az észhez intézve, szívemet dobogni készíték, sem mit mi e' nehéz vádak' bebizonyítására szolgálhatna, előadásában nem találtam, 's azon édes meggyőződéssel tettem le könyvemet, hogy nemes hontársam ez egyszer csalódott, miről — ösmerem nemes jellemét — ha nem szavaim, de később önbélatása által meggyőződik, senki inkább örülni nem fog, mint ő maga. —

Felteszem mindenek előtt, hogy a' Kelet' Népének tisztelt szerzője, állításainak bebizonyítására a' Pesti Hirlap' vezérczikkei közül minden kétségen kívül azokat választá, melyek e' célra legalkalmasabbak valának, 's így miután általa, a' 12. 14. 18. 27. és 32-ik cikkből merítetnek okai, a' többiek csak mellékesen említettvén, leginkább ezekre fogom fordítani figyelmemet. —

Az első vád, melyet a' tisztelt Gróf a' Pesti Hirlap ellen felhoz — a' birtoktalanoknak a' birtokosok, a' szegényeknek a' gazdagok ellen való felingerlése. Mind azon szemrehányások között, melyeket mióta nemünk országos dolgok' elrendezésével foglalatoskodik, pártok egymás ellen felhoztak, nincs egy, melyet minden korban 's nemzetnél olly változatlanul feltalálnánk, mint ama' minden haladás ellen felhozatni szokott: a' birtok' szentségének sértése. — A' Gracchusok a' római nép' közbirtokát (ager publicus) melly visszaélés által, nem mint birtok, de csak haszonbérben néhány előkelő család' kezeibe jött, e' régi haszonbérlektől elvételni, 's a' szegények között elosztatni kívánják: úgy mindazáltal, hogy nem csak minden a' haszonbérlek alatt történt javítás az aerariumból kipótoltassék, hanem minden illy haszonbérlelő magának 500, minden fiának 250 jugerumot megtartson, a' szegények pedig családonként csak 10 jugerumot kapjanak; 's im, noha nem birtokról hanem csak haszonbérrel, noha sehol birtok-egyenlőségről szó nem vala, a' Gracchusok agrarius törvényeik miatt két ezere után, mint a' szent birtok' megtámadói, mint szörnyeteg nivellatorok hirdettetnek mindenfelől, és az oskola-gyermek borzadva tanulja neveiket; 's hány nagy név nem homályosított hasonló, 's ép illy alaptalan vádak által!

A' ki a' dézsmának más célirányosb adó által történendő kipót-

lásáról, az angol rotten boroughok megszűnéséről, a 'rabszolgaság' vagy csak az angol cornlaw' eltörléséről szól, a 'szent birtok' ellenségének hirdettetik, 's nincs eszköz, mely illy szörnyeteg' kiirtására nem használhatnák, vagy az emberi társaság' illy veszélyes megtámadója ellen, aljasnak vagy embertelennek tartatnék. 'S mi csoda? az élet után nincs semmi, mihez az emberek' többsége inkább ragaszkodnék, mint birtokához; — miután tehát törvény alig van, mely egyes polgároknak anyagi jóllétére befolyással, 's így birtokjogokkal közvetlen vagy közvetve összeköttetésben nem volna: természetes, hogy valahányszor törvények' változása forog kérdésben, azok kik általok ha bár csak kis mértékben is pártoltattak, azonnal feljajdulnak' 's midőn veszni látják kényelmeik' azon részét, mellyet számtalanok' kárával élvezének, azonnal a' birtok' szentségének sértéséről kiabálnak. — Ez, mondom, természetes, 's valamint eddig történt, úgy történni fog ezentúl minden újításnál; 's a' tisztelt Gróf talán visszaemlékezik azon időre, hol nemes törekvései ellen hasonlóképen azon vád emeltetett, hogy általok a' birtok' szentsége sértetik. —

De kérdem: bár hol 's mikor emeltetett e' vád oly férfiak ellen, kik a' haladás' zászlói alatt küzdenek, valjon történt-e ez valaha gyengébb alapon, mint mellyre ez itt állittatik? — A' Pesti Hirlap elámitva egyik levelezőjétől, azon álhirt terjeszti, hogy néhai Bay József táblabíró tetszoltan temettetett el; 's e' részben — noha egyáltalában nem osztozhatom a' tisztelt Grófnak azon nézetében, hogy az elevenen temetés oly ritka eset volna, mely hűsz évben alig egyszer történik — legfelebb azzal védelmezhetem a' Pesti Hirlap' szerkesztőségét, miszerint léte rövidebb vala, mint hogy levelezőit tökéletesen ösmérhette volna. — Alkalmat véve ezen esettől, a' szerkeztő halottasházak' felállítását javasolja, 's minekelőtte ezekről szólna, orvosi politíának' elhanyagolt állapotját említi. — Felhossa, hogy e' politíának hiánya a' gyermek-gyilkolást idézi elő; felhossa, hogy fővárasunkban földalatti pinczelyukak vannak, hová hó és esővíz befoly, 's mellyeknek nedves gőzében két, három család minden leheléssel mérget szí; roszalván hogy illy pinczelyukak, mellyekben vizár száz meg száz bizonyos martalékot találna, még azon házakban is, mik utolsó szomorú tapasztalásunk után emelkedtek, engedtetek építtetni. Ez az egésznek vejeje. — A' gyermek-gyilkolásról szólva a' szerkeztő azon anyátlan gyermekekre emlékezik, kik — mert nálunk e' gyermekek' nevelésére rendelt közintézetek nincsenek — mit a' tisztelt Gróf munkájának 196. lapján fájdalommal említi, évnegyedenként 4. forintra jutalmazott dajkák' gondviselésére bizatnak, 's ha itt elhanyagolás által el nem vesznek — mi a' szerkeztő szerint 100-ból 80—90-nel történik, végre talán az utcán-fagynak meg. — A' földalatti pinczelyukokról szólva szívteleneknek nevezí azon gazdákat, kik illy lakásért 2—3 forint hetenkénti házbért kívánnak lakóiktól; ez az, mire a' tisztelt Gróf vádját építi. — Nézete szerint mind ez nem szülhet a' legszomorúbb következeséknél egyebet; ha a' szegény hallja „hogy 100 illy szerencsétlen gyermek között 80—90 elhal, a' megmentett 10 pedig az utcán fagy meg; nem természetese — így

kérdi — hogy lelkében olly antipathia, de nem, olly gyűlölet 's megvetés fejlődik ki minden vagyonos iránt, mi szerint aztán nem kell egyéb mint egy kis alkalom, és egy kis vezér, és kész kivágni szemét akárkinek, de még legnagyobb jóltevőjének is, kire vezérei uszítják, 255. l. ha azon szerencsétlenek, kik a' külváros' pinczelyukaiban laknak, a' Pesti Hirlapban olvassák, hogy gazdáik szívteleneknek neveztetnek; nem fogja-e ez nevelni a' népnek minden kész vagyona úg'y is napról napra nevededő étvágyát, és igy jött tágitani azon irigy szeművegen, mellyen keresztül a' szegényebb mindig szívtelen harpaxot lát a' birtokosban?" (259. l.)

De valjon ha ez áll, ha egy pár statistikai adatnak összeállítása már feluszítja a' birtoktalant minden birtokos ellen; ha az, ki néhány külvárosi házi gazdát szívtelennek nevezett, már a' népnek minden kész vagyona naponként nevededő étvágyát nevelé, — hol vannak azon határok, mellyek között a' sajtó veszély nélkül működhetik? ha már némelly bajoknak pusztá említése — feltéve hogy azok igazak, mit a' tisztelt Gróf kétségbe nem vesz, — ha a' házi gazdákról egyetlen egyszer használt epithetum, azon forradalmi állapothoz vezetheti a' magyart, mellyet mindig lelkesülés kezd, örjöngés kísér, 's megbánás követ, ha e' nemzet' szegényebb osztályainak állapotja olly irtózatoss, vagy lelkülete annyira megromlott, hogy minden szó, melly által ezen állapotja iránt felvilágosittatik, vagy boldogabb hontársai könyörületességre intetnek, csak kétségbeesés' vagy azon rég forrott gyűlöletnek kitöréséhez vezetnek, mellyet állítólag szívökben régóta éreznek: valjon ki az, ki ha szóval vagy írásban köztargyak iránt felszólal, nem vádoltathatnék arról, hogy szavai a' népet felingerlendik? hogy legtisztább szándékból eredett törekvései által a' hazát végveszélybe dönteni nem fogja, hogy nem fogja ketté vágni azon vékony fonalat, mellyen nemzetünk' jövője még függ? — Ha ez áll, akkor Isten veled szólásszabadság, Isten veled szabad sajtónak reménye örökön örökre; ha egy vigyázatlan szó, egy rosszul választott epithetum a' magyart sirba dönti, a' jó polgárnak ezentúl csak egy kötelessége marad, 's az: hallgatás. 'S valjon maga ez fogja-e biztosítani nemzetünket? valjon, ha mindnyájan kik eddig a' nép — hogy is mondjam, hogy mindent lángba ne borítsak, — nem egészen eldoradói helyzetének javítása körül fáradtak, elnémulnak is: nem fog-e téli napokban minden az útcza szegletén didergő gyermek, nem fog-e minden, útczáinkon rongyosan kolduló asszony, nem maga azon külvárosi gazda, ki pinczelyukáért 2—3 forintnyi hetibérért — mi köztünk legyen mondva talán még is egy kissé drága — beszedi, több elkeseredést szülni a' szegényekben, mint a' Pesti Hirlap' bár milly érzelgősen irt vezérczikkei? 's nem fog-e igy — bár mi szigorúan töröltessék is könyvvizsgálatunk által a' Pesti Hirlapban minden, mi illetően gyulanyagot rejt magában, — a' tisztelt Gróf által előre látott veszély fejünk felett lebegni mind addig, míg az irgalom' censurája útczáinkról az utolsó fázó gyermeket,

pinzelyukainkból az utolsó szerencsétlen családot a' nép' szemei elől el nem törölte, azaz: olly állapotba nem helyhezé, mellynek látása senki-ben elkésredést ne szülhessen? —

Nem tulságot mondok itt; ha azok, miket a' tisztelt Gróf a' Pesti Hirlap ellen felhoz, állanak; ha a' 18-ik vezérczikk csak ugyan feluszítja a' szegényt a' gazdag, a' birtoktalant a' birtokos ellen: akkor véleményem szerint minden szólásszabadság, minden szabadabb elvű könyvvizsgálat való nemzeti calamitás; akkor, mint Rómában, úgy nálunk a' haza' legjobb polgárai ne vágyódjanak más, mint a' censori hivatal után. — 'S valjon a' tisztelt Gróf által felhozott második vezérczikk, mellyel fenemlített vádját bebizonyítani igyekszik, 's mellyet mint felette jóízűt önmaga választott magának, nem épen olly elégtelen-e nézeteinek bém bizonyítására? A' szerkeztő e' vezérczikkjében, mint a' 18-dikban tevé, fájdalom, álhirre alapítja okoskodásait; 's távol legyen tőlem, hogy őt e' részben védelmezni akarnám; ez álhirnek terjesztése hiba minden kétségen kívül, 's pedig annyival nagyobb, mennyivel fontosabb tárgy körül történt, 's mennyivel könnyebb vala a' szerkeztőnek, helyben lévén, tökéletes bizonyosságot szerezni magának e' tárgy iránt. 'S ezt a' szerkeztő maga sem fogja tagadni; — de valjon, minden szenvedély nélkül szólva e' tárgyhöz — e' vezérczikket első sorától az utolsóig átolvasván, következtethetjük-e, hogy általa a' birtoktalan a' birtokos ellen felingereltetik? — Pest városában sok nyomor találtatik; a' tisztelt Gróf is elősmeri ezt, 's a' statusférfitapintatával előadja néhány okait, — nyomor melly eddig orvosolva nincs, 's mellynek orvoslása jelen viszonyainkban sem egyesek', sem a' helybeli törvényhatóságoknak hatalmában nem áll; a' Pesti Hirlap' szerkeztője fájdalommal érzi ezt, 's lelkes szavakkal könyörületességre 's irgalomra inti olvasóit; „nem jótékony-ság — így szól ő — hanem lélekisméret elaltatása, azt gondolni: hogy a' tiz garassal mellyel az asszony-egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk; az egy forinttal mellyel az új évi köszöntgetés alkalmatlanságát nyakunkról leráztuk: már betöltöttük isten törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat,“ de e' szavakból ki fogja következtetni, hogy a' Pesti Hirlap' nézete szerint: csak az oka, hogy nálunk annyi a' szegény, mert a' gazdagabbak szükkeblűek; vagy hogy, mert a' szerkeztő néhány egyedeokról felteszi, hogy emberszeretetre nézve nem épen evangeliumunk' hív követői, azért minden gazdagabbat való harpax képeben kíván a' nép elébe állítani; 's mert a' farsangi örömeiket — miben vele tökéletesen egyet-érték — nem épen civilisatióink' legszebb kinövésének tartja, 's a' táncz-vigalmak' hőseinek 's heroináinak azon tanácsot adja, hogy mit egy bála költenek, azt inkább szegény embertársaik' felsegélésére szenteljék, — azért mind azokat, kik tánczvigalmakban részt vesznek, a' köz gyűlölet' tárgyává akarta tenni? Kérdem: ha e' vezérczikk illy nehéz vádnak alapja lehet, mit mondjunk akkor azon hitszónokokról, kik nyilván, magas

szónoki székökről — mellyen tekintetök a' nép előtt bizonyosan nagyobb, mint bármely hirlapé — könyörületességre intik azokat, kiket a' sors vagyonnal álda meg; ha hivatkozva üdvözítők' isteni szavára, emlékeztetik a' gazdagot: hogy birtokának egyetlen való bece az, ha általa embertársain segített, hogy kincse csak akkor kamatozik üdvére, ha irigy önösséggel el nem ásá vagyonát, 's a' végzetnek látszó igazságtalanságát — melly reá annyi áldást árasztá — későbbi jótettek által igazolá; mit mondjunk magáról szent irásunkról, hol írva áll: könnyebben megy át a' tevé egy tüzemen, mint a' gazdag a' mennyeknek országába, 's hol minden szó az elsőtől az utolsóig egy nagy oktatás, melly irgalomra int. —

A' tisztelt Grófnak nézete szerint alig van ország a' világon, melly annyi bőkezűségnek mutatná jeleit; irgalmas érzelmekben soha sem maradt el a' magyar, 's mikor hibázott, egyedül érzelmeinek felesordulása által hibázott 280. l. — Én e' részben más véleményben vagyok, 's ha bár egypár nemes nőnek nevét ösmerem, mellynek említésénél fő városainkban minden szegénynek szive feldobog, nem átalom kimondani: hogy hazánkban egyesek' jótékonyága általánosan véve kevesebb szegénynek sorsát enyhíti, mint bár mi más országban, mellyet ösmerek; 's hogy, ha nálunk a' szegények' száma kisebb, az bizonyosan nem túlzó irgalomnak, hanem hazánk' e' részben szerencsés helyzetének tulajdonítható, melly épen mert gyáripar nélkül szűkölködik, a' pauperismus' egyik fő okától ment. — De engedjük meg, hogy e' részben csalódtam, 's hogy noha némely provincialis városainkban a' szegények' állapotja valóban irtózatos, noha egy népes 's tiszta magyar helyet nevezhetnék, hol az útas félig meztelen koldús gyermekektől körülvéve alig menekedhetik rimánkodásaiktól, 's néhány szegény, télen, nyakig ganéjba beásva tölti éjszakáit a' nélkül, hogy sorsán annyi ezer lakó közül valaki könyörülne, — hogy noha, mondom, minden országos vásár és búcsú, száz meg száz nyomorékjával kikről senki sem gondoskodik, talán nézeteimet igazolja, még is a' tisztelt Grófnak nézete szerint, az irgalom' érzete hontársaink' szívében tökéletesen fölébredt; mondom, ha megengedjük ezt, a' Pesti Hirlap' említett cikkének ugyan mik lehetnek rosz következései? — A' gazdagokra nézve: „kik úgy is annyira készek minden engedményre“ a' tisztelt Grófnak nézete szerint „minden efféle túlhajtásnak feltartóztatólag sőt visszalökőleg kell hatnia“, — de kérdem, kinek szívében az irgalom' érzete valóban feltamadott, kit vallása szeretni tanít, 's ki csak egyszer élvezé azon boldogságot, melylyel egy jótettnek öntudata keblünket eltölti, vissza fogja-e vonni segéd kezét embertársától, csak mert a' Pesti Hirlap' által könyörületességre intett? szeretetlenné fog-e válni, csak mert a' szerkeztő azokhoz kik szeretetlenek valának, néhány komoly szót intézett? Vagy talán a' szegények' részéről fenyegetnek veszélyek? talán e' vezérczikk őket izgatá gazdagabb hontársaik ellen? mert' hisz a' Pesti Hirlap' cikkeiből ítélve a' nép szegénységének okát abban

fogja keresni, mert nálunk a' gazdagok szűkkeblűek. — Ha ez áll, ha a' Pesti Hirlapnak működése oda célzott, hogy a' szegény a' gazdagabb ellen felingereltessék, hogy a' nép szenvedéseinek okát csak a' birtokosok' szívtelességében keresse: akkor mondjunk anathemat a' szerkeztő' fejére, 's ki hazáját szereti, keljen fel egész erővel 's minden tehetségeivel e' köz ellenség ellen! — De nem mutatkozik-e — még a' tisztelt Gróf által idézett cikkelyben is — mind ennek épen ellenkezője? — A' szerkeztő a' szegénységnek okairól szólva ekkép nyilatkozik „Illy jelenetek, mint ez a' 280 halott — rendkívüli eseteket kivéve, nem mulékony okok eredményei. A' baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a' nemzet annak érzetére, mi a' köz érdek; vegye fel szívérebe a' meggyőződést, hogy minden, mi a' természetesi erő teljes kifejtését gátolja, nyomort és inséget szül, és árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. 'S ha e' meggyőződésből indulva, a' javak világába szabadságot 's biztosságot hozott be, 's ha nem lesz kénytelen pirulva érezni: miként a' földművelés, műipar és kereskedés bilincseinek lerázását időn túl elmúlasztotta, a' munkásságot saját intézkedései által megszönkította, a' dolgozó nép osztály nevelését, melly a' nemzeti jóllétnek lényeges föltétele, minden mértéken túl elhanyagolá; igazságszolgáltatását gyorsítani vonakodott; 's a' mi honunkban százados bajok gyökeres orvoslatának föltétele; a' birhatási rendszer kiegyenlítéséhez ha hozzá fogni nem mert; ha mind ezt pirulva kénytelen nem lesz érezni, 's a' szegénység ügyét czélszerűn elrendezi, az élelmetlenség fogyni, 's vele nyomor 's inség kevesedni fog.“ 'S valjon ki ezeket olvasá, fogja-e mondhatni, hogy a' Pesti Hirlap' szerkeztője a' nálunk találtató szegénységnek okait kizárólag — vagy legalább nagyobb részben, a' gazdagok' szívtelességében keresi? vagy hogy csak egyesek' irgalmától várja e' szomorú állapotnak megszűnését? 's nem kell-e inkább megvallania, hogy ezen cikkelyében, a' szegénység' megszűntetésére nézve legalább, a' tőle — a' tisztelt Gróf által 101. lapon megkívánt javítási recipét minden tartalék nélkül előadá? —

De légyen ez elég; a' mondtak, 's mindenek felett a' 12-ik 's 18-ik vezércikkelynek figyelmes átolvasása talán meggyőzték olvasóimat, hogy ama' nehéz vád, melly a' Kelet' Népének tisztelt szerzője által a' Pesti Hirlap ellen emeltetett: mintha a' szegényt 's birtoktalant, a' gazdag 's birtokos ellen uszitaná, e' cikkelyekre nem alapítható; — menjünk tovább. —

A' második panasz, melly a' P. Hirlap ellen emeltetik: minden felsőbbségnek gyanúba hozása, 's gyűlöletessé tétele. A' vád nehéz, és fontos, — nézzük ennek is alapjait. Valamint az előbbi, úgy ez is leginkább a' fenn említett 18-ik és 12-ik Vezércikkelyekre alapítatik. —

Ha a' szegény a' 18-ik vezércikkben azt olvassa, így szól a' tisztelt Gróf 254-ik lapon, hogy a' gyermekgyilkolásnak eleje vétele végett máskép nem intézkedtek a' hatóságok, mint egy hóhérnak rém gyanánt háttérbe állítása által, ha azt hallja, hogy 100 illy szerencsétlen közt 80, 90 elhal, a' megmentett 10 pedig tán az utcán fagy meg, nem természetes-e hogy lelkében antipathia 's gyűlölés támad minden felsőbbtség ellen. — A' P. Hirlapnak ezen állításai legalább nem sokkal tesznek többet (a' Gróf' nézete szerint 253. l.) — mint: Te városi tanács, Te vármegyei hatóság, Te helytartó tanács, Ti mindnyájan annyit nem értek mint egy pipa dohány, mert kötelességteknek nem, de legegyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltetek legtávolabbról is meg. A' 12-ik vezércikkben közölt szomorú hír pedig 275. l. a' közönségben, melly illy féléket elhisz, egyenesen azon gondolat alapját veti meg, nem volna-e jó az egészet felforgatni, egy egészen új kezdet tétele végett; mert ott, hol egy ország fővárosában a' 19-ik században minden háború, dögmirigy, és efféle nagy esemény nélkül 280 holt ember test találtatik a' nyílt utczákon, ott valóban olly ebül, sőt olly kutyaül állnak a' dolgok, hogy már nagyobb zavar nem lehet, 's ekkép kár bevárni egy csiga menésű reformációnak annyi unalmas renddel ránk lassanként systematisált bekövetkezését. — Minden nyugott nemzeti kifejlődésnek első feltétele a' rend. Ki ennek megbontója, ki a' köztársaság' szolgáit gyanúba hozza, 's gyűlöletessé teszi, és így a' szükséges hatalmoknak legerősebb talpkövet, a' közbizodalmat meggyengíti, az, a' társaságnak ellensége. — Ha a' felsőbbségeknek anyagi hatalmoknál egyéb támaszok nem marad, e' felsőbbségek 's a' nép egyiránt demoralisálódnak; azok úgy is már helyzetök által gyűlölet' tárgyai lévén, a' közvéleménytől egészen függetlenekké válnak, 's mintegy önkénytelen, anyagi hatalmoknak kiterjesztéséhez vezetettnek; ez engedelmeskedve meggyőződése ellen, meghajolva egy gyűlölt de felt hatalom előtt, lealáztatik. — Első kötelessége tehát minden jó polgárnak, fentartani valamint a' törvénynek, úgy azoknak tekintetét is a' nép előtt, kik e' törvényeknek képviselői 's naponkénti végrehajtói. De valjon ebből az következik-e: hogy mert a' felsőbbségeknek általános tekintetét a' haza' kára nélkül c-onkitani nem lehet, — minden visszaélésnek fölfedezése, melly vagy egyes tisztviselő, vagy egész grémiumok által elkövettetett, tilos? hogy mert a' felsőbbségek a' nép előtt gyanússá tenni nem szabad, egyszersmind a' jó polgárnak kötelességei közé tartozik, beleplezni minden hibát, vagy hanyagságot, melly felsőbbségekre némi homályt vonhatna? Nincsenek adataim, 's azért nem mondhatom, mennyire áll az, mit a' Pesti Hirlap a' lelcenzek' sorsáról mond: de feltéve, hogy adatai igazak, hogy 100

ily gyermek közül csakugyan 80—90 hal meg, nem állt-e kötelességében minden jó polgárnak, a' kormányt 's hazát e' szerencsetlen állapotra figyelmeztetni? — figyelmeztetni pedig annál inkább, mert hazánkban még a' lelenczokről eddigelé gondoskodva nincs, s' csak a' törvényhozás' útján történhetnek olly intézkedések, melyek e' hiányt tökéletesen pótolják. —

A' 12-ik Vezércikkben említett 280 halottról nem szükség bővebben szólanom; minthogy hír, és visszavonása egy számban jelenvén meg, a' közönségben csak felette kevés egyed lehele, ki ezt elhívén, reá olly iszonyatos okoskodásokat építhetett, mint melyeket a' tisztelt Gróf említ. De feltéve, hogy e' hír való volna, vagy hogy a' Pesti Hirlap, például, némelly vármegye' tömlöczének közönséges évenkénti mortalitásáról közölné tudósításokat, — melyek, köztünk légyen mondva, talán nem kevesebbé lennének szívszorítók: — mert egyes túlzók lehetnek, kik a' tisztelt Gróf által elmondott módon okoskodnának olly tudósítások' nyomán; mert lehetnek némellyek annyira tapasztalatlanok minden országos tudományban, kik nem épen e' nyilvánosságban látják legnagyobb biztosságát annak, hogy e' visszaélések végökhez közelgenek, hogy a' kormány, melly e' hiányoknak nyilvánossá tételét nem ellenzi, megszüntetésökre bizonyosan kezet nyujtand; mert, mondom, olly egyedek lehetnek, a' sajtó ne gyakorolja üdvös hatalmát? Az angol hirlapok, melyek a' gyármunkások' sorsáról szólnak, felelősek-e azon kicsapongásokért, melyek e' munkások által itt ott elkövettetnek? — a' hirlapok elhallgassanak minden visszaéléseket? — mintha az igazságos panasz, melly itt ott egyes tisztviselők ellen létezik, nem terjedne sajtó nélkül is; vagy a' mende monda által közölt hír nem nagyúlna számszorta nagyobb mértékben, mint azt a' leg-hazugabb lap tenni merészelné, 's így nagyítva a' nép között nem szülné épen azon rosz következeseket! — Nézetem szerint nincs, mi a' felsőbb-ségek' tekintetét inkább csonkítaná, mint ha ellenök szólanı egyáltalában tilos; olly esetekben, csak mert elöljáróit váddal illetnie nem szabad, a' nép felteszi, hogy méltó oka volna ezt tennie, és suttozva egymás között igazságtalanabb, mint ha a' nyilvánosság' tag mezejére kilépni kénytelenítették. Nem a' hiányoknak nyilvános rostálása: magok a' hiányok csonkítják a' felsőbb-ségek' tekintetét; 's a' nyilvánosság, melly az egyes tisztviselőt vagy hatóságot minden lehető javításnak eszközésére birta, épen ez által alapoka is azon határtalan tiszteletnek, mellyel a' törvény végrehajtóit épen a' legszabadabb sajtóval bíró országokban körülvéve látjuk.

Sokat szólhatnak e' tárgyról még; mondhatnám: hogy a' Pesti Hirlap említett vezércikkeiben egyes esetekről szól, 's hogy így leg-felebb is azzal vádoltathatnék, hogy némelly egyes tisztviselői személyek vagy testületek, de semmi esetre nem minden felsőbb-ség iránti tiszteletet gyengíthete; mondhatnám: valamint hazám' népét nem gondolom olly forradalmi állapotban, hogy egypár statistikai adat által azonnal minden felsőbb-ségnek gyűlöletére birathatnék, úgy azon férfiakat, kik e' hazában hivatalokat viselnek, inkább tisztelem, mint sem feltehetném: hogy hiányokra bárki által figyelmeztetve, azoknak lehetőség szerinti megszü-

tetését kötelességöknek nem ösmernék; — de füzetem hosszabbra terjed, mint akartam, 's azért térjünk e' vádak' harmadikához, 's nézzük: áll-e az, hogy a' Pesti Hírlap gyűlöletessé teszi a' fő rendeket a' nemesi rend, 's minden kiváltságos rendet a' nép előtt.

Minden országban, hol alkotmány vagy társasági szokások a' népet külön osztályokra választák, 's politikai jogokban vagy társalkodási tekintetben egymás felébe emelték: szükségkép e' különvált osztályokban surlódások fognak támadni, 's pedig annyival elebb 's bizonyosabban, mennyivel közelebb állnak jogi 's társalgási tekintetben egymáshoz. — Kiket a' sors a' társasági lépcső' ellenkező határaitra állított, ritkán jőnek közvetlen surlódásba, 's a' koldús a' gazdagot, a' polgár a' herceget irigység nélkül látják oly fénykörben, melly még vágyaiknak is távol áll; sőt nem ritkán látjuk ez ennyire különvált osztályok között a' legmelegebb, legtartósb sympathiát: — csak ott, hol két osztály egymáshoz közel áll, hol sok tekintetben hasonló 's csak némelyekben külön vált, egy téren naponként találkozva, mintegy naponként megvi felsőbb-ségeért, ott találunk majd nem mindig gyűlésre. — A' zsellér 's telkes gazda, a' polgár 's választott polgár, a' kisebb 's nagyobb birtokú nemes, 's végre ez utóbbi 's a' mágnás között mintegy természetes rivalitás uralkodott 's fog uralkodni mindig; az, ki magasabban áll, felsőbbségét senkivel sem érezteti úgy mint épen azzal, kit valamivel alantabb de magához oly közel lát, hogy felsőbbségének általai contestatiójától félhet; minden alantabb álló mind azon gyűlölséget, mellyet egyenlőség után vágyódva felsőbbjei ellen érez, azokra önti el legtöbbször, kik nálánál csak egy fokkal állnak magasabban; — 's ez úgy volt 's lesz mindig, ha bár a' Hírlap vagy egyesek' vigyázatlan beszédjei soha sem nevelnék is ez ellenséges indulatokat. —

Ezen általános nézetnek következése először az: hogy épen mert egymáshoz oly közel álló néposztályok mint nálunk a' mágnási 's nemesi kar, természetök szerint már surlódásokhoz hajlandók, minden, ki e' természetes hajlamot használva ezen osztályok között ellenségeskedést okoz, kettősen vétkes.

Másodszor: hogy az illy osztályok között létező surlódásoknak oka nem ritkán minden különös kútfő nélkül csak a' dolgok' helyzetéből fejlődik, melly által az alantabb állók néha felsőbbjeik' minden tetteiben gőgöt látnak, ezek az előbbieknél gyűlölséget 's ellenséges indulatot keresnek a' nélkül: hogy ezek vagy amazok illyesre különös alkalmat adnának, 's inkább mert illyesmi körülményekben lehető, mint mert valóban elkövettetett; 's hogy ennél fogva illy ellenséges indulatoknak létezését vagy nevedését csak akkor tulajdoníthatni egyeseknek, ha ezen vád tetteikből világosan bebizonyítható. —

Ha tehát a' Pesti Hírlap a' mágnási 's nemesi rend között — melyeknek öszmunkálása nélkül honunk előmenetele jelen viszonyainkban lehetetlen — valóban gyűlölséget gerjesztett, ha a' — fájdalom! már úgy is elég tágra terjedt hézagot, melly e' két rendet egymástól el-

választja, munkássága által még nagyitá: kétségen kívül nincs, mi e' cselekvésnek mentségül szolgálhatna; az ellenben, hogy e' hézag létezik, sőt a' tisztelt grófnak véleménye szerint egy idő óta még tágult, a' Pesti Hirlap' szerkeztőjének csak akkor tulajdonítható, ha cikkeinek szavaiból megmutathatjuk, hogy valóban ezek valának okai a' szakadásnak. —

Mi előtt a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének, a' Pesti Hirlap ellen e' részben felhozott vádjainak taglalásába eszkezném, legyen szabad mindenek előtt idéznem azon szavakat, mellyekben a' szerkeztő a' tisztelt Gróf által említett 14-ik vezércikkben, hazánk' felsőbb rendeiről nézeteit előadja. —

Ne gondolja senki, hogy a' nivellatió eszméje erőt vett légyen e' nemzetben a' historián. Mi szeretjük nemzetünk múltját, és soha sem fogjuk azt felejtteni. Hazánknek múlt időkrőli képe nagy vonásaiban a' magyar előtt mindig szívemelő, még szerencsétlensége árnyéklatában is igéző, még botlásaiban is érdekes marad. Pedig vannak nevek, mik e' múltkor dícsőségével emlékezetünkben öszveforradvák. Ha illy név tűnik fel a' nemzet előtt az életben: csak szólnia, csak tennie kell az irányban, mellyet hazafiság jelel; 's első szavánál egy nemzetfigyelme vonúl reá, egy nemzet bizalma fordul felé, 's első léptében felkarolja őt ama roppant erő, mi nélkül ma már az ébredés korában egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni, a' népszerűség.

Kiknek már nevéknél fogva illy hatáskör nyilik, minőre mások csak hosszadalmas munkahűséggel küzdhetnek fel; kik a' polgárjogoknak első szülöttei, vak történet által közvetlen munkásságra hivatvák a' pályán, hova másokat csak nemzeti bizodalom emelhet föl, és önállóbb függetlenebb munkásságra hivatvák, mint kiket tömegek akarátja, 's néha talán elfogultsága korlátozhat, ezekre — ha akarják — szép jövő vár. Ha mikint bizton hiszszük — néhány lelkesebbjeik példája szerint kivetkeztek a' szükkeblőség, szeretetlenség, nemzettelenség lepleiből; ha érezik, hogy igazságosnak lenni nem áldozat, hanem annak, a' mi valódilag jog, biztosítása; ha hogy a' nemzet boldogítás, és alkotmányos életfejlemény békés ösvényén a' józan haladás zöld reményszín szegte fejez lobogóját ők viszik elől: a' nemzet őket bizalom teljesen fogadja vezéreivé, 's kétszer meleg lelkesedéssel követendi ez ős neveket a' béke útján, miként őseiket követte egykor a' harc mezején, és a' fénykört, mellyet kiérdemelnek, a' fénykörrel kettőztetendi meg, mellyet őseik érdemlettenek.

Ezek a' Pesti Hirlapnak a' magyar főrendekről nyilván kimondott nézetei, mellyeket én annyival őszintébbeknek tartok, mennyivel tökele-tesebben megegyeznek sajátaimmal e' tárgyról. Ha meggondoljuk azon befolyást, mellyet emlékek minden emberre gyakorolnak; ha meggon-doljuk, mi nehezen ösmeri el a' többség olly egyedeknek felsőbbségét, kiket egykor hasonlónak tudott, 's mennyivel könnyebben hajlong öröklött, mint önválasztott bálványok előtt: nem bámúlhatja senki azon befolyást, mellyet a' születési aristocratia még napjainkban is majd nem mindenütt gyakorol; — nem bámúlhatja, ha még Franciaországban is az ó nemesség, bár porba döntve a' forradalom, 's uj és dicső nevek által kipótolva a' császárság által — soha nimbusát egészen el nem veszté. — A' nemes-ségnek tisztelete régi földrészünkben annyira a' nép' szokásaiba felvett, annyira benső organismusával egybe font eszme, hogy mostani viszonyainkban hatalmát tagadni képtelenség. — Csak egy van, mi e' részben az újabb 's régiebb idők között különbséget tesz, az: hogy a' nemesség egykor nem csak minden politikai kitüntetés' feltétele, de egyszersmind biztos eszköze is vala; 's hogy most a' legszebb név 's ezim e' kitüntetés után vágyódónak segédet adhat, de valamint nem egyedüli, úgy magában nem biztos eszköz ennek elnyerésére. Csak az, ki valóban erősebb, kormányozhat; 's valamint az anyagi erő századaiban, a' nemesség csak bajnoki erényei által vivá ki felsőbbségét, úgy napjainkban minden születési aristocratia hatalmassá csak akkor válhatik, ha czimerein kívül, birtok és magasabb intelligentiára támaszthatja hatalmát. — Ez helyzete minden születési aristocratiának mindenütt, 's ha bár kisebb mértékben, nálunk is. — Hazánkban a' főrendeknek, valamint birtoka, úgy jogai terjedtebbek, mint bár milly más országban; 's ha valahol, bizonyára nálunk szép az állás, melly e' rendek' minden egyedére, ki hivatását átlátá, vár; — de a' név maga korunkban már nem árníthat el senkit, 's valamint a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének neve, és kivüle senki által nem birt országos állása legszebb igazolása azon tekintetnek, mellyben a' Hirlap' nézete szerint a' főrendek' tagjai közöttünk állanak: úgy érdemei bizonyágot tesznek arról, hogy e' nemzet tiszteletében nem csak nevek által vezéreltetik. —

Már kérdem: azt, ki a' főrendekről úgy szól mint a' Pesti Hirlap' szerkeztője a' fen idézett helyen, vádolhatni-e azzal: hogy a' születési jogokat nivellálni akarja, 134. l. — vádolhatni-e, hogy illy szavak által polgári erény és közlélek helyébe másnak tulajdona utáni vágyakat gerjeszte? 'S ha bizonyos idő óta viszongások mutatkoznának a' nemzet' két felsőbb rende között: annak tulajdoníthatjuk-e ezeket, ki a' főrendeknek nép 's önmagok előtt illy dicső munkássági kört jelele ki, 's ki mind azon francziáknál, kiknek — állítólag — modorját követi, Mirabeautól kezdve Camille Desmoulinsig, Danton, St. Just, Marat 's Robespierig talán aligha találna ollyast, ki e' vezérczikkben az aristocratiáról kimondott nézeteket magáénak vallaná. —

A' Kelet' Népe'nek mélyen tisztelt szerzője e' részben máskep vélekedik, 's midőn az említett cikkelyt 130. l. — ollyannak nezi,

melly esábitásra kigondolt dícséretei által inkább sértő (e' szavak által én legalább nem tudom mi más czikkelyt érttetett volna a' tisztelt Gróf) — a' Pesti Hirlap' minden szavaiból csak azon öröklő censeo esse delendos et delendas itéletet véli kihallani, melly szerzőjöknek kedvencz eszméje. —

Nézzük a' nemes Grófnak okait. — Azokon kívül mellyek általa annak bebizonyítására hozattak fel: hogy a' Pesti Hirlap a' birtoktalant a' birtokos ellen uszítja, 's mellyek, minthogy főrendeink egyszersmind honunk' legnagyobb birtokosai, a' jelen kérdés alatt lévő vádnak bebizonyítására is szolgálhatnának, a' tisztelt Gróf különösen a' főrendeket illetőleg (legalább mennyire azt munkájából kivehetni) kettőt roszal a' Pesti Hirlap' eddigi vezérczikkeiben. —

Az 1-ső: mert a' Pesti Hirlap főrendeink' azon részéről szólva, melly az általa kijelelt hivatásnak megfelelni nem akar, nyilván kimondja meggyőződését: hogy a' haladás' nagy ügye, hogy nemzetünk' rendeltetése teljesülni fog nélkülök, sőt ellenök is ha kell.

A' 2-ik 's itt engedelmet, ha a' tisztelt Grófnak nézetét fel nem fogám, mert megvallom, noha ismét és ismét olvasám munkáját, még a' jelen pillanatban is alig hihetem, hogy nem csalódom, — mert a' Pesti Hirlap' nézete szerint nem kegyelem, de jog 's igazság az, mit korunk követel, 's csak ezeknek megadása lehet az alap, mellyre honunk' jobb létét biztosan építhetni. Legyen szabad e' vádak' elsőjének megczáfolására felhoznom a' Pesti Hirlap' azon szavait, mellyekre alapittatik; e' szavak nézetem szerint megfelelnek magokért. — Előadva azon magas hivatást, melly hazánkban a' főrendekre vár, ha helyzetöket felfogva, ezzel a' haza' javára élnek, a' Pesti Hirlap ekkép folytatja czikkelyét: — De ha volna közöttük, ki úgy vélné, hogy őseitől öröklött neve olly tőkepénz, melly őt tettlen nyugalomra felhatalmazná, vagy tán épen felhatalmazza magány hasznát jog 's igazságnak, magány érdekétköz nemzeti érdeknek ellenszegezni; ha volna ki tulságos önhittségében a' világ' kerekét megakasztani, vagy a' józan haladásnak, mellyet kormányböleseség vezet, köz szüksége parancsol, nemzeti lelkesedés intéz, útját állani akarná; ha van e' nemzetnek rendeltetése, az bizonyára teljesülni fog velök és általök, ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök ha kell. — 'S most a' Kelet' Népe' mélyen tisztelt szerzőjének igazságszeretetére appellálok, 's kérdem: vonhatni-e e' szavakból azon következeseket, mellyek munkájának 290-dik lapjain belőlök vonattak? lehet-e abból, mert a' Pesti Hirlap főrendeink' azon egyedeiről szólva, kik haladásunknak ellene szegülnek bátran kimondá, hogy nemzetünk el fogja érni rendeltetését nélkülök is, — ezen állítását a' főrendekre általjában kiterjeszteni; kérdem, lehet-e ezt? 's ha nem, úgy miben fekszik a' Pesti Hirlapnak vétke? — abban, mert főrendeinkről feltevé, hogy a'nyai tagjai között néhányan találkozzandának, kik nemzeti kifejlődésünknek önös érdekeiket ellenébe állítva józan hala-

dásunknak tehetségek szerint akadályokat fognak elébe gördíteni? — De vajjon hol van a' nemzet, mellynek haladása ellen egyesek harczba nem szállottak volna? — hol az aristocratia, melly midőn tőle a' közjóért illy áldozatok kívántattak mint nálunk, nem állt volna legalább néhány egyedei által ellent a' köz kívánatoknak? 's lehet-e nagyobb magasztalása honunk' kiváltságos rendinek annál: hogy nálunk a' nemzet csak e' rendek' kisebb részétől vár illy ellenszegülést, előre kimondva erős meggyőződését: hogy a' többségtől csak igazságot vár ügyeinek elrendezésében? — vagy abban fekszik a' Pesti Hirlap' bűne, hogy nemzetünk' rendeltetésében bizva, még akkor is, ha főrendei' némely egyedei ellene szegülnének, ügyét, mellyet pártol, vesztetnek nem hiszi, 's kimondja, hogy e' hon haladni fog ez ellenszegülő egyedek nélkül, sőt minden törekvéseik ellenére is? — 'S ezen meggyőződésnek kinyilatkoztatása, mellyben a' Pesti Hirlappal tökéletesen osztozkodom, ez fenýíthetné veszélyel a' hazát? Vajjon ha ez ország' törvényhozóinak többsége, felfogva honunk' szükségait a' haladás' pályáján megindult, ha a' kormány — mit biztosan reménylünk — átlátva magas hivatását, a' nemzetet szent törekvéseiben tehetsége szerint elősegíti: e' nemzetnek haladnia ne lehessen, csak azért, mert főrendei között talán olly egyedek találtatnak, kik magány hasznokat jog- 's igazságnak, magány érdekeket a' köz nemzeti érdekek ellené szegezik? Vajjon ha volnának illy egyedek — mi nézetem szerint legalább valószínű — nem a' Kelet' Népének lelkes szerzője volna-e az, ki ellenök legkiméletlenebbül fellépne? ő, ki azon szent meggyőződéstől vezéreltetve „hogy a' magyar kiváltságos főnemes irigylésre méltó helyzetében vajmi parányi és szánakozásra méltó lény, ha hazájának emelésére semmit sem tesz“ — felszóltat egy maga a' nagy hallgatás között, melly e' hon felett 15. év előtt uralkodott; ki csak ügyének igazságában bizva nem veszté reményét, — 's legyen örök dicsőségére mondvá — küszködött 15. hosszú évig majdnem mindig rendjének nagy többsége ellen; kit gúny 's világos ellenségeskedések útjában vissza nem tartóztattak, mert szíve érezé, hogy a' magyarnak még lenni kell, mert lelke meggyőződött, hogy e' keleti raj el fogja érni rendeltetését, bár mennyi, 's bár mi magasan álló szükkeblülés szegülne ellene; ő, mondom, most néhány törpe önzök ellenében, kik őseiktől öröklött nevöket olly töképeznek tartják, melly öket tétlen nyugalomra felhatalmazza, vagy kik épen önérdelkeik' tekintetéből a' józan haladásnak útját állani merészlenék, nem szólalna fel? nem fogná, vagy nem fogja-e mondani: — mert talán lesz alkalom erre, és Széchenyi István nem fog lelépni a' dicső pályáról mellyen eddig haladott — Ti törpék, kik a' világ kerekét feltartani, kik e' nemzetnek szent törekvéseiben útját állani akarjátok! e' nemzet el fogja érni rendeltetését gyenge segédetek nélkül is; — a' végzet dicső helyre állított, hivatástok nagy 's irigyletre méltó vala, mert a' nemzet bennetek várta jogainak leghívebb bajnokit, általatok remélé örök igazainak biztosítását: de ti önmagatok lemondtok fenséges állástokról, 's a' nemzet el fogja érni czélját, nélkületek, sőt ellenetek is. Vajjon, kérdem: Széchenyi István nem fogja-e illy esetben

elmondani mind ezt, 's a' Pesti Hirlap mi mást tón 14-ik vezércikkében? Mert hogy e' vezércikknek annyira rozszallott végszavai nem a' főrendekről általánosan, hanem csak azon néhány egyedekről érthetők, kik törpe önösségeket a' haza' javának alája rendelni nem akarják: azt minden, ki az egész 14-ik vezércikket kezdetétől végig olvassa, tisztán átlátja. — 'S most nézzük a' tisztelt Gróf' vádjának második okát. A' Pesti Hirlap 32-ik, az ipar egyesületről irtt cikkelyében, politicus pártjainak' különböző arnyéklatairól szólva, mások között írja: Vannak ismét mások, kik barátai voltak a' szabadelműségnek mig kegyelem színében jelentkezhetett, de a' gondolat fejökre nőtt, 's érzelmöket sérti a' kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel; és ennek kimondása az, mit a' Kelet' Népe'nek tisztelt szerzője, mennyire t. i. a' 290-ik lapon e' szavakhoz ragasztott háromszoros felkiáltó jelekből, 's a' módból mellyel a' 284. lapon 's munkájának több helyein ismételtetnek, ítélhetünk — leginkább rozszalni látszik, — ismétlem, rozszalni látszik, mert még most, e' pillanatban, midőn a' Kelet' Népe'nek többszöri elolvasása után e' sorokat írom, sem hitethetem el magammal egészen, hogy a' tisztelt Grófnak e' részbeni nézetei iránt nem csalódom. —

Mert ki első fellépésétől mostanig mindig a' haladás' zászlója alatt küzdött mint Széchenyi István; ki, mint ő, nyilván hirdeti, hogy nem a' szív', hanem csak a' mindenek felett uralkodó észnek világát követve érhetünk czélt, hogy csak a' törvényesség 's alkotmányos formáink' szoros megtartása mellett kivitt győzelmeink azok, mellyek a' nép' javát elégeithetik: kívánhatja-e hogy nem jog és igazság, hanem egyeseknek kegyelme legyen az, mire a' nép' barátjai hivatkozzanak, mitől e' nemzet szebb jövőjét várja? —

Távol legyen tőlem, hogy azon nemes gerjedelmek ellen szóljak, mellyek az embert kiemeive önössége' köréből, arra birják, hogy embertársainak javáért azon hasznokról, miket jog 's törvény neki mások felett engedének, önkényt lemondjon; nincs senki, e' tisztán szívből eredett nemes érzeményt, mellyet kegyelemnek nevezünk, mélyebben tisztelő mint én; de ha országos dolgok' elrendezésében a' szív' erős szavának hallgatni kell, ha csak a' hideg ész az, minek tanácsait veszély nélkül követhetjük: nem foly-e ebből önkényt, hogy politiciali engedményekben a' kegyelemnek — mint tisztán a' szívből eredett erénynek — helye nem lehet, 's hogy minden illyes engedmény csak a' szoros jog 's igazság' eszméin, azaz: olly alapokon épülhet, mellyeknek kútfeje a' tiszta ész, mellyeknek határa nem a' mindig ingadozó, 's majd nem minden egyednél külön nyelven szóló szív, hanem egyedül az örökké változatlan értelemnek fogalmai által határozatik? —

De megengedve is, hogy ez nem azon általánosságban állana, mellyben itt felállítottott — mit azonban a' tisztelt Gróf, mint a' tiszta észnek legkirekesztőbb tisztelője, bizonyára vitatni nem fog — megengedve, hogy a' haladási iránynak kijelelésében azon indító okok között mellyek a' nemzet' kiváltságos részeit engedmények' adására határozzák,

a' szívnek is volna része; hogy azon egyedek közül, kik a' nép' helyzetének javítását czélul tűzték ki munkásságoknak, némellyek volnának, kiket épen szenvedéseknek látása, 's azon kegyelmi érzet, mellyet Isten minden jobb emberi keblebe teremtett, 's melly embertársainak szenvedésein megindúl, vezeté e' nemes útra; valjon a' törvényhozó, valjon ugyan azon egyedek, kiket könyörületes érzeteik tettek először a' népnek sorsára figyelmetessé, ha mint felső táblánk' tagjai felszólalnak, mi másra alapíthatnák javalataikat, mint épen ügyöknek igazságára, épen arra, hogy az általok védett törvény olyan, melly az emberi nem' elidegeníthetlen jogainak életbe hozásánál nem egyéb; mert ha ezt nem teszik, ha javalataiknak alapja csak azon kegyes emberi érzet, melly kebleiket eltölti, ha nem természetes igazság a' talpkő, mellyre okaikat építik, ki nem látja által: hogy mind azok, kiket hasonló érzet nem lelkesít, ez engedmények' adására nem kényszeríthetnek: 's hogy mindenki, 's ha csak egy volna is, kinek önérdeke könyörületénél erősebb, vagy kinél különös viszonyok által illy engedmény több áldozattal jár, azt, mit a' többség csak mint ajándokot ajánl, mint olyast — mert nagylelkűség senkinek kötelességül nem tétethetik — megtagadhatja? — Igy, midőn például a' nemesi rend elhatározá, hogy nemtelen hontársainak egy vagy más terhében ezentúl részesülni fog: azt, mit ha e' törvény a' természetes igazság' alapjára építettett, elfogadni kénytelen volna, megtagadja mihelyt ez engedmény' indítóokául csak a' kiváltságos rendek' nagylelkűsége állíttatott; nem is említve más okot, mint p. o. hogy ő hasonló nagylelkűséget kebleben nem érez, vagy olly állapotban él, mellyben ajándékokat tenni nem lehet. — 'S ha ez nem volna is, illy módja az engedmény-adásnak nem lenne-e rosz hatású a' népre nézve? — Az emberi nemnek egyik fő tulajdona: kívánni mindent 's szünetlenül, 's pedig annyival inkább 's türelmetlenebbül, mennyivel több vágy teljesüle; — már ha e' kívánatok' teljesítésében csak kegyelem 's nagylelkűség szerint járunk el, ha a' természetes igazság, ha jog nem jeleli ki a' határokat, mellyeken túl ez engedmények nem mehetnek, valjon mi korlátolhatja a' népet vágyaiban? — Ha a' birtok' szentségét kimondád, 's a' népnek birhatásra nézve jog-egyenlőséget adál, mert a' természetes igazság kívánja, hogy mindenkinek homloka' veritékével keresett vagyona biztosítva légyen; mert természeti joga szerint senki a' birtok' szerzésének lehetőségétől kizárva nem lehet, a' nép meg fogja érteni szavadat, 's törvényed, melly neki csak egy reményt adott, 's teljesítését önmunkásságától függeszté fel, szorgalomra fogja buzdítani hontársaidat; ha ellenben adományaidnak oka csak kegyes úri jó akaratod, ma irgalom, holnap nagylelkűség vagy hiúságod, nem valószínű-e: hogy a' tömeg bízva határtalan hatalmadban, emberszeretetedben, vagy talán hiúság alkotta bőkezűségedben, kívánva mindig és szünet nélkül, csak mert egyszer kegyes valál, vágyaiban határt nem ösmer, míg végre azon állapotra jut, mellyben a' római pór kenyér 's játékokért rimánkodva szabadságát gyávan a' legbőkezűebbeknek adá el. —

Csak természetes jog 's bennszületett igazságérzetünk azon alap,

mellyre törvényes engedményekben mind a' törvényhozó jótéteményeire, mind a' nép kívánataira nézve erősen támaszkodhatik; minden egyéb bizonytalan, 's pillanati tapsot 's lelkesülést, de bizonyára soha állandó meglegedést nem szülhet. — Vagy talán hiszi valaki, hogy a' nép kevesebb háladatossággal leend jöltevei iránt? hogy a' kiváltságos rendeknek érdeme kisebbedik, ha azon engedmények, mellyekkel a' nép helyzetét emelik, mint természetes jogainak előismerése, 's nem mint kegyelem adattak? Mintha a' népet az engedmény, mellyet neki, mint koldúsnak kenyerünket, irgalomból oda veténk, azon érzeménynél inkább boldogítaná, mellyel emberi méltóságát előismerve látja; vagy mind azon tettek között, mellyekkel magasabb polczon állva embertársaink' javát elélegithetjük, volna egy dicsőbb, mint kivíni embertársaink' jogait! — Nyissuk fel a' történetek' könyvét, 's nemde azon nevek ragyognak legtisztább fényben, kik az igazságért vittak. — A' legbuzgóbb emberbarátok, kik szívök' irgalmát ezerekre terjeszték, 's jótétemények közt tölték napjaikat, eltűntek; a' szenvedőkkel, kiknek ők törölték le könyveiket, nevök sirba szállt, 's az utód nem ismeri magas példájokat; csak ki az igazságért küszködött, ki embertársainak jogait védé, 's győzve szent ügyében egy elv' diadalát hagyá maga után, az marad fel a' jövőnek; neve áldásként hangzik századok után, emléke magas érzelmekkel tölti utódait, 's az emberi faj nem felejtí soha dicső bajnokát. — 'S nem szép hivatás-e ez? 's a' kit kegyes végzete olly helyre állíta, hol munkásságának e' célzt tűzheté ki, nem lehet-e joggal büszke állására? — Kétségen kívül, mint minden szóval, úgy az emberi nem' elidegeníthetlen jogainak nevével is sok visszaélések történtek már, ros szenedelmek küszködtek sokszor a' legtisztább zászlók alatt, 's az igazság' szent nevében tettek történtek, mellyeken emberi érzetünk eliszonyodik; de ha a' forradalmak' korszakára tekintünk mellyben ez történt, nem látjuk-e, hogy épen abban fekszik e' visszaéléseknek fő oka; mert a' jogérzet a' népben jókor nem neveltetett; mert a' nép hatalmassá vált, 's múltjában, egykori felsőbbjeitől adva azon példát nem találá, hogy erkölcsi korlátok vannak, mellyeken semmi földi hatalom büntetlenül túl nem terjedhet? — A' köteleességérezetnek egyetlen biztos alapja: jogérezetünk, csak ki azon határokat ösmeri, melyeken túl idegen hatalom szabadságát nem korlátohatja: az fogja tisztelni azon korlátokat, mellyeken túl kívánatai nem terjedhetnek. — Kegyelem, pillanatokra háladatossá teheti a' népet; jogainak előismerése a' törvény' szilárd védőjévé tevé, 's ez a' feladat. —

De talán bővebben szóltam e' tárgyról, mint szükség vala; a' tisztelt Grófnak egész élete, 's e' munkájából is sok helyen kihangzó szabad elvei szinte kételkedésbe hoznak: nem csakódtam-e midőn néhány szavainak azon értelmet adám, mellyben azok itt vétettek; e' részben engedelmet félreértésemért, 's melegségemül csak azt, hogy sokan, kikkel a' tisztelt Gróf' munkájáról szóltam, tévedésben osztoztak; 's hogy lehetnek, kikre nézve nem árt, ha néha arra intetnek: hogy nem kegyelem, de igazság az, mit tőlök várunk, 's hogy törvényhozó csak köteles.

ségének teljesítésében keresheti dicsőségét: minden mit többet, vagy kevesebbet tesz, jobbra egyformán káros, 's ki könyörületességtől elragadva a' népnek jogánál többet ad, vagy ki önösségtől vezéreltetve azt megtagadja, egyenlően vétkezik a' közjó ellen. —

'S most menjünk át e' vádak' utolsójára, 's nézzük, valjon a' Pesti Hirlap megérdemli-e azon szemrehányást, hogy általa minden municipalitás a' lehetőség szerint depopularisáltatott. E' vádnak bebizonyítására a' tisztelt Gróf semmi különös adatokat elő nem hoz; de miután munkájában a' szelid torturáról, nyilvánosságról, bot, vessző, korbácsról, 7-ik 8-ik és 26-ik szám alatt írt vezércikkek hordatnak elé: annyival szükségesebbnek tartom e' részben véleményem' kimondását, mennyivel jobban tudom, hogy mind azon panaszok között, mellyek a' Kelet' Népeben a' Pesti Hirlap ellen felhozatnak, bizonyára egy sincs, melly ennyi viszhangra találja; — 's mennyivel inkább tapasztalám önmagam azon keserűséget, mellyet a' 17-ik „Nemzeti veszély“ czim alatt írt vezércikk némely hatóságokban 's bizonyos egyeknél gerjesztett. — Az emberek' többsége egyenlőn ragaszkodik hatalmához, eredjen az jogból vagy visszaélésből; 's így nem bámulhatni, hogy midőn a' Pesti Hirlap némelly, a' megyei hatóságok' szent czimével takart visszaélések ellen felszólalt, néhányan vagy érdekelve, vagy fenytve érezvén magokat, e' merészség ellen felszólálnak; hisz' olly édes a' korlátlan hatalom, bár mi szűk körben űzessék az: ki mondana le róla, a' nélkül hogy legalább panaszra fakadna? — A' kérdés itt csak az: valjon a' Pesti Hirlap az által, hogy a' nemzetet megyehatóságainak hibáira figyelmetessé tevő, 's nyilván kimondá, hogy szabadságunkat nagyobb veszély nem fenyegetheti, mint ha megyei tanácskozásainkban vad anyagi erő használtatik: a' megyék' depopularisációját eszközlé-e cikkelyei által? — valjon a' felfedezésekből, mellyek e' lapban tétettek, fenyegetie veszély municipalis szabadságunkat? — 'S itt legyen szabad kerekdeden nemmel felelnem, 's nyilván kimondanom azon meggyőződésemet: hogy a' Pesti Hirlapnak e' részbeni törekvéseit nem csak szabadságunk 's nemzeti kifejlődésünkre nézve károsoknak nem tartom, sőt mind azon hasznok között, mellyeket e' Lapnak eddigi munkássága hazánkban szülhetett, azt, — hogy municipalis életünkre némi világosságot terjesztett, 's hibákat fedezett fel, mellyekről eddig senki nyilván szólani nem mert — tartom a' legnagyobbnak, tartom annak, mellyet senki sem tagadhat. —

Municipalis szabadságunknak hivebb tisztelője, buzgóbb védje nem lehet nálamnál; — teljes hitem szerint, hogy hazánk ennyi századok' harczi után még fenn áll, municipalis alkotmányunknak köszönhetjük; törvényhatóságaink tarták fel alkotmányunkat 's nemzetiségünket; ők a' szabadságnak szent nevét 's formáit is, midőn az tetteleg nem létezett; körökben mutatkoztak nemzeti ébredésünknek első jelei, újjá született nemzetiségünk ott emelé először zászlóit, ott találta védőit; — ha muni-

cipalis rendszerünket elveszed, alkotmányunk elveszti becsét, 's a' szabadság szó leend nyelvünkben, melly nem sokára az avultak közé tartozik. — De épen mert municipalis rendszerünk nemzeti kincseink' legnagyobbika, mert a' polgárok' szabadságra ott, hol municipiumok nem léteznek, biztosítva nincs, 's a' névszerint leghabzadabb alkotmány — mint a' rövid francia republica — néha csak a' legiszonyúbb elnyomáshoz vezet; mert nemzetiségünk' fentartását ennek köszönhetjük, 's jövő kifejlődésünk ez által feltételeztetik: első leghabzadabb kötelessége minden jó polgárnak, oda fordítani egész figyelmét, hogy e' municipalis rendszer mennél biztosabb alapra állíttassék, vagy mi más szavakkal ugyan az, hogy szűnjék meg minden hiba 's visszaélés, melly e' rendszernek létét veszélybe hozhatná. — Alkotmányok csak azon visszaélések által vesznek el, mellyek nevében gyakoroltatnak; 's az absolut kormány, melly tetteiben igazságos, biztosabb alapokon áll, mint bár melly fenséges elveket hirdető szabadság, melly tetteleg egyeseket elnyom. —

Már ha hatóságaink végig tekintünk, nem kell-e megvallanunk, hogy itt ott sok, — 's fájdalommal legyen mondva, megrögzött visszaéléseket találunk; a' büntető törvénykezés, rendőrségünk, útjaink, a' pénztárok 's közmunkák' kezelése, egy szóval majd nem minden tárgy, mellyet említhetünk, csak ritka megyében kezeltetik úgy, hogy javításoknak helye nem volna, hogy semmi alapos panasznak alkalmat nem nyujtana. Hatóságokat ösmerek, hol a' rabok két három évig ítélet nélkül börtönöztetnek, másokat, hol a' tömlőzőkben majd nem évenként a' typhus uralkodik, tudok olyanokat, hol a' pénzek' kezelésében a' legnagyobb rendtelenség uralkodik, 's az adó' kivetésében, inkább jó kedv 's egyes hatalmas táblabírák' személyes nézete, mint elvek szolgálnak alapul; sőt talán olvasóim között lesznek néhányan, kik még olly esetekre is emlékeznek, hol egyes törvényhatóságok, csak hogy más megyében lakó hontársaik velők egy vagy más piacon ne concurrálhassanak, a' leghabzadabbi kereskedési utakat csinátlanul hagyják, míg például szeretett alispányok' lakához a' legköltésesebb töltéseket építik. — E' hibák 's visszaélések léteznek, 's alig ha lesz valaki e' hazában ki ezt tagadni merné. —

Municipalitásaink függetlenek, e' függetlenség sokban feltételezője azon jónak, melly municipiumainkból egész hazánkra árad; 's nincs közöttünk senki, ki ha bár centralisatio által szűnni látná mind azon visszaéléseket, mellyek megyeinkben itt ott léteznek, e' hasznót olly áron akarná vásárolni; nem kell-e tehát gondoskodnunk olly módról, melly által e' jó elérhető a' szabadság' kára nélkül? olly módról, melly megyeink' autonomiáját megőrzi, 's egyszersmind biztosítja az egyes polgárt, hogy általa kárt szenvedni nem fog, 's valjon lehet-e ez a' nyilvánosságnál egyéb? —

Mélyen tisztelen én megyeink' tisztai karait; ki megyei hivatalainak terheit ösméri, 's látta milly 's mennyi akadályokkal küszködik némelly tisztviselő hivatalának teljesítésében, 's mi silány a' jutalom, melly reá vár, — az velem együtt meg fogja vallani: hogy senki nagyobb,

senki kevesebbé jutalmazott szolgálatokat nem tesz, mint polgárinknak épen azon osztálya, mely törvényhatóságainkban működik. — De mind azon csábok között, mellyek előtt emberi erény sülyedni szokott, nincs egy erősb a' hatalomnál; ki tetteről senkinek számolni nem tartozik, ki minden felső hatalomtól független, 's egyszersmind senkit maga mellett nem lát, kitől cselekvése iránt kérdőre vonattathatnék: azt ha bár nem is önösség 's alávaló haszonlesés, legalább szenvedélyei könnyen önkényhez vezethetik; 's hol a' törvény' végrehajtói illy helyzetben állnak, kétségen kívül bár mi tiszta legyen is a' tisztviselőknek jelleme általánosan véve, — nem fognak hibázni közöttök olly egyedek, kik törvényes hatóságok' színe alatt a' legtörvénytelenebb zsarolásokat követendik el. — Absolut, minden felvigyázattól 's felelősségtől ment hatalom a' polgári szabadsággal sehol és soha össze nem fér, 's gyakoroltassék az egy vagy többek által, terjedjen az egész hazára, vagy csak egyes törvényhatóságokra, mindig elnyomáshoz vezet, melly néha annyival türhetlenebb, mennyivel szebb nevek alatt üzetik, mennyivel több szabadsági színnel lepleztetik. — Már ha megyei hatóságainkat minden elfogultság nélkül tekintjük: ezen általános elvek alkalmazására nem találunk-e itt ott némi alkalmat? — Megyei tisztviselőink' függetlensége nem olly általános ugyan, mint az, mellyről szóltam; de ki nem látja, hogy hatáskörökben azokra nézve, kik hatósági tanácskozásainkban részt nem vesznek, 's választási jogokban nem részesülnek, függetlenségök még is tökéletes; 's hogy azon esetekben, mellyekben választóik 's a' nép között lévén a' kérdés az igazság ez utolsók mellett szól, kiktől semmit várnok nem lehet, 's azok ellen, kiktől létök függ, — valóban magas polgári erény szükséges kötelességöknek teljesítésére? — Ki nem érzi, hogy több pártokra osztott törvényhatóságokban, még akkor is, ha két választó között forog az ügy, itt ott legalább a' sikernek valószínűsége inkább azon fél felé hajlik, melly az uralkodó többséghez tartozó, — mondom itt ott, mert távol legyen tőlem, hogy ezt általánosan állítani akarnám, — 's ki kételkedik végre, hogy esetek lehetnek, hol maga a' többség elcsábítva vagy felingerelve vezetői által, határozataiban a' kisebbség vagy néhány egyedek ellen igazságtalan, 's természetes körén túl lépven, melly csak a' hazai 's természeti törvények határai között jogszerű, — olly dolgokat határoz, mellyek törvényeinkkel 's az ország' többségének nézeteivel (mitől az egyes megyék' többsége vajmi sokszor különbözik) homlokegyenest ellentétben állnak, — 's ki ezekről meggyőződött, nem nyúlna-e örömmel minden eszközökhöz, mellyek által e' bajok' orvoslása reményelhető? 's miután csak kettő között választhatunk, 's ezeknek elsője, azaz egy felsőbb helyről gyakorolt közvetlen befolyás, kormányunk' centralis hatalmának nevelése municipalitásaink' függetlenségét veszélyeztetné, 's így el nem vállalható: ki nem fogadná-e el örömmel azon egy gyógyszert, mellytől legszebb institutióink' visszaéléseinek megszüntetését várhatja; azon egyet, melly helyzetünkben lehető; — mert reményem, csak azt, mi a' szabadság' kára nélkül történhető, számítjuk lehetőségünk közé, — a' nyilvánosságot; a' nyilvánosságot, melly minden

egyes tisztviselőt, melly magát az egyes megyék' többségét az egész hazával szemközt állítja, hogy az önös, vagy kit szenvedélyei vezetnének, hontársainak örökös szeméi által követve, ha a' törvényt sérté, azzal büntetessék, minél emberi kebelnek kinosabb nincs: a' köz tisztelet elvesztésével. — Polgári erényeknek erősebb támasza nincs, mint becsületérzetünk, 's ki ezt a' törvények' pontos teljesítésével oly szoros kapcsolatban hozá, hogy tőle elválhatlan: az alkotmányának támaszt, hontársainak biztosságot adott, minőt más földi hatalom, birjon is argus' szemével, 's dracói kegyetlenséggel, nem szerezhethet soha: — vannak egyedek kik a' legszigorúbb büntetésnek bátran elébe néznek: a' szegény' ellenében a' legbátrabb gyengévé válik; e' büntetéstől, melly csak életünkkel végződik, mellynek hóhérja egy egész nép, nincs ki ne iszonyodnék, 's erre csak a' nyilvánosság ítélheti a' törvényszegőt. —

'S most kérdem a' Kelet' Népe'nek mélyen tisztelt szerzőjét: valjon az, mit ő munkájának 272-ik lapján a' sajtószabadságról szólva oly helyesen mondott: hogy valaminek meg kell korlátozni szabadságunkat, de hogy e' valaminek magunknak kell lenni! mert máskép az idegenkéz beavatkozását mi magunk teszszük szükségessé, ha vak szenvedelmektől hajtva nem kívánjuk egyenesen azt, hogy minden főtől talpig felforduljon, — nem illik-e szórul szóra municipális szabadságunkra is? 's nem egy valóban szép 's lelkes felhívás-e a' hon' minden polgárhoz intézve, hogy hatósági visszaéléseink megszüntetésére minden hatalmokban álló módokhoz nyúljanak, vagy, mert e' részben meggyőződésem szerint csak egy van: minden erővel oda törekedjenek, hogy municipális rendszerünk a' nyilvánosság' sugárjaiban tisztuljon. 'S ha bár tévedésekhez vezetve néhány levelezőinek álhírei által, nem érdelem-e a' Hirlap legőszintébb közönetünket? 's pedig annyival inkább, mennyivel tagadhatatlanabb, hogy e' részben bizonyára nem népszerűségének nevelése, hanem csak azon tiszta kötelességérzet lehet szavainak indító oka, melly őt állásában arra inti: hogy szavát felemelje azon visszaélések ellen is, kiknek elkövetői között sok, talán egyébiránt elvbeli barátot számít, 's mellyeknek említése bizonyára ezerte több ellent, mint pártolót szerezhete vállalatának? — Hogy municipális rendszerünk' depopularisátioja a' Pesti Hirlap' céljai közé nem tartozott; hogy az, ki egyes törvényhatóságoknak visszaéléseit a' haza előtt felfedezi, 's épen mert e' rendszert szabadságunk' palládiumának hiszi, 's mert meggyőződött, hogy minden visszaélés, a' szabadságnak legkártékonyabb ellene: kötelességének tartja felszólalni mindig, és soha nem erősebben, mint mikor illy visszaélések a' szabadság nevében követtetnek el, 17. sz. e' czállal nem vádoltathatik: az talán magában elég világos; 's azért e' részben minden további szó, mig e' vád' alapítására külön bizonyítványok elő nem hozatnak, nézetem szerint felesleges. —

És így átmentem a' vádak' 's panaszok' hosszú során, mellyek a'

Kelet' Népének tisztelt szerzője által, a' Pesti Hirlap ellen felhozattak; elmondtam nézetemet azok iránt, mik e' lap' modorja 's tacticája ellen mondtattak; taglaltam azon vádakat egyenként, mellyek a' tisztelt Gróft munkájának irására bírták; 's valamint gyűlölet 's barátság munka közt nézeteimet nem vezérlé, úgy most nyugottan kimondom meggyőződésemet: hogy a' tisztelt Grófnak a' Pesti Hirlap által gerjesztett aggodalmait alaptalanoknak gondolom. — Mik lehetnek e' lapnak ezentúli eredményei, fog-e végkép megfelelni várakozásunknak, fogja-e teljesíteni reményeinket, — nem tudhatom; a' pálya mellyet eddig átfutott, rövidebb, mint sem erről ítélnénk; de hogy e' Lapoknak szerkeztője arra, miszerint szándékának tisztaságáról kételkedhetnénk, eddig okot nem adott; és hogy munkássága, — főkép mennyiben megyei hatóságaink' elrendezésére több világosságot árasztott, — már sok való jót eszközölt, azt erősen hiszem; valamint meggyőződésem az is: hogy bár mik legyenek is e' Hirlapnak hiányai 's tökéletlenségei, 's ha bár nem lépne ki azon körből, mellyben eddig forog, 's mellyet a' tisztelt Gróf az érzemény' körének nevez: soha a' haza meggyilkoltatni, soha nemzetiségünk e' lap által sírba dőlni nem fog, 's ha bár száz egyed találkoznék is e' hazában, ki a' szerkeztőnek 32. vezércikkében az iparegyesületről mondott szavait: „hogy e' nemzet azért maradt el annyira mind ekkoráig, mert megszokta volt, önmagáról saját erejével nem gondoskodni; megszokta, mindent, a' mit kap, mások kegyelmétől várni, és nem jutott el meleg érzetére a' gondolatnak: hogy a' ki magán segíteni igyekszik, azt isten segíti meg“, — olly értelemben venné, mint azt a' tisztelt Gróf tevé; 's ha bár csapszékeinkben száz lázító szóltná fel pajtásait azon beszéddel, mellyet a' Gróf munkájának 285-ik lapján, csak részint a' Pesti Hirlap' egyes szavaiból összeállítva szájukba ad. — Azon haza, mellyet egyetlen egy Hirlapnak nem elvei, nem vétkes iránya, hanem egyedül elhibázott modorja sírba dönthet, azon nemzet mellynek vékony fonalon függő létét egy journalistának keze ketté szakaszthatja, már nem él; 's magyar hazánk, legyünk nyugottan, erősebb alapokon épül. A' tisztelt Grófnak erős szava téli álmából riasztá fel nemzetünket, 's a' Gróf egyike azon boldogoknak, kik e' földön érezik, mi ellentállhatlan egy embernek hatalma, ha az igaz ügy mellett felszólal; de olly szó melly e' hazát meggyilkolhatná, melly eddig elért helyzetünkről visszalökhetne, 's a' nemzetet előbbi tespedésébe visszahíthatná, e' földön nincs; 's ha elég merészet vagy balgatag volna, ki ezt tenni akarná, vagy ha a' Pesti Hirlap munkásságának e' czélt választja vala, ne féljünk, az idő meg fogja mutatni: hogy a' szónak hatalma megszűnt ott, hol az igazságtól eltért, 's hogy a' leghatalmasb egy nemzettel szemközt vajmi gyengévé 's parányivá válik, ha a' nép' jobb érzeményei felszólalnak ellene. —

De ha a' Pesti Hirlap nem igazolja is azon nehéz vádakat, mellyek a' Kelet' Népének tisztelt szerzője által ellene felhozatnak: talán a' kor,

mellyben élünk, igazolja a' tisztelt Grófnak nézeteit? Minden szó csak azon körülmények által, mellyek között mondatott, nyeri értelmét, 's ha azok, mellyekben nemzetünk most él, olly véghetlen veszélyesek, ha e' haza olly felette sok zendülési gyulanyagot rejt magában, mellyet egy szó tűzbe lobbanthat: e' lapnak hatása, ha bár szavaiból azon vádak, mellyek ellene felhozattak, bé nem bizonyíttatnának is, káros 's veszélyes lehetne mind a' mellett. —

A' tisztelt Grófnak nézete is ugyan ez, 's midőn 339. l. és a' következőkön azokhoz szól, kiknek nézete szerint a' Pesti Hirlap nem mivel egyebet, mint mit ő maga mívelt, — 's talán mind barátjai, mind ellenei között sokan valának 's vannak még máiglan e' gondolatban, — jelesen azon nagy különbségre figyelmezteti olvasóit, melly amaz idők 's a' jelen között létezik. — Ha emlékezetünkbe akarjuk hozni, így szól a' tisztelt Gróf 339. l. — mikor írtam, mikor agitáltam én, és mikor teszi mind ezt a' Pesti Hirlap szerkeztője, és ha honi környülményeink akkori, és mostani egészen megváltozott miségét felfogni is képesek vagyunk — nem sül-e akkor tökéletesen ki, hogy én fel fel ébresztgetém a' mélyen alvókat, és a' honi erőmű jéghideg katlana alá tüzet hordottam, a' Pesti Hirlap szerkeztője a' már tökéletesen felébredteket kárba, a' már úgy is elég meleg katlant szét-pattanásra hajtja; ha tehát akkori helyzetében, midőn a' nemzet halál álmához olly közeljárt, felingerlő, élesztő szerek valának a' napi renden, 340. l. most midőn nemzeti gályánk egy partnak szerencsésen elkerülve ormaid, napról napra aggasztóbb irányt vesz a' más partnak örvényei és sülyesztő zátonyai felé, épen ellenkezőleg csillapító, nyugtató szereknek szüksége lép a' teendők sorába, 341. l. 's azért mondja akárki, hogy a' Pesti Hirlap szerkeztője eltalálta a' czélt, 's ő (Gróf Széchenyi) elhibázta; hogy amaz áldást terjesztend a' hazára, ő csak kárt teve; csak hogy senki se mondja, hogy egy úton járnak. 346. l. —

Hogy azon korszakok között, mellyeknek egyikében Gróf Széchenyi István, másikában Kossuth Lajos az írói pályán felléptek, nagy különbség létezik; hogy azon olvasó közönség, mellynek akkor a' Hitel, most a' Pesti Hirlap kezébe került, azóta lényegesen megváltozott, azon nem kételkedhetni, 's e' körülmények' különbségénél fogva szükségkép különbözőnek kelle lennie az útnak is, mellyen e' két lelkes író haladott. — Ki nem emlékezik vissza azon szomorú állapotra, mellyben nemzetünk 15. évvel ez előtt, felejtve a' külföldtől, fényes álmak között felejtve ön nyomorú helyzetét, lézengett? 's ki nem irigylí azon férfi' sorsát, ki lelkes szavával egy nemzet' ébredését sietteté? A' Grófnak helyzete honunkban páratlan, 's ninesen ki ezt hálaadva, — vagy ha nézete a' mienktől különböző — azon ellenségeskedés által, mellyel a' Gróf iránt viseltetik, el nem esmerne.

A' kérdés itt csak az: a' különbség, melly a' tisztelt Grófnak fellépése 's napjaink között létezik, olyane melly által a' szabad discussio veszélyesebbé válik? 's — ez az, miben a' Kelet Népe' lelkes szerzője véleményem szerint csalódik.

Mert ha a' Hitel epochalissá vált megjelenésének korát napjainkkal összevethatjuk: ki nem látja, hogy nemzetünk azóta példátlan sebességgel haladott? ki nem gőzödik meg, hogy mire akkor megérve kevesen valának, az most — a' tisztelt Gróf joggal örülhet ez érettségnek, mellynek elérésében senkinek nálánál nagyobb része nem vala — ezerek által rég elfogadott? — Ha akkor midőn a' sokkal nagyobb rész (a' tisztelt Gróf' lelkes szavaival élek) azt hitte: mind azon szivtelenségeknek, mellyekkel ember illete embert, 's egyáltalában mindennek, mi szokássá csontosult Magyarországbán, okvetlen változatlanúl meg kellene maradni 341. l. 's a' nép' azon része, melly alkotmányos szabadságunkat nem élvező, vagy állati tudatlanságban nem gyanítá vagy legalább minden jobbúlási remény nélkül tekinté állapotát, a' nemzet kiváltságos osztályai pedig, a' Partis 2-ae Titulus 9-us' kis szigetében minden, lehető veszélytől menten biztosan reménylék elérni végnapokat, 340. l. százados elnyomás ellen fellépni, 's a' nemzetet szomorú helyzete iránt felvilágosítva, bátran, mint azt a' Hitel' szerzője tevé, jobbhöz inteni veszélyes nem vala; ha akkor midőn nemzetiségünk 's haladásunk' ügye látszó ellentétben is állt, amaz a' multkor' bámulói 's olyanok által pártoltott legbuzgóbban, kik alkotmányos visszaéléseinkben gyönyörködének, ez majd nem kizárólag oly eszmékkel összekötte lépett fel köztünk, mellyek József császár' gondolatához híven nemzetiségünk' enyészetéhez kötek jobb létünket, — a' nemzetet minden kímélet nélkül hibáira figyelmessé tenni, nemzetiségünket inkább erősíté, mint veszélybe hozá: most midőn a' nép legközelebbi múltjára tekintve a' törvényhozásnak jótéteményeire emlékezik, 's reménnyel tekint a' jövőnek elébe; midőn e' nemzet' kiváltságos osztályai, a' tisztelt Grófnak véleménye szerint, kezét fogva előre menni 's Magyarország' egykori dicsőségének talpkövét megvetni oly készek; midőn nemzetiségünk 's haladásunk' kérdése oly elválaszthatlanul egy, mint az a' Kelet' Népeben bébizonyított: valjon a' még létező hiányok' felfedezése, azon selejteseknek, kik még a' köz lelkesezésben részt venni nem akarnak — buzdítása veszélyes, hazánk' gyilkolásához vezető merény volna-e? —

'S ha bár a' tisztelt Gróf nem csalódott is azon nézetében: hogy kiváltságos rendeink' többsége már most is minden józan haladásra kész, — miről biztosan csak akkor ítélhetünk, ha majd fontos haladási kérdések országgyűlésünk elébe kerülvén, a' való szabadelvűségnek, attól, melly csak színét viseli, megkülönböztetésére alkalmat nyújtandak, — nem léteznek-e visszaélések maiglan, nem ösmerünk-e számtalan egyedet valamennyien, kik a' haladásnak eddig ellene szegültek? „hiszen úgy szólván semmit (igy szól a' tisztelt Gróf maga 341. l.) mi már

életbe lépett volna, nem értünk még el, legalább ahhoz képest, mit (a' Gróf' saját itélete szerint is) elérnünk kell; mert hisz még maiglan is állatilag teng vérünk' legnagyobb része, és jóllehet sokkalkisebb mértékben, de azért úgy verik, úgy korbácsolják, úgy tömlöcözik, úgy akasztják őt, és szintén olly alant áll ő még most is, mint az előtt" — „minden mégtennivaló, (348. lap) 's noha gyönyörű lelkülettel bir honunk reménye, a' mostani nemzedék, — és minden nemesre kész, azért van még elég selejtes anyaföldünk határai között" 's ha ezen oknál fogva 348. l. a' Kelet' Népe' tisztelt szerzője maga sem akarja állítani azt, hogy itt ott, 's kivételenként ne volna többé szükséges a' kis buzdítás, sőt itt ott a' megszegyenítés is: vajjon a' Pesti Hirlap' szerkeztője, ha hasonló okoktól vezérelve, hasonló eszközökhöz nyúl, mindjárt lángha borítja a' hazát, vagy okvetlen olly erőtetett Crisist kényszerít nemzetünkre 326. l. — millyen Anglia, vagy Frankhon újjá születésök előtt átmentek? — Kérdem, van-e ennek csak legkisebb valószínűsége? 's ha volna, ha csak ugyan illy szörnyű veszély fenyegetné hazánkat, nem fogná-e mindenki azt inkább azoknak tulajdonítani, kik a' nemzetet az ingerültség' olly fokára hozzák, mellyen már egy Hirlapnak néhány czikkei mindent confagratióhoz hozhatnak; inkább, mondom, mint a' Hirlap' szerkeztőjének, kinek munkássága lehetetlen, vagy legalább minden nagyobb hatás nélküli vala, ha ők nem készítik el a' közönséget elfogadására. —

De legyen ez elég. E' munka hosszabbra terjedt, mint kezdetben akartam; 's kik hazánk' állapotját legújabb időnkben figyelemmel tekinték, úgy is osztozkodni fognak azon nézetemben: hogy e' nemzet soha nyugodtabb állapotban nem volt, mint épen most; 's azért csak azon módról legyen szabad még néhány szót mondanom, mellyel a' tisztelt Gróf ezen a' Pesti Hirlap' hibás modorja ellen írt munkájában felszólalt, 's mellyet én — a' legnagyobb tisztelettel de őszintén kimondva, épen munkája' főhibájának tartok.

Mert ki a' Kelet' Népet figyelemmel végig olvasá, nem látja-e fájdalommal, hogy mind az, mi e' munkában mondatik, mind azon okok, mellyeket a' tisztelt Gróf nézeteinek bizonyítására felhoz, nem annyira Kossuth Lajos', mint minden szabad discussio, nem annyira a' Pesti Hirlap, mint minden szabadabb időszakai sajtó ellen szólnak, — 's ez az, mi e' munka' olvasásánál fájdalommal tölté lelkemet; ez, mi bár minő nagy legyen azon tisztelet, mellyel szerzője iránt viseltetem, leginkább arra birt, hogy feleljek. — Ha Kossuth Lajos', és Gróf Széchenyi István' nézetei némelly tárgyakban különbözök volnának; ha egyes kérdésekben véleményök meg nem egyezvén, a' tisztelt Gróf fellépne a' Hirlap' egyes állításai ellen: a' haza örömmel szemlélné két illy jeles fiának ügyébenei buzgóságát, 's a' közügy nyerne vitatkozásaik által; de midőn haladási pártunk' egyik vezére nem egyes nézetek 's vélemények, mellyek a'

Pesti Hirlapban állittatnak, hanem általánosan az egész ellen felszólal; midőn azon öröm ellenében, mellyel e' lap — épen mert benne a' discussiónak szabadabb kör nyílik — általunk fogadtatott, véres revolúciókkal ijeszti hazánkat: ki nem búsulna el, ki nem érzené, hogy illy férfinak, minő Gróf Széchenyi István, még tévedései sem maradhatnak felelet nélkül. — Mert ha már az, mi a' Pesti Hirlapban elmondotott, lángba boríthatja a' hazát; ha nemzeti létünk egy journalista' modorjának czárnaszálán függ; ha egyetlen egy vezérczikk — mint az a' Hirlap' 18-ik czikkelyéről mondatik — okvetlen sirba dönti a' magyart; ha maga az elhibázott intonatio meggyilkolja alkotmányunkat, valjon kívánhatunk-e még sajtószabadságot? 's nem kötelességünk-e — első legfőbb polgári kötelességünk — elkövetni mindent, hogy e' nagy nemzeti veszély mentül később fenyegeesse létünket, főkép elkövetni mindent, hogy az időszaki sajtó mennyivel szűkebb korlátok közé szoríttassék? Mert (mint a' tisztelt Gróf 346. l. megjegyzi) míg a' könyv egyszerre, bizonyos összefüggésben, és csak az érettebb közönségnek nyújtatik, úgy szólván mint pezsgő nagyobb alkalmaknál: a' hetenkénti két ujságlap meg nem szűnő ingerlésben tartja a' közönségnek nem csak érettebb, de illy eledelekhez el nem készült nagyobb részét is, mikép olly hatással is van, mint pezsgő és fűszer melly naponta nyújtatik, azaz a' legkárosabbal.

A' Gróf sejdité, hogy szavaiból e' következesek fognak vonatni; 's azért munkájának több helyein a' szabad sajtó' barátjának nyilatkozik. „A' sajtószabadság: így szól ó 273. l., — olly világ, mellynél bár a' leggyúlasztóbb anyagok közt is, lehető legnagyobb bátorságban problémákat fejt a' böles, és mellynél eddigelé még csak nem is sejditett fokozatban közelitend az emberiség a' tökéletesedés céljához“ — Én is — így kiált fel a' 326. lapon — a' tökéletesülésnek vagyok szószólója, előttem is szent az ember méltósága, mert magam is ember vagyok; én is az emberek által nyert minden diadaloknak elébeteszem a' sajtószabadságnak az emberiség jogait bizonyosan kivívó áldását; de valjon tetteg a' szabad sajtó ellen ki adott erősebb okokat, mint épen a' tisztelt Gróf? ha nemzeti kifejlődésünk 's alkotmányos haladásunk' ügye olly gyenge, hogy minden egyes követőjének hibája vagy tévedése által veszélybe hozatik; ha az ügy, mellyért küzdünk, nem ollyas, melly túlbuzgó barátinak tévedései, — 's ellenei' ármánykodásainak egyaránt ellentáll; ha csak mindent előrelátó tactica 's az ügyesség' fondorkodó politicája vezethet győzelemhez, mellynek reményét minden meggondolatlan tett, minden vigyázatlan szó örökre semmisítheti: akkor ne szóljon, de ne is álmódjék senki sajtószabadságról e' hazában; mert hogy ott, hol az létezett, visszaélések történtek 's történeudenek mindig, az kétségen felül áll; 's ki a' sajtószabadságot azon feltételhez köti, hogy azzal semmi, természetesen a' törvényszigorú-

sága alá eső visszaélések ne történhessenek, az a' szabadsajtó' ellenének nyilatkozott. —

A' nemzetek' újjá születésének nehéz processusa nem történhetik egyáltalában minden zaj s' rendetlenség nélkül; nem néhány személynek négy fal között előre kicsinált terve, nem ügyesen kidolgozott tactica, nem mindenkint megfélemlítő fortélyok kormányozhatják a' nagy nemzeti haladást. — Concessiók, bár mily nagylelkűséggel adva, egy nemzet' haladására még nem elégségesek; csak mi magából a' népből fejlődik, mi haladásának inkább következése mint előzménye; minek eszközésében az egész nemzet részt vett, emelhetik létét állandóan; az egész világ' színe előtt, követve a' sokaság' helybenhagyó tapsától, 's ellen kiáltásaitól; megakasztva néha túlzó sietség, néha egyes visszalépések által, csak így haladhat a' közügy szabad nemzeteknél, — mi ezen akadályoknak ellent állni nem tud, minek eszközésére titok kell, minek létre hozása minden egyes hiba által veszélyeztetik, annak fennállása már magában lehetetlen; — azon haza, mellynek meggyilkolására csak néhány hirlapi cikkely szükséges, még nem érett meg a' szabadságra, melly mint világunk világossággal kezdődik. —

A' tisztelt Gróf a' Pesti Hirlap' káros következései között többször említi azon szakadásokat, mellyek megjelenése óta köztünk történtek, 's e' nemzet' legjobbait mindig távol 's távolabb vezetik egymástól. De a' Kelet' Népe' megjelenése közelebb vezette-e egymáshoz a' szétszakadtakat? 's nem fog-e inkább — ha csak e' hon' nemtője nem segít rajtunk — e' munka által még neveltetni azon baj, mellynek okozása most a' Pesti Hirlapnak tulajdonítottatik? — eddig elvek 's azon irány, mellyet egyenként követtünk, szakítá egymástól e' hon' külön véleményű barátait; de ha még azok között is, kik elvben megegyeznek, kiknek iránya ugyan az, csak mert különböző módon szólnak, illy különbségek tétetnek; ha okoskodásaink' elhibázott modorja már elég, hogy még azok által is, kik velünk elvben 's irányban tökéletesen megegyeznek, alkotmányunk' felforgatásával vádoltassunk: ki reménylheti, hogy országos pályáját tisztán futhatja végig? ki biztos, hogy, legyen bár szándéka aranytiszta, elvei szentek, iránya a' legnemesb, hontársai' gyűlöletének tárgyaúl kijellettetni nem fog, 's pedig épen azok által, kikkel elvben 's irányban egyetért, kiknek vágyai az övéi is, kiknek céljaiért vérént ontaná ha kívántatnék.

De nem! lelkem' meggyőződéséből mondom, ez nem maradhat így! ki egy nemzetet erős szavával hosszú álmából felriasztá, 's első lépteiben a' haladás' pályáján olly dicsően vezeté, annak tudnia kelle: hogy mozdulatait egy maga nem fogja kormányozhatni; tudnia kelle, hogy újjá születésének vajadásai között, a' nemzet tökéletes nyugalomban nem maradhat; hogy a' legnemesebb cél felé haladva egyesek el fognak tévedni; hogy a' nép' hatalmas szavába sok nem tiszta hangok vegyülendnek; ha tehát mind ezen bajok mellett, mik a' haladással választhatatlanul összekötvék, még is haladni inté nemzetét, még is éltének egész erejét 's tehetségét ez ügynek szentelé: bizonyára

csak azért tehette ezt, mert meggyőződött, hogy iparkodásainak' jótévő eredménye kipótolandja mind azon bajokat, mellyeket érte szenvedénk; 's kit e' meggyőződés lelkesít, az mézeteiben néha hibázhat, de soha semmi által azon útból el nem vezetethetik, mellyen multjának legszebb emlékei, jövőjének egész dicsősége fekszik! Soha Gróf Széchenyi azon férfiak közé, kik mozgalmakat kezdének 's később, siető követőik által hátrahagyatván, a' haladás' elleneinek sorába álltak, sülyedni nem fog; soha azon vád, melly annyi ellen joggal tétetett: hogy nem az ügy, hanem csak vezetése vala czélok, ellene fel nem hozathatik, — 's mint a' jelen munka' sok helyein kimondott elvei, úgy egész élete bizonyosságot teend: hogy a' nemzet csak igazságos vala azon tiszteletében mellyel iránta viseltetett.

Az ki alkotmányunk' áldását e' hon' minden polgárjaira terjeszteni, ki minden magyarnak törvény előtti egyenlőségét kívánja, ki lemondva kiváltságairól e' haza' védelmében 's terheiben részesülni akar: a' haladás' embere marad; 's a' nemzet a' Kelet' Népe' szerzőjének tévedései között rá ismer a' Hitel' írójára, 's azon meggyőződéssel teszi le könyvét, hogy e' viszongások, mellyek közte 's a' hazának egy más lelkes fia között léteztek, 's mellyeket való nemzeti csapásként fajlaltunk — soká nem tarthatnak; mert kik egy cél felé haladnak, nem maradhatnak sokáig a' nélkül, hogy találkoznának. —

Sötét színekben festi a' tisztelt Gróf azon jövőt, melly reá e' munkájának kiadása után vár; elvesztve népszerűségét 's barátjait a' nélkül hogy fellépése által másokat szerezne vagy kibékíthetné elleneit: véleménye szerint állása ezentúl két szék közti, 's inkább falusi gazdái, mint országos leend; de a' dicső férfiú családik e' nézetében, 's valamint eddig hazáját haladatlansággal nem vádolhatá: — úgy látni fogja ezentúl, hogy érdemek, mint az övéi, nem felejtetnek határaink között. Meglehet, hogy e' nemzet, mellyet felnevelni életének legmagasb célja vala, néha talán nem fogja követni régi vezérének tanácsait, hogy egyes tárgyak iránt véleményeink különbözendenek egymástól, s' egyes esetekben elvbeli barátok a' tisztelt hontárs' nézetei ellen fellépndek: de Gróf Széchenyi neve mindig egyike leszen a' legszebbeknek, 's valamint elleni, úgy barátai megemlékezendenek multjáról.

Mi nem fogjuk felejtteni érdemidet, tisztelt hontársunk! — Nagy mező e' haza, 's rajta munka jut mindenikünknek; mi nem irigyeljük azt, mellyet Te eddiglen bevégzél; nem a' babért mellyet más homlokáról lerántunk: csak az, mellyet érdemelhetünk, dicsóítheti homlokunkat, 's mi örömmel látjuk a' zöld ágat halántékid körül. Haladj a' régi pályán, 's látni fogod körülötted az ügy' mindenik hívét, és az, ki ellen most igazságtalan vádakra ragadott honszereteted, egyik legbuzgóbb társad leend; véleményeink pillanatokra szétvezethetnek, de az egy nagy hazaszeretet öszvegyűjti ismét a' tévedőket, 's a' rövid meg hasonlítás nem hágy keserűséget sziveikben. —

PESTI HIRLAP ÉS KELETNÉPE KÖZTI VITÁLY,

NÉGY CZIKKBEN.

X. Y. Z.¹

(Pesti Hirlap januártól mostanig. — Keletnépe 1841, írta gr. Széchenyi István. — A Keletnépe közt egy ember. 1841. — Keletnépe nyugoton, Fáy Andrástól. — Pesti Hirlap elleni gyanusítások és a haladás, írta Záborszky Alajos. — Keletnépe és Pesti Hirlap, írta b. Eötvös József. — Felelet gr. Széchenyi Istvánnak, Kossuth Lajostól).

¹ Gr. Dessewffy Aurél irói jegye. Ez a négy cikk megjelent a Világ c. lap 1841. 76—79. sz.-ában, szept. 22., 25., 29-én és okt. 2-án.

I.

Milly vakmerő ígéretet tön a Világ szerkesztősége, midőn nevemben jelenté, hogy a Pesti Hirlap és Keletnépe közti vitály dolgában lapunk részéről szólni fogok, azt én most érzem, mikor eszméimet rendbeszedve tollhoz nyúlok, egy két hirlap czikk keskeny határai közt véleményt mondani olly nagyszerű és terjedékeny kérdésekről, mellyek már eddig is egy egész kis irodalom lapjait eltöltötték. Egy palaczk borszeszt dióhajba szórítani a legjobb akarattal sem lehetséges. — Nincs is egyéb hátra, mint a főkérdést e sorokban minden mástól elszigetelni; s több más tárgy körül, melly a vitatás körébe szövődött, de ahhoz szorosán nem tartozik, egyenként csaknem aphorismai alakban tenni észrevételt. — A vitatás ezen főtárgya nekünk e kérdésben tűnik fel: „micsoda elvek szerint lehet jelen körülményeink közt e hazában a közvéleményt legűdvösebben kezelni; s mi e részben az időszaki sajtó, s egyes főnökök feladása?“ — A nevezett munkák viszonyainak vizsgálatában tehát, ezen álláspontból fognak kifolyni elméleteink, s el nem kerülhető kérdések után ahhoz mindig ismét visszatérni.

Politikai munkák jellemét, s erkölcsi jelentőségét bizonyos időpontban legjobban elhatározza az általános benyomás, mellyet az elmékben hátrahagynak. Így van az a Keletnépével. Számos olvasói között hányan emlékeznek vissza az autobiographiára, melly b. Eötvös szép szavai szerint, annál inkább vala mellőzhető, mert fővonásai a nemzet szívében a hála betűjével vannak bevésve? ki tudja még a mit a gróf házi- és hadi-adóról mond? — ki beszél az indítványozott Wallhalláról? — mind ezek már most kevés hetek multával feledve vannak. De arra az egész ország emlékezik, az még ma is hangosan kong a fülekben, azt a benyomást lelkeben mindenki megőrizte: hogy egy nagy hazafi, hogy gróf Széchenyi István, veszélyt, nagy és fenyegető veszélyt látott a Pesti Hirlapban; hogy ő, kit a nemzet eddig haladásai egyik legmerészebb zászlósának hitt, felriadt a Pesti Hirlap működésén, s félretéve minden egyéb tekintetet, reá kiáltott a nemzetre: „vigyázz, őrizkedj, itten kár és vész környezi létedet.“ Feljajdulás a legőszintébb hazafi kebel fenekéről; aggodalomteli intés a tiszta öntudatában bizakodó nemzethez; ez az a jellem, ez az a jelentőség, mellyet a Keletnépének a közvélemény s minden olvasók benső érzése elejétől fogva adott; keveset figyelve, mikép a felriadás kitörései kiméllőbbek, az intés szavai kevésbé keserűk is lehettek volna. E színben kell méltánylani a Keletnépét, ha igazságosak akarunk lenni, mint egy nagy magyar aggodalmainak őszinte kifeje-

zését; nem mint önállású munkát, nem mint politikai elvek és rendszer kézi könyvét.

S ámbár Kossúth Lajos jobbnak tartá a könyvet főleg ez utóbbi szempontból szeldelni; de a Pesti Hirlap szerkesztője mást tett, ő reá a felriadott aggodalom szavai hatottak, s ezt mindenki érzi, ha a Hirlap újabb számait tartalom és hangulatra nézve a Keletnépét megelőzőkkel összehasonlitja.

Már most a Keletnépe ezen általános karaktere irányában, hogy állanak a reá következőt röpiratok, ismét csak általános jellemüket tekintve? — „A keletnépe közt egy ember“ éretlen s értetlen dongás; — Fáy röpirata engesztelő tiszta szándékú szózat; — Záborszky értekezése, megjósolása annak, mit gróf Széchenyi István a Hirlap ellen közretenni fog, s előleges, de nem elégséges czáfolat; — báró Eötvös könyve gyönyörű replika a perben, szoros értelembeni védelem, mutogatása, hogy a roppant vádak, kellőleg bebizonyítva nincsenek; — végre Kossuth Lajos felelete, visszatorlás, éles és keserű kritikája a Keletnépének, mint önállásu munkának, s kiméletlen bonczolgatása gróf Széchenyi István politikai pályájának. — Ez véleményünk szerint a viszony, mellyben a munkák egymás ellenében állanak.

Kétséget nem szenved, mikép első tekintetre senki sem látszék az országban, helyzete s megfutott pályájánál fogva kevésbé jogosítva a hirlap ellen fellépni, mint épen gróf Széchenyi. — „A nemes gróf az — így szólhata talán egy némelly — ki első munkájának megjelente óta az élénk izgatást ez országban leghathatósabbán szóval és írásban üzte; ki példával ment elő a fenálló rendszernek éles megtámadásában; ki polgártársait észhez s indulathoz intézett eszközökkel egy egész évtizeden keresztül állandó ingerültségben tartotta. A nemes gróf volt az, ki mindenütt és mindenben a nyilvánosságot predikálta; ha tehát most a felmelegült atmosphaerában olly növények is teremnek, miket a gróf sem nem reménylt, sem nem helyesel, azt ugyan a nemes gróf sajnálhatja; de nincs joga rajta csudálkozni, mert ennek szükségképen be kellett következni. Miután olly nagy becsét tulajdonita a nyilvánosságnak, nehéz megfogni: mikép most néhány habár hibás eszme közretétele olly nagy veszélyek forrásának tartja. Helyesen mondja ugyan: hogy élesebb izgatásai ezelőtt tíz esztendővel, nem ujságban, hanem könyvben történtek; s hogy akkor szükséges volt az izgatás; s hogy az élesség könyvben nem olly veszedelmes mint ujságban: de más részről az is figyelmet érdemel, mikép a Hittel óta tizenegy esztendővel korosodtunk, s hogy most szabad vitások dolgában, megindulás nélkül birunk meg ollyakat, miket ezelőtt csak néhány esztendővel is veszély nélkül alig lehet kimondani e hazában. — Ezekkel kapcsolatban van egy más gyengéje a nemes gróf állásának. Ő elvállalja az elveket, miknek a Hirlap hódol; helyesli az irányt mellyet követ; s így kénytelen minden különbséget önmaga s a Hirlap közt ennek modor- és taktika-beli hiányaira visszavezetni. Vádjai azonban súlyosak, nagyok, s abban központosulnak: hogy a Hirlapi modor és taktika sirba döntik a magyart és e nemzetet. Am

de illy szűk alapon, egy vékony deszkaszál élén, komoly s nagyszerű harcztot folytatni nem lehet.“ Így sokan a nagy közönségben; s a Keletnépe több helyei tanúsítják: hogy a szerző előtt ezen ellenvetések titkok nem valának. — S épen azért hisszük mi: hogy gróf Széchenyi soha erősebb meggyőződésnek nem engedelmeskedett, soha nem irt inkább lelkének mélyéből; mint mikor a Keletnépét szerzette. — Nem csak sejté de bizonyosan tudta, hogy a nagy tömeg a tettek mélyebben fekvő indító okait nem vizsgálva, következetlenséggel fogja vádolni; s hogy a Hirlap szerkesztője mindent elkövetend a Keletnépét a gróf régi munkáival ellenkezésbe hozni. Mikor tehát a gr. magát illy gáncsoknak kitette, s e viharos térre kiszállván, illy fenyegető veszélyek daczára, aggodalmainak szót és testet adott; meggyőződésünk szerint a tiszta hazafiságnak nagyobb zálogát tette le: mint mind azokban, miket tőle eddigi pályáján csak a legrútább hálátlanság fogna eltagadhatni.

Itt akarunk ellen fájdalmas gondolatok szállanak meg. Van-e nagyobb szerencsétlenség status emberre nézve, mint hajlam, szabad választás, vagy körülmények által nyújtott olly helyzet, mellyben agitatio útján „alulról felfelé“ vala kénytelen változtatási eszméinek sikerét eszközölni? — Hogy ezeknek csak csekély részét is kivihesse, hogy a felsőbbséget engedélyekre késztesse, kénytelen izgatáshoz nyúlni, a fenálló rend ellen kikelni; vágyakat ébreszteni; szenvedélyt, lelkesedést, jó és rossz indulatokat a maga érdekebe behúzni. — De a különbség végetlen az anyagi és a szellemi világ közt: amabban tudományos szabotossággal lehet kiszámolni az erők hatását, mellyeket használunk; — a gőzmozgonyban bizonyos mennyiségű kőszénnek s víznek, egy bizonyos tudva lévő hatás felel meg; — a mag, mellyet őszkor elvetünk, tavaszkor kél-ki; — de a hol eszmék és indulatok forognak fen: ott illy tudományos bizonyosság túlfekszik a gyarló ember láthatarán. Innen van, hogy a felhevülés, mellyet az agitator ébresztett, más irányt vehet, tovább terjedhet, mint kezdője akarta. Az eszmék, mellyeket a messze jövő számára hányt el szaporán kicsirázhatnak, más tisztátlan elemek keveredhetnek hozzájuk a vegytani atyafiságok törvénye szerint; s mint az orvosi tudományban a consensus által: úgy a szellemi téren is olly szenvedélyek fejlődhetnek ki a társasági testben, mellyekről a megindító nem is álmódott. Nincs az a böles ki a politikában a biztossági szelepet (Sicherheits Wentill) már feltalálta volna. Az agitatorok tehát csak hamar elsodorva látják magokat az ideák által, mellyeket ébresztettek, felémszive tanítványaiktól mint Amerikában a vadaknál, hol a fiúk szüleit agyon verik. Én mindig inkább sajnáltam, hogy sem kárhoztatám az agitatorokat. Hibáik nem személyes sajátuk: de sajátos átkai a szerepnek, mellyet elvállaltak: un vice de position; kinjaik azonban és szenvedéseik valóságosak, s annál keserűbbek, minél tisztább szándokkal léptek fel pályájukra. Csak az tagadja meg életének vezér csillagát, az helyesel minden túlzást, az engedi magát a nép kábultsága által minden-hová ragadtatni, ki ön hiúságán túl más czélt nem ismer: az illyen elvtelen lidércz nem téveszt czélt, míg a tömeg által imádtatik, — de

a becsületes agitator, ki bona fide, a törvényesség korlátai közt fekvő ezéit tüzé ki magának, elébb utóbb meg fog akarni állapotni; nem hogy minden további részletes kifejlést gátoljon: de mivel szükségesnek tart egy bizonyos határozott kört, s álláspontot, mellyből minden egyéb kiágazzék. — Juthat-e neki mélyebb fájdalom, mint átugorva látni ezt a kört; látni, miként szerte száguldoznak saját csoportjai, s magát a mozgalom háta megett találni, mellyet megindított.

S ha talán ma illy színben tünteti fel Kossúth Lajos másoknak állását, ne hizelgjen magának szebb jövővel; szükségkép el fog következni reá nézve is, úgy mint minden agitatorra, az időpont: mikor fejére nő a gondolat, — fejére az indulatok, mellyeket ébresztett; s mikor fagyosan forduland el tőle a sokaság, melly most tömjénez: ha csak de ezt fel nem tesszük; mert Kossúth Lajost is a becsületes agitatorok közé szeretjük számítani. —

És az agitatori hivatás gyakorlatában nincs hiba, melly magát hamarabb és keserűbben megboszúlná, mint a pietásnak hiánya az idősebbek, a multnak hagyományai, emberei, s intézetei iránt. Az erős lelkű férfinak azon öntudatja, melly nem engedti kétkedni: hogy személyében új évkor kezdődik, hogy előtte csak balgák és tudatlanok léteztek s büszkén ignorálva a historiát, ön tetteiben szemléli a nemzeti dicsőség elindulási pontját; nemtelen keblekben hideg individualismussá fajul, mételey gyanánt terjed emberről emberre, okosnak és oktalannak egyiránt leszen birtokává; s szövetkezvén legaljasabb indulataikkal, csak hamar magunk ellen fordul, s leront minden oltárt, kivévén azt: mellyre önmagát emeli fel az ön szeretet. Épen most melly különös műve tünik fel a politikai Nemesisnek! ez előtt tíz esztendővel a Hitelt kimélő mérsékléssel, csak szeliden szutyongatva bírálta a „Taglalatban“ egy férfiú, kinek hű lelkét, tisztza hazafiságát s üdvös célzatait kétségbe senki sem vonja; de a szerző sértve érzé magát, s egy mérges könyvvel felelt, mellyben taglalóját a legkeserűbb gunnyal tetézte. A legázottnak akkor még zsenge korú három fia egy kurta röpiratban utasítá vissza a nyilakat: a nagy hazafinak még az igazságtalan ellenségben is őszintén hódolva. A röpirat talán épen azért, mert az illedelem higgadt hangulatán vala szerkezve, hatás nélkül elhangzott. És most tíz esztendő elfolyta után épen a Világ az a tárház, mellyben egy ifjabb író a leg-erősebb fegyvereket találja szerzője ellen: felleli lapjaiban, milly keserűséggel válaszola gróf Széchenyi a kimélő kritikára; miként állitá rágalomnak célzatai tisztaságának kétségbehozását, homályos szavainak félreértését; s a gróf akkori szavaiból a védelem leghatalmasb eszközeit készíti. Távol van tőlünk Kossúth Lajos ezen vagdalkozó polemiját helyeselni. Mi ugyan elejétől fogva sajnáltuk, hogy gróf Széchenyi olly sok epét öntött a Keletnépebe, s nyíltan roszaljuk: hogy még a szenvedéseket sem kimélé, mellyekben mindig van valami tiszteletes. Gyengédségre szemére lobbantani valakinek a szomorú órákat, miket négy falak közt töltött; s eltagadni a szenvedéstől még azt is, hogy szenvedés volt. Mi tehát igen tudjuk felfogni a keserűséget, melly Kossúth

Lajos kezét feletében vezérlé, és személyes helyzetében mentjük azt; de ha hazáját valóban olly melegen szereti, a mint azt mondja; — állása szebb és magasabb lett volna: ha hogy azon érzeményeknek hódol, mellyeknek hiányát olly sokaknál, az imént említének; s a haza nagy emberében magát a hazát s nemzetet tiszteli. Olly számosak-e nagy embereink, hogy a keveseket, kik a mindennapiság parányi köréből kiemelkedtek, a közügy vesztesége nélkül, a porba lehúzni lehessen? — S fogunk-e nyerni, ha a képszobrokat, mik olly gyéren állanak sziveink pantheonjában, egymásután ledöntögetjük, s nagyobbak leszünk, mikor kevés félisteneink elhallgattak? Meglehet, sok áldozatot hozott már Kossúth Lajos elveinek; de a haza s a nemzet közérdekeitől megtagadta azt az egyet, melly minden másnál nagyobb: ön szeretetének feláldozását.

S ez légyen elég bévezető észrevétel gyanánt: menjünk most a kérdés velejére.

II.

Ujabban megjegyezzük: hogy most nem a Keletnépének tudományos becse, vagy gr. Széchenyi eddigi pályája forog szóban a nemzet előtt; de azon főkérdés: hiú volt-e az aggodalom, melly a nemes grófot a Hirlap ellen felriasztá, s merő rémképek mellyeken igy megindult? — Senki sincs jogosítva máskép lépni fel, s gr. Széchenyit a nemzet fenytő széke elébe idézni, s végig menvén polgári pályáján, minden legkisebb botlás-rul, — mert ki marad ment minden hibátúl, — a fátyolt lerántani; sőt azt tartjuk, hogy e perben, mellyet a hálátlanság inditna az érdem ellen, gróf Széchenyi azt fogná mondhatni biráinak, a mit Socrates mondott az athenaei Démosnak, mikor megkérdézteté, mit érdemle: „azt érdemlem, ugy mond, hogy a nemzet költségén tartassam ki éltem fogytaig a pritanumban.“ — Az tehát elhatározandó, vajjon a vád, mellyet gr. Széchenyi a Pesti Hirlap ellen támasztott, igazolva van-e ennek tartalma s hangulata által? — És ez nem függ sem attól, hogy a gr. maga bebizonyította-e kellőleg állításait, mert nem lehetetlen, hogy a gr. nem a legerősebb bizonyságokat választotta légyen; — sem attól, hogy Kossúth Lajos észrevételei a Keletnépe egyes részei felett, helyesek-e vagy nem; mert, a mint már mondtam, ez a Keletnépének, mint önállású munkának, kritikájához tartozik; a nemzet előtt pedig a Pesti Hirlap vagon most szóban. — Vessünk mi is egy pillantást ennek eredetére.

A múlt országgyűlés végével egy bizonyos kölcsönös jó akarat szállá meg a különböző vélemények képviselőit. Sok hónapos küzdesek után bámulva látták magukat a népszerűség emberei igen közel állani az addigi ellenpárt egyes tagjaihoz; a képzelt ellenségben barátira talál-
tak; látták, hogy az is azon munkál, mit ön keblük ohajt: a kibékülésen, a bizalom helyre állításán. És egyszerre nagyobb vonzódást érzettek ezekhez, mint sok mások iránt, kik még akkor is új táplálékot adának az ingerültségnek. A szent ügyekezett megérdemlé és megnyeré a gondviselés pártolását, s igy sikerült néhány becsü-

letes embernek homályban és fény nélkül nagy nehezen helyre hozni a bizodalmat, mit mások nagy robajjal és csillogva megrontottak. Alig volt a kibékülés biztosítva, s ime érezni kezdék többen, mikép, nehogy az ismét félreértések által megbomoljon, a közvélemény működésének országgyűlés után tért kell nyitni; főleg azért is, hogy minden oldalról megvitatva jöjjenek a kérdések az országgyűlés elébe. Mi magunk ugy vélekedénk: hogy egy havi folyóirat e czélnek legjobban fogna megfelelni, a haladás fontos kérdéseit alaposan lehetővé abban megvitatni; s az illy közlések olly olvasói körre tarthatván számot, melly előtt az illy vitások bizvást, minden rosz következés nélkül folyhatnak. E véleményünk akkor sok mások előtt is helybenhagyást nyert; és mi maig is sajnáljuk, hogy az eszme, közbe jött akadályok miatt, nem valósult. Mikor külföldről hazatérvén a Hirlap megszületését hallottuk: nem adánk helyet várakozásoknak, miknek, mióta időszaki sajtó létezik, soha Hirlap még meg nem felelt; — sőt megértvén a szerkesztő nevét, egy szempillantásig sem kételkedék a lap iránya, s hatása módja felől. Ismertük az iskolát, mellynek a szerkesztő tanítványa; a tanokat, miknek apostola; épen azt, sem többet, sem kevesebbet nem reméltünk tőle, mint a mit azóta tapasztalánk. Az első öt szám, mellyet egyszerre olvasánk Bécsben, megerősíté vélekedésünkben. Nem roszalhatánk, hogy kormányunk czélzatai tisztaságának öntudatában, a sajtónak illy tág, eddig nálunk járatlan tért nyitott, s a nemzet egészségét olly lábon lenni gondolta, hogy megbirja az experimentumot; de az időszaki sajtó természetéhez képest már akkor szükségesnek tartánk, hogy a Hirlap ellenében más ujság is álljon ki a sikra. Nem is kétlénk, hogy ez elébb utóbb megtörténendik. Most a „Világ“-nak jutott a szerep, s hogy mi annak illy módni fellépését dolgozatinkkal elősegítjük, már maga bizonyosága: miként veszélyt láttunk terjedni, melly ellen antidotum, és pedig sürgető antidotum szükséges.

Ezekhez képest nyíltan kimondjuk, és röviden akarjuk megmutatni, hogy az a rosz, mellyet a Keletnépe a Pesti Hirlapban lát, nem képzelet, nem rémkép. A szükségesnél sötétebb volt igenis e színezet, mellyben gr. Széchenyi vádait kifejezé; az erősségek, miket előhozott, czáfolást engednek; hibás a mező, melly a megtámadásra választatott; a vész, mellyel fenyeget, korán sem áll olly közel, mint azt jósolja, s az orvoság talán egyszerűbb, mint sejdíti: de maga a vád, — így vagyunk meggyőződve, — a fő dologban igazságos, s a kártékony hatás, melly bépanaszoltatott, nem hiú félelem, de szomorú valóság. És ez vélekedésünk szerint, néhány egyszerű észrevételből kiviláglik.

Minden politikai munkában, de főleg ujságban, melly naponként hat, kétféle irányt kell megkülönböztetni: első azt, melly a lap homlokára van írva, melly czégérül kifüggesztve pompás phrasisokban, csillogó declamatiókban mutatkozik. Ez a lapnak bévallott iránya, but avoué, ostensible. A másik irány az a szellem, melly az egész lap szerkesztésén által fut a pompásan felállított elveknek alkalmazásában, a tárgyak megválasztásában, sokszor egy szó, egy epitheton használásában rejtezik. —

Ez a lap valóságos iránya, but *véritable*; a lap ez által, és csak ez által hat, és bir jelentőséggel. Erkölsi méltánylásában ez a második irány a gondolkozó ember előtt minden, az első semmi. *Gutta cavat lapidem*: az időről időre kimondott elvek, szép és nagy phrasisok elhangzanak, elfelejtetnek; de a mód miszerint az elvek alkalmaztatnak; a szín, mellyben az író az adatokat feltünteti; a sokszor parányi észrevételek, mikkel kíséri; egy helybehagyó vagy gáncsoló szó, mellyet egy csekély adat után oda vet, naponként hatnak az olvasó lelkére, bele szövik magokat eszméinek kifejlésébe, elébb utóbb befolyást gyakorolnak gondolkozás módjára. Ebben fekszik az időszaki sajtó egész jelentősége; ez teszi üdv, vagy vész eszközévé. Ez teszi: hogy vannak hirlapok, mellyek egészen más módon hatnak, mint a hogy programmajok s ostensibilis elveik szerint hatniok kellene. A *Gazette de france* minden lapjában a legszélesebb szabadság eszméit prédikálja; s ki nem tudja, hogy iránya s hatása egészen más. Az ilyen benső irányt világosan, forma szerint bebizonyítani igen nehéz; s mi szivesen elismerjük, hogy e tekintetben a Keletnépe plena próbát nem teljesített; hogy a szabálynak: „*asserenti incumbit proba*“ meg nem felelt. A két védirat, de főkép b. Eötvöse győzelmesen kivívja, hogy a Keletnépeben foglalt kemény vádak, annak szerzője részletesen be nem bizonyította. B. Eötvös keresztül megy minden egyes vádponton; felteszi, hogy a szerző a leg-erősebb próbákat választá, taglalja, analysálja azokat, s igen logice mondja: ha még ezek sem bizonyítják be a vádat; ugy, hol a bizonyítás? A mi tisztelt barátunk lelke tisztaságában nem akarja látni a bevallott és a valóságos irányok közti különbséget: és így mi vagyunk kénytelenek azt a közönség előtt kifejtani.

Mikor valaki „törvényszerű haladást“ tűz ki Hirlapi zászlójára, és még is búzdit, dicsér minden hatóságot, melly törvényes korlátaiból kilép; mikor a sajtóság tiszteletét hirdeti, s a szabadföld eszméje mellett olly módon agitál, melly ha viszhangot lel, minden józan rendelkezést lehetetlenné teend megváltás dolgában; mikor a kormány iránti bizalmat ajánlja, és naponként tévtanokat terjeszt; a megyéket ollyakra szólítja fel szünet nélkül, mik mellett a kormány törvényes hatása teljesen elenyésznek; mikor a különböző társasági osztályok közti közelítést mondja céljának, és minden egyes szenvedőt ugy állit elő, mint a socialis rendszer áldozatát; mikor józan haladást emleget, s tetteleg az ifjuságnak mint testületnek, mint társasági hatalomnak éneklő naponként apotheosisát, s a tömegek rivalgásait nevezi-el közvéleménynek:*) akkor higye el nekünk a mi igen tisztelt barátunk, hogy az illy irány alatt a nyiltan kimondott szép czélokon kívül még más valami is fekszik; hogy az írott sorok közt láthatatlan betűkben áll más valami, a mit sok becsületes ember érez: de csak kevesen tudnak önmaguknak megmagyarázni. És ez az, mit mi a Pesti Hirlapban kárhoztatunk. Meglehet, hogy az illy ujságíró maga magát is elvakítja, s

*) Napfényre, uraim! csak napfényre, napfény megorvosolja minden bajaitokat.
Szerk.

csalódásokban él a hatás felett, melyet működése szükségképp gyakorol; de ez tökéletesen egyre megy; nem Kossúth Lajosról, de ujságáról van itt a szó; nem a kebel titkos érzeteiről,*) de ujsága naponkénti határsáról. A politika sanjarú mezején a jóért s rosszért, melyet közvetve vagy közvetlen, akarva eszközlünk, egyiránt vagyunk felelősek.

Igen soktan igaza lehet, és igaza is van Kossúth Lajosnak, főképp ha ugy tekintetik munkája, mint a Keletnépének kritikája, a nélkül, hogy a Pesti Hirlap irányai igazolva lennének. Igaz, hogy a magyar nemzet öreg is, ifjú is egyszerre nem lehet, hanem hogy vagy egynek vagy másiknak kell lennie. Igaz hogy 1825ben mikor gr. Széchenyi legelőször fellépett, nem a rothadás szaga vonzotta őt a nemzethez: hanem inkább varázs erővel az a szellem ragadta meg, melly jelesen nemzeti-ség ügyében az akkori országgyűlésen annyi energiával lépett fel; — igaz, hogy ezen szellem befolyása alatt gyümölcsöztek azután az ország javára mind azon eszmék, mellyek gr. Széchenyiben már rég óta felhalmozva voltak, s csak egy illető szikrára vártak, hogy fellobbanjanak; igaz, hogy ezen eszmék kifejtése a nemzet fogékony-sága nélkül hatásra számot nem tarthatott volna; és hogy a rendszeres munkák megyekénti felvételekor találtak legszélesebb mezőt alkalmazásra és működésre, s akkor szövetkeztek a nemzet gyakorlati élete kérdéseivel, s a megyei elementommal; igaz, hogy gr. Széchenyi könyvein kívül főképp, maga alkotta intézetek által akart hatni, s a megyei életet, formákat és befolyást kellőleg nem méltányolta, magát abba bele illesztetni nem tudta, s hogy főleg innen eredt lépcsőnkénti elszigetelése a mozgalomtól, melly szükségképpen e mezőn üzte legélénkebb hatását; igaz még az is, hogy nemzetek nem hasonlítanak olly beteghez, kinek egy orvos recipején kívül üdvössége nem lehet; mind ezek igazak lehetnek: és mégis helyt állhatnak mind azon aggodalmak, miket a Pesti Hirlap sokakban támasztott. Mert ezen aggodalmak nem függnék gr. Széchenyi okoskodásainak helyes vagy helytelen voltától: hanem tisztán magának a Hirlapnak működésén, hatásán, el nem tagadható irányain, — mint mi azokat feljebb röviden kifejténk, — alapszanak. S ezen aggodalmakat mibennünk legalább Kossúth Lajos el nem oszlatta.

Igy vagyunk azokkal is, miket Kossúth Lajos a népszerőség vadászásának gyanúja ellen felhoz. Emliti itt azt a sok keserű szemrehányást, mellyel lapjában megyéket és egyedeket illetett. Ez igaz, és mi még is azt állítjuk: hogy a Hirlap hizelg a szenvedélyeknek. Mert mikor egy-két egyes visszaélést megró, nagyban ámitgat, az ifjúságot, az olly szerepet tulajdonit neki, melly nem az övé: a megyéket, mikor olly feladást tűz elejükbe, melly hatáságukat meghaladja. Az illy hizelgés

*) Valósággal kár, hogy e titkos érzelmek kifejezésében a P. H. szerkesztőjét a körülmények akadályozták. Azt mondja ő a 49. számban: „minő kin asztalhoz ülni, hogy kinok közt kimesterkélje, miként kell saját gondolatának szárnyát metszeni, verét elszíni; miként kell meg nem mondani a mit megmondunk, és sejdítettetni, a mit gondolunk, míg szavunk csak amugy hasonlít fogalmainkhoz, mint lucus a non lucendo.“ — Mulatságos lett volna olvasni ama roppant fogalmakat, miknek illy silány árnyéka Széchenyit könyvirásra, a nemzet nagy részét aggodalomra izgatta. Szerk.

százszorta veszedelmesebb, és annál kártékonyabb, mivel a nemesebb indulatokhoz intézi szavait, az öntudathoz, a hazafisághoz; s mivel ezen nemes érzésekkel vissza él, — l' enfer est pavé de bonnes intentions, — nincs veszélyesebb neme a tévelygésnek, mint az mely tiszta érzéseken épül, s ezekbül vesz erőt a szilárdságra. A ki így kicsinen gáncsol, de nagyszerűn csabít: az tiszszeresen nyeri vissza e második úton azt, a mit az elsőn elvesztett; sanyarú képü Cató színében jelenik meg, mikor nem egyéb egy csabító Szirennél.

Kossúth Lajos szerint az 1839/40 országgyűlésen a karzatok viselete nem igazolta azt a félelmet: hogy ma holnap a francia convent jelenei fognak megújulni. Én ellenkezőt hiszek: kezdetnek minden esetre sok is volt a mi történt. Szerezze meg magának Kossúth ur a beszédet, mellyet Deák Ferencz a kerületben 1839iki junius 22kén a hallgatóság-hoz tartott, fájdalom minden siker nélkül; mert hasonló jelenetek azután is kerületekben és országos ülésekben többszer megújultak, valahányszor reájok szükség volt. Az illyeket tisztán kárhoztatni kell: vétek minden mentő szó; mert jó oldala a dolognak semmi esetre sincs; és ha nagyítva adatnak is elő veszélyei, nem árt: csak hasson az előadás. Főkép pedig tisztelte ez azoknak, kik rendszerint éljeneztetnek a hallgatóság által, és így azzal bizonyos erkölcsi solidaritásban állanak. — Reájuk nézve — mint hasonlíthatatlan Deákunk tökéletesen érezte, — becsületbeli kötelesség mindent elkövetni, hogy illyenek ne történjenek. A francia forradalom kezdetében sem hoztak pisztolyt és gyilkot zsebeikben a hallgatók az ülésekbe: később felhevülve az indulatok, ez mindennapi kenyérré vált; a kezdet nem volt más, mint a hallgatóságnak összezavarása a gyülekezés tagjaival, s a befolyás, melly annak engedtetett. És mi meg vagyunk győződve, hogy ez a két dolog valamint már magában roszt: úgy a körülményekhez képest minden lehető rosznak lehet és leend kútfeje; itten a becsületes ember feladása: principiis obsta, nem pedig legyezni az ocsmány visszaélést és így elhíttetni a közönséggel: hogy itt valaminevetséges félelem, valami igen üdvös dolog ellen agyarkodik; s így a már magában is nehéz feladást még nehezíteni.

Győzelmi érzellemmel hirdettetik: hogy már nyolcz hónapja létez a Hirlap, és még sem tört ki a forradalom; sőt inkább mind jobban higgadnak a köztanácskozások. Mi már kimondottuk: hogy a színeket, mellyekkel gr. Széchenyi a Hirlap következeit festé, a kellónél sötétebbeknek tartjuk; de abból nem következik, hogy a félelem a felhőkbul van lekapva. Sehól a világon nem követte közvetlen a forradalom, a forradalmi eszméknek nyilvánítását; és még is minden forradalmak in ultima analysi az eszmékben gyökereznek: mert az ige tetté valik, s a mi a velőkben gyökeret ver, elébb utóbb, keresztül bocsátva a szenvedélyeken, átmegegy a cselekedetekbe. Ez teszi a tévtanokat veszélyesekké; s nincs jósló, nincs számoló a világon, ki a kitörési időpontot előre megmondhatná: csakhogy vélekedésünk szerint a tévtanok ellen szabad

vitatás országában van egy erős fegyver: azokkal ellenben ugyan azon a téren a puszta igazságot szembe állítani. Az olly magasztalt higgadtság a közgyűlésekben részint reactio, részint onnan ered: hogy a mozgalom felekezete módot talált benne, a másik részt elnémitani; és minden ellenző nélkül látván magát, kénytelen nyugodt lenni, ha csak önmagával nem akar harcra kelni. Ez a higgadtság nem egyéb; mint a harcnak lehetetlensége.

És így, mi meg vagyunk győződve, hogy azok a tévtanok és népgyűlésekről, megyei mindenhatóságról, miket a Hirlap ritka állhatatossággal terjeszt; az a szenvedelmes modor, melyben főképen az első öt hónapokban minden egyes szenvedés felett rimázkodott; az a roszt szokás, mely szerint a közvélemény tisztos nevét reá ruházza minden alkalommal a zajongás és éretlenség elemeire; az a buzgalom, mellyel a sajátági jogoknak világosan ártalmas terveket pártol és terjeszt, nem csak nem üdvösek: hanem positive és tagadhatatlanul károsak, és szilárd, hathatós ellenműködést tesznek szükségessé.

Menjünk most által némely más a vitályba behuzott kérdések vizsgálatára. —

III.

A vitályba bele húzott idegen kérdések közt, legtöbb helyt foglal el az ész és szív czimű vitatkozás, elmúlt időkből ide ismét felidézve. Mi a kérdést igen egyszerűnek s régen eldöntöttnek tartjuk. Az ész feladása polgári társaságokban magasabb erkölcsi érzet sugallásai alatt kitűzni a célt; az észről kell tanácsot kérni, ismét amaz érzet ellenőrsége mellett, a módokra nézve, mellyek által ezen cél elérhető; de az ész által tanácsolt módok közt a szívhezszólás is találhat helyet, a mi főképen igaz ott, hol rábeszéléstről van szó, hol erkölcsi emelők által akarunk valamit eszközölni. — Ezt még magában vétkül tulajdonítani hirlapirónak nem lehet; az agitatoroknak tulajdonképeni hivatása, és vétékké csak akkor válik (mint b. Eötvös helyesen mondja) mikor roszt szenvedélyekhez, az irigységhez, a másiké utáni vágyhoz, stb. történik a felszólítás; vagy pedig az író, az értelmet megcsalva, a nemes érzemények melegségével tévtanok részére visszaél. Hogy volna nemzet, melly tisztán a szív által vezéreltetnék politikájában, vagy pedig ollyan, melly csupán a hidegen felszámoló ész parancsait követné, bebizonyítani nem fog; csak annyi igaz, hogy azon nemzetek, mellyeknek jellemét általában nagyobb higgadtság képi, józanabban viszik ügyeiket, mint azok, kik, mint p. o. a francziák, szüntelen mozgékonyásban, minden órán más szenvedély által engedik magukat akaratajuk ellen is vezéreltetni; — de ez csak azt bizonyítja, hogy a nemzeti jellem befolyását nem lehet száműzni politika mezején; hogy attól a vezérek magok sem szabadok, és azt a módok megválasztásában méltányolni mindenképen kénytelenek. A mennyiben tehát tőlünk függ, a nemzeti gondolkozás és érzésmódnak kifejlésére hatni, igyekeznünk kell, hogy abban a józan felszámolás kapjon felsőséget. De amaz elv; hogy az ész útmutatását kövessük politika dolgában,

még nem országlási rendszer; hanem nélkülözhetlen feltétele minden csak tűrhetőleg haszonvehető országlási rendszernek, épen úgy volt elve Péter czárnak, mint Washingtonnak, 2dik Fridriknek, mint lord John Russelnek. — És így nem az a hibája vélekedésünk szerint a Pesti Hirlapnak, hogy néha a szívhez és indulatokhoz szól; mert ez néha, habogy hatni akarunk, publicumunk természetéhez képest szükséges is lehet; hanem azt kárhoztatjunk benne, hogy elébb ugyan megtéveszti az elméket, s úgy azután a veszedelmes tévedés részére az indulatok gerjedelmeit használja.

Hasonlókép nem szándékunk hosszan vetekedni b. Eötvös és Kossúth Lajossal a jog és kegyelem szavak és eszmék s e tétel felett: hogy a kor jogot követel nem kegyelmet. — A dolognak valóságos állása úgy is nyíltan fekszik előttünk. Minden kormánynak, minden törvényhozásnak szent kötelessége a kezelésre bizott nemzet boldogságát eszközteni. Tiszte tehát ez a magyar kormánynak is, tiszte a magyar törvényhozásnak, tiszte azoknak, kik a fenálló rendszernél fogva ezen törvényhozásnak részesei; de a módokra nézve, mellyek szerint ez a feladás megfejtendő, a törvényhozás teljesen szabad és független. Tiszte p. o. a törvényhozásnak a földnép jólétét lehetőleg előmozdítani: de azt senkinek sincs joga követelni, hogy ez az adó bár melly nemének elvállalása által történjék. Tiszte, a nemzet erkölcsi javairól gondoskodni: de annak tőle kell függni, ha akar-e p. o. olyakat is részesíteni politikai jogokban, kik azokbul eddigelé kizárattak; mert hogy e céljt máskép is el lehet érni, számtalan példák bizonyítják. Hogy a több különböző módok közül, mik általános céljára vezetnek, mellyiket akarja választani, annak önmagától kell függeni; neki pedig ezen választásban a józan politika, a méltányosság, s a körülményeknek józan megfontolása által kell vezéreltetni. „No pressure from without“ nem türni kívülről jövő kényszerítést, maximája minden józan status embernek. Ha az ellenkező theoria állítatik fel, ha egy bizonyos általános jogszerűség vétetik alapúl, akkor vége van minden positivumnak, akkor lépésről lépésre, okoskodásrul okoskodásra az általános szavazati jog, (suffrage universel) és a lex agraria küszöbére jutunk; bitorlás minden, a mi ezeknek körén kívül fekszik.

Mikor tehát a kérdés úgy tétetik fel: jog és kegyelem, s az mondatik: hogy jogot követel a kor, és nem kegyelmet, akkor az egész tárgy fonákul van felfogva. A kor nem követel és nem követelhet egyebet, mint a politikailag czélszerűt, méltányost, üdvöst: a törvényhozás pedig maga rendeltetésénél fogva a czélszerűt, a méltányost, az üdvöst megadni tartozik. A jog és kegyelem fogalmi egyiránt maguk helyén kívül állanak itt. Az elsőnek megemlítése szükségkép reactiót szül azoknál, kiktől az engedmények de facto függnek, s fonák irányt ad azoknak, kiknek számára az engedmények követeltetnek; a kegyelem felhozása, gyűlöletessé teszi azokat, kiktől az engedmények váratnak, s a tömeg lelkében a lealáztatás keserű érzetét ébreszti. Így állítani fel a kérdést, annyit tesz, mint egymás ellenségeivé tenni azokat, kiket egymással szerettetni kell; mert ha jogról van a szó, ha joga van

a népnek követelni, hogy a nemesség a házi vagy hadi adót elvállalja, vagy hogy egyenes részvétet engedjen a népnek a nemzeti képviselésben; ugy ez a jog épen ugy létezett 1800ban, mint 1820ban; és 1820ban ugy, mint 1840ben; sőt minél inkább vissza megyünk a múltba, annál inkább létezett, mert mikor még semmi engedély nem vala adva, a jog-szerűtlenség még nagyobb volt; így hát minden elmulasztott szempillantás jogtalan állapot, s a népnek nem csak követelésre, de megtámadásra van joga: az pedig, ki megtámadtatik, nem transigálni fog, de ellentállni. Nem okos barátja tehát hazájának az a magyar, ki a vagyonos aristokrátiát mikor az alkotmányos jogainak mezején áll, nem hogy megnyerni akarná javítások és haladások részére, nem hogy méltánylaná a mit az már eddig tett, mint további lépések előpostáját: de ezeket fejére parancsolja; mert ez által a különben lehető békés kifejlés helyett, viharokat idéz elő, mellyeknek végeredményét senki előre nem láthatja.

A divergentiák feletti vitát sem látjuk, — ugy a mint áll, és miután napirendi főkérdések gyanánt kevés kivétellel, minden oldalról, ugyan azok elismervék, — felette lényegesnek. — A büntető jog körébe tartozó javítások megemlítését s ajánlását a Hirlapnak vétkül nem tulajdonítjuk: az országgyűlés tűzte ki a tárgyat napirendre és így természetes vala a dolog felett nyilatkozni. Mátyás szobra iránt b. Eötvössel tartunk; gróf Széchenyi irányában csak azt jegyezzük meg: hogy ez épen ugy divergentia, mint a Wallhalla, mellyben, ha mostani mozgékony-ságunkat megtartjuk, csak azért fognának a képszo-brok felállitani: hogy minden tiz esztendőben egyszer újakkal cseréltessenek fel. A népnevelést, s azzal kapcsolatban álló igyekezeteket a mi illeti, azt tartjuk: hogy itt a Keletnépének tisztelt szerzője, — feltéve mindig, hogy csak tiszta lelkű működéseket értünk e téren is, — merőben tévedt. B. Eötvös e részben egészen véleményünket fejezte ki, s mi azt gondoljuk, hogy e dolog nemcsak idején van: de már el is késett, főképen azért, mert ha mindjárt holnap lépnénk is fel ezen pályára, világos, hogy működéseink csak több évek után fognák gyümölcseiket megteremni, és a másik mozgalmat, melly jogok osztogatását czélozza, nem csak meg nem haladnánk, de hihetőleg utól sem érnénk. Azt mondani, hogy a dolog nem csupán tőlünk függ, hanem mástól is t. i. a kormánytul, talán nem erős ellenvetés; mert ez sok más tárgyakra nézve is ugy van, miket a Keletnépe szerzője mégis napirendre emel (p. o. ősiség, bank); s valóban minden lehető gyanúsításai között a kormánynak, nincs méltatlanabb mint az, hogy népnevelés dolgában üdvös intézkedéseket hátrálni fogna. E gyanút az örökös tartományokban e tárgy körül történtek már régen és tetteleg megczáfolták. —

Nem az, véleményünk szerint, közöttünk a baj, hogy több dolgok penditetnek meg egyszerre, s a hirlapokban többfélék ajánltatnak; mert az első az egyesek különböző hivatása szerint a jelen perczben máskép nem lehet; a másik pedig a hirlapi működés természetében fekszik. Maga a gróf is, szeder-egylet, gőzmalom és kikötő hely körül foglal-kozik, és jól teszi; divergentiának csak az nevezi ezt, ki e vállalatoknak

a gróf általános terveivel összeköttetését nem látja, s nem ismeri a grófnak egyik legdrágább tulajdonát: azon ösztönszerű tapintatot, mely vállalatira nézve kilencz esetben tíz közt a czélszerűség, és siker biztos kezesége. Mások a nevelési rendszerrel kapcsolatban álló egyes tárgyakat sürgetnek; egy más téglá a nemzet nagyság épületében. Mind ezek egyes próbatételek, melyekből úgy is csak az marad fen; mi az idő kemény próbáját megállja. Jobb volna az igaz, el nem darabolni erőnket, és központosulni néhány fő feladások körül; de ezen központosulás ismét csak következése a sok oldalú discussionnak, nem előzménye.

Ezen fő feladások közt első helyütt áll ezentul is közös értelemmel nemzetiségünk. A szent ügy mellett nincs mit szólnom; el van mondva minden, mit szívem mélyében érzek és hiszek. Csak azon feltékenység aggaszt némileg, melyet e tárgy körül némely tisztelt hazámfiak mutatnak hol nyugot, hol észak felé. — Az elsöre nézve; az a kormány, mely évről évre új engedményeket tesz magyar nyelv dolgában, s ezután mégis megőrzéné keblében a gondolatot: belőlünk németeket csinálni, olly oktanlan volna, mint az az ember, ki egy árkon akar átugrani, de azt naponkint mélyebbre és szélesebbre ássa. Úzzük el tehát kebleinkből e méltatlan gondolatot. A másikra nézve egy szerény észrevételt ajánlok honfiam figyelmébe: a szláv nép, és egy más éjszakibb faj, századok óta véres harcokat folytatnak egymás ellen, őket a legmélyebb gyűlölség, vallásbeli különbség, százados bosszúk emlékei választják el egymástól. Innen van, hogy Európában igen sok gondolkozó ember a szlávismust nem csak nem tartja az északi torrens szövetségesének, sőt inkább úgy nézi, mint hatalmas gátot annak ellenében; értődik: mint erkölcs hatalmat, nem mint politikai combinatiót. Légyen ez bár hibás nézet, nem volna-e legalább szükséges előbb, hogy sem nagy láрма történjék a tárgy körül, s olyanok indetificáltassanak; miknek egymáshoz semmi közük, — a dolog velejére menni, és megvizsgálni, ha az a mozgalom, mellynek e részben tanúji vagyunk, más e, mint egy részben analogiája annak, mit önmagunk nemzetisége körül teszünk: más részről reactio azok ellen, mik részünkről egyes túlbuzgók nyilatkozásai szerint szándékoltatni látszattak? — Nagy aggodalmak fogának enyhülni, ha szorosb vizsgálat után a dolog így találtatnék, s az sülné ki: hogy itt is csak ön magunk okos mérsékletétől függ a feltámadt vihart lecsilapítani; főkép miután mindenki egyet érte a nemes gróffal a tervre nézve, mely szerint a nemzetiségi és alkotmányi szárnyat felváltva manoeuvriroztatni akarja.

Hogy közlekedési eszközök rendszere, mellyel a házi adó kérdése is összefügg, és hitel intézetek állanak a legközelebbi napi renden, ez iránt nincs talán nagy kétség. Ide tartozik az ősiség módosítása, mennyiben hitel intézetek lehetőségét feltételezi. Ez utolsóra nézve van egy észrevételünk gróf Széchenyi irányában. A nemes gróf az illy kérdéseket nem akarja a Corpus Juris tömkelegébe vissza vinni. — Ez más szavakkal annyit tesz, mint mellőzni törvény körüli újítások körül a historiai bázist; mi még ismét annyi, mint forradalmilag újítani. Nincs itt közép

út. Magány jog tárgyában nem lehet üdvösen változtatni, ha nem tudjuk világosan, hogy mi az a mi létez; de hogy ez tisztán álljon előttünk, vissza kell menni a tömkelegbe. Ha ezt elmulasztjuk, lehetetlen kimélni a fenálló érdekeket, lehetetlen a láncz utolsó gyűrűjébe fűzni a következő lánczszemet. A törvénykönyv idomtalanúsága nem mentség a törvényt módosítani akaróza néve. Másutt egyetlen egy király uralkodása alatt több törvényt hozatott, mint a mennyi egész törvénykönyvünk; p. o. Angliában 3dik György alatt a statute book négy annyi, mint a mi egész Corpus Jurisunk. A prophanus ott is tömkelegnek tartja a magány-jogot; de azért a parlamentum nem egy penna-vonással törli el a fenálló rendszert: hanem megjárta legügyesebb törvénytudói által a tömkeleget, és részletes, minden érdekeket kimélt törvényjavallatokat készített általuk. Így kell annak történni mindenütt; hol az alkotmány historiai alapokon nyugszik, és a hol másképp történt, az forradalom műve, vagy előfutója volt. Az újítás békétlenségét ha valahol, ugy a magány jog körében kell mérséklenni tudni; sehol se veszedelmesebb a részletekben járatlan általánosság. —

Egy utolsó cikkben próbáljuk meg össze summázni az igenleges s nemleges hasznot, mely a nemzetre a vitályból háromlott.

IV.

A Keletnépe körüli vitály vég pontján az a kérdés tolja magát az olvasóra: hogy a haza s a közügy mit és mennyit tekinthetnek magukra nézve a csatázás végeredményének? szedhetnek-e valami üdvös gyümölcsöt illy terjedékeny vitatás mezején? láthatják-e abban hazai dolgaink forduló pontját? adódott-e elő egy vagy más részről olly terv vagy formula, mely szövevényes viszonyainkban minket, tapogatókat, Ariadne biztos fonala gyanánt vezethetne? vagy van-e legalább néhány eszme tisztába hozva? vagy kiegyenlítve a véleményi különbség legalább egy részben, p. o. a teendő k sorára nézve? — A felelet csak a legutolsó kérdésre lehet örvendetes. Igen is tisztába van hozva, vagy is inkább már ez előtt is alkalmasint kicsinált igazság vala: a) hogy anyagi előmenetelünknek szellemi alapon kell épülni; b) hogy nemzetiségünk ezen-től is minden más érdek felett uralkodik, s a más nyelvűekre nem erőszak, de alkotmány érdekébe behuzás által terjesztendő; c) hogy ezeknek nyomán a teendő k sorában népnevelés, közlekedési módok rendszerezése, hitel-intézetek, s az ősiség azon módosításai, melyek azokat feltételezik, állanak napi renden; d) hogy a legközelebb megvitatandó tárgyak: házi adó és a megváltási kérdés, maga minden szövevényes viszonyaiban. S ha bár őszintén megvallva tudunkra ezek számos hazafi kebelben már régen így tűntek fel: még is nagy nyereségnek tartjuk, ha hogy e nézetek és e sorozat a vitálybeli gondolat-csere által nagyobb közönséget és szélesebb helyeslést szereztek magoknak.

Tökéletlenebb a nyert eredmény a működési rendszerre nézve, melynek utján előidézendő volna az, mit kívánatosnak mindenki elismer.

Itt a különbség nem csupán az irány és modor körül forog, mely az időszaki sajtó mezején követendő: de magát a munkáló gépely organiszmusát, a dolgozó erők benső mechanizmusát érdekli. Gr. Széchenyi István és Kossúth Lajos e tekintetben két különböző iskola tanait képviselik. Közlelbbi taglalatot érdemel tehát a dolog, főleg, mert még az sem lehetetlen: hogy a két iskola theoraijai egyiránt hézagosa.

Gróf Széchenyi a módokra nézve, mellyek által céljait létesíteni igyekezett, eleitől fogva, mindenkor a központosítás embere volt. Nem azon kormányzati központosítást értem itt, melly a helyhatósági jogoknak tetemes részét elnyeli; de egy más nemét a központosításnak, melly a nemes gr. cselekvéseit tulajdonilag jellemzi. Ezen a gróf eszméleti világában már régen fris életet folytató gépelyben, ha én jól veszem fel a dolgot, anyagi középpont: az állóhidban összeforrt, vasutak és vizesatornak által a legtávolabb pontokkal összekötött, dúsgazdag, bajjossá varázsolt Budapest, szellemi középpont: maga a tisztelt gróf és rokonszenvű barátjai; eszközök: a nemes gróf iratai s a helybeli egyletek s intézetek; hatáskör: országgyűlésen kívül a vélemények előkészítése s a magasabb társasági élet magyarosítása; országgyűlésen a főrendi tabla alkotmányyszerű oppositioja. Mi volna könnyebb, mint az így organisált gépelyt mindig szem alatt tartani, a katlan alatt hol erősen, hol gyengebben tüzelni, szigorú taktika szerint előmenni és szoros tudományilag játszani a sakk partiet! Az illy gépely szabatos működésétől reményli a nemeslelkű gróf, hogy mind azt, mit ohajt, s azon egymásutánnal, mellyet ohajt, éppen azon időpontban, mellyre azt hó keble ohajtja, pontosan sikeresíteni fogná, mig végre Magyarország „a mostani elkopott félig meddig feudalis, félig meddig alkotmányos szövevényből emberhez illő képviseleti rendszerre átvárársoltatnék.“

Nem kevésbé barátja a központosításnak Kossúth Lajos. Politikai vallásának általános talpköve a vármegye. A megyei élet sajátságaival senki nála jobban nem ismeretes, behatott annak minden ágazataiba, nincs előtte titka a szövevényes fonalaknak, szívvérébe vette fel az institutio életnedvét, s a megyei élet fontosságát soha senki lelkesebben fel nem fogta, remekebbül nem ábrázolta. A megyei hatóságon kívül még csak egy más hatalmat ismer s ez: a sajtó-utjáni nyilvánosság. E rendszerben tehát a fő vonások: sajtó, melly megvitatja a kérdéseket; megyék, mellyek azokat határozattá változtatják; országgyűlés, melly e nyomon törvényt hoz. És megvan, a mint emlitém, ezek mellett Kossúth Lajosnak is a gyakorlati munkálatra nézve a maga központosítási eszméje. Középponti hirlap, melly az eszméket közre teszi; középponti megye, melly azokat végzéssé emeli, a többi megyékkel felszólítólag tudatja, s ezeknek visszatetsző lépéseit indignatioval fogadja; — két vagy három középponti ember a középponti ujság és megye kormányán, — középponti állandó hallgatóság, melly a középponti városban minden nemű gyülekezetet különbség nélkül környez és lármázva igazgat, másnap közvélemény képeben, mint vox populi vox Dei az egész országban kitrombitálandó; ez a mi csekély abstractióink szerint Kossúth Lajos gyakor-

lati nézete a nálunk kívánatos országlásról. E rendszerben mozgó erő: a középponti újság és megye, kifolyási csatornák: a megyék; öszvefolyási pont: az országgyűlés; ellenőrködő hatalom: a nyilvánosság.

Ime két külön neme a működő gépolyeknek, két külön országlási terv, mely csak abban hasonlít, hogy mindkettő központosításon épül. De hát ha mindegyikből ki volna felejtve a legszükségesebb karika; hát ha egyes fogyatkozásaik mellett a két tervnek egyike orvosolhatatlan eredeti bűnben is sinylődnék?

Gróf Széchenyi rendszerének egyik fővetke az, mit már Kossúth Lajos is kiemelt: a törvényhatóságok befolyása nincs benne kellőleg méltányolva. Alkotmányunk természeténél s politikai állásunknál fogva gyenge alapon nyugszik nálunk mind az, mi sarkpontját nem a megyékben találja, vagy szerkezetökbe magát bele nem illesztheti. Innen van, hogy azon cselekvési rendszer, melyet gróf Széchenyi darab ideig az akkori körülményekhez képest igen sikeresen üzött, vesztieni kezdé hathatóságából azon óratól fogva, mikor a mozgalom szintérevé a megyék lettek, a tisztelt gróf pedig gravitatói pontját azokba általtenni elmulasztá. A nemzetet en petit comité sokáig vezérteni nem lehet ott, hol 52 megye nyilvános életet űz s következőleg az ideák mozgalmának legnagyobb részét magába felveszi.

Másik hibája gróf Széchenyi rendszerének némileg közös Kossúth Lajoséval; mert valamint Kossúth Lajos gyakorlati rendszerében ki vannak felejtve a törvényes főhatalom szükséges jogai a megyék irányában: úgy gróf Széchenyinél is felette homályos annak hivatása. A különbség az, hogy gr. Széchenyi rendszere csak a közvélemény vezetésére szorítkozik s a közigazgatást alkotmányos helyzetében hagyja; Kossúth theoriája ellenben a főhatalom szerepét nélkül mindenben a benevolus spectator szerepére kárhóztatja: a közigazgatásba és törvényhozásba vág, azt absorbeálja, és nem más mint valóságos foederalismus. Szinte a túlságig ki van fejtve ezen theoriában a megye eszméje, de homályban hagyva korlátai a törvényhozás és korona irányában. Hogy a polgári társaságban egy törvényes főhatalomnak kell szükségkép létezni, mely rendet tartson, a törvény végrehajtására felügyeljen, egyest és testületet hatáskörükhöz kössön, a túlhágókat oda visszautasítsa, az érdekeikben megsértett egyéneket a törvényhatóságok visszaélései ellen ótalmazza; és hogy ezen főhatalomnak a törvények által kitűzött téren kényszerítő erővel kell törvényesen felruházva lenni egyesekre és megyékre nézve: máskülönb minden képzelhető előmenetel kezessé nélkül marad, — a törvények végrehajtása nem biztosíthatatik s a magány érdekek ótalmat nem lelhetnek; ezen ABC-jéről a statustudománynak, Kossúth Lajos terjedékeny lapjaiban még soha egy sort nem olvastam, egy világos eszmét nem találtam. Naponként sértve szemléli az egyesek érdekeit, elhanyagolva a törvényt, szaporodva a visszaéléseket, s eszébe még nem jutott: hogy ez nem lehet máskép, míg jót vagy rosszat valószínű egyiránt nehéz marad a főhatalomnak. Látja, hogy a főhatalom a veszteglés idejében sem bírt a törvényhatóságokkal; és az átalakulás évkorában akarja nevelni a

megyék hatáskörét! — Nem érzi, hogy minél kisebb a hajlam több hatalmat ruházni törvények által a fejedelemlere a megyei hatóság irányában: annál inkább kell erkölcsi hozzájárulással könnyíteni azon jogok gyakorlatát, mellyekkel alkotmányszerűleg bír. A fejedelem megesküszik leges observare et observari facere; kérдем, mikép teljesítheti esküjét a most divatozó teoriák mellett egy törvénytszögö megye ellenében? — Naponként tovább kívántok menni a jogok terjesztésiben: ámde ellensúlyt ezen lépéseknek szorosabb rend és fenyték által adni nem akartok. Haladtok újítási pályátonkon; lebontjátok a közfalakat, egyes hurkokon oldotok, kisikamlotok egy két gyűrűzet szorongásaiból; s nem veszitek észre, hogy ezen működés, ha csak új kezességek a rendnek nem adatnak, ha csak új kapesok nem lépnek a társasági szövédékbe, nem haladás, hanem csak desorganisatio szomorú munkája, szomorú előfutója egy siralmas tabula rasa-nak. — Rendszertekben hibázik minden tiszta fogalom, nem csupán a korona szükséges hatásáról a monarchiában: de általjában minden bár mi néven nevezendő főhatalom természetes és szükséges hivatásáról. Ideáltok azon köztársasági kormányzat, melly épen most Mac Leod ügyében kárhoztatja a szövetség egyik statusának (New York) tettét: de bevallja, hogy nincs hatalmában segíteni, s így az alkotmány hijányánál fogva kénytelen a köztársaság békéjét s jövendójét egyes tévelygők viszketegeinek alárendelni; pedig nem volna nehéz megmutatni, hogy még azon köztársasági elnöknek is több valóságos hatalma van, mint a mennyi, teoriáitok szerint, a magyar monarchiában a főhatalomnak jutna. Ott nem létezett s nem létezend soha a minden rendszerek legrosszabbika: egy központi újság, megye és hallgatóság által vezérlett foederatio. — Néha néha feljajdultok, mikor magány érdekeitek megsértetvék megyei határozatok által; csudálkoztok, hogy nem segít rajtatok tüstint és hatatosan a kormány s elfelejtitek, hogy száz hasonló esetben, mikor t. i. nem rólatok volt szó s ti az elv mellett küzdöttetek, a kormány minden törvényes hatását eltagadtátok. Néha néha felfohászkoztok energicus, a mozgást vezető, a zavart fékező kormány után, elfelejtve, hogy hol egyszer a kormányzati mozgony elakasztása állandó gyakorlattá vált, ott a főhatalom az örökös harcban, mellyre kárhoztatva van, elébb utóbb ellankad, s a tehetetlenség által, mellynek ölében tengődik, végkép elgyengül. — Illy körülmények közt számúzve az van, a mi kívánatos: a törvényyszerű energia s csak ezen alternativa marad: erőtlenség vagy erőszak.

Néhány igen szép sorokat idéz fel Kossúth Lajos a közigazgatási visszaélések mikénti orvosolhatásáról. A névtelen igen szép tollú szerző csak egyet tud: nyilvánosságot. Így tiszt. barátunk b. Eötvös, így Kossúth Lajos, ki ehez még a közszellem kifejtését és a kötelesség érzetét teszi. Ezek mind gyönyörű szép elemek a szabad institutiókban; de nem kell hivatásuk felett megtévedni. Fénykör igenis a nyilvánosság, felvilágosító kutfő a megyei és központi hatalom részére; legyen ellenőrje mindkettőnek, találja benne életnedvét a köz szellem, viruljon belőle a köte-

lesség érzete; de mind ezek csak segítő s nem elhatározó erők; mert nem mindig olly sok oldalú a nyilvánosság, mint hiszitek; csapásai ellen a szokás eltompít, és minden esetre, ha felfedezéseit cselekvés nem követheti, ha az ígét tetté csinálni nem szabad: áradozand szóban és írásban, de polgári társaság nagy haszna nélkül fog feloszlani.

Ezeknél fogva mondom én, hogy bár mellyik a két rendszer közül kapja meg az elsőséget, míg a kifejttet tárgyban közöttünk az ideák meg nem tisztulnak, míg a nemzet ön törvényeinek szigorúbb biztosítását nem követeli, míg által nem látja, hogy ez a főhatalom kényszerítő ereje nélkül törvény-végrehajtás dolgában lehetetlen, és így a közértelem a bajon nem segít: mind addig ügyeink kifejlésében tetemes hézag fog éreztetni; sok üdvös fog ugyan végeztetni ország- és megyei gyűléseken: de három negyed része, egyes jók és nemesek iparkodásainak daczára, siker nélkül elhintetni parlag mezőn, az érdekek kezesség nélkül lenni a visszaélések ellen, s az anyagi jólét kifejlése, mellyet mindenek felett rend és biztoság feltételez, csak igen lassan haladhatni; míg végre a közvélemény a papiroson maradó előmeneti rendszertől elforduland. Nálunk maga a közjózsanság van felhíva az ön-kormányzat kinövéseinek kártékonyságát mérsékleni.

És ez az, mit én országos embereink figyelmébe ajánlok; ez az, mit a köz értelmesség növekedésétől várok, s ezért szeretem a nyílt vitatást, ezért szállottam ki az ujságírói térre: mert erősen hiszem, hogy a nemzet egészséges és erőteljes intelligentiáji, mihelyt egyszer a mostani divatos tévtanokból kiemelkednek s elfogúltlan szemlélendik viszonyainkat, a legszükségesebb szűkséget érezni fogják; érezni fogják, hogy minden lehető haladásink közt legsűrgetőbb a jó rendnek haladása, mint szövetségese nem ellentéte a szabadságnak; mert a jók szabadságát pártolja a kevésbé jók próbatéteinek ellenében.

Addig is, míg a minden oldalú vitatás e kérdés felett világát előnti s míg nemzetem ezen igazságokkal közelebb megbarátkozik, szabad legyen nekem is elmondani: micsoda taktikát ohajtok én közügyeinkben a nemzet emberei részéről. Szokássá vált, hogy mindegyikünknek legyen a magáé; elmondom tehát én is, mi az a modor, irány, vagy taktika, mellyet véleményem szerint statusférfainknak, megyei szónokinknak, s a sajtónak, szóval: a nemzeti erők és szellem minden egyes képviselőinek, szóban, írásban, működésben, jelen állásunkhoz képest követniök kell, ha hogy hazánkat valósággal boldogítani akarják.

A kormány irányában: viseletök, minden szó, egész magoktartása által a kormánynak azon meggyőződést szerezni: mikép a szerencsét, egy hatalmas statusnak lenni alkotó része, érdeme szerint méltányoljuk, hogy következőleg Magyarország kifejlése, gazdagodása, nemzeti sedése által az egész monarchia cohaesióját gyengíteni soha nem fogjuk; és hogy nemzetiségünk kifejlése nemcsak nem készület a kormány ellen, hanem inkább a nemzeti individualitas olly szilárdulása, melly új és hatalmas elem a közös erők summájában.

Hallgatni a monarchia külön részei heterogeneitásáról; mert ha alkotmányunk tiszteletben tartatik a kormány által, más tartományok szerkezetére semmi gondunk; —

Nem beszélni sakk játékról; mert sakk nem gondolható ellenpárt nélkül s azzal végződik: sakk és matt a királynak; mi pedig a hű magyaroknak nem szándéka; —

Nem hirdetni a kormányról, hogy németekké akar tenni, a mi nem igaz; vagy ellensége a népnevelésnek, a mi méltatlan gyanusítás.

Megyei körben: élni megyei hatóságunk szép igazaival, életet adni a meghozott törvénynek, salakjaiból kitisztítani a közigazgatást, engedelmességre végrehajtani a törvényszerű felsőbb parancsokat, gondosan előkészíteni a kötelező utasítások és törvény anyagait: nem pedig a közigazgatást botránnyal zavarban hagyni, törvényhozási kérdéseket tetteleg eldönteni, a fenálló törvényeket elhanyagolni, s az újak alkotásában a legfontosabb elveket egy rövid felszólalással, és vívattal eldönteni; opponálni, midőn a kormány törvénytséért: de segíteni, mikor jót akar, vagy a törvényteszközl; s nem állítani fel folyvást oly elveket, mik mellett minden hathatós kormányzás lehetetlen;

Minmagunk elibe szabni józan határt, megyei hatóságunk dolgában;

Számkivetni közgyűléseinkből a pisszegést és zajongást, s nem rendszeresíteni azt; el nem ijeszteni élesség és gúny által a másképp vélekedőket: de mellőzni minden befolyását azoknak, kiket arra sem törvény sem szokás nem igazol. —

A sajtó mezején: nem felszólítani a megyéket, hogy túl menjenek határaikon: hanem figyelmeztetni a hibára, mikor túl mennek; —

Az ifjuság nemes érzelmeit búzditni, tanulásra s cselekvésre felhíni: de nem elhíttetni vele, hogy mint testület, társasági hatalmat képez; —

Nem agítani oly módon, melly túl vág a kitüzött célon: hanem higgadt vitatás alá venni egyetemben az újítások elveit s részleteit, nem pedig szenvedélyesen hirdetni oly elveket, miknek kivihetősége még rejtély;

A jogok mostani birtokosait figyelmeztetni a változott körülményekre, az idők szükségére s a politikai méltányosságra: a földnépét pedig emlékeztetni az igen sokra, mi érette rövid évek óta történt s a mi a jó akaratnak tettelegesebb bizonytsága, minden szóbeszédnél; —

Központosulni, a mennyire lehet, 3—4 főtárgy körül, melly a legközelebb jövőnek legyen feladása s ezeknek alapos megfontolására fordítani egész eszméleti erőnket.

A más nyelvűeknek ismételve kimondani s tettel bebizonyítani, hogy nem denationalisálni akarjuk őket: hanem csak módot nyújtani, miszerint a megmagyarosodott hivatali és közelet jóvoltában kivétel nélkül részesülhessenek és így tetteleg osztozhassanak az alkotmány áldásaiban.

A külön vallásbeli felekezetűekre nézve: a catholikus Clerus törvényes állását tisztelni, az evangelikusok érdekét a törvényhozás által kitűzött pályán tovább is pártolni, nem pedig a papi jószágok iránti agitációra használni a vegyes házassági kérdést. —

Általjában köz és magány élet mezején: jótékonytságot űzni, s szeliden és példával, de nem parancsolólag szólítani fel másokat; —

Tisztelni kevés nagy férfainkat, bár milly politikai szint viseljenek, s azokban min magunkat; nem pedig a sárba lehúzni a kevés tekintélyt, melly köztünk még létezik.

És én bizonyos vagyok, hogy ha ezen taktikát a közéletben próbául csak a jövő országgyűlésig a nemzet bizalmát bíró férfiak magokévé tennék s állandón követnék: a kölcsönös bizodalom lábán fognánk állni kormányunkkal mindjárt az országgyűlés elején; meg lennének nyugtatva a gazdagok, lecsillapítva a szegények, enyhülve a Clerus, szelidítve a más nyelvűek reactiója, s haladásunk ösvényén a historiai bázison s a törvényes formák mellett élénken mozogva de veszély és bukás nélkül fognánk haladhatni. Mert ezen taktika a hazafiság, a becsület, a józan okosság taktikája; vagy is inkább nem taktika: hanem maga a hazafiság, a becsület, a józan okosság. És az ilyennek sikere van, — sikerének lennie kell, különben az örökös igazságot és a józanság hatalmát kellene eltagadnunk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A' KELET' NÉPE 1841-BEN

IRTA

HAZAY GÁBOR¹

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

¹ Vörösmarty Mihály írói neve. Megjelent az Athenaeum 1841. II 39--45. számában, szept. 28., 30., okt. 3., 5., 7., 10., 12-én.

Kik politicalai lapjaink' akár körülményektől, akár tehetségi hiányból eredő szellemi szegénységét, életbe nem ható üres szóbőséget megunták, kik tiszta derűt kívántak a' nyilvánosság' holdvilága helyett, a' lassu vagy tán épen rák-menetel' helyébe sebesebb haladást, mindazoknak örvendetes tünemény volt a' Pesti Hirlap. Úgy tekintetek ez, mint lényeges közelítés azon elv' diadalmához, melly alkotmányos országból kár nélkül ki nem rekeszthető. Lelkes szerkesztőjét mindenki reményteljes örömmel üdvözlé e' pályán, mellyre hivatva lenni látszék, mellynek újabban kiszélesedtek láthatarai, 's melly már csak emberére várt, ki azt méltóképen elfoglalni képes legyen. A' várakozás nagy részben teljesedék: az előbbieknél jóval tartalmasabb, érdekesebb politicalai lap állott elő, mellyben az eddig érintetlen dolgok világra hozattak, 's a' szerkesztőnek felrázó szavai egy újabb, eddig ismeretlen, szellemi mozgást indítanak. 'S ez életteli mozgás szembetűnő volt, nem csak a' megyékben, hanem a' hirlapokban is, mellyeket a' csábító példa 's javult idő vetélyre buzdított. Azonban a' Pesti Hirlap mindig első maradt. Csak egy kis baj volt idő' jártával észrevehető: a' vezércikkék egymást érve, gyakran egymást, ha egyébbel nem, újabságok' érdekével betemetve, nyomtalanul kezdének elveszni, talán elég zajos, de épen olly mulékony viszhanggal a' megyékben; de minden ellenőrség, sőt viszhang nélkül a' hirlapokban; mert azok sem mellette sem ellene (apróságokat kivéve) nem nyilatkoznak, ütközés nélkül akarván, mintegy messziről, megküzdeni, vagy inkább versenyt futni, mi bennünket a' több oldalról megvitatas' hasznaiiban nem részesíthetett*). Az érintkezés megtörtént. „A' kelet' népe“ czimű munkájában gr. Széchenyi István, Kossuthtól nem elveken, de alkalmazási szabályokban és módban különbözve felszólal, sőt kiált: „Ne tovább; mert ez a' forradalom útja“. Ki van mondva a' rémületes szó, mellytől elvből-e vagy önfentartási ösztönből — annyira irtóznak; 's kimondva ollyantól, ki arról kiválólag nevezetes hazánkban, hogy meggondolatlanul, éretlenül semmihez sem nyúl 's nem csupán szavakkal, hanem tettekben is erős. A' haza' legéberebb, és legmunkásabb férfia emeli fel intó szavát, kinél eddig az ige többnyire

* Ez jelenleg máskép van. A' Világ nyílt hadat üzent a' Pesti Hirlapnak, de ez még kicsinli az ellenséget, pedig az, némelly cikkei után itelve, nem épen megvetendő. Egy kis ellenszólást, ha az nincs, pénzen is meg kellene venni, mert az a' legkiáltóbb alkalom, tehetségünknek a' való 's igazság melletti harczban kiütésére.

testté lón, ki az ábrándozás' fellegeiből a' gyakorlat' és lehetőség' mezejére vezeté a' gondolkozást 's hogy a' szó után példát is mutasson, egyesületeket alapított, mellyek fen állanak, mellyek ha egyéb hasznot nem hajtának is, megtanítanak bennünket kicsiben a' belrend' fen tartására, a' szorosabb gazdalkodás', 's önkormány' eddig gyéren ismert, vagy balul gyakorlott erényeire. Azon férfiú szólalt fel, ki hazájának tanúlt, hazájának tapasztalt, hazájának adakozott, hazájának fáradt, kinek öröme és bújja annak jó 's bal szerencsén függ, 's ki megbizonyítá, hogy országunk' állapotának megismerésére, bajainak enyhítésére épen olly éleslátással, mint ügyességgel bír, 's hogy lelkesedése e' nagy foglalkozás körül nem muló hevület, hanem folytonos és tartós, mint élete. A' Széchenyi név' e' jeles örökösét tisztelettel, legalább figyelemmel fogják hallgatni honosai még akkor is, midőn honszeretetből eredő aggodalmi tulságosoknak tetszenek, kitérése éles, és keserű, tán bántó, azok iránt, kiket rosz úton jární vél.

Hű ismertetését kívánom adni, mennyire az eszmebősége és e' hely' szűke mellett lehetséges, e' nevezetes könyvnek, kiemelve a' figyelemre, meggondolásra méltóbb helyeket, helyenként kétségemet 's észrevételeimet is őszintén elmondva, minden egyéb követelés nélkül, mint az, hogy annál inkább módot nyujtsak felvilágosításra.

Munkája' elején a' szerző előadja: mint állott Magyarország' kilátása ez előtt mintegy 15—20 évvel, mint látta búsongani minden világi boldogság közepett tiszteletre méltó atyját, 's hogy a' melly bánat' okait mint gyermek nem értheté, későbbi éveiben világossá lón előtte 's az: Magyarország' reménytelen állapotja volt. Előadja továbbá, mint emelkedett ki Magyarország' e' mostoha helyzetből, 's mint vón ő is részt annak felrzásában. 'S e' szakaszt a' következő szavakkal végzi be: „S valamint akkor mondam — Álomkórságban dermed nemzetünk; de még van idő a' felébredésre, sok azonban többé nincs, úgy most megint azt mondom — Zavarnak vezéreltetik a' nemzet; de van még idő a' balirányok' elejét venni, van idő az itt ott lappangó 's még most tán igen, de később többé nem fékezhető tüzeket oltani, sok azonban már nincs!”

Ez utóbbi állítás körül forog az egész munka, habár igen sok, de minden esetre tanulságos kitérésekkel, 's látni fogjuk alább, mennyire sikerült bebizonyítása.

E' szakaszban a' szerző egyszersmind alapját veti Magyarország' fölemelése iránti nézeteinek (3. 4. lap). „Azóta (15—20 év óta) mind alkotmány mind nemzetiség mennyire fejledezett, mennyire virult, mindenki előtt ismeretes, úgy hogy akármilly érdemei lehetének eldődinknek hazánk körül — mit tagadni vagy kérdésbe venni nem akarunk — azon szerencse — hogy ne mondjam 'dicsőség' — mégis nekünk újabbaknak jutott, hazánk' állását magasb szempontbul fogni fel; mihez képest mi, jóllehet anyagi kifejléseket is elkerülhetetlen szükségeseknek tartunk, és azokban már becsületesen fáradozánk, nemzeti jóllétünket még sem állíthatjuk anyagi sarkalatokra, nem; mert nemzeti jóllétünknek, t. i.

olly jóllétnek, melyre a' lelkes magyar képes, egyedül nemzeti újjaszületésünk', azaz alkotmányunknak tökéletes kiképzése 's mindenek előtt: nemzetiségünk' megmentése és jövőndő biztosítása szolgálhatnak alapul. Vagy más szavakkal: ámbár mi felette magasra állítjuk mind azt, mi az embernek legsürgetőbb szükségeit pótolja, és ekkép legelhatározottabb pártolói vagyunk az anyagi kifejtésnek; ezen felül azt is felette jól tudjuk, mily szerencsés hatása van sokszor az anyagi kifejlésnek a' szellemi kifejlés' előmozdítására: mi még is, nemzeti jellemünkhez, állásunkhoz és egyéb körülményeinkhez képest csak úgy remélünk ránk és utódainkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövőndök, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk; és nem viszont".

Alább (5. lap) szól a' nemzetek' hajlamairól: „Igy például, a' francia népnek — bármily nagyon áltassa is e' részben szüntelen magát — nem alkotmányos rendszer, nem szabadság legfőbb vágya, nem, én legalább nem hiszem, és gondolom, még sokaig sem lesz, de ez csak mellékes tekintet; mert ám adjad kezébe a' dicsőség' templomának kulcsát 's öntsed egyszersmind a' közvéleménybe azon biztos hiedelmet, hogy ő e' szent lakot ki is bírja nyitni, és a' két kamara rögtön két, négy fal közt, lelketlen teremmé alacsonyul le. Rázzad viszont fel, például a' nyugalmas törököt; irtsad ki belőle az anyatéjjel beszitt praedestinatio' szellemét és ebből folyó lelki csendét, 's megint innen származó komoly elhatározottságát; ülted viszont Charybdis és Scylla, vagy máskép mondva: a' kormányi csábok és népkecsek 's fenyegetések közti alkotmányos bákára — nihil de nobis sine nobis — minden apály és dagályival, 's a' szegény törököt a' neveltség' színpadára állítod! — Igy van minden nemzetnek — valamint egyesek — bizonyos eleme. Vedd el egynek becsületét, 's nem élhet; másik nélküle is jól van, csak pénzét ne bántsa senki. Egy harmadik a' multkornak ismétli eljátszását tüzi ki magának életpályául, és ez eleme; míg a' negyedik vissza soha nem tekint, sőt a' jelent is gázolván, csak a' jövőben keresi a' hajnal-fakadást. 'S így tovább“.

Alább (8. lap) még határozottabban így szól: „Minden népnek valamint megvan geniusa, úgy megvan saját eleme is, melyből ha kiesik, vagy melyből ha kivessz, ketté török azon költői zománcz, mely nélkül „rideg pálya a' hosszú élet“, és mely varázsnak megsemmisítésével szárnya szegetik a' bátor felemelkedésnek, és az emberi kebelben rejtőzö isteni szikra, álm-kórságba sülyed. Minekünk magyaroknak elemünk — 's itt van az ideje, hogy végre bajaink' legmélyebb gyökérokaiba ereszkedjünk — nem kereskedési elsőbbség, vagy dics és hirtvágy, sem vallásosságból eredő elmékedési szenv vagy a' szép művészetek' köre, vagy a' magasb és fellengző tudományokbani buvázkodás, 's effélék, jóllehet végirányunkban ez is mind ki van tűzve, de azért nem elemünk, mellynek említésénél vérünket forrni, szívünket dobogni, idegeinket mintegy villany által érintve lenni éreznök; mert illyes valami, szavakkal le sem is irható, csak akkor megyen bennünk végbe, 's csak akkor

emelkedünk földi erőnkön túl, és érezzük keblünket isteni tüztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetségünk' fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, mikor ezeknek megmentése körül eped keblünk. Alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzetiség a' mi elemünk, ez azon kűtfő, mellyből mindennek folyni kell". Közbevetve érinti azon hibás nézetet, mi szerint nemzetnek, mint embernek bizonyos kora van, 's mint vezet e' nézet bal lépésekre, mint szolgál ürügyül a' legszentebb jogok' visszatartására; mert a' nép' urai azt éretlennek, vagy igen' is elavultnak nézik. „S mennyivel jobb volna ez ábrándozás helyett, ha egyesek' és nemzeteknek sajátosságait iparkodnának kitanulni, és ügyes orvosként a' baj' gyökérokai mellett az illetőnek még idiosyncrasiai negédeibe is hatni elég philosophiával bírnának".

Szerinte tehát kihagyva a' nemzet' életkoráról sikertelen okoskodásokat, vagy azokból eredő kárhozatos intézkedéseket, a' nemzet' hajlamait, jellemét, geniusát kellene megismerni 's ezekhez mérni 's illeszteni az igazgatást 's Magyarországot illetőleg nemzetiség és alkotmány-szeretet volna az, mi a' magyart bélyegezi, 's azért e' kettőt kellene főleg szemelőtt tartani.

A' nemzetek' életkorát mi illeti: kevés nép tűnt meg el végképen a' föld' színéről, többnyire élvén az mind töredékenként, eloszolva, átalakítva, idő és idegen elemek által; de itt nemzetről van szó, 's tagadhatlan, hogy sok nagy és virágzó nemzet szűnt meg nemzet lenni, hogy hosszas életükben van valami az egyesek' életkoraihoz hasonló, világos jeleivel az ifjui forrongásnak, a' férfúi erőnek, az aggastyán' elhanyaglásának. De a' hasonlítás nem eddig van csupán. Valamint van kifejelettebb ember, úgy nemzet is; valamint sok jól indult ember csak hamar elkorcsosodik, a' feslett ifjúságú azonban megjavul, úgy nemzet is; valamint van ember, ki szinte ifjúság nélkül lesz öreggő, úgy nemzet is; valamint egyes ember a' jó és rossz között habozva, majd józan, mérséklett, munkás, majd visszaesőleg zabolátlan, úgy nemzet is stb. De kérdés, ha ezen hasonlítgatások elmések volnának is, mi hasznokat veheti a' népjavitó, népvezető, törvényhozó? Elfogja-e a' nemzet' százados vagy ezredes életének üterén találni, mellyik korát éli? 'S ha igen, az emberi élet' rövid számvetését nem fogja-e a' nemzet' roppant gazdálkodásához hibásan alkalmazni? nem fogja-e feledni, hogy ha ifjú emberek különböző sajátosságokkal, természettel bírnak, úgy ifjú nemzetek is, 's valamint azokat, úgy ezeket is különbözőleg kell nevelni, 's tán külön életpályára. De ím a' nagy különbség! Nemzetben mindenre találkozhatik képesség, erő (noha egyre több, mint másra) és idő, mig egyes ember igen kevésre lehet alkalmas; mig nemzet csupán pap, művész, tudós sőt még földműves sem lehet egészen, de egyes ember igen. Az egész hasonlítás tehát minden látszó nagyszerűsége mellett is, nem egyéb mint hasonlítás, melly sántaságánál fogva a' tökéletes egyenlőséghez soha nem juthat el, még akkor sem, ha, mint hozzáadám, a' nép' kora, annak hajlamaival, jellemével, véralkatával együvé vétérik. Sőt e' hasonlítás még akkor sem lesz kiegészítve, ha kifejténők, hogy

valamint egyes ember áll a' vele egy társaságban élő emberek' öszvegehez, úgy állnak ezek a' világ' minden nemzetei' irányában. Mind e' mellett a' balfogások nem egészen onnan erednek, mintha e' hasonlítás teljességgel képtelen volna, hanem, mert a' nemzet' testének arányai olly nagyok, hogy azt emberi szem nem képes ellátni, az óriási kéz' üterét emberi kéz nem képes tapintani; a' nemzetek' matriculájának rengeteg lapjain eltéved az ész; mert e' hasonlítás' világszerű hézagait betölteni emberi erón fölül van. 'S még is egyes emberek világos ismérettel birni vélik magokat a' nemzetek' koráról, találgatásaikat teszik intézkedéseik' alapjául, sokkal inkább vétkesek még akkor, ha ez áltételt ürügyül használva így szólnak: te vén nemzet vagy, neked ápoló kell, nyugalom és álom; te fiatal éretlen nép vagy, neked dajka kell, tanulj és engedelmesskedjél! ha szinte amaz talán mozgás' hiánya miatt van is elgyengülve, 's ennek forrongása, ingerültsége talán épen a' vezető, oktalan rendeléseiből ered. 'S talán nem csalatkozom azt állítva, hogy a' nemzet' életkoráról buvárkodás inkább történetirót illet mint törvényhozót, sokkal biztosabb útmutatónk levén az emlékek, mint a' jóslat. Ebben tehát tökéletesen kezet fogok, nem látva biztos útmutatást az egész hasonlításban, melly gyakorlatilag használható volna. Azonban a' szerző néha ellen látszik mondani magának, midőn nemcsak fiatal nemzetekről szól, hanem a' magyarnál a' sajtószabadságot épen ez okból véli korainak. A' fiatal helyett tán fejletlen népet akara érteni. De ez végre mindegy: ürügy mint a' másik.

A' nemzet' geniusa, jelleme után indulni már sokkal biztosabb; de szinte nagy ovakodást kíván; mert azon fölül, hogy azt felfogni 's annak irányát minden körülményekben kitanulni nem könnyű; azon fölül, hogy idő, helyzet, események, szomszédság, institutiók, iskolák által, mikből körül belül a' nemzetek' nevelése áll — nem csak el-, de gyakran egészen meg is változik — igen sok visszaélésekre vezethet, igen sok rosznak lehet kútfeje, ha helyes tapintatunk' elbizottságában, vagy rosz akarattal sajátságokat tulajdonitunk nemzetnek, mellyek nem sajátságai; jellemet, melly nem jelleme, 's ez ürügy alatt megtagadjuk tőle az alkotmány' szabad levegőjét, 's kimondjuk rá mintegy a' kárhovatost, hogy fuljon pénzébe, ki pénzt, dicsőségebe, ki dicsőséget szeret; megtagadunk tőle institutiokat, mellyek nevelésére, jellemének, ha hibás, kitisztítására szolgálandanának. Így például: mi joggal mondhatjuk a' francziáról, hogy csak dicsőséget, nem szabadságot szeret? A' dicsőség talán rugója lehet akaratjának; meglehet, hogy a' szabadságról hibás fogalma van, min épen nem csodálkozhatni 's igazságok van, kik azt állítják, hogy a' szabadságot nem elég akarni: azt tanulni kell. De hogy mind e' mellett az igazgatásból kirekesztetését nem tűri, jeleit adta legragyogóbb korában, meglehet, időtlenül és kárára, de kétségtelenül. Mért nem keressük gyarlóságainak okát, inkább improvisált alkotmányában, képviselete' parányi alapjában, 's abban, hogy municipalis élete nincs, 's hogy tartományi legszebb erejét a' centralisatio' örvénye nyeli el; 's hogy végre ezen bajból nehéz kigázolnia, mert, hol a' polgárok

harcz által osztoznak meg a 'közigazgatás' jogaiban, nem könnyen eresztik annak csak egy parányi részét is kezeikből, 's a' birtokban lévők örökké találnak felszínes okokat továbbra is kizárni a' kizártakat, például szegénységgel együttjáró tudatlanságokat, mellyből azonban őket kigázolni nem hagyják, vagy nem segítik, megvonván tőlök az épen e' czélra legalkalmasb intézvényeket. 'S e' kaján bánásmód által mintegy örök, megakaszthatlan keringésbe hozzák a' kiszabadulás' lehetlenségét, míg az valami rendkívüli eseménytől el nem enyésztetik. 'S valljon a' mostani francia erőtlenségnek 's ingadozásnak nem épen abban rejtezik-e oka, hogy centralisatióba bőszült vezetői nem csak nem tesznek semmit a' népek political nevelésére ezen intézvények' behozatala által, hanem még akarni sem látszanak. Végre is tehát, bár mennyire javaslatos nép-igazgatónak, törvényhozónak a' nemzet' jellemét, hajlamait — úgy, mint az koronként módosúl, vagy elváltozik — tanulni, a' kor' kívánatait, a' kivitelre megérett tárgyakat kikutatni, de mind ezen adatoknak csak egy felsőbb czél' kitűzése mellett veheti hasznokat, 's ez: a' nemzetet, vagy is annak képešebb részét az önismerés' nehéz tudományára, az öngazgatás' terhes hivatalára lassanként fölnevelni, hogy értelmes és erős, munkás és gazdag legyen, ne csak kitünő egyeseiben, hanem tagainak lehető legnagyobb számában. Csak ez úton van emberhez méltó boldogság; mert a' buták, fanaticusok, igába gyáultak, vagy henyék' úgy nevezett boldogsága, mit némelyek különbözö, de a' nép' geniushoz alkalmazott kormány mellett feltalálni vélnek, nem érdemli meg e' nevet, 's inkább szellemnek vagy állatnak, mint embernek való, igen ritka esetet mutatván fel a' történetek, mellyben szelid és okos fejedelemk atyai jósággal isteni böleseséget párosítva, a' patriarchalis kormány'nak 's ebből eredö boldogságnak nagyban is megmutaták lehetőségét, melly azonban rövid pályájok után ismét enyészetnek indult.

Való, hogy nemzetet saját jogainak kár és vérszénlküli gyakorlására elhanyagoltság vagy romlottóság, balirányok 's körülmények miatt csak több évek, tán századok érlelhetnek meg; söt e' tökély, melly szinte eszményinek látszó, sokaktól el sem érethetik. De mellyikünk tanult meg járni bukás nélkül? Mellyikünk nem kívánt maga lábán járni, nem kész áldozni ön alkotta boldogságért, melly egyedül emberhez illö, mellyért fáradni, küzdeni már egy részét teszi az ohajtott üdvnek?

De bármí különbözö vélemény lehessen is a' nép' korának vagy jellemének megfelelő, 's azokhoz illesztendö intézkedésekröl, nincs magyar, ki e' két szöt: nemzetiség és alkotmány, ne a' legtisztább lelkesedéssel üdvözlené, ki csak egy pillanatig is kételkedné, hogy gr. Széchenyi e' szavakban a' nemzet' legföltendöbb kincseit nevezte meg 's kimutatá azon kútföt, mellyből egyedül áradozhat ránk boldogság. E' két elem' egyikében már meg van az, mit végül minden nemzetre szükségesnek vélünk, hogy nemzethez méltó törekvésekben fejtse ki erejét, saját jóllétének megnyerése 's biztosítására. Nemzetiség nélkül nincs egység, egység nélkül nincs jövendö: fen marad a' régi zürzavar, erő, jellem, kifejlés' reménye nélkül; holott ellenben minden magyar

haladatos lesz, épen úgy, mint hazáját szereti, azon hatalomhoz, mely őt ez egységhez, boldogsága' egyik kútfejéhez jutni segítette, 's egy illy népben mély gyökeret verve, dicsón és rendetlenül fog állani a' trón az alkotmányos alapon, mely olly széles lesz és erős mint maga az ország.

A' következő két szakaszban (a' 16-ik laptól 60-ig) számot ad gr. Széchenyi eddigi munkálkodásáról. Nem ajánlhatjuk eléggé e' lapok' olvasását, melyekről, hogy valódilag megismertessük, többet kellene kiirnunk, mint a' hely' szüke engedi. Ha valaki gr. Széchenyi' eddigi munkái, törekvései, sikerült vállalatai, feddetlen hazafisága után is kételkednék őszinteségében, olvassa ezen annyi bensőséggel, s' mondhatnók szent aggodalommal, az örömmek és fájdalomnak olly élénk kifejezésével irt lapokat, gyanúi elnémulandanak, 's ohajtani fogja legmélyebb meggyőződéssel: vajha honunknak nem csak nagyai, hanem kisebbei is illy megnyugtatólag adhatnának számot.

Elmondja gr. Széchenyi e' lapokon, mint vett fő részt a' szünyadó nemzet' fölébresztésében, felvilágosításában, 's mint nyúla e' kétes munkához, nem elbizottságból, hanem, mert azt tenni más nem találkozék; miért alapíta legelőször is egyesületeket, nem mintha ezek' eredményei volnának fő célja, fő eszméje, hanem, mert a' nemzeti mind szellemi, mind anyagi gazdagságot itt ott lappangó 's eldiribolt erőnek egy egy célra egyesülő varázsa által szándéklá előmozdítani 's ez által a' nemzet' újjá születését eszközteni.

Mennyire meggondolva, kiszámolva, 's milly nagy körütekintéssel tevő ezt, kitetszik a' részletekben olly gazdag előadásból. Egyebonyolódott minden viszonyaink fel vannak itt hozva, méltatva, a' nemzeti élet' foka ügyes értapintattal megismerve. És senki sem fog kételkedni, senki rosz neven venni, hogy gr. Széchenyi a' fellépése ótai törtétekben magának nagy részt tulajdonít, nagyobbat veendő, ha minden számolásai szerint sikerült volna. De emberi számolást, az épen olly emberi, kiszámolást azonban nem igen tűró, szenvedélyek zavarnak meg. Egy felül túlhév, más felül gyanú, minden részről bizodalmatlanság kiverék combinatióiból. „Felemeltem a' leghűbb barátság' őszinte szavát, iparkodtam megmutatni, mikép' a' legjobb sem volna maga ideje előtt jó; de mind hiába, szintűgy szólék fel jobbagyi hűségem' érzetében, hogy a' hazánkra derülő bitor nem volna egyéb, mint nemzeti újjá születésünk' hajnala; de hatástalan stb“, „'s nevedekett az ingerűtség, forrongás egész az 1839ki országgyűlésig, melynek folytában az tetőpontját érte, mig végre mintegy isteni kéz által lacsillapitva a' legkivánatosabb véggel koronáztatek“. Leirja a' szerző magas örömeit ez eredmény után, 's ha néha támadott is aggodalma, mert túlzók 's bizodalmatlanság' hintegetői még maradtak fen; de ezek' szava sikeretlenül elhangozván, ismét zavartalan örömben él, 's már már látni véli „a' kimondhatatlan szép 's epedő merengéseiben többször sejtett képet: hazánkknak ingadozás nélküli átvarázslatát egy elkopott félig meddig feudalis, félig meddig alkotmányos szövevényből, minden álfénytől

kitisztult képviselői rendszerre“ (52 lap). Ily erzelmekek között, midőn a' jobbaktól elismerve van, hogy az izgatás' ideje és szüksége elmúlt, midőn biztos remény nyílik, vér és könny nélküli, csendes, ingadozás nélküli reformatióra, lepi meg azon ötlet' hire: „ugyan nem volna-e jó, nem volna-e üdvös olly nemzeti hírlapot szerkesztetni, melly mint a' haladó 's a' mult országgyűlésen, 's kivált ennek végén valami vezértüületet képző résznek organuma a' hon' minden intelligentiáit egybe-pontosítná, 's annyiban a' mennyiben nemzeti kifejtésünk' része nem annyira a' kormányt, mint inkább egyenesen a' nemzetet illeti, ki is jelelné a' szoros tudományok' fonalán azon határvonalt, és abban törekednék tartani a' hazai erőművet, nehogy a' kormányt a' legiobb akarattal ellen is valami beavatkozásra kényszerítse, mellyen se innen se túl“.

Mind a' mellett, hogy az eszmét javálja, aggodalommal várja az ennek kiviteleré szánt Pesti Hírlapot.

E' két szakaszára legyen szabad néhány kérdést tennünk. A' mostani korszaknak valljon nem az 182²/_{sik} év veté-e meg némileg alapját, midőn a' hosszú nyugalom, vagy inkább tespedés utáni forrongásban a' trónhoz épen úgy mint nemzetökhöz hű férfiak hangosan kimondák véleményeiket? A' fejedelem végre meghallá hű jobbágyainak aggodalmas szavát, 's a' forrongásnak nagylelkü nyilatkozatával vete véget. Továbbá az 1839ik országgyűlési borús időkre, a' kölcsönös bizodalmatlanság' 's gyanú' megszüntetésére, a' legfeszültebb helyzet' feloldására, nem épen ezen viszály, bármi keserű óráiba került is minden jó hazafinak, 's szenvedéseibe az érdekletteknek, nem épen ezen viszály nyujtott-e módot 's eszközöket? Ki fog a' kormány' józan embereiből ezentül kétkedni, hogy alkotmányos jogaink' gyakorlásából néha és csak helyenként eredett zajaink, felhevülésünk nem lázadás? Mellyik, bármi buzgó, de józan hazafi nem hajlik hinni, hogy a' kormány irántunk jó akarattal van, midőn nemzetiségünk' kivivását, alkotmányunk' kifejtését, megerősítését nem akadályozza? midőn jelenleg nem látszik egyebre ügyelni, mint a' lehetőségen tán túl csapongó, 's így zavart okozható követelések' hátratételére? Való, hogy tökéletesen kifejlett nemzetnek minderre szüksége nincs, 's talán nem sok idő mulva nekünk sem lesz; de jelenleg ki kétkedhetik a' kormány' bölcseségéről, olly józanul szabályozott, törvényekhez mért jótékony befolyásáról? ki nem kész annak bizodalmat, erejét áldozni? 'S mégis úgy látszik, hogy a' bizodalom' helyreállása csak úgy volt lehetséges, miután szenvedélyeinkben egymást megismertük, midőn nem lévén köztünk semmi titok, egymás' szívének fenekére néztünk, midőn kölcsönösen megmértenk és nem találatánk súly-nélkülieknek. 'S ezt annyival inkább kénytelenek vagyunk elismerni, mivel, még olly fáradsatlan lelkesedésű, magas értelmiségű hazafinak is, mint gróf Széchenyi, saját vallomása szerint, nem sikerülhetett sem egyik, sem másik félnél a' feltékenység', gyanú', bizodalmatlanság' fulánkjait kiszaggatni. Az emberiség' átka — vagy talán áldása, mert különben tespedés ölné el, vagy sülyeszténé baromiségba — hogy a'

való 's igazság' arányának csak forrongás' hevéből lehet tisztán kiválnia. Boldog nép, mely' kifejlésére, bajainak elhárítására, körülményeinek javítására a' forrongás' első fokával beéri, hol a' szónak, ezen két élő kardnak erejével küzdve, inkább szellemhez látszik hasonlónak, mint sáranagyú emberhez, hol határozatait köny és vér helyett, a' nemzet' nagyobb részének ha nem áldása is — mert a' jónak elismerése kivált tömegnél nem olly rögtöni — jólléte, virágzása követi. A' mi forrongásunk igen sok keserű szavakba 's tan könyekbe került, de vértől fertőzetlen maradt, 'S ha mind ezen okok és okozatok' lánczolatának végére máskép' nem juthatunk, mint emberfeletti befolyás' feltételével, ám higyük gr. Széchenyivel, hogy ez úttal a' magyarok' istene tartott meg bennünket; de közszólás szerint valljuk meg — magunk is iparkodtunk, azaz, iparkodtak mind azok, kik arra helyzetöknél fogva meghatalmazva, tehetségeiknél fogva hívva valának, kik az első pillantat' hevét kárhoztatás és üldöztetés között kiállottak; iparkodott a' többek közt gr. Széchenyi is, ki, bár a' zivatar' felidézéséhez elvből nem járult, de mint becsületes hazafihoz illett, férfiasan megállotta azt.

(61—83) E' szakaszban gr. Széchenyi bővebben fejtegeti, mint kívánná 's véli legsikeresebbnek a' nemzetiség' 's alkotmány' dolgában haladást. Sehol sem ohajtottuk volna annyira a' részletességet, mint itt; mert attól tartunk, hogy épen e' szakasz az, mely legtöbb félreértésre 's balfogásokra nyújthat alkalmat. Ő a' magyarság' terjesztését ellentétben látja az anyagi jóllét', a' művészet' 's tudomány' de még némileg az alkotmány' terjesztésével. Továbbá még a' magyarságot, minden törvényes állása mellett is, igen gyengének tartja a' hazánkban létező idegen elemekkel mérkőzésre, ellenben erősnek az alkotmányt 's épen ezért igen nagy feladatnak hiszi kifejteni, egyiket a' nélkül, hogy a' másikon csorba, vagy épen halálos csapás ejtessék. Mihez képest legveszélyesebbnek tartja a' vaktában neki rohanást, a' jó akaró kiváltságos résznek túlhajtását, a' kiállító erőnek — mely mint határozott öszveg egyszerre többfelé nem fordítható — számolatlan kiadások általi elfecsérlését, szóval: a' terv, kiszámolástalan cselekvéseket, czél nélküli ide oda kapkodást, mint körül belül a' mennykőhöz Bernáté lehetett. Azt véli ellenben, hogy a' nemzetiség' 's alkotmány' kifejtésének 's a' közbeeső anyagi jóllét, művészet, 's tudományban haladásnak nagy diadalma nem lehetetlen; de jól szerkesztett terv, szenvedélytelen hideg számoláson épült bánásmód után. Tervének fő sarkalatai, ha jól fogtam fel, ezek: A' magyarság állapodjék meg törvényadta jogainak határai között 's az alkotmány (mint jobb szárny) haladjon előre. — Minden egyebet, mi a' magyarságra nézve még ohajtandó volna, várjunk az időtől. 'S különösen ne tolakodjunk a' családi élet' szentségébe, ne ingereljünk, a' helyett, hogy édesgetnénk, ne kinaljunk ott magyarsággal, hol ennél semmi egyebet nem adhatunk, hanem szóljunk tóthoz, némethez és a' magyarhon' egyéb véreihez így: „Hazátok nektek oda kün is van, de nekünk nincs sehol, csak ide ben, alkotmányt viszont ti nem birtok, de birunk mi, és azért lépünk egyezésre“; és ennek fő vonásai legyenek ezek:

„Beszéljen kiki tótul, németül, oláhul, görögül, latinul, francziául, sőt sanscrit nyelven bár házi körében, mint kiki leginkább győzi szuszszal; nem különben kinekinek legtökéleteseb szabadságában álljon, négy falai közt a' nagy istent közvetlen, vagy fia, a' szent háromság, a' nagy természet, sőt teremtésének közbevetése által imádni. Ezen gyönyörű engedményekért folyjon viszont mind az kirekesztőleg magyar nyelven, mi a' nyilvános élet' körébe vág, valamint a' négy fal közti szabadon gyakorlott vallások is az Isten' egének tag boltozatja alatt mindig csak egy érzelemre olvadozzanak, mellyet az erény, honszeretet és a' dicsőség gerjeszt. — Hogy pedig legyen is ok magyarul beszélni, és azt nem erőltetve de szívesen cselekedhesse is sok, és az Istennek nyílt ege alatt minden nézetű, minden hitű, kölcsönös megbecsülésre, rokonszeretetre olvadozhasson is, és ekkép minden velő, minden kebel, egy nagy nemzeti érdekre forrhasson egybe: ám terjesztessék Hunnia' határai közt a' magyar alkotmányának áldása mindenkire, úgy hogy a' legkisebb se legyen abból kizárva, de arra is, bármilly csekély részben 's milly lépcsőkön, mégis elhasson végre jötevő melege.“

Szent szavak, mellyek' értelmét vagy inkább szellemét ohajtanánk meghonosítani lelkében minden magyarnak, ki idegen elemmel érintkezésbe jó, kinek a' közhatározatokra befolyása van, mert ez az egyedül emberi, igazságos 's azért czélra vezető mód. De legyen szabad némelly elhallgatott esetekre kérdéseket tennem. Mi a' német elemet illeti, az szomszéd birodalma 's értelmisége' súlyával felettünk áll; de rég ideje, hogy német 's magyar között valódi gyűlölség, ezen irtó szere minden egyesülésnek, nem létezik; mi bennünket választ, legfőlebb olyféle ingerkedési szellem, mint midőn egyik falu a' másiknak lakóit avval gúnyolja, hogy a' róka' bőrét előre beitták. A' német' csaknem cosmopolitai szelidsége, felvilágultsága, mi szerint átlátja, hogy a' szomszéd német birodalomban is vannak idegen ajkuak, kik a' hon' nyelvének elsőségét elismerni kénytelenek, más felül a' magyarnak hanyag engedékenységé, e' részben néha szinte fonák udvariassága nem okozhatnak komolyabb ütközést. Itt csak vigyáznunk kell, hogy kifejtettebb értelmi erejénél fogva, a' gyenge hazai csemetét el ne nyomja 's hogy magunk az annyira jótékonynak látszó elem' uralkodásra jutását, megöröködését udvariságunkkal igen is folyamatos, bár néha épen olly rossz, német conversatiókkal elő ne segéljük. De ne szóljunk-e a' panszlavokról, kik szemünk' láttára, fülünk' hallottára terveket koholnak nemzetiségünk' meggyűlöltetésére, törvényeink' megvetésére 's egy új, minden köteleket felbontó elv' behozására? Ne értesítsük-e egymást, a' hazát, a' kormányt 's magokat az elcsábítottakat, hogy a' legvészesebb, mert alattomos, forradalomnak hintetnek magvai, hogy a' törvényes alapon nyugvó nemzeti-ség ellen árulás koholtatik? hogy holdban járó Cs.... féle had a' törvényt mai napig — hihetőleg nem a' legjobb sympathiák miatt — megérteni vonakodik? Ezt el kell mondanunk, hogy helyzetünkkel megismerkedjünk. De ha az idegen ajkuak' családi conversatióját nem háborgatjuk is, — mi igen helyes — nem szólhatunk-e néha egy esdeklő,

panaszos, vagy hosszú gyümölcstelen várakozás után elkeseredett szót magunkról, véreinkről, véreinknek — ha így szabad mondani — virágairól, kik még mái napig sem akarnak egészen megmagyarosodni, kiknek nagy száma csaknem minden nyelven jobban beszél, mint magyarul? kiknek töredezett magyar beszéde lélek harangként hirdetni látszik a' nemzet' haldoklását. Ne szóljunk-e nagy urainkról, fő nemesseinkről 's kivált úri hölgyeinkről? Halld neveiket 's véredet felforralja öröm és lelkesedés; mert a' nevek nagyok, honiak, beirtottak a' nemzet' történetkönyvébe; mert hozzájuk érdem: a' szenvedés vagy diadalmak' dicsősége van kapcsolva. De hallgasd beszédeiket, azon beszédeket, mellyekben szívök szól, nem ünnepély, nem fitogtatás, vagy épen gúny, hogy 'a' csorda megengeszteltesék', hallgasd meg őket, elszomorodol, megszegyenülsz, elcsüggedsz; mert e' megvetésben rövidlátás, gőg, 's egy jellemtelen kornak hitványsága van. Csak egy eltévedt magyar szót nem hallasz ajkaikról, ha magokban vannak. Hol itt azon kútfő, mellyet nemzetisztelés vagy honszeretnek nevezhetnek? Pedig, ha tudnák e' hatalmasok, mint lesi őket a' magyar nép jó lelkes, de szegényebb osztálya, milly örömteljes büszkeséggel mutatná be őket a' világnak: íme! ezek a' mi nemzetünk' virágai; gazdagok, miveltek, nagy lelkűek, és magyarok! ezek a' mi vérünk, atyánkfiai, rokonink! De nem, ez örömben ök nem részesítenek. Nagy része — mert kivétel itt is van — csak farsangi divatból alakúl magyarrá, honn minden egyéb, mint az. Minden nemzetnek csak saját nyelvében vannak letéve kiirthatatlanul gondolkozása, érzelmei, lehetünk-e biztosak főlők, míg ezt magokéva nem teszik? 'S ki fogja a' diszesebb magyar társalkodást előteremthetni, ha ök nem? Hányat fog fényes példájok elcsábítani 's a' különben is hatalmas — a' maga helyen minden tiszteletre méltó, de nálunk nemzeti-ség fogyasztó — németezés' zászlója alá hódítani? Ne tegyük-e kérdést koronként: valljon történik-e e' részben valami javítás? úgy neveltetik-e az újabb nemzedék, hogy a' rég ohajtott kort elővarázsolni képes legyen? 's végre, hogy a' legsetétebb oldalt is lefátyolozzuk, nem fog-e ezen megvetésért gyűlölet gerjedni? Gyűlölet és irigység, hogy Magyarország' harmadának urai, midőn nem mint őseiknek verőket, csak szívet, hajlandóságot kellene adniok a' hazának, a' haza' feltendő kincsének a' nemzeti nyelvnek, e' helyett megvetésökkel, hanyagságokkal, idegenséggökkel megmérgezik reményeinket, pusztúlni engedik a' nemzeti örököt, sőt azt magok, fényes és csábító példájokkal, rontani segítik. De túrjunk és hallgassunk, ne hogy a' túlajtás 's idétlen avatkozás' vétke rovassék ránk. Tán találkozzandik közöttök egy a' lelkesebbek közül, ki sorsosainak meg fogja mondani, hogy a' világnak egy jóra való nemzete sincs, hol e' fonákság, ha lehetséges volna, hosszasan békével vagy kár nélkül türetnék. De hogy a' jobbához is szóljunk, kik fajokat igazán szeretik 's egyszersmind áldottak szerencse' javaival, kiknek végtelen pusztáikon kevés ember mellett csak marha és birka jár, nem ültethetnék-e be, míg idő van rá, e' sivatagot a' népesebb helyekből magyar telepekkel? Nem volna-e ez, ha nem hasznosabb, de jövődében biztosabb rájuk

nézve is? A' zemplényi vérengzés legalább azt mutatja, hogy a' magyar jobbgány nem olyan könnyen lázitható ura ellen, mint egyebek. Nem lehetne ez által sok újabb, de magyar ajku Csabának alapját vetni 's ezen betelepített sikokon áttörhetlenné tenni a' magyarságot, hova az rendeltetve látszik? Való, hogy ez áldozatba kerül 's nem is nagyon kikürtölhetőbe; de ez jellemet mutatna, mint mutatott — bár a' tett fonák és nálunk helyben nem hagyható volt — midőn egy hatalmas úr falujába csak idegeneket engedett felvétetni.

De mint ellenkeznek a' művészet' 's tudományok' elébbvitelével a' nemzetiség' terjesztése, nem láthatom át; inkább azt hiszem, hogy mindaddig tudomány 's művészet meg nem honosodhatik, míg az magyarságban 's nemzetiségben nem verhet gyökeret. Való, hogy a' magyar tudományosság csak fokenként 's alúlról kezdve fejlődhetik ki, iskolák 's még sok tanágra hiányzó tanítóknak képzése által; de hogy e' részben rögtön kell valamit tenni, hogy e' nélkül az idegen ajkú vidék' növényekeitől kívánni a' magyarúl tudást csaknem lázító képtelenség, 's hogy e' fonákosság' eligazítására maga a' hirtelenkedni nem szeretett kormány is lépéseket tesz — kinek ezért minden honfi bizodalommal és hálával tartozik — kétséget nem szenved. Itt csak a' divatos mesterségekről lehet állítani, hogy azok a' mesterséggel együtt nem terjesztik a' magyarságot, sőt ellenkezőleg a' német elemnek szaporítóit, de a' mi még kezünkben van, mit tudományban, művészetben, mesterségben most akarunk megindítani, egyedül mi hibánk, fukarságunk, rest kéjelmességünk' bűne, ha nem lesz egyszersmind a' magyarság' terjesztője is. Ugrani, az igaz, nem fogunk; és még sok időt kell készülétekre fordítanunk, de hogy folyvást haladhassunk, meg kell az első lépést tenni.

(84—203. lap.) Ez talán a' legfárasztóbb része az egész könyvnek, mellyet igen szélesnek, fölösleges kitérésekkel megterhelhetnek lehetne mondani, ha benne annyi tanulságos 's komoly vitatásra méltó nem foglalhatnák. — Mi után a' szerző elmondotta, mint véli a' nemzetiség' megerősítését, alkotmány' kifejtését 's az ezekre rokonúl vagy mellékesen ható mivelődést eszközzendőknek, a' nélkül azonban, hogy ama' két fő alap közöl egyik is a' másik miatt vagy által megrendítették 's különösen, hogy minden, a' mi a' nemzetiséget gyengitené, alkotmányos helyzetéből kiszorítaná, inkább elhalasztassék, itt egyenesen átmegy a' Pesti Hirlap' szellemének megítélésére 's kimondja nyíltan, hogy ha a' Pesti Hirlap' tökéletesen ellenkező taticát nem követ 's magasb szempontból nem fogja fel nemzetünk' egybe bonyolodott létét, honunk' állását, megsemmisítésre vezet a' magyart 's szaporábban mint gondolk. 'S ennek előleges megmutatására következő okokkal áll elő: A' Pesti Hirlap' szerkesztőjét a' körülmények' játszi fordulata (de talán jellemi szilárdság is?) rendkívüli hatalomra emelte. Ő most a' legnépszerűbb ember; ő a' szellemi mozgásnak vezére; befolyása honfaira határtalan: tehát kezében a' hatalom, fölemelni vagy lerontani a' hazát, áldást vagy átkot hozni rá. 'S miért teszi inkább ezt, mint amazt? Mert gyenge fejű, rosz szívű? Nem. Gróf Széchenyi ezekről a' legnagyobb

méltánylással szól. Ennélfogva esze, szándéka a' legjobb, sőt iránya*) helyes, célja szent. Hol tehát a' hiba? „abban, hogy szándéka' létesítésére rosz módot, célja' elérésére bal utat, hibás eszközöket választ, szóval alkalmazási, kiviteli módja, vagy mint a' szerző nevezi, tacticája, modora hibás, mert érzelem után az érzelemhez szól, nem az értelemhez, holott országglási dolgokban csak ezután kellene indulni; mert, vezéri tisztét feledve, irgalmas bátyaként sebeket kötözget 's egy szomjas emberért a' hindunóként az egész vidékre özönvizet hozna csupa szánakozásból stb; mert minden czikkjeiből kiáltólag kitünik a' veres fonál, miszerint jó szíve' sugaltából és csak szívekhez szólva, nem azt fogja eszközteni, mit akar, akarnia kellene, hanem minek szoros számolatilag bekövetkeznie kell: a' szegények, 's alattvalók' felingerlését, a' gazdagok és felsőség ellen, azt mit Danton, Marat, Robespierre stb tettek, ránk fogja hozni, ha nem egyszerre, de az anarchia után bizonyosan, az önkényt, mellynek azt okvetetlen kísérnie kell.“ — E' vádat veti a' szerző a' Pesti Hirlap ellen sok keserűséggel, mely azonban a' legmélyebb meggyőződésre mutat, mi egyedül teszi e' nyilatkozást némileg menthetővé, némileg, mert egészen menteni nem lehet. Menthetlen pedig ez, nem azért, mert a' gyanúsítás a' leggyűlöletesebb, ha nem a' legaljasabb fegyver; — még ezen ellenvetést is elnémitaná a' haza' megmentésének szent kötelessége — nem, mert a' gyanúsítás visszamondható, s' így valódi kofa-háborúvá fajulható, sőt egy kis lelkiösmeretlenséggel meg is súlyosítható, ha a' rosz tactica helyett rosz akaratot tulajdonítunk egymásnak, ha fellázadott parasztnak, vagy viszont hazaárulónak, szolgalelkű udvaroncznak nevezgetjük egymást; mindez ártatlan dologgá lesz, ha egy ideig illy gonosz, de üres czimekkel puskázgatunk egymásra. Az illy rosz mulatságu puskázgatás után végre nem hallgatunk meg semmit, nem hiszünk el semmit, mi bebizonyítva nincs, épen olly kevéssé, mint midőn O Connel a' torykat legazemberezi, 's a' toryk őt viszont vastag irlandi koldusnak nevezik. Mindig fognak találkozni emberek, kik az erősebb kifejezésektől nevelésöknél, elveiknél vagy izlésöknél fogva őrizkednek mint a' fokhagymától, 's olyanok, kik attól nem igen irtóznak, sőt szeretik. Mind ez tehát, bár igen kívánatos, hogy a' gyanúsításnak utálatos fegyverével minél ritkábban éljünk, nem a' fő tekintet. Az egyenes, dologba ható kérdés tehát ez: szabad-e illy terhes gyanút felidézni alkotmány-tisztelő embernek olly országban, hol a' sajtó, az alkotmánynak úgy szolván tüdeje, megszorítva volt? hol igen felhető, hogy az illyen minmagunk által tett vádakra ismét meg fog szoríttatni, mi természetesen, olly kevés időnk lévén önkifejtésünkre, orvosolhatlanul visszavetne halálálmainkba. Szabad-e e' váddal fellepni akkor, midőn ez

*) E' szót gr. Széchenyi két különböző értelemben veszi. Értelme: tendentia, directio. 'S innen a' szörszálhasogatók egy kis contradictiót csinálhatnak össze. De ha a' tendentiához akaratot, szándékot, hajlandóságot gondolunk, a' directiót ellenben egészen tárgyilag vesszük, az ellenmondás elenyészik. Egyébiránt nem szándékom védni, hogy illy kétértelműleg szólni, kivált illy nagy érdekű dolgokban, ajánlatos volna.

nemcsak nem egyedüli, hanem nem is a' legjobb mód a' Pesti Hírlap' ártalmas befolyásának meggátolására, mit maga a' szerző' érzeni látszott, midőn könyve' sorsát hírlap' ellenében megjósolá. Hírlapot, ha erős, hírlappal igen, de könyvvel, mellyben illy meg nem bizonyított vád van, megverni nem lehet, ha csak felsőbb hatalom nem vágja ketté a' dolgot, melly csapást, úgy hiszszük, gr. Széchenyi e' gyanúsitással maga sem szándékozott reánk háritani. Kérdhetnök azt is: lehet-e egy csaknem rögtönözött hírlaptól tökéletes tervü dolgozatokat — nota bene hírlap' számára alakítottakat — méltánynyal várni? Lehet-e annak csak 22 vagy akár 32 számából illy rémséges dolgokat következtetni? Azonban ez már most mindegy; a' vád kimondatott. Nézzük, mint áll a' bebizonyítás. Örömmel mondhatom: gyengén. Mert ha Kossuthot akármiként nyert népszerűsége magasra helyezé is, szinte vezérré szentelé, nem fog-e mindenki csalódásából kijózanodni, ha benne vezér helyett misericordianus fraterrel találkozik? csinálhat-e egy illy szegény ember forradalmat, ki sebek' kötözgetésében fáradoz? De szinte félre vezetettékn. A' szerző maga oka ennek, ki valóban igen elmés és nagyszerű gondolatokkal, mint a' hindu asszony' példája, ügyekezik megmutatásának súlyt adni; de a' helyett talán inkább elkeseredést okoz a' gúny felett, melly szavaiban van, 's példát ad, mint kell képes beszédek által a' közönség' figyelmét komolyabb meggondolástól elzavarni.

Térjünk tehát vissza (kihagyva a' hasonlításokat, mellyek annak erejét csak gyengitenék) a' vád' általánosságban tartott bebizonyításához, mert itt részletekről még nincs szó. Az röviden ezekre szorítható: Országos dolgokban, 's kivált olly bonyolodott ügyben, mint a' miénk 's mellynek kivívására olly kevés idő van, ha boldogulni akarunk, nem az értelem' bizonytalan tapogatásait, hanem az értelem' világos parancsát kell követnünk; de Kossuth, ki esze, helyzete, népszerűségénél fogva, mintegy kezében tartja a' nemzetnek, az országnak sorsát, az értelem felett szívnek adva elsőséget, a' helyett, hogy annak világos útmutatásai szerint a' teendőket 's azoknak korát, sorát, módját kijelelné, minden osztályt a' köz munkára egyesítene, emennek homályos eredetű 's homályba vezető sugalmi után kapkodva, egyfelül a' jelenleg csak nem egyedül rábizott 's olly drága perczeket elvesztegeti, másfelül a' békes haladást megzavaró szenvedélyek' felidézésével szegényt a' gazdag ellen (a' tulajdoni jog' felforgatására), alattvalót felsőség ellen (a' rend' minden kötelékeinek felbontására) szüntelen izgatva, közzavart, forradalmi veszélyt hozand Magyarországra: anarchiát, önkényt, halált. — A' vád mint látjuk két águ: Kossuth vét az által a' mit elmulaszt, vét az által, a' mit tesz. Elmulasztási hibája által elkésünk a' haladó világ mellett 's elnyomnak a' körülmények. 'S ez nem sophisma; mert ha találkoznék ember, ki mindenható népszerűségénél fogva hallgatóul nyerné az egész országot, 's ez ember nem tenne egyebet, mint a' hallgatók' figyelmét haszontalan apróságokkal foglalná el, míg, a' szomszédok sőt ben lakó idegenek a' legnagyobb éberséggel, szorgalommal munkához látnának, bizonyos, hogy mellettök 's közöttök vesztenünk, elvesznünk kellene. A' forradalmat

illetőleg nem szükség mondanom, mennyire nincs nép a' földön, mellynek az inkább ártana, mint nekünk: az nálunk öngyilkolás volna.

Ezekből látható, hogy gróf Széchenyi nem valami csélcsep beszédekkel, üres ráfogásokkal él állításunk' bebizonyítására, hanem hogy abban szoros egybefüggés és következetesség van. A' lánczolat jó, de egyikét lánczsem gyenge: meg nem bírja a' többiek' aránytalan súlyát.

A' megmutatás' szövevényes szerkezetében leggyengébb rész az, melly az ország' felvirulásának, a' magunk által teendőknék egész súlyát és felelősségét Kossuthra hárítja. Távol vagyok ugyan attól, hogy azon némellyekkel, kiket a' szerző felhoz, szelid börtönről beszéljek (ámbar ez a' maga helyén igen tiszteletre méltólag különbözteti meg a' vad népektől az emberiebbeket), nem értek azon előkelő mosolygáshoz, mellyel ők a' férfút nézik, kire a' balidók' sulyos keze szilárdsága miatt nehezedett; nem vagyok hajlandó nevetséges makacsnak tekinteni azon erényt, melly nálunk olly ritka, mellyel sokkal inkább fogjuk védeni mind a' hazát, mind a' királyi széket, mint azon jóval olcsóbb és könnyebb szolgálati készséggel, melly csak boldog időkben hű. Kossuth, ha bár merénye új és szokatlan, több mint 30 megyétől pártoltatva, nem vala ábrándos és tulzó annak elvállalásában, nem makacs annak folytatásában. 'S ezt, kicsin és nagy hazámfiak, becsülni kell, ha azt akarjuk, hogy jellemről, férfias lélekről köztünk szó lehessen! Nem is vonom tehát kétségbe mostani népszerűségét, sem azon fényes írói tehetségét, mellyel bír. De mind e' mellett a' legnagyobb tulságnak tartom, azon kettős követelést, hogy Kossuth tegyen mindent, különben elpazaroltatik a' drága életidő; Kossuth úgy tegyen mindent, mint kell, vagy is inkább mint mi látnók jónak, különben forradalom következik. Kossuth-e az egy ember nagy Magyarországon 's mi többiek egy sereg birka, kiket kolomppal vezetni, vagy inkább egy csapat szelindek, kiket uszítani, vérengzésre ingerleni egy embernek hatalmában áll? Nem lehet-e hirlapot hirlapja ellen vagy mellett akár nyílt ellenzésül, akár csak módosító, szelidítő árnyéklatul felállítani? Nincs-e az igazságosnak, valónak ereje az igazságtalan 's valótlan felett? 's olly gyengék vagyunk-e mind összesen, hogy azok' fegyvereivel ellene, ha kell, ál tanai vagy ábrándozásai ellen ne diadalmaskodhassunk? Valóban ez nem egyéb, mint igen kevésre becsülni magunkat, igen sokra őt; egy hírlapirótól függeszteni fel Magyarországot' üdvét 's mind a' többi magyart tehetlenségé' meggyalázó, de igen kényelmes hitében megerősíteni. Melly nyomorú nemzet, milly szerencsétlen ország, hol minden egy igen könnyen halható embertől függ! De ez, legalább nálunk, nem így van. Kossuth (állítólag) azoknak érdekében ír, a' kik nem olvasnak, 's ha nagy számukban hatalom rejteznék is, az nem olvasott hírlapjai által föl nem idéztethetik, 's ir azok ellen, kik olvasnak, kik tetteleg hatalommal bírnak 's kik érdekeiket olly könnyen nem fogják engedni, nem fellázadni (ha csak ellene nem) egy hírlapiró' jámbor felkiáltására, ha az aprólékos aggodalmaival egy szivetlen gazda, vagy egy kis (?) botozás miatt feljajdul, holott vezéri tiszte' vitelében illy kicsinségre ügyelnie nem kellene. Kit vezet az

illy vezér? A' nemzet' szeretetét, bizodalját, egy illy rosz, ügyetlen sebkötözgető vezér fogja-e tőlünk — azoktól, kik jobb, célirányosabb utat jelelünk ki (de jelelnünk kell) a' hon' boldogítására — elragadni? bizonyosan nem. Vagy ha rendkívül pártoltatnék, ha nekünk nem volna szabad annyit mondani, mint neki, ha bebizonyodnék, hogy egyetlen fegyverekkel szabad ellenünk támadnia, akkor hirdessük a' világ előtt, úton, útfélen barátoknak és ellenségnek, hogy ő . . . de erre nincs szükség. Ez azon hihetlen dolgok közé tartoznék, melyek ha teljesülnének, undorodást fognak gerjeszteni az emberi faj iránt. Verjük hát szét e' csodálatos aggodalmak' ködét, kérdezzük: teljesíti-e ő azt, mit most hírlapírónak a' közvárokazás szerint tennie kellene? Ha igen, jó; ha nem, lássunk dologhoz magunk, és kísértsük meg, mit tehetünk mi. Veszélyes-e azon pálya, melyen ő a' közönséget szenvedélyeinél fogva vezetni indult? Ha igen, intsük, figyelmeztessük, világosítsuk fel, annyszor, mennyiszor, nem csak lassu 's őt utól nem érhető könyvvel, hanem épen olly gyors, vagy még gyorsabb hírlappal; ha intés nem fog rajta, tegyük nevétségessé idétlen feljajdulásait, vagy hagyjuk őt jajgatni 's foglaljuk el életbe hatóbb, bölesebb, józanabb, kiszámoltabb terveinkkel a' nemzet' erkölcsi hitelét. 'S miután terveinkkel tisztában vagyunk, szóljunk szinte a' szenvedélyekhez, érzelmekhez is, mint ő. Mert miért ne volna szabad nekünk is, épen olly becsületes szándékuaknak, mint Kossuth, de jobb, áldáshozóbb tervűeknek (ha tudniillik terveink azok fognának lenni), épen úgy édes hangokon árulni nem csak szép, izletes, de egyszersmind jó és egészséges gyümölcseinket, mint ő árulja a' maga szinte szép, de belül férges (?) gyümölcseit. 'S ha Kossuth mindenben vétkes is, ez az egyedül, mit ellene igazsággal tennünk szabad.

De igen nagy mező nyilik a' képzelődésnek, sőt magának a' hideg számolásnak azon állítás felett is, hogy Magyarország' pillanatai olly drágák, olly kevesek; mert itt a' több vagy kevesebb' meghatározása jóslaton áll. Vegyük, mert ez legbiztosabb, hogy a' kiemelkedetésünkre szabott idő igen rövid, minél rövidebb. Hogy' fogjuk ezt legjobban használni? Ugy-e, ha egymást gyanúsítjuk, szemrehányásokkal terheljük, a' nélkül, hogy magunk is munkához fognánk? Igen kétlem. Ez végre haszontalan pletykává fajulna. 'S hogy még egyet említsek, nincs szerencsétlenebb hasonlatkeresés, mint emberekkel, nem kutya- vagy elefántcsont, hanem élő, szenvedélyektől, indulatoktól forró emberekkel sakjátéki szabályok szerint játszani akarni. Ezen szabályok még a' megcsontosult katonai fegyelem mellett is igen gyakran kudarczot vallanak, midőn az élő paraszt vagy bátrabb, vagy gyávább, mint a' hideg ebecsont 's a' toronynak szánt hős idő előtt kidől, a' futó megsántul, a' lovas' lováról leesik. De vegyük bár nagyban e' hasonlítást, tegyünk ember helyett elvet, intézvényt vagy bármi hitelen 's alapon nyugvó kisebb nagyobb hatalmat, nem vagyunk-e következetlenek a' hasonlat' kifejtésében, ha minden kimondott gondolatot, érzeményt azonnal végzeterejű huzásnak, 's nem inkább a' teendő huzás feletti tanácskozásnak, elméledésnek tekintünk? Az egész baj csak az, hogy nem szoktunk világhoz.

Eddig jóból és roszból, szépből, rütből keveset láhattunk, most látjuk a' valódi (vagy képzelt) nem jót, rútat, és sokaságoktól megrettenünk, elfelejtve örülni a' szépnek és jónak, mellyet elfogulatlan szemmel látnunk, mellynek látásán gyönyörködnünk, örömmel eltelnünk kellene. Ehhez szokni kell, szokni kell vagnak a' fényhez, hogy tündéres sugáiraiban a' szép világnak fájdalom nélkül örülhessen.

Egyébiránt mennyire valósodik ki, hogy Kossuth csupán az érzelem- 's nem az értelemhez szól, hogy ezen terv nélküli érzelő jámbor kalandozások által mennyire vesztegeti el a' drága időt, 's való-e, hogy a' szegényeket a' gazdagok ellen izgatja — 's ez által a' dologtalanság' buzdítására, a' saját jog' — az alattvalókat a' felsőség ellen — 's ez által bár öntudatlanul a' rend' felforgatására dolgozik — onnan fog leginkább kiviláglani, hol a' szerző részletekbe bocsátkozik.

Sok jeles mondatik e' lapokon az értelem- és érzelemről, mi mindnyájunk' figyelmét 's különösen országférfiak' vizsgálatát megérdemli. A' mondottak' szelleméből a' nagy alapítóra ismerünk, kit talán nem fog minden utczai kéregető a' legadakozóbbnak találni; de igen a' nemzet; ki, mert nem teheti, nem fog minden szenvedő vagy annak látszó család' felsegéléséhez járulni; nem fog minden egyesületnek barátja lenni, hol fiatal éretlenség vagy agg együgyűség kormányoznak, de igen mindennek, mit a' többek közt legüdvösebbnek 's erejét meghaladónak nem tart.

Szerinte az értelem és érzelem két külön érzék gyanánt tekintendő; mívelni kell mindeniket; de nem engedni, hogy egymás' szerepébe vágjanak.

De halljuk magát (156 lap). „Országlási rendszeremnek alapja az, hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országlásban, valamint például a' gyógytanban egyedül az észnek szabad működni, a' szívnek ellenben jóra, nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. Ebből áll az egész.“ Ismét (lásd 160,—1,—2,—3-ik lap): „Rendszeremnek alapja tehát, hogy t. i. az értelem és az érzelem az emberben igen olly elkülönözötten működik, és egyik a' másik körébe épen olly kevésbé vág, de nem is vágthat, mint szem és fül; vagy világosabban mondva, hogy az értelem nem olvadoz, de nem is olvadozhat, az érzelem viszont nem okoskodik, de nem is okoskodhatik; rendszerem ezen alapja, mondom, tehát nem képzeti báb, nem szórászhasogatási viszketeg, de valami ,lehető', sőt ha kézzel fogható öt érzelkeink után itélünk, mellyek elkülönözve működnek és lelkünknek aránylag olly alárendelt tulajdonai és az értelem és érzelem' működéseit vizsga szemmel tartjuk, még valami ,felette hihető is'; mert mennyivel nemesb és ekkép subtilisebb attributumai vannak a' léleknek az öt érzéknél, ugymint: a' képzelet, ítélőtehetség, emlékezet, számolási tehetség, nagylelkűség 's a' t. és melly egészen ellenkező irányt tart értelem és érzelem? és ha elvégre az emberi nemnek cselekvényit tekintjük, egyes tagjaiban mint nagy tömegeiben, akkor még ,bizonyossá' is válik rendszeremnek alapja, azaz, tökéletesen bizonyosak leszünk, hogy az értelem épen olly kevésbé érez, és az érzelem épen olly kevésbé okoskodik, mint

a' szem nem hall, és a' fül nem lát; 's hogy e' szerint az értelem úgy forog saját elkülönzött határai közt, mint az érzelem a' maga' körében azaz az egyiknek is más hatás-köre van, a' másíknak is.“ — „Miknek alkalmazása az, hogy valamint a' szem bármilly jó legyen is, hallásra mégsem való, és viszont: úgy a' szív is valami felette dicső lehet, a' nélkül hogy a' léleknek némi működéseire alkalmas legyen. Mit nem vehetni kérdésebe, úgy hogy csak arról lehet szó, vajljon melyek azon lelki működések, hol a' szívnek illetősége nem nagyobb, mint a' szemnek illetősége, például hangászati tekintetben. 'S erre a' felelet olly egyszerű, olly világos és olly szoros igazsági — én legalább annak látom — mint a' kétszer kettő négy; és így hangzik: „a' szív mindarra tökéletesen alkalmatlan, minek sikere számoláson alapul,“ minthogy a' szív épen olly kevéssé számolhat, mint a' szem nem hallhat. És ekkép tökéletesen alkalmatlan a' szív problémák' fejtegetésére, mechanicára, gyógytanra, astronomiára sakjátéokra 'sat. 's e' szerint a' legszövevényesb és legfőbb számolással járó erőmű' forgatására is, mi nem egyéb mint az „országlás“, 's minél fogva az, ki szívömlendezéssel fejt problémákat, ki szív'e' tanácsát fogadja mechanicában, ki jó szív'e' sugta után gyakorolja orvosi tisztét, a' szívnek gerjedelmei után méri a' csillagok' keringését, ki felemelkedett szívvel ül sakjátékához, ki végre jó szívvel pótolja országlási eszközléseit, és a' szív' tehetségeihez nem ragaszt vagy nem bír ragasztani még valami más tehetséget is: az nem cselekszik józabbúl — és itt nincs tagadás — mint az, ki füleit, szemeit virágok' szaglására, orrát tapintásra és izlését hangászatra fordítná; 's ekkép az, ki így cselekednék, lehető legbizonyosabban — és innen sincs menekvés — soha egy problémát sem fejtene, vajmi szerencsétlen mechanicus volna, senki nálánál erősebben nem népesítené a' temetőt; a' holdon kívül, melly körül ő keringne, egy planeta' keringését sem számlálná ki; sában még a' malomjászától is megverettetnék, és az országlásban rend helyett zavart, 's e' szerint a' községre áldás helyett átkot hozna: az t. i., ki eszének tanácsa helyett szív'e' tanácsát fogadná, ki a' helyett, hogy az észhez szólna, a' szívhez irányozná szavait, és ezt akkor 's olly esetben cselekedné — és e' tengely körül forog a' dolog — mikor már nem arról van szó, hogy tegyünk-e, hanem arról: „mikép tegyünk“, mihez nem gerjedelem kell, sőt ez árthat, de egyedül számolás vezethet; 's így ehhez szükség fordulni.“ — „És vajljon, őszintén szólva, lehet-e az érintett ellen kifogás, lehet-e ennél világosb? Nem hiszem. És mégis miért nem okoskodik magában mindenki így? Egyedül azért, mert az ember általában azt, mit kézzel nem foghat, rendszerint nem képes helyesen megkülönböztetni, és ekkép mindig azon tévedésben van; miszerint legyen valami csak jó, 's az már mindenütt jó lesz, holott mindennek jó vagy rossz léte jobbadán az „alkalmazástól' függ. Valóban legfőképp az alkalmazástól, melly annyiban helyes, helytelen, célra vagy céltól vezető, a' mennyiben modorban és mennyiségben többet vagy kevesebbet illik időhez, helyhez és körülményekhez. Így például valamint a' víz és tűz kétség kívül a' legnagyobb áldássá, de legfertelmesebb átkká is válhatik

alkalmazása által: úgy lehet bizonyos alkalomban és mennyiségben még a' leggyilkolóbb méreg is üdvös; mint viszont bizonyos körülmények közt az emberiségnek két legnagyobb java: „a' szó és sajtószabadság“ is lehető legkártékonyabbá válhatik; és így az érzelem' minden módoni lehető legnagyobb felébresztése is ugyancsak maga' rendén van, midőn lankadó testben alig teng élet már 's értelemgyakorlásra nincs többé vagy még nincs idő', viszont pedig az értelemgerjesztés egészen idő 's hely elleni 's ekkép okvetlenül lázba is bonyolító, mikor a' test jól fel-elevenül már, és készségtől buzog. — És im előttünk áll országlási rendszeremnek fővázlata és egyszersmind az is; mennyire téveszti el a' Pesti Hirlap' állásához illő szempontját.“ — És tovább: (lásd 164. lap) „A' szív' tehetségeit kifejteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt; mert ember, ki nem érez, ki embertársa, sőt minden érző lény' bajain nem olvadoz, 's ki keblében nem hord vágyat e' bajokat örömmel váltani fel, vagy azok' megszüntetésére, vagy ha ez teljességgel nem lehetne, legalább lehető legnagyobb enyhítésére törekedni ereje szerint, az még az oktan állatnál is alantibb; mert legszebb tulajdonát, mellyel ez nem bír, par-lagon hagyja. — Szoros kötelesség is ennél fogva mind egyesekre, mind nemzetre nézve, kivált az élet' gyermeki korában, mikor még az értelemnek nagy köre nincs 's minden benyomás siring hat, a' nemes érzel-mek' alapját minél erősebben vetni meg, hogy azon később a' férfiú kor' dicsősége emelkedhessék. És jaj azon egyénnek, azon nemzetnek, melly életének már tavaszkorában fukar számoló; mert lelkének, lelkületének zománca nincs. De jaj és kétszerte jaj viszont azon egyénnek és kivált azon nemzetnek is, melly férfiukorba lépven, mikor az értelem' urodalmának kellene kezdődnie, még mindig szive' andalgásai után indul; mert úgy jár mint a' trücsök, melly nyáron danol 's télen koplal, 's emberre 's kivált nemzetre nézve illy lágyvelő szülte létnél utálattebb nincs. — Mindennek megvan czélja 's iránya, és az értelemnek kell parancsolni.“

Ismét (l. 165. lap) „Az értelem az, mellynek kormányozni kell, és ha a' szív' javasloi, szeretném mondani jó feleségi' szerepén túl kalandozik — melly szerep azonban leggyönyörűbb — már kész a' természetelleniség és ekkép a' zavar.“ „Vajmi szép képen állítja előnkbe a' seraphi és cherubi eszme az alkotó 's ekkép el nem muló léleknek két fő attributumát: a' szeretetet és értelmet; az alkotó léleknek mondom, mert a' magát átkozó és ekkép mulandó romangyal és romember szeretet helyett gyűlölséget rejt keblében. A' Seraph szeret 's egyedül szeretete által boldogít; a' Cherub viszont fentartja a' menny' boldogító világát — a' házi szerencsének legszebb eszménye, hol a' férj gondoskodik a' család-ért, és az asszonyi szív von mindenre bájta és szellemi írt, és mi ha így van, éden, és mi ha így nincs, pokol a' föld.“

„Már ezek közül mellyik a' nemesb, mellyik a' szebb szerep, mellyik a' dicsőbb angyal? Valóban mind a' kettő egyenlő, és maga nemében egyik olly dicsó miut másik.“

(167. lap) „Mindennek megvan saját szerepe, 's mellyből a' kivet-tetés vagy más szerepbe lépés szintegy veszélyeztet mindent, mint a'

világ is kibontakoznék sarkaiból hovahamarább, ha isteni ész helyett seraphi szív kormányozná azt; a' Seraph pedig, ha kikalandoznék köréből, a' következményre nézve, tenger szeretete mellett, szoros tudományilag egyenlővé válnék az armánnyal.“

„Országlással nincs máskép; és innen ered — mert ez elismerve, rendszerezve nincs — balfogása sok kormányának, melly pillanati könyörület- vagy egyesek iránti gyűlölségtől elragadva, azaz 'szívével működve', kilép az értelemnek, a' hideg számolásnak köréből, és egyes esetek miatt szemből szalasztja a' sokak' érdekét, és így kivételek miatt maga töri meg a' közrendet.“

Milly magas eszmék, mennyire méltók, hogy értelmökbe hatni törekedjünk. A' tan jó; de az alkalmazás nehéz. Mi a' cél, mellyet hazánkra nézve elérni akarunk? A' lehető legnagyobb résznek (alkotmányos úton) boldogítása. Mi sürgeti ezt? A' honszeretet. 'S ezt mi sugalja, mi önti belénk? Az értelem? Alig hihető. Mert ha néhánynak meg fogjuk is magyarázhatni (kivált míg semmi komolyabb baj nincs, míg becsültetünk, míg a' félreismerés' ónsúlya ránk nem nehezkedik, rágalom, gyanúsítás legjobb tetteinkért meg nem mérgezik életünket), hogy a' legjobb honfi egyszersmind a' legboldogabb ember is, azon öntudatának áldásában, hogy maga és honfitársai' boldogítására (az egész világot boldogítani csak kiválóbbaknak adatván) mindent elkövetett. De hány találkozik, kinek erről csak sejtése van? kire a' nescio, qua natale solum dulcedine . . . teljes mértékben illik? Hány, ki mindezt 's általában a' tiszta, haszon-nem-leső erény' gyönyörét felfogni nem képes? Kítől mind a' mellett a' hon 's felebaráti szeretetet megtagadni nem lehet? Mellyik skót vagy schweiczi fogja megmondani, mért szereti annyira hazáját? Egy rokonnak látása, hangjai az egyszerű dalnak, mit kis korában hallott, lelke elé idézik a' kedves honi földet. A' szeretetet bajos elemezni. Szeretjük jó vagy rossz tagjainkat, boldog vagy boldogtalan életünket, 's nem cserélnök el senkiével, mert elidegeníthetlenül miénk; szeretjük a' hont hegyeiért vagy síkjaiért, dicsősége vagy balesetei' kíséretében, ragyogva, dicsón vagy járomban nyögve, szeretjük, mert miénk; szeretjük az életet, bár siralom' völgye volna is a' világ, és késünk felváltani az üdvvel, mert ezt bírjuk, amazt nem ismerjük. 'S gyökerezék ezen szeretet verben, fejlődjék ki családi vagy politikai élet' észrevétlen befolyása által; de annyi bizonyos, hogy eredetét, honát százszor inkább szívben, mint észben találja. Mert hányszor akad fel az értelem kiszámolásaival? Hányszor retten vissza a' kivihetlenség előtt? 'S mivé lenne, ha a' szívnek tartós szeretete örökké szem előtt nem tartaná a' célt, melly felé nemesült érzelmeinél fogva vonzódnia kell? 'S ha e' szeretet annyira szükséges, hogy belőle, mint kútforrásból, a' nemzet' boldogsága áradozzon, ne vonjuk meg tőle a' táplálatot. Neveljük fel azt és erősítsük, a' multnak emlékei 's tegyük munkássá a' jelen foglalkodásai 's a' jövőnek kilátása által 's e' szeretet ösztönözni fog, hogy az úton, mellyet az értelem kiszaband, rendíthetlenül haladjunk előre. Mi hát a' szív, és mi az ész? Legyen a' szívben gyökerezett hon-

szeretet a' nemzet' hajójának éjszakmutatója, melly tartós vonzalmában örökké egy táj felé reszket, 's az értelem ki fogja találni, merre vegye útját, a' nemzeti boldogság' új világa felé. De épen ezen szent láng az, mellyet — mert néha üres szavak hangzanak mellette — tetteleg táplálni kevésse törekszünk, mellynek kioltására, fájdalom, igenis elmések, miveltek, előkelők vagyunk, elhanyagolva saját történeteinket, megvetve vagy legalább nem eléggé pártolva a' külföld' remekei mellett irodalmunk 's művészetünk' zsenge termékeit, nem beszélve legfőbbjeink, csak ünnepieségből, nyelvünket, mik nélkül pedig nemzetiségünkhöz híven ragaszkodni nem fogunk. Nemzetek' kincse, mellyre büszkén hivatkoznak, saját történeteikben, irodalmokban 's művészetökben van letéve, eltörölhetlenül még akkor is, midőn nem léteznek többé; nem kellene tehát kialunni hagynunk e' lángot, melly nélkül az értelem világa' hideg és terméketlen marad. A' csupa értelem' embere személyes haszna vagy gyönyőrei után indul, 's ha neveltségessé teszszük a' honszeretetet, minden kis emléket, melly azt fentartani, minden elemet, melly azt nevelni segitene, bedugtuk a' forrást, mellyből a' nemzet-boldogító tetteknek kiforrnia kellene. Mondhatjuk ezután a' hideg értelemmel: szeretni kell a' hazát, igen, mert e' nélkül nincs üdv. De nem fogják szeretni, ha benne semmit fenn nem hagyunk, mi becsülésre, tiszteletre, imádásra méltó lehetne. De bocsánat e' kitérésért; itt hirlapról van szó, mellynek nem lehet legfőbb tiszte az érzelem-tápláló 's nemesítő eszközökről gondoskodni, 's maga gr. Széchenyi mondja, hogy már nem a' teendőkről, hanem a' „mikép'-ről van a' szó, mi egyenesen az értelem körébe tartozik. Ez magunkra nézve áll, de mint fogunk a' tömegre hatni? — Egy nagy britt szónokról mondja, úgy tetszik Heine, hogy az legelőbb is az értelemhez szól, csatarendbe állítva gyámokait, 's miután minden gondolkozót meggyőzött állításának valósága felől, a' szívhez fordul, felidézi annak mélyében a' szenvedélyeket úgy, hogy a' „Video meliora, proboque; deteriora sequor“ embere is végtére elkapatik azok' viharától. Így van-e ez, vagy csak gondoltatott, minden esetre nagy bölcsességű rend 's a' követésre legméltóbb példa; de nem minden esetben. Van teendő, melly iránt a' többség egy értelmű, de épen olly mértékben hanyag és tespedő, vagy elcsüggedett. Nincs-e itt szükség felrázó szavakra? Nem élt-e azokkal maga a' szerző is? 'S hogy ennek már végkép ideje mult volna, emberi gyarlóságunkat ismerve, alig képzelhető. Van nagy tekintetű tárgy 's hanyag, vagy kifáradt közönség, melly arról mit sem tud, sőt tudni sem akar, melly a' száraz, bármi alapos okoskodásnál elaluszik. 'S ha most az illy tömeg' idegein a' szónok' szenvedélyes szavainak villáma keresztül jár, felébredt figyelmök meg fogja hallgatni az okokat, mellyekre azelőtt nem ügyeltek volna. Szóval, lehet eset, hol egy „életünket és vérünket' felkiáltás, melly szívüket buzdít fel, többet ér egy philosophiánál; hogy azonban az ütközet' megnyeréséhez a' csupa buzgóság nem elég.

„A' szívnek a' szépre, jóra gerjesztésen kívül még motszanni sem szabad“. Ellenmondhatatlan. De hányszor van e' buzdításra szükség?

Hányszor restelkedünk, kényelmeskedünk, csüggedünk? 's ilyenkor nincs-e egy kis izgatásra szükség? „A' szív' tehetségeit kifejteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt“. Szent tanács. De követjük-e ezt nemzeti érzelmeinket illetőleg? Nem kezdjük-e gúnyolni saját történeteinket, mellyeket, fájdalom, többnyire idegenek, idegen szellemmel irtak le? Megbecsüljük-e egy két darab emlékeit, mellyek tán maradtak? Ügyekezünk-e újakkal népesíteni termeinket és köztéreinket? Mutathatunk-e elő könyvtárainkban csak egy szerény mellszobrot: Révaiét, Virágét, Kazinczyét? Vagy ha hősök és ősök kellene, magasab honfiakét? 'S még ha valaki szinte ezer éves alvás után a' nemzetnek csaknem minden részvéte nélkül felvergődik, bár nem magas fokra, mert legelsője szobrászainknak, szabad-e róla így szólnunk: „Nincs szegény kis Ferenczyneknek kenyeré, és megesik sok szív!“

Hiszi-e a' szerző, hogy kifejlett irodalom 's művészet nélkül nincs nép, melly a' nemzet' magas nevét megérdemlette volna? Sok illyen tűnt el a' föld' színéről, melly lehetett talán egy sereg vitéz oroszlan, vagy igen szelid juhnyáj; de ezek nem a' legfőbb emberi dísz. Hiszi-e, hogy az irodalom és művészet' termékei azon lenyomatok, mellyekben, nagy 's az isten' képeré teremtett nemzetek alakjaikat fen hagyják? Hiszi-e, hogy épen a' művészetek' feladata az érzelmet nemesíteni 's mintegy betölteni azon hézagokat, mellyek a' legjobb törvény, intézvények, az erkölcsan' legszorosabb szabályai között örökké üresen maradnak? hogy irodalom nélkül a' nyelv elnyomorodik vagy végre kivész, művészet nélkül magasabb nemzeti érzelmek nem vernek gyökeret? Ki irodalmunkért annyit tett, Anglia' emlékeiről olly lelkesedéssel szól, mind ezt, fő vonalaiban legalább hinnie kell. 'S ha most találkozik egy hazánfia, ki keresztül törve minden akadályon, mellyet elébe szegénység, elhagyatottság gördítének, megvívva minden bajjal, fáradsággal, mellybe e' nagy művészet' tanulása kerül, végre hazájának fordul, 's itt újra vándorra lesz, hogy műveinek anyagot keressen: mind ezt tartós szorgalommal és lelkesedéssel űzve, végre feltalálja 's első ki a' honi márványnak emberi képet ad; 's e' képek között találjuk Kazinczyét is, ki épen olly szegény volt mint ő, kinek épen úgy nem volt kenyeré mint neki: nincs-e hozzá egyéb szólni valónk mint gúny? Megváltottatok-e 's szegény literator' képét a' szegény szobrásztól? hányat rendeltetek meg nála könyvtáraitok' számára? Vagy tán külföldről jobbat, jelesbet hoztatok helyette? Nem. Pályája vége felé a' legnagyobb hazafítól azon keserű gúnyt kell hallania, hogy nincsen kenyeré! Nincs, uram, ha ez annyit tesz, hogy szükséggel kell küzdenie, hogy e' miatt, ha még annyi tehetsége lett volna is, nem lehetett haladnia; de evvel nincs mit dicsekedni. 'S nem is töletek kéri e' kenyeret, kik a' közügyért arányon túl is áldoztatok, de a' nemzettől, melly csaknem ezredes éltében e' művészetért még semmit sem tett, melly jelenleg, ha lehetséges, még kevesbet tesz, mint valaha: az egész nemzettől kéri ezt, mert végre is nem egy kis szobrászról lesz szó, hanem egy kis magyar nemzetről, mellyből ennél jobb nem tudott kiválni, melly ezen egyet is kenyér 's munka

nélkül hagyta: a' nemzettől kéri ezt csüggedetlen buzgóságáért, a' jövőd-
ért, egy buzditó példa' felállíthatásaért, 's töledek, ti jobbak, ti kiváltabb
fiai a' honnak, kik egyébre fejedelmileg áldoztatok, csak azt, hogy gúnyai-
tokkal meg ne gyilkoljátok.

Tudom 's elismérem, hogy a' Mátyás' emlékügyének megindításá-
ban sok hiba és ügyetlenség van. Hallottam e' felől sokak' gáncsait:
nem kellett volna egyszerre kezdeni a' Kőlesey-emlékkel. Igaz. Nem
kellett volna így szólani: állítsunk Mátyásnak emléket; mert Ferenczy
szükségben van. — Ez nagy ügyetlenség volt, egyaránt becstelentő az
emlékre 's a' szobrászra nézve. De azért, hogy az emlék' kezelői ügyet-
lenek voltak, ismét csak a' szobrászt sujsuk-e, kinél többünk nincs, 's
hogy legyen, eszünk' ágába sem jutott gondoskodni? Szemére hányjuk-e
akár szellemi, akár anyagi szegénységét, mellyben úgy szólván saját
részvétlenségünk nevelte fel? Midőn pályája' hanyatlásán még egy nagy
nemzeti emlék' felállítása' örömeiben és gondjaiban egészen el kellene
merülnie, felejtene minden kiállott inségeit, hogy Berzsényi szerint „a'
lelkesevésnek szent óráit élje“, oda menjünk-e, 's azt mondjuk ezen
lelkesevésnek hihetőleg nagyobbitására, szegény ember, hiszen te éhes
vagy, 's te akarod Mátyás' szobrát készíteni? Ez alig lehet helyes kiszá-
mítás; ezt alig parancsolhatja értelem. Ez annyi, mint eltapodni az alacson
csemetét; mert a' szomszéd erdő már sokkal szálásabb, és sudarai a'
felhőkkel játszanak; annyi, mint visszajeszteni minden tehetséget, melly
ezentúl a' nehéz pályának indulni kész volna.

'S ha az egész vállalat ügyetlenül volna is kezelve, ha miatta
sikere nem lesz, épen nem következik, hogy a' Mátyás-szobor nem kor-
szerű eszme, vagy talán hogy akármiféle emlék állítással most föl kellene
hagyni. 'S mikor fogni hozzá? Ha az illy vállalatok' nem-barátjait hall-
gatjuk: soha. Őseink legalább néhány családi képet hagytak reánk, sőt
Dobónak a' legveszesebb időben szobor állíttatott, 's mi béke' idején nem
akarunk ráérni, hogy honi emlékeinknek bármi gyenge kezdettel is alap-
ját vessük meg! Meglehet, hogy egy leverő szó gr. Széchenyi' ajkáról
képes lesz a' különben sem igen tartós magyar részvétet végképen meg-
semmisíteni; de ez által nem fogjuk érzelmeinket gazdagítani, nem kifej-
teni, nemesíteni, hanem azt napról napra szegényebbé, zsugorodottabbá
tenni, úgy, hogy végtére pironkodnunk kell annak érzetében a' külföld
előtt, mellynek illy gondolkodás mellett semmi becülésre méltó nem
fogunk előmutathatni. Henszlmann néhány nagyaink' képtáiról szól,
mellyeket ha látni akarunk, ki kell mennünk Magyarországból. Szállja
meg lelkeiket szánakozás nemzetök' művészeti szegénysége felett 's
legyenek alapítói saját dicsőségöknek, 's a' valódi nemzeti életnek, melly
művészet nélkül soha egész, kifejlett nem lehet. 'S ez talán nem lesz
túlhajtás, nem tervelleni, mert a' művészetet teljességgel kihagyni a'
tervből már egy kissé igen is szűk terv volna, kivált midőn érette még
semmit sem tettünk, 's valamit tenni erőltetés nélkül lehet. — Egyéb-
iránt az egész könyvben tán nincs vigyázatlanabb, meggondolatlanabb
szó, mint ez Ferenczyról. Mert ha nem javaljuk, hogy a' gazdagok ellen

irigység gerjesztések, nem kevésbé vétek, gúnyolni a' szegénységet, még akkor is, midőn az nem a' föld- vagy kézmivest sanyargatja, nem azt, ki anyagi életünkhöz szolgált szerezket, hanem a' művészt, ki szellemi élveinkért fáradozik. 'S ezen gúny talán még bocsánandó volna, ha az egész magyar nemzet szobrászszá akart volna lenni; de itt azon egyetlen ember sújtatik illy keservesen, ki milliók közül első vállalkozott a' nehéz pályára. Meglehet, érzélgésnek látszik a' miket itt mondok; de én egyedül kíméletesebb szavakat követelek attól, kinek nemes szívéhez nem férhet, fájdalmat okozni méltatlanul, 's ott, hol az kárpótló haszon helyett a' legjobb esetben csak elcsüggedést szülhet. Mert mondjuk ki csak mindnyájan ('s cselekedjünk is e' szerint), hogy művészetben 's irodalomban semmit nem tartunk pártolandónak, mi a' tökély' mértékét meg nem üti, mondjuk ki ezt az e' részben gazdag 's ránk 's honi termékeinkre különben is homályt vető szomszéd' 's Európának ellenében, megöltünk minden honi művészetet 's irodalmunk' nemzetiebb részét.

Gr. Széchenyi valamint Mátyás' szobrát nem tartja korszerűnek, úgy nem a' kisededővő intézetet, a' börtönök' új rendszerű építését, hasznos ismeretek' terjesztését ott, hol kórház, dologház alig, lelelenzház, bolondház épen nincs, hol annyi a' sár 's por városinkban, annyi ember szűken él, olvasni, írni, számolni nem tud. De ezekhez — szabad legyen közbevetni — igen rosszul illik Anglia' példája, melyet a' szerző ellenünkbe állít. Nyomor, szegénység (ha a' szerencsétlen Irlandot ide nem számítjuk is), az emberiségnek ezen óriási kínja, ezen begyógyíthatlan seb, hol tűnik elő nagyobb borzasztósággal mint épen e' sziget' lakóinál? Halljuk koronként a' gyárnapzámosok' égbe kiáltó inségét, 's mellette Nelson még sem fog szobor nélkül maradni, nem a' többi vállalatok elhagyatni.

Ezek tehát nála a' teendők' sorában elébb állnának amazoknál, tán mert kevesse sikerültek? de a' nem sikerülésnek az ügyetlenség, rosz kezelés is lehet oka. Vagy talán, mondhatnák a' rosz akarók: „mert nem ő kezdette, 's ő nem lehet barátja idegen vállalatnak, nem akar osztozni mással dicsőségben“. De ez ismét veszélyes fegyver Széchenyi' ellenében; mert mellette áll a' tény: vállalatai többnyire sikerültek 's mondhatja: sikerültek vállalataim; mert jól megválasztottam mind a' teendőket, mind azoknak sorát 's eszközeit. De épen ez utósó, az eszközök' megválasztása, a' kivitelű ügyesség, mellyel, fájdalom, gr. Széchenyi csaknem egyedül bír hazánkban, engedi meg, kételkednünk, hogy nem annyira a' teendőket, a' sort vétették el, mint inkább az eszközöket. Ha bolondház kell az ésbetegek' gyógyítására, valljon nem kell-e az még inkább a' nagyobb számú erkölcsbetegek' számára? Ha lelelenzház a' törvénytelen születésűekre, mért nem kisededővő intézet a' nagyobb számú törvényes születésűekre? Tán mert azok elhagyatottabbak? De ezt nem használ csak félig bizonyítani, ha hívek akarunk az elvhez maradni, hogy a' nagyobb számról elébb kell gondoskodni. Minden esetre e' tárgy tisztább kifejtést vár, ha gr. Széchenyi magát azon vádnak kitenni nem akarja, mit talán visszatörölésül ellene fordítandanak. Építettünk volna bolondházat, azt mondaná: börtön

kell; ha lelenczházat, azt mondaná; kisededővő intézet kell, 's így tovább Gr. Széchenyi egy az egész hazában, kit e' vád legkevésbé sujthat, ha tetteit vizsgáljuk, de el nem hárítható egészen, ha fenforgó állításaira alkalmazzuk, mit csak azért sajnálunk, mert ohajtanók a' fényes Széchenyi nevet, még a' balhiedelem lehelte foltoktól is tisztán megörzeni. — Egyébiránt visszatekintve még egyszer az értelem 's érzelemről mondotakra, gr. Széchenyi azért látszik az érzelmisség' túlnyomósága ellen kikelni, mert magának e' részben buzdításra szüksége nincs, egész élete egy nagy dicsőítő szenvedélyből állván: szolgálni nemzetének. De mit tegyünk a' nagy közönséggel, melly inkább érzeleg mint érez? mellynek nemcsak értelmi felvilágosításra, hanem érzelmi nemesítésre is szüksége van? Itt valóban nehéz eltalálni az illő mértéket. Azonban vannak dolgok, mellyekben gr. Széchenyinek elmagyarázhatlanul igaza van. Ő ki annyi egyesület' tagja, annyi vállalat' intézője vagy részese, ki személyesen soknak kivételében foglalkodik, igen nagy sereggel találkozhatott, kiknél az értelem 's érzelem az ügy' kárára váltottak szerepét. Hányszor történik, hogy törvényhozókká leszünk, midőn bírálunk kellene, mert talán az egyes eset' szigorú elítélése sért vagy fellázítja érzelmeinket. 'S így midőn egyes esetben méltányosaknak mutatkozni lelkiösmeretünben keressük okot, elég lelkiösmeretlenek vagyunk megsérteni saját törvényeink' szentségét, mi sokkal károsabb és terhelőbb minden egyes igaztalanságnál. Hányszor szólal fel a' jámbor együgyűség, zöld tapasztalatlanság pártok 's felekezetek ellen, 's akar pártatlan maradni ott, hol ellenében szétbonthatlan felekezet áll, hol szövetkeznie, személyes súlya szerint hatni a' vele rokon gondolkodásúakra, volna a' legokosabb és leglelkiösmeretesebb törekvés. Hányszor takartatik el rossz akarat nemes érzelmek' palástjával? Hányszor ragadtatik a' jó akaratú, értelemtől nem zabolázott szívével fogva, imádott ügyének ártó túlságokra? — Végére is azt kell elismernünk, hogy mind értelemben mind érzelemben még szegények vagyunk; vakon és hebehurgyán érzélgők inkább, mint tiszta nemes tartós érzelműek, 's rövidlátólag okoskodók inkább, mint hosszú jövődre bölcssek. 'S csodálatos-e ez? Századokat éltünk öntudat, önérzet nélkül, vak tapogatásban, 's e' chaosból csak egy új politicalé élet, több jó vagy balsikerű kísérletek, hosszabb tapasztalás emelhet ki azon tisztaságra, hol az érzelem' heve 's az értelem' világa nappá egyesülhet hazánk felett, hol tudva mit 's hogyan, akarni fogjuk azt, a' legkifáraszthatlanabb honfinak lelkesedésével. Csak senki azt ne higye, hogy ezt most mindjárt ajkaink' első megnyílásakor, kezeink' első mozdításakor már követelni lehet. Minden, mit most tehetünk, egymás' figyelmeztetése, útba térítése, 's reméljük, hogy gr. Széchenyi elmékedése e' tárgyban a' legmunkásabb figyelmet, gondolkozást ébresztendik fel, 's igen sokat fognak tenni lelkünk' óramivének megigazítására.

Gróf Széchenyi e' lapokon a' sajtószabadság' áldásai 's átkairól is tesz említést, 's úgy látszik számunkra még korálja azt, mert fejletlenek vagyunk. Az ilyen dolgokról bajos jóslatot mondani, vagy inkább csak azt lehet. Egy azonban bizonyos, hogy némi sajtószabadság nélkül alig

fog valaha nép kifejleni 's megérni sajtószabadságra, vagy is más szavakkal: sajtószabadsággal alkalmasint az fog legjózanabban, legkártétlenebbül élhetni, ki a' veleélést hosszas gyakorlat, tegyük hozzá, bukások által, megszokta, megtanulta. Az az, ha a' fejletlenség, tapasztalatlanság ürügyül fog használhatni a' sajtó' megkötésére, egy kis örvénybe keveredünk, melly sodorni fog ugyan elébb tovább, de partra nem segít. Am ha puszta szavakhoz nem ragaszkodunk, Széchenyi' állítása talán inkább ez: erősödünk meg alkotmányban és nemzetiségben, mennyire ez a' megvetett alapokon, sajtószabadság nélkül is, csupán az érlelő idő 's csendes munkásságunk' segítségével lehet, 's ő bizonyosan nem fog visszarettenni a' törvényekkel illetőleg korlátozott sajtószabadságtól. Azonban így is alig van kigázolás. Mert hogy' fogjuk munkásságunkat kifejteni nemzetiség 's alkotmány' dolgában? hogy' fogjuk ez utóbbinak áldásait a' lehető legnagyobb részre kiterjeszteni, úgy, hogy az alkotmányon kívül álló kevésnek (ha ilyen még marad) sajtó általi felingerüléstől ne kelljen tartanunk, hogy fogjuk mind ezt véghezvinni úgy szölván minden sajtói lélekezés nélkül? Vagy nem érezzük-e már is jótéteményét a' megtágitott sajtókorlátoknak? Nem kezdünk e világosabban eszmélni mindenről, mi hazánkat illeti? 'S ha fölkel is a' rágalom, nem hallható-e a' valóság, méltány 's igazság' szava? Nem nevedett-e a' jobbak' kölcsönös bizodalma, a' gazok' félelme? A' sötét gyűlölség napfényre mász boszúterv-koholó rejtekéből, de épen ezen napfény fosztja meg mérgétől, árulja el legbensőbb ártalmait, mielőtt tetté érhesse. Az indulatok, szenvedélyek az isten' nyilt ege alatt kezdik játékaikat, 's a' leggonoszabb közöttük vissza ijed saját undokságtól, midőn a' tükörbe pillant, mellyet élébe a' nyilvánosság tart.

Azonban ez nem néhány lapra való tárgy. — Nem lehet-e ferde, 's csak egy rész ellen megeresztett sajtószabadsággal nagy károkat tenni, a' nélkül, hogy az egésznek használnánk? Sőt igen, ha a' megtámadott, a' sajtó ostromának kitett rész lényeges, ha az alkotmány' épületében az egyik fő oszlopot teszi, azt illy szabadsággal az egésznek igen nagy kárára, ha nem felforgatására, megsemmisíthetni. Azért óhajtandó, hogy legyen bár e' szabadság még olly kicsi, vagy nagy; de legyen egyenlő minden irány felé, ne legyen egyenetlen fegyver vagy épen kard védetlenség ellen. Más részről ha valaha népnek életbenjáró volt, a' sajtóval józanul, mérsekletten élni, úgy nekünk bizonyosan az. Nekünk ezt nem csak bonyolodott érdekeink parancsolják, hanem annak megmutathatása is, hogy a' sajtóval magas rendeltetéséhez képest mind tudunk, mind akarunk élni, hogy leghalkabb érverésünkből, legbensőbb érzelmeinkből se tünjék ki egyéb, mint alkotmányos úton békesen haladni akarás. — Illy kölcsönös vigyázat és óvás mellett itt lenni hiszem azon időt, mellyben régi némaságából feloldassék nyelvünk, 's értetlen dadogás helyett beszéljünk már egyszer meglett emberhez méltólag.

A' 203-ik lapon a' gróf egy kis családi ünnepélylyel kezdi meg a' Pesti Hirlap' néhány számainak bírálatát:

„És most jer ide, kedves fiam, te épen olly véletlenül született gróf, mint véletlenül született magyar, mint véletlenül született szőke-haju és fekete szemű! véletlenül függ hazád' léte, véletlenül saját sor-sod is; húzz, fiam, hogy kissé közelebről tekinthessük, az eddig meg-jelent Pesti lapnak 22 száma közöl, véletlenül akármellyiket.“

A' 22 szám közöl a' 18-ik húzatott ki, melly a' tetszhalott Baynak eltemetéséről szól. — A' szerző úgy vélekedik, hogy a' tetszhalottak' eltemetéséről beszéd nagyobb részt mese, hogy az illyet nagyon meg kellene szerkesztőnek vizsgálni, mi előtt lapjába fölveszi, 's hogy még ez is megengedhető, ha mint beküldött cikkely közöltetik; de épen nem helyes, ha abból egy illy borzadalmas vezércikk készül, az embereket ok nélkül rémitő, a' helyett, hogy e' tárgy felett egy érett gondolkodónak szavait hallatná, vagy mint olly tárgyat, mi nem első a' teendők' sorában utána tenné egyebeknek, mellyek előbb valók. Mind e' mellett, mivel 20 év alatt Európában mégis temettethetik el egy ember elevenen (mint a' szerző hozzávetőleg számítja) 's ennek ez iszonyatos kintóli megmentése is tesz valamicskét az emberi köz nyomor' enyhítésére, elismeri, hogy ha ezen cikk csakugyan nagyobb gondosságot von maga után a' temetkezés körül, már ez is haszonba megy 's ezt is bevehetni a' közbátorlét 's így közboldogság' egy kis töredéke gyanánt. De mivel teszi Kossuth e' hasznot semmivé? Gr. Sz. véleménye szerint avval, hogy nem tisztán adja, hanem az izgatásnak igen erős adagával. Sajtja az adakozókat, kik a' szegény gyermekekről roszul gondoskodnak, a' szívtelen házi gazdákat, kik méreglehelő pincze-lyukaikért 2—3 forint heti bért vesznek; kikel az egészségi politia ellen, melly a' bölesőtől a' sirig olly hanyagúl őrzi az elhagyott emberek' életét. Ebben három vétket lát a' gróf: a' tulajdoni jog' megtámadását a' szívetlen gazda elleni kikelésben — 's evvel együtt járó felbátorítást a' korhely, henye, sültgalambra 's kivált a' másokéra éhező csapatnak; túlhajtását az adakozóknak 's így durva tapintatot és ügyetlenséget; 's végre az egészségi politia' korholásában felsőség elleni izgatást. Szóval: megragadja végét azon forradalom' tömkelegébe vezető veres fonálnak, mellyet Kossuth' csaknem minden cikkelyén átvonulni lát. E' helyett gondolja, tanácsosabb volna így szólania: (lásd 261. lap) „Utopia emberek közt nincs, és nem irgalom, de munka a' közgazdagság' talpköve; és azért az, ki egyes esetek miatt egész hatóságokat törekedik gyanúsakká tenni, 's kivált olly időben, hol a' hatóságok nem roszabbulnak, hanem javulnak, 's ki egyes fősvények miatt minden birtokost ügyekszik gyűlölet' színében festeni, és kivált olly időben, hol a' birtokosak nemcsak szabadabb pályákat nyitnak keresetre a' birtoktalanok' számára, mint önmaguknak volt, sőt némileg a' kész vagyont készek velők osztani; az, ki így cselekszik, bármilly becsületes ember, bármilly nagy talentum volna is egyébiránt 's bármilly szépeket, nagyokat 's bizonyosokat ígérne is a' sokaságnak, az nem jó tanácsadó, az nem vezet jó útra.“ — 'S hozzá veti a' 262. lapon:

„Mibül az foly, hogy ott, hol illy szilárd alappal bir a' közvéle-

mény, ott mindent elmondhat bár a' legnagyobb auctoritás és kártétlen, mint például Britanniában; hol ellenben épen nem létezik közvélemény, vagy az, melly létezik, hyperbolán, hypothesisen és fallaciakon alapul, mint Magyarorszáiban, ott megint sokat teljességgel el nem mondhatni, kártétel nélkül' 's kivált olyasok nem mondhatnak el sokat, kártétel' sőt mindent veszélybe hozás nélkül, kikre mint oraculumra tekint az ítélni nem tudó, és az inkább szívének engedő mint eszét fárasztani szerető sokaság."

'S im a' kulcs, a' Pesti Hírlap' állásunkhoz szabott becsének méltánylására.

Mindez olly rábeszélőleg adatik elő, hogy kénytelenek vagyunk hitelt adni állításának, ha egy pár csekélységet kifelejtünk. 'S ha Kossuth elvállalja azon magas tisztet, mellyet gr. Sz. ráruház, azon terhes felelőséget, mellyre annál fogva idézi, ha nem lesz elég szerény magát kisebbnek tartani, mint Sz. állítja, úgy valóban nehéz lesz a' vádak alól kibújni: egyfelül, hogy a' kezére bízott drága időt illy aprólékos bibelődésekkel vesztegeti el, másfelül, hogy a' szavára vakon induló tömeg végtére csakugyan a' gazdagok' zsebeinek esik, hogy többet adakozzának; leczibálja a' szivetlen gazdát 's a' gondatlan, hiába fizetett tisztviselőséget szétkergeti. — De ha Kossuth, mint hihető, korán sem rója olly nagyra tehetségét és befolyását, mint az követeltetik, a' legtermészetesebben így fog mentekezni: Uraim, én a' legjobb lélekkel azt hittem 's hiszem, hogy mind czéljaim jók, mind az eszközök, mellyeket azok' elérésére választottam. Az volt hitem és meggyőződésem, hogy mindenek előtt egy ellenörkődő hírlapra van szükség, olyanra, hol mindennemű 's kivált magunk körebéli 's így egyedül magunk által szüntethető visszaélések felfödztessenek, 's aluszékony honfiaink a' közvélemény' erejével részvételre ösztönöztessenek, embertelen zsarolók visszajeszttessenek. Azt hittem, hogy kell embernek lenni, ki a' bölcsejében és sírjában egyaránt elhagyatottakért fölemelje szavát, ki a' botozás' nemes mestersége 's kinfaggatások' helyes, törvényes volta felől kételkedését előadja, ki figyelmeztessen a' nemzeti veszélyre, ha a' vesztegetés közöttünk olly szemtelenül gyakoroltatik, ámbár tudom, hogy bizonyos neme a' szegény köz nemesség' táplálásának, melly e' nélkül jogait gyakorolni nem volna képes, nem rovathatik meg a' megvesztegetés' bélyegző nevével. Szóval: tettem mit legjobbnak hívék 's nem kívánhatjátok, hogy azt tettem légyen, mit ti véltetek legjobbnak, legczélravezetőbbnek. Hanem, ti bölcsebbek, józanabbak, értelemből értelemhez, nem érzelemből érzelemhez szólni szeretők, most rajtatok a' sor, hogy ha hírlapom nem felel meg várakozástoknak, ha az egyfelül nem egyéb mint tervnélküli kapkodások, idővesztő dilettantismus' pályatére, másfelől vérsűrítő, vérrontó, forradalom-készítő lapdacs, ám álljatok fel, ha már tanácsaitokkal segíteni, elvöl vagy szívből idegenek vagytok — hírlappal hírlapom ellen, kísérvétek vezércikkeimet villámhárító jegyzéseitekkel, használjatok ellene értelmi súlyt, vagy akár szenvedélyi vihart, vagy gúny' fullánkjait, de egyszerűsmind adjatok valami magas tervszerinti elődolgozatokat országgyűlé-

seinkre, vagy legalább újságtok' szelleme áradjon ki valamely biztos, jól számolt tervből, mellyel annyira diésekvők, mellyet annyira követelők vagytok. Hadd lássuk, hány zsákkal telik. Győzettek meg kor- és tervszerű dolgozataitokkal 's én örülni, sőt ennél többet, követni is foglak, mennyire csak erőmtől telhetik, mert ha valahol, itt bizonyosan nem áll azon nézet, hogy a' bíráló nem tartozik a' gáncsolt helyett jobb művel előállani. Ha rossz vezér vagyok, csak egy szegény irgalmas barát: legyetek ti a' vezér, én sebeket kötözök; ha terv nélkül 's érzelmekhez szólok csupán, csináljatok ti tervet 's szóljatok az értelemhez. De ne kívánjatok tőlem lehetetlent, ne azt, hogy mielőtt tudnám, mit, mikor 's hogyan akartok, mielőtt meggyőződném, hogy mind az csakugyan helyes is, már kitaláljam gondolatokat, már annak kivételére dolgozzam, vakon, pusztá sejtés után; de egész lélekkel, vagy is mindentudó, minden-tehető legyek hozzájárulástok, segítségetek nélkül.

Mit mondunk Kossuthnak, ha ezt feleli? Valóban nem tudom. De ha illyféle nyilatkozat által Kossuth óva volna is minden megtámadás ellen, nem következik, hogy hírlapja teljesen megfelelt a' várakozásnak, hogy annak értéke megüti a' kívánt mértéket. Ha valaki e' laptól azt, mi az 58-ik lapon áll, 's az országgyűlésre kerülendő tárgyak' alapos (bár részenkénti) megvitatását, kifejtését várta, az e' részben ki nem fog elégtettetni, 's ha valaki még Sz. követeléseit is hozzá veszi, 's tervszerinti, inkább oktató, mint buzdító dolgozatokat keres, gyéren fog illyekkel találkozni. Ezen fölül a' szerkesztőnek némi gyarlóságai, (miken azonban új pálya' megkezdésekor épen nem csodálkozhatni) is igen szembeesők. Az első rendű politicalai lap' írójának nem kellene fej-fájásainkról beszélni 's kivált, midőn csak saját saját feje faj; nem juhocskáinkról, midőn csak saját juhait érti; nem kellene azt mondani, hogy a' mi annyit tesz, mint: Kossuth, Staller stb; mert ez nem egyéb, mint egyik bevett neve a' szólásnak e' helyett *én*, vagy *az értekező*, referens 's a' többi. Részemről nekem beszélhet valaki akár tyúkszemeiről, csak valami tanulságost, érdekést tudjon mellette mondani; de a' közönség' nagy része gonoszúl mosolyog az illy parányi botlásokon 's e' mosolygás nem neveli a' lapiró' tekintetét.

Azonban mindezen hiányok 's gyarlóságok mellett nézzünk körül politicalai hírlapjaink közt, egy pillanatig sem kételkedhetünk, az elsősegét mindeddig Kossuth' hírlapjának adni, sőt azon kis életet is, mi azóta egyéb hírlapjainkat megszállotta, Kossuth' hírlapjának vagyok bátor tulajdonítani. De ha ezen hírlap távol van is a' tökélytől (mit nem tagadok), mert ez még most emberi erőn, még Kossuthén is fölül van, kivált ha az egyéb kapacitásainktól olly gyéren segítettik, ha kevesebb benne a' tanulságos, mint a' felingerlő, vagy engedjük meg bár, épen forradalmi anyagokkal teljes, annál nagyobb kötelesség, 's ha ezt elmulasztják, annál súlyosabb felelősség fekszik azokon, kik ellenzeteik mellett a' Pesti Hírlap' hiányainak kipótlására, ártalmainak elhárítására sikeres eszközökről, egy saját szellemökben 's nézeteik szerint szerkesztett hírlapról nem gondoskodnak. Könyvvél hírlap ellen vinni egyenetlen harez

's kezdetnek tán jó; de diadalra, vagy csak komolyabb mérkőzésre is nem elég.

A' 263—285-dik lapig a' Hírlap' 12. számának vezérczikke „Halál és nyomor“ bíraltatik. Itt a' szerző egy kissé neveltségessé teszi a' szerkesztő' hirtelenkedését, vagy mint nevezi, rosz syllabizálását, a' 280 utcai halotról, 's néhány idézett sorban (l. 279. lap) „Mikép nem jótékonyság, hanem lélekismeret“ elaltatása azt gondolni: hogy a' tiz garassal, mellyen az asszony-egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk, az egy forinttal, mellyel az új évi köszönetes' alkalmatlanságát nyakunkról leráztuk: már betöltöttük Isten' törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat“, ismét rátalál a' veres fonálra, újlag szól a' sajtószabadságról, annak hasznai 's ártalmairól, 's avval végzi, hogy illy mesterségesen felpaprikázott cikkeknek, mint ez 's a' 7. 8. 9. 26. nem egyéb lesz következménye, mint az: fogjunk kezét a' császárral, üssük a' kaputost; 's ha a' drámának vége lesz, ismét a' sok bot, bitó, akasztófa stb.

Ez az előbbi részletes bíralatnak folytatása; de valóban igen merész képzelődés kell, hogy az eredménynek lehetőségét utólérjük. Sokkal valószínűbbnek látom azon következményt, mit a' szerző egy helyütt felhoz, hogy a' ki sokszor ok nélkül tüzet kiált, annak ha háza valósággal égne is, nem hisszük el többé, vagy mint a' hirkoholó szokott járni, kinek épen akkor hiszik legkevesebbé szavait, mikor igazat szól. Így ha a' Pesti Hírlap minden alaptalan híren feljajdul 's fonák kitöréssel az adakozókat, 's nem a' mitsem adókat szidalmazza, ha nagy lélekzettel mondott szónoklatának a' roppant zámu adat' devalvatiójával erejét veszti, vagy az adatot minduntalan vissza vonni kénytelen levén, ékes beszédei mint üres héj mag nélkül maradnak, mit fog ezáltal tönkre verni? a' kaputost? igen; de csak egyet, 's ez az egy maga lesz. Nem fogunk neki hinni, ha annyiszor megesal; nem ráhallgatni, ha észrevettük, hogy a' miről olly fényesen értekezik, semmi, hogy végre is bottal üthetjük nyomát azon bajnak, mellyet ő olly borzasztó színekkel ábrázolt. Illy cikkekkel ő saját hitelét fogja, de nem másokat lerontani. — Egyébiránt, ki hírlapokat ismer, fogja tudni, hogy illy tévedés minden vigyázat mellett is óhatatlan, hogy a' sok zaj semmiért a' legkomolyabb újságokban is napirenden van 's hogy ennek végre semmi egyéb ellenszere nincs, mint több 's (ha tudunk) jobb hírlapot írni.

286—307. E' lapokon gr. Sz. a' 32-ik számról 's G. T. Tageblattban megjelent Xeniaról értekezik. Mit a' Hírlap' e' számáról mond, bevégzéseül lehet tekinteni a' részletes bíralatnak. Mindenek előtt óvást tesz, hogy ő az értelem' napját csak egy kis szikrácskájában is csorbitani nem akarja: az szerinte soha nem lehet elég nagy: tehát Kossuth, ha csakugyan őt érti, ne számítsa azok közé, kik az értelmi világot meggyújthatni 's ismét tetszesők szerint elolthatni vélik. Kossuththal erre nézve egy értelemben van 's ohajtja, vajha Kossuth is, ne az érzelem' üstökös csillagát, hanem az értelem' napját tüntetné fel egünkön. Ezen

szavakat pedig: „Kik az agitatio' korában magokat szabadelmű javítóknak vallották, 's most a' száraz discussio' korában vissza vonulnak.“ Továbbá: „ha volna (talán te volnál*) ki tulságos önhittségben a' világ' kerekét!!! (tán csak nem a' Pesti Hírlap' szerkesztője által forgatott kereket) megakasztani, vagy a' józan (???) haladásnak, mellyet kormánybölcsesség vezet (???) kor' szüksége (?) parancsol, nemzeti lelkesedés (!!!) intéz, útját állani akarná; ha volna ilyen — de hiszen mi erősen hiszszük, hogy nincs. Ha van e' nemzetnek rendeltetése — van pedig — (ezt minden esetre jó tudni), az bizonyára teljesülni fog velők és általok (?) (miért általok, hiszen ötödik kérékre nincs szükség) ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell.“ Ezen, meglehetősen átszegezett sorokat gr. Széchenyi magára érti 's egyenesen kimondja, hogy szolgálaskodás nem hagyja magát használtatni 's hogy teljességgel nincs kedve előkészítője lenni egy Dózsa féle diadal menetnek. 'S kárhóztatja a' magyar entusiastákat, mintha az, ki feltétlenül velők nem tart, bár elég jeleit adta hazafisága 's hajthatlan jellemének, már testestül lelkestül eladta volna magát a' kormánynak sőt egyenesen a' gonosz léleknek. — De e' végkifakadás vissza is fordítható: ki gr. Sz. modorát nem követi, azt talán nem lehet csupán ezért Dózsa' diadalmenetének szerzőjévé tenni. Azonban az ilyen visszatörések nem mindig helyesek. Gr. Sz. okokat hordott elő, azok iránt már kimondám azon nézetemet, hogy bármi szoros logikai rendben 's következetességgel legyenek is egyberakva; de az adatok nem levén teljes mértékűek, nem bizonyíthatják be állítását. 'S ha igen, még kezünkben a' hatalom, a' bajnak ellene dolgozni 's ezt minél előbb meg kell kíséreni, ha saját lelkiösmeretünktől vádoltatni nem akarunk.

A' modort, mellyről eddig szó volt, gr. Sz. tulságnak nevezi, innen-ségnek pedig azt, mellyben G. T'. Xeniai irvák. Mig amazokról (kiket veres fonalásoknak is nevez) azt hiszi, hogy túlhajtás által bár akaratlanul 's közvetve veszélynek hajtják a' magyar gályát, addig emez igen is practicus urak (kiket más néven sárga fekete fonalásoknak hí) azt közvetlenül tudva és akarva teszik, ki akarva venni a' magyart azon elemből, mellyben egyedül mozoghat: nemzetiség és alkotmányból. 'S ha G. T'. Xeniai csakugyan a' szerzőnek political hitvallását foglalják magokban, akkor teljes mértékben megérdemli azon genialis kiporozását a' kétszin sujtásos liberianak, mellyben gr. Sz. részelteti. Az illy kiporozás kellemetlen, kivált ha az ember is benne van. De részemről azt hiszem, hogy ezúttal csak a' kabát poroztatott ki, még pedig Bajszövé legényének modora szerint, csákánynyal, mi ha a' gazda' bőrének nem árthatott is; de a' kabátnak bizonyosan nem válik egészségére. Vagy érthetőbb szavakkal: én azt hiszem, hogy ezen Xeniak nem T. G. mostani meggyőződését foglalják magokban; ezek régebben irattak, midőn még itt ott illettek is reánk 's napvilágra bocsáttatások oka inkább egy kis atyai gyöngédség, melly költőknél olly természetes; de azért még sem egészen menthető, mert méltatlanságokat foglalnak magokban. A'

*) A' zárjel közötti jegyzések és interpunctiók gróf Széchenyiéi.

versek egyébiránt (ebben ellent kell mondanom) nem rosszak, legalább nem mind; de hiányzik bennök ama' legbensőbb valóság' szentsége, mely a' költeményt a' koholmánytól megkülönbözteti.

Egyébiránt, ha a' verseket nem tartom is rosszaknak, sőt némelyiket, mint verset, igen jónak, ha tartalmokban a' szerző' mostani hitvallását nem hiszem is feltaláltni, kiadásokat még is igen nagy hibának tartom. Ki maga is polgár, 's igaz becsületes lélekkel nagyobb jogokat remél 's törekszik kivíni polgártársai' számára, annak nem tanácsos megbántani, kigúnyolni a' nemesi osztályt, mellynek megegyezésétől, sőt indítványozásától a' jogok' kiterjesztése függ — hacsak elvéhez és hitéhez nem tartozik e' jogokat alkotmányos úton kívül erőszakkal szerezhetni meg. De ez még súlyosabb vád volna az előbbinél 's azért hinni nem akarom. — Sokkal bűnösebb ennél azon konokság, mellyel a' nemességnek, — akár ki mit mondjon is — példátlan, még a' tulajdoni jogba is bevágó engedékenységet 's a' jogok' megosztására — akár okos kiszámításból, akár nagylelkűségből — eredő hajlandóságát méltatni sőt csak elismerni sem akarja. —

Ezekután visszatérve a' 31-dik számhoz, méltatással szól Egressyről, kit a' többek közt a' Pesti Hírlap' szerkesztője oly irgalmatlanul sujt. „Talán a' talentumokat is nivellálni akarja a' szerkesztő?“ Kérdi gr. Sz. Annyi igaz, hogy a' színészek' elleni kikelések' nagyobb része mind alapszámban igazságtalan, mind hangjában és kifejezéseiben inkább cselédhez, mint független emberekhez intézet beszéd volt. 'S igazság szerint nem is ott volt a' tulságos követelések' megrovásának helye, 's ideje, hol azokat a' színészek folytatták, hanem ott, hol az egyfelül szerencsés vakmerőséggel, másfelül épen oly boldogtalan engedékenységgel megkezdett 's buzdító például felállított.

Ezen rövid kitérés után átmegy a' szerző annak mentegetésére, miért szól annyit magáról? mert azt hiszi, hogy egyfelül Kossuth (14. 32-dik szám) másfelül a' Xeniák' írója őt érdekeli, az egyik sürgetve, hogy a' mozgonyt, ha megindította, hajtsa továbbra is, a' másik szemére hányva, miért gyújtotta meg a' világot; most visszatartaná azt, de ez már nincs hatalmában. E' két oldalról jött megtámadás ellen védnie kelle magát 's a' védíratból személye természetesen ki nem maradhatott.

Ez igazolás ellen nem lehet kifogás. Egyébiránt, ha gr. Sz.-nek lehet is egyikét jó barátja, ki e' beszédekben sok hiúságot lát, részemről én (ki csak a' rosza fajuló 's vezető hiúságnak vagyok ellensége) 's azt hiszem, igen sokan ezen igazolás nélkül is szívesen meghallgattuk volna. Ki annyit gondolkodott, munkált, tapasztalt, ki épen oly magas értelemmel, mint lelkesedéssel bír, ki országos vagy nemzeti érdekű dolgokban oly régóta 's szakadatlanul munkás, szóval: kinek oly érdekes személyessége van, az beszélhet, néha többesket is magáról: beszédei nem lesznek üresek, nem tanulság nélküliek. Ő tehát beszéljen bizvást magáról is, nem fogjuk megbánni, ha kihallgattuk. Megjegyezzük azonban, hogy ez csak Széchenyinek szabad 's kivüle igen kevésnek hazánkban.

'S ne hogy minden újonez példáját kövesse, mert: Quod licet — non licet —.

308—374. Miután Széchenyi mind a' túliak, mind az inneniek iránt elmondta kifogásait, azon gyanítását veti utána, hogy most már mind a' két fél egy szívvvel juste milieu' hősének fogja kiáltani. E' vég lapok is részint igazolását, részint political hitvallását foglalják magokban. Itt még egyszer visszaidézi a' multakat 's kérdi: „Valljon a' honunkban létező szláv, német, görög és olah nemzetségekre sebet üténke mi újabbak az által, hogy miután ők anyanyelvök' dolgában úgyis oly annyira biztosítvák, és mi is szeretnénk élni, nem őket, de a' latánt, megtámadva, a' holt helyett az élő — és egyedül csak Hunniában élő — magyar nyelvnek vívtuk ki a' hivatalos állást? A' szláv, kinek nemzetsége urodalma Pétervártól Ragusaig terjed; a' német, ki Grönlandtól Brassóig függ szakadatlan láncolatban; a' görög, kinek új hazája támad; az oláh, kinek szintén van saját elkülönzött bölcseje és hazája; oh az nem veheti rosz néven, feltéve, ha félig meddig igazságos 's nem akar alattomosan elnyomni, mikor a' legkisebb nyomás ellen olly élénken kikel, oh bizony nem veheti rosz néven a' szláv, német, görög, oláh: ha a' magyar is élni akar, és felébredési 's életmentési küzdésiben egyes tagjai a' kölcsönös igazság 's méltánylat' határin néha túl törnek; mit azonban a' meggondoltabb rész a' „quod tibi non vis fieri“ sat. törvénye szerint soha nem hagyott és nem is hagyand helyben. — 'S kérdem elvégre: hazánk' lakosinak azon nagy száma, melly nemcsak hogy ki vala egészen zárva az emberiség' legszébb jogaiból, de mintha úgy szólván sokak által készakarva tartatott volna sötét butaságban, nem lépett-e ki már némileg a' kényuraság' undok hatalma alól; 's nem valánk-e mi újabbak azok, kik Hunnia' minden lakosinak barátságos kezet nyujtván, a' hazafiság' szent kötelékével iparkodánk körülfúzni és egyeztetni minden vallást, minden lépcsőzetet? 'S ha visszatekintünk ős apáink' sas röptére, kiknek Berzsenyiként „érezbuzogány rezegett“ kezeikben és egyszersmind a' 18-dik század' derekán élt szoba-idomított hajporos magyarnak nevetségés képe is feltűnik előnkbe 's feltűnik továbbá már már, hala az ég, kidülő magyarkáink' kártya közti, pénzfecsérlő, időt és nemzetet öló unalom-teli tengése: valljon — 's legyünk igazságosak nemcsak ledfelélé is — nem úgy látszik-e, mintha a' mai szerencsésb születésű ivadék még visszaüthetne ők apáira, és a' M. Teréziai magyar, mikor a' nemzet csak pihent, nem jelenik-e meg, mintha egyedül dajkjája lett volna a' mai nemzedéknek?“

„Nemcsak legkisebb megbánást nem érzek tehát, hogy az istentől rám bizott tőkét fajtám' megmentése 's felemelkedése végett, mennyire bírtam, a' lehető legnagyobb uzsorára iparkodám adni ki, valóban nem; de áldom sorsomat, hogy körülményeim kedvezőleg fordultak, 's kötelességem' érzete bennem, még mielőtt rám nézve késő lett volna, tettleg is felébredt 's nem valék hazámnak sem korcsa, sem heréje; 's ám, bár jöjek még százszor a' világra illy körülmények között, és ha épen

nem is mindent — mert ugyan melly halandó nem kalandozott néha ki a' józan útból — de legfőbb vonásokban, hazámat 's politikai hitvallásmat tekintve, hazámhoz és magamhoz változatlanul hű, ugyanezt cselekedendem mindenkor, mit cselekvém eddigelé 's ezt ünnepélyesen nyilatkoztatom.“ Ez itt mondottaknak nem pusztá értelme, hanem jelentése is van 's ez: Im mi felráztuk ugyan a' nemzetet; de olly vigyázva, olly ügyesen vittük a' dolgot, hogy az eredmény hazánkra 's kivált nemzeti-ségünkre nézve a' legörvendetesebb; felráztuk pedig a' nemzetet akkor, midőn az halálos álmát aludta 's így az izgatás' két élű fegyveréhez kénytelenségből nyúltunk; mi tüzeltük a' katlant, míg az egészen hideg volt 's az erőmű szerencsésen megindult. Mi ellenben az, mit ti cselekesztek? mit Kossuth tesz? Vigyázatlanul, terv nélkül szenvedélyeket ráz fel folyvást 's a' nemzet' szerencséjét az érzelmek' karjába veti; tüzei a' katlant folyvást, midőn annak erejétől már repül a' gálya. Ez nem az, mit mi tettünk, 's ha Kossuth egészen azt tenné is most, mit mi tettünk azelőtt, a' nemzetet ébresztgetné, felrázogatná, ez egészen más; mi akkor tettük ezt, mikor rá szükség volt; Kossuth akkor teszi, mikor már erre szükség nincs, midőn az izgatás' idején túl estünk, midőn a' felébredett nemzetet nem örökké szűtyongatni, hanem bizonyos terv szerint vezetni kellene. — Körül belül erre megyen ki, mit gr. Sz. Kossuth' ellenében óvásul mond, nehogy azokért, miket Kossuth' Hirlapja' hatásánál fogva okvetlenül bekövetkezendőknek jósol, u. m. anarchiát, forradalmat, önkényt, — felelőssé tétessék a' jövőndő által. — Ez igazságos, mert ha nem tagadjuk is, hogy az egyszer megindított mozgást nemzetnél nem lehet úgy kormányozni, mint erőműnél, szintolly tagadhatlan, hogy annak mérsékletére, irányzatára igen sok függ a' nemzet' oktatói- 's vezetőitől, 's ezek változván, mit egyik jól kezdett, a' másik rosszul végezheti. Ez kétséget nem szenved. De épen ezért, ha Sz. jóslata be nem következik, sőt ellenkezőleg, Kossuth' Hirlapjának üdvös hatása lesz, senki sem fogja tőle megvonni az érdemet, mellyért olly kitarató fáradozással és lelkesedéssel küzd, valamint el nem feledé 's nem feledendi soha, hogy szellemi életünk' ébredését gr. Sz. nagy hatású felszólalásának kell köszönnie.

A' magyar hirtelen haragjában elfeledheti, sőt gyűlölheti ugyan jötevőjét egy ideig, de csakhamar visszatér hozzá hálás indulattal, 's ha köemlékek' tiszteletében nem messze haladt is, legalább nem halt ki még lelkében becsülése a' jeles érdemeknek. Nem átok tehát, mellyet Sz. magára kimond, ha, bár akaratlanul, vétene talált nemzete ellen; de áldás kísérendi őt hű fáradozásiért végső napjáig életének 's fenmaradandó emlékezetének. Mi Kossuthot illeti, politikai életének egyik szakát már bevégezte, becsülettel, férfihoz illettőleg. Melly véleményyt alkotmánytisztelő emberek között nem fog megrendíteni, sem idő, sem párt 's melly véleményyt szabadnak vélünk kimondani most, mert nem mondjuk sértő dicsekvésből vagy megátalkodott keserűségből, hanem mert megbecsülendőnek tartjuk a' férfiút, ki abban, mit hazafiúi kötelességének hitt, egész szilárdságával jellemének ingadozatlanul megmaradott. De

szilárd elszántság 's hírlapszerkesztői ügyesség két különböző dolog. Azért, ha amarról ítelt is már a' közvélemény, ítélete erről még függőben áll, jósilag sejtethvén csak, nem látván a' sikert, melly a' számatlóból ki nem maradhat; mert itt nem dicsően vitt, 's elvesztett ütközet, hanem diadal kell. De megjön az idő, hogy erről is biztos ítéletet hozunk. Mit eddig mondani lehet a' Pesti Hírlapról, az nem abban áll, mit Sz. fő vádúl hoz fel: hogy forradalmat készít; hanem inkább elmulasztási vétek, ha annak lehet mondani, midőn egy ember az egészen új és óriási vállalatnak meg nem felel. De eredett legyen e' hiány bármiből, annyi bizonyos, hogy Kossuth még eddig alkotmányos életünknek csak fölülégét érintette, nagy hangu kiesinységekkel bibelődvén ott, hol létkérdések forgának fenn, mellyek' gyökerére nem bocsátkozott; ellenben rövid sentenciákban monda ítéletet tárgyak felett (mint például a' városokról), mellyek a' legkomolyabb, kimerítőbb vitatást érdemlenék, mert szövevényesek 's eldöntésöknél nemzetiség és független törvényhozás forognak kérdésben. A' hevesi villongásoknál, hol választások és gyűlések' rendezéséről volt alkalom alaposan szólnia, alig szólt egyébről, mint visszaélés-, megvesztegetésekről — kiürthatlan dolgok, míg emberek vagyunk — 's általában a' symptomaticus kezelést (mi gyökeres orvoslás mellett igen üdvös lehet) palástolással, pillanati visszanyomással szereti párosítani, mi a' legsikeretlenebb 's gyakran legveszesebb gyógmód. De végtére is ez ellen nincs más szer, mint — mit már annyiszor említék — jobb hírlapot írni; mit Kossuth maga már is tesz, az önmegtágadásnak épen olly ritka, mint dicső erényével, inkább akarván használni, idegen tanácsot sem vetve meg, mint hiú 's tán kárt hozható átkodással tovább haladni a' megkezdett pályán, csakhogy a' rendíthetlenség' bámult és tisztelt, de mind e' mellett igen két értelmű dicsőségét sértetlenül megőrizze. Egyébiránt ha árnyékoldalait elmondtuk, hozzá kell adnunk, hogy rendkívüli éberség bélyegzi e' lapot a' többiek felett, 's ha nemcsak néhány számot veszünk elő, hanem az egészet, mindinkább találunk alaposabb czikkekre is.

Mi ezután következik, gr. Sz.-nek politicai hitvallását 's a' teendők' sora 's módja iránti nézeteit foglalja magében. Ki ezen befejezést figyelemmel olvassa, nem fogja Sz.-ről mondhatni, hogy politicai bátorsága vagy belátása legkisebbé is elhagyta volna; ellenkezőleg: szabadelmű engedményekben (míg alkotmányos úton akarunk járni, egyéb szóval nem élhetünk) annyira megy, mind a' nép, mind a' kormány iránt, mennyire csak önmegrontás nélkül lehet, 's az anyagi jólét 's szellemi kifejlésre nézve útmutatásul szolgálhatnak javaslatai.

A' juste-milieu-ről azon mulatságos magyarázatot adja, hogy ha valaki 100 fttal adós 's csak 50-t fizet meg, ha ki csak felig húzza ki az embert a' tűzből 'stb. 's azt hiszi, hogy ez juste-milieu, nagyon csalatkozik. Gr. Széchenyi óvást tesz az illy magyarázat ellen 's minden félreértés' eltávoztatására politicai hitvallását közli. E' hitvallásában I. pont: Hogy kész minden erejével pártolni a' kormányt, melly a' nemzet boldogítására 's ennek módja iránt vele egy szándékban 's értelemben

van; ha nem, oppositio' tagja lesz, azon meggyőződésből, hogy egy tisztelet-teljes oppositionnak őszinte nyilatkozásai végre magának a' trónnak is csak hasznára lehetnek. — Alkotmányos országban minden józan és becsületes embernek így kell gondolkozni; 's majd kormány, majd oppositio' emberének lenni, kifejlettebb alkotmányos életben annyira nem ellenmondás, nem jellemárulás, hogy ugyanazon férfiak majd az oppositio' fejei majd ismét magát a' kormányt képezik. Nálunk azonban ez iránt még igen setét chaos uralkodott mind véleményben, mind gyakorlatban 's gr. Sz.-nek nem legcsekélyebb érdeme, hogy e' sarkalatos kérdést a' gyűlöletesség' fészkeiből alkotmányyszerű tisztaságba 's politikai nézetek' szabad mezejére helyezte át. Még ugyan nem vagyunk annyira, hogy az oppositio' emberei elveik' főbjeivel 's így haszonvehetőségök lehető legnagyobb öszvegével menjenek át a' kormányhoz; ama' viszásság azonban, csak személyeket nyerni meg elveik nélkül, minek czélja volt ártalmatlanokká, de egyszersmind haszonvehetlenekké is tenni a' legkitünőbb tehetségeket, mire az elbúsult nép többnyire a' legrútább árulás' bélyegét sütötte, ezen visszás mód, melly annyi gyűlöletességgel, olly siralmas demoralisatioval páruult, egy sokkal szabadelműbb, boldogítóbb rendszernek adott helyet, úgy hogy e' részben mostani kormányunkat nézve az alak látszik csak hibázni, a' lényeg nem. Minek következtében enyhült érzelemmel a' hálára 's minden áldozatra legnyiltabb kebellet, türelemben, bizodalomban örömteljes várakozásban álljuk körül a' trónt, bemutatva őszintén terveinket, munkásságunk' tárgyait és sikerét, vádolva minmagunkat, ha feleink tévútra csapongnak, szóval ünnepét üljük az újjá születésnek, felocsódoma már halalos álomból, inkább a' jövő' kilátásainak gyönyörét éldelve, mint tünődve a' komor tekintetű multnak emlékein. És mindezt nem érhetjük vala el, ha az engesztelődésnek azon szelleme nem hatja át hazánk' jelesbjeit, mellyet gr. Széchenyi nekünk tanulságul és útmutatásul olly szépen kifejtett.

II. pont. Kész aránylag minden közterhekben részt venni, 's ezt minden ellenőrség nélkül, míg abból a' polgár és pór is ki van szorítva. Itt gr. Sz. csak a' közadó' mirefordítása feletti ellenőrség' hiányát érti, mert a' mennyiség felett már van egy neme a' legáltalánosabb, de még sem egészen értéktelen ellenörködésnek, hol a' kiváltságos rend nem a' maga, hanem a' kiváltságtalanok' erszénye felett ellenörködik 's mondhatni olly szoros és féltékeny gazdálkodással, hogy e' részben legalább alulról panasz nem lehet. 'S ezen átkodott szükmarkúság talán nem csupán a' nép iránti sympathiában gyökerezik, hanem részint egy nagy érdekű, de bizonytalan alapú 's így könnyen elszállható jognak féltésében. Semmi nem olly csodálatos és mégis természetes, mint mi e' rendezetlen ügy körül mutatkozik. Az alku láttatlanban megy. Vaktában keretik, vaktában adatik. Az általános követelésnek általános ajánlat vagy tagadás tételük ellenébe. A' rendek nem tudhatva, mire mennyi szükség, okszerű ellenvetésekkel nem fárasztják elméjüket. A' vita csupán a' jog körül forog 's ennek biztosítása van az öszvegre némi befolyással. De

igy maradhat-e ez? Valamellyik félnek meg kell az első lépést tenni. Kísértsük meg, mellyik teheti azt nagyobb bátorsággal, vagyis kevesebb jogveszélyeztetéssel?

Feltevén, hogy nehézségei a' kormányserkezeti módosításoknak, mellyeket ez ügy' rendezése okvetetlen maga után vonna, mind két esetben ugyanazok leendenek 's így ezt bizvást kihagyhatván a' számolásból, vizsgáljuk, mit vesztené a' kormány, ha a' rendeket ellenőrséggel kínálná meg a' nemesre és pórra aránylag kivett adó' kiadása felett? Mostani joga, az adóösszevet az országgyűlés' elébe terjeszteti, egész épségben maradván, adatról adatra jobban motiválhatná a' tervezett adót 's így a' nemesek' hozzájárultával a' nevedő szükség szerint tetemesen nevelhetné is. 'S így jogveszélyeztetés nélkül anyagi tekintetben még nyerne is. Az ellenörködés a' mennyi felett most is meg van a' rendeknél, csak a' mire fordítás felett nincs. De ha az elég biztosíték nekünk 's némi alkalmatlanság a' kormánynak, az ellenőrség' nagyobbitásával mind kettő csak azon arányban nevedeknek mint abból mind a' két fél erkölcsi vagy anyagi hasznot húzandana. 'S így a' kormány e' lépéssel semmifele jogot nem kockáztatna, nyerne azonban igen sokat számadásainak nyilvánossága által akarati készségben 's adói öszvegben.

Ha e' lépést a' rendek teszik, kétségkívül hozzákötik az ellenőrség' föltételét. Ha ez együtt elfogadtatik, nincs semmi baj 's erről nincs mit szólni. De ha a' föltétel el nem fogadtatván, a' rendek' egyezésével törvénynyé lesz a' nemesek' közadózása, nem lesz-e mintegy hallgatással elismerve a' sine nobis de nobis? Azaz, rendelkezni fognak erszényeink felett a' nélkül, hogy tudnók, mire mennyi 's valljon nem épen oda fordítatik-e, hová nem akarnók? Vagy talán remélhetjük, hogy ha most nem, későbbben bizonyosan megnyerjük a' teljes ellenőrséget? Vegyük a' dolgot egyszerűn. Ha mi feltételül nem teszszük a' közadózáshoz az ellenörködést, ha azt nem sürgetjük, vagy épen nem is kívánjuk, remélhet-e józanon megadatása? Számolás nélkül igen kényelmes a' gazdálkodás. Vagy, hogy a' gyakorlatibb oldalt érintsük, a' teljes ellenőrséggel együtt járó kormányserkezeti változások oly tetemesek, oly nehézséggel járnak, hogy azokat senki önkényt kéretlenül, vagy inkább szoros alku nélkül tenni nem fogja; visszajeszteve egy felül az érintett nehézségektől, más felül a' megszokás' erejétől tartóztatva. Adjuk hozzá a' kormány' férfainak 's talán egy egész felekezetnek politicalai hitvallását, kik az országra nézve sokkal üdvösebbnek tartják, ha a' kormánynak e' részben tökéletesen szabad keze marad. Hihetjük-e, hogy illy véleményü férfiak nem fogják minden erővel az ellenőrség' követelését visszanyomni, ha egyszer birtokban lesznek, vagy inkább hogy kötelességnek érzendik meggyőződésök ellen megadni az ellenőrséget, mellyet föltételül tenni elmulasztánk? Mind e' mellett itt jog' vesztéséről szó nem lehet, megmaradván számunkra az általános ellenörködés, mi még mindig ér valamit. A' vesztesség csupán abban áll, hogy új jogot nem nyerünk, midőn oly igen kényelmes mentességünket feláldozzuk.

De ez épen a' bökkenő! Hogy' fogjuk nemes és nagyságos atyánkfiait rávenni, hogy zsebökbe nyuljanak? Legelőször is azt fogjuk mondani: „Igazságos, hogy a' közterhekben kiki aránylag részt vegyen.“ — „Igen helyes, fognak válaszolni, de mi tudni akarjuk, mi az a' közteher és mennyi, hogy adózhassunk rá; mert mi olly csodálatos izlésűek vagyunk, hogy ha már igazságról van szó, sem többet, sem kevesebbet nem akarunk adni, mint a' mi szükségés.“ — „Igen de a' szegény pór is adózik, még pedig minden ellenörködés nélkül.“ — „Hiba, melyet nem követni, hanem kerülni kell.“ — „De segitenünk csak kell a' népet a' közterhek' viselésében.“ — „Bajos dolog. Segitenünk őket, ha az adó örökké egyenlő maradna, még csak jelent valamit, de ez nem hihető. Hozzájárultunkkal az adó igen természetesen nevedni fog, különben hozzájárulásunk a' kormányra nézve nem sokat ér. Adózasunkkal nekünk a' kormány' erejét kell nevelnünk. 'S ha ezt tesszük, anyagilag nem segítünk a' póron, mert adója nem kibebdik; de erkölcsileg sem, mert magunk is a' számolatlan közadózás' jármába hajolván, nem marad semmi felajánlani valónk, mivel a' kormánytól a' teljes ellenőrséget megválthatnók.“ — „De végtére, nemes barátim, ha az az ellenőrség olly kívánatos dolog, nem látjátok-e, hogy azt évek óta hiába sürgetitek? Mutassatok egykor a' kormány' iránt egy kis zsebbeli készséget, 's kisértsétek meg, nem lesz-e az irántatok engedekenyebb? 'S ha magatok is adóztok, nem fogjátok-e a' felelősséget több joggal 's talán több sikerrel is követelhetni mint most?“ „Haneha!‘ Szóval bármi kívánatosnak mutatkozzék is ez ügy' elrendezésére megtenni a' lépést, bár tagadhatlan, hogy e' lépést nekünk, kiket az adózás terhelni fog, illenék megtennünk, de a' főlebbi párbeszéd, melyben körülbelül az e' tárgy körül nézetek 's nehézségek felhozva vannak, azt látszik mutatni, hogy ez egy a' legszövevényesebb tárgyak közül 's hogy e' nagy következményű lépés' megtevésére alig fogunk máskép birathatni, mint az adózásnak megfelelő ellenőrségi föltétel' hozzákötésével. Hát ha még azokra is hallgatunk, kik az urbéri telekben már kiadva lenni vélik az adót, hogy' birjuk őket új adózásra minden erkölcsi nyereség nélkül?

A' III. pont a' büntető törvények előtti egyenlőség. — Ez szinte nem a' leggyengébb adag az aristocratiai izlés' megigazítására 's azon irányt látszik mutatni, hogy inkább szálljunk le, körülmények úgy hozván magokkal, kiváltságaink' polczáról egész a' botoztatásig, hogyssem a' tömeget emeljük magunkhoz egy újabb, emberibb büntető rendszer' megállapításával. Ennek megállapítása tudniillik időt kívánván, gr. Széchenyi inkább véli e' részbeni rendellenes kiváltságunkat feláldozandónak, mint az időre a' közcsend' koczkaztatásával sokáig várakozni.

A' IV. pont: „Írassanak össze minden nemes fiak a' többi lakosokkal a' haza' védelmére 's húzzanak sorsot.“ — Alig fogta valaki' figyelmét elkerülni, hogy e' pár sorban a' békehadjog feletti ellenörködés áldoztatik fel, egy biztosabb, mert szélesebb, alap' megnyerése' reményében. Ismét csak azt mondhatjuk: adja isten! de az egész merény igen merész koczkajáték. Annyi azonban bizonyos, hogy ezen ajánlatok,

ha nem aristocratiaiak is, de igen népszerűek és kormányyszerűek egyszersem, mit koránsem gyanusításból mondok el, hanem csak figyelmeztetésül. A' pálya új; ezen még nem jártunk; gondoljuk meg, mielőtt rálépünk. Szeretném erősnek látni a' kormányt, a' nemzet' pénz és vérbeli értéke szerint, de, megvalloim őseinkről szállott gyengeségemet, csak azon elv' uralkodása mellett, minek szelleme az „életünket vérünket“ kimondóit vezérlette. Pénzünk és vérünk sokkal drágább szer, hogy sem róla nélkülünk vagy éppen oda, hova nem akarnók, rendelkezessenek, vagy hogy mi ezen kétes eredményü „sine nobis“-t minden meggondolás nélkül elfogadjuk. Egyébiránt világos, hogy e' három ágazatú hitvallást ugyanazon okok, azon egy szellem sugalta t. i. 1) azon természeti ösztönben bizakodás, hogy ha saját bőrünkről, erszényünkről, vérünkről lesz szó, sokkal buzgóbban fogunk törekedni mindennemű biztosításon mint különben; 2) lerontása a' legbántóbb kiváltságoknak 's ez által a' gyűlölet, irigység' enyhítése 's az ez által lehetővé tett közelítése az osztályoknak; 3) meggyőzése a' kormány' felől, hogy áldozati készségünk a' rendnek fentartására a' közterhek viselésére nem pusztá szó; 4) mindezeknél fogva a' legközelebb álló lehetőség a' szükséges biztosítékok 's ellenőrségek' kivívására. 5) de elég ez is, már innen látni, hogy Széchenyi nem tartozik a' visszalépők közé 's egyszersem, hogy a' legmerészebb lépéseket nem hebehurgyán teszi.

Ezek után egy kis félreugrással megint a' Pesti Hirlap' 9. számának tisztos öreg urát kezdi korholgatni, ki olly türtelenül kacsingat a' szabad birtok után, 's kivel gr. Széchenyi ezért különös antipathiában él. De hiába, az öreg uraknak vannak némi tisztos vágyaik, egy végszó, melyet, mielőtt halnának, ki akarnak mondani a' világ előtt. 'S gondoljuk meg, ha mi mindnyájan talán nem is urak, de legalább igen öregek leszünk, megóhatjuk-e magunkat némi gyarló kívánságoktól? Mi szép dolog legalább egy kívánságot megtartani öreg napjainkra! De Széchenyi kíméletlen minden ohajtozások iránt, melyeket a' köz előmenetelnek útjában állni vél, 's igen keserű dolgokat mondat a' tisztos öreg úrnak egy bécsi kofa által. Furcsa összeállítás: egy öreg úr és egy bécsi kofa! Azt mondhatná valaki a' párisi naplopóval: „Asszony vagy öreg tábornok az mind egy!“ Mi szép alkalom volna az elmés embereknek kitalálni, hogy Széchenyi egy bécsi kofa' puttona mögé bújt: de ez itt igen kicsi dolog, fő és figyelemre méltó ellenben az, hogy Széchenyi az öreg úr' sopánkodásának anachronismusat csakugyan kimutatja, 's azon agg korához illetlen türtelenséget, mellyel alkalmat nyujt nyílt mezőre kihozott tárgyakat ismét a' törvénykönyv' tömkelegébe taszítani vissza, 's tisztos vénsége' daczára maga alatt vág fát. Annyi bizonyos, hogy a' jól indult dolgok' szerföltti erőltetése, a' félig meddig kifejtett tárgyak' újra bonyolítása nem tartozik a' legszerencsésebb fogások közé. 'S ha ilyen tisztos öreg urak beköszöntenek néha értelmesebb hazánkfiaihoz, inkább csigatni kell őket, mint felbátorítani.

Ezek után röviden elősorozza, mit az anyagi és szellemi jólét' emelésére teendőnek vél. Újra említi, hogy a' magyarság' terjesztésével

csinján kell bánni, 's e' helyett inkább az alkotmánynak mindenkire terjesztését mozdítani elő. 'S különösen ne felejtsük a' szerző' intését, hogy semmit máskép mint alkotmányos úton. Ezen lassu, kése-delmes, fásasztó út azért ajánlatos mindenek felett, mert nem csak leg-biztosabb, hanem egyedül biztos út: mellette két felül mély, nemzeti létünket elnyelő örvény van. Azért ne hirdessük ki, hogy mint leendő városi követ, így meg úgy zajoskodni fogunk, míg arányos szavazat nem adatik; ne fenyegetőzzünk időekkel, mellyekben késő lesz váltságot kérni telkeinkért, mert az illy beszédek ha nem forradalom-szerzők, de minden esetre a' terrorismus felé hajlanak, melly fegyverrel nekünk legkevésbbé tanácsos élni, kiknek lételeét nem a' tömeg, hanem az alkotmány bizto-sítja. Igen tudom, hogy javaslatok, tervek, rendszerek mellé ajánlás 's nagyobb súly végett jóslatok, kecsagetetések, ijesztések szoktak kapcsolatni. Megengedem azt is, van idő, midőn javaslataink' háta megé a' sürgető 's pillantatonként előbbre tola-kodó szükség' rémképét kell állítanunk, hogy a' tespedők vagy átalkodottak észre hozassanak. De van-e itt illy szükség? Van-e általános ellenzése a' városok' szavazatának? a' váltság' megkönnyítésének? Ha szükségesen kívül rémitgetünk, nem veszti-e hitelét fenyegetőzésünk? Nem fogjuk-e az ellenpártot felszabadítani, hogy hasonló fegyverekhez nyúljon? forradalom, anarchia stb. nevekkel ijeszsen bennünket? 'S így rémségekkel harcolván egymásra, elpazaroljuk a' haladás' idejét, vagy végtére is az lesz a' nyertes, ki legügye-sebben játszik a' csábok és rémségek' fegyverével.

Ezután Budapest' megóvásáról 's kellemesítéséről szól, mit, ha pártoltatnék, kevés év alatt létesíteni remél. Ki nem ohajtaná ezt, ki Pestnek porával csak egyszer is jól lakott, sarában elmerült, ki határ-beli 's fő útainak nyaktörőségét, 's csak gyéren serdülő erdőcskéi mellett kietlen pusztságait, mulató-helyeinek árvaságát ismeri? Mit mondhatunk egyebet azon jámbor ohajtnásnál: ments meg uram minket sártól és portól és a' kietlentől, 's adj nekünk embert, ki szép földedet lazaroni rongyaiból és meztelenségéből kiruházza.

Az ósiség' eltörlése, azonban a' fiscalisi jogok' legkisebb esorbitása nélkül; közlekedés' megnyitása utak, csatornák által, mit az ország' pártolása mellett társulatok eszközöljenek; nemzeti bank' felállítása vol-nának meg nézetei szerint a' teendők' sorában.

A' köznevelés' tárgyát, bár mi fontos, még nem gondolja fel-veendőnek, részint mert még nem elég tág politicai köntösünk, hogy abban új nevelésünkkel elférhessünk, részint, mert ez nem függ egészen magunktól s így belé idővesztés nélkül nem avatkozhatunk.

A' politicai köntöst illetőleg a' nevelésre nézve különös véle-mények uralkodnak. Az americai szövetséges statusok' fele büntetés alatt tiltja a' négerék' oktatását: nem lévén legkisebb szándék is valaha polgári jogot adni nekik, következetesnek tartatik csordai butaságban tartani meg őket, nehogy az elérhetlennek megkivánásában, vagy mago-ka-t emészszék föl, vagy elnyomóik' kiirtására egyesüljenek. Valami ördögi van e' következetességben, mellyet tagadni alig merünk: de a' köztársas-

ságok' legbizonyosabb halála még eddig a' heloták' vagy a meghódított 's nem assimilált idegenek' sokasága volt, 's a' szövetséges amerikai uradalom még sokkal ifjabb, hogysen példányul felállíttathassék. — Van ország, hol az alkotmány azért nem adatik meg, vagy nem terjesztetik alább, mert a' nép' nagyobb része még neveletlen. Ūrűgy vagy balfogás. Ha az, ártalmasabb, mert a' köz nevelés ígértetik csak, de komolyan nem mozdíttatik elő. Ha ez, kisebb rossz ugyan, de szinte késedelmező, mert a' népiskolákban csak félig neveltetik fel: nevelését törvények, institutiók, jogok' gyakorlása egészítik ki. Széchenyi' terve mind ezektől eltér. Ő előbb ohajtja az alkotmányos jogok' terjesztését mint a' köznevelést; ha azon okból, hogy ne előbb nyíljék meg az értelem, ne előbb ébredjen ohajtás, mint midőn elérésének lehetsége is már előttünk lebeg, vagy részint valósodott, minden esetre igen emberi terv. De itt nincsenek rabszolgák, itt az út nyitva áll, 's naponként szélesedik az alkotmány felé, 's a' nevelés' lassú menetelével alig ha lépést nem tarthat ennek kifejlése. Itt a' tiltott vágyak' felébredésétől alig lehet már tartani. Az egyszerre indulás, ha különben lehetséges, e' két tárgyban, azt hiszem, legűdvösebb. Egyébiránt a' nevelés nálunk még nemzetiség' tekintetéből, is különös figyelmet érdemel. Hol kész tanítók vannak, ott a' magyarságot a' lehető legnagyobb terjedelemben 's minden késedelem nélkül be kellene hozni; csak így remélhető, hogy a' törvénynek elég tétethetik; azaz: leendő tisztviselők tudni fognak magyarul, mert tanulni nem csak alkalmok, de iskolai kötelességök is lesz. A' kezdet maga után húzza a' többi, 's néhány év elég lesz mindennek kiegyenlítésére. Ha azonban új iskola volna állítandó, 's nem találkozónának alkalmas magyar tanítók, gr. Széchenynek nézete azt inkább fel nem állítani, míg e' hiány ki nem pótolatik, ellenmondhatlanul helyes, mert már eddig is sokkal többet birunk az idegen elemből, mint akármely más ország, 's annak továbbra is utat nyitni annyi volna, mint esős időben még az árvizet is beereszteni. Csakhogy e' hiány' kipótlására is kell valamit tenni, mi pénzbe és időbe kerül, 's azért ezt könnyebb kimondani, mint végrehajtani, 's e' részben míg Széchenyi tán munkához fog, mi nem tehetünk egyebet jámbor ohajtnál.

Mi azon állítást illeti, hogy a' nevelés' dolga nem egészen tőlünk függ, csak némelly részben áll. Protestáns atyánkfiai jobbára magok intézik 's igazgatják iskoláikat, 's buzgóságuk azok' javítása 's nemzetesítése iránt mindenki előtt ismeretes. De ha a' magunk által az országgyűlés 's az iskolák által a' catholicus iskolák értetnek, való, hogy ez ügy' elintézése csak félig, 's kivált kezelése épen nem függ tőlünk. De ki kételkedhetik, hogy felséges fejedelmünk, kit mint nemzetiségünk' újabb megalapítóját századok mulva is halás emlékezzettel tisztelend a' magyar, a' nemzettel kezet fogva bevégzendi elkezdett munkáját 's ránk a' köznevelésnek értelmiség 's nemzetiség' tekintetéből olly nagy áldásu jótékonyosságát ki fogja terjeszteni?

E' tárgyat bevégezvén a' szerző, néhány igen korszerű politicalai intéssel bocsát el bennünket: ne toljuk a' hibát örökké egymásra 's

kivált a' kormányra, hanem keressük azt magunkban, hol bizonyosan mindig lesz javítani való (de ekkor hagyjunk fel a' gyanúsítással is). Ezen önjavítás visszanyomhatlan erővel fogja a' nemzet' kifejlését eszközölni. Azért is ébresszünk fel bizonyos „kötelesség-érzetet, mely minden magyart, bár nagyot bár kicsit, bajnoki érzéssel kössön hazájához, mint egy elhagyott 's védlést, pártolást még mindig annyira megkívánó honhoz. Allna honunk erős lábón, ám akkor némileg fel volnánk oldva azon hősléklü kötelességérettül, mely minden derékben, ha nem alszik, vagy nem felejt el magát minden lépteiben tettegél: „Védni a' gyengét“. — Amde kit magyarrá teremtett a' legmagasb úr, és nem szégyenli elhagyott, még annyira gyenge vérenek nem fogni bajnokilag pártját: az, ha nem alszik — és jó volna e' részben egészen fölébrednie — ha nem alszik, mondom, és éber létben képes minden segítség nélkül magára hagyni a' gyámolást még mindig annyira megkívánó hont, az, bár milly magas, fényes helyzetü legyen is — legalább az én szótárom szerint — nem derék. Bajnoki pártolása honunknak azonban korántsem azon fellengős enthusiasmus, mely szerint úgy szólván mindenki a' kolomp' elővitelére hiszi magát meghíva lenni, vagy éppen a' mai nagy divatú corteskedés, éppen nem; de egyenesen — a' mennyire néhány szóval kitehetni illy felette fontost — bizonyos zarándoki komoly magamegtagadás, mellynél fogva inkább abba hagyni, mint ártani, sokkal inkább használni a' honnak, mint fényleni sajátlag, kívánunk 's törekedünk, és melly megtagadási hangulatnál fogva soha bár milly kicsire is, mi a' hazát illeti, igen nagyoknak nem, de mindenre inkább igen kicsinyeknek és elégteleneknek hiszszük magunkat 's nem csak szóval, holt betűkkel és mások' cselekvéseinek, gáncsolásával, de hasznos tettel is neveljük a' köz állomány' egészségét. — Ébresszük és tápláljuk lelkünkben e' zarándoki érzést minden alkalommal, míg úgy szólván szokássá nem válik az bennünk, 's öntsük azt azokba is be, kikben az még nem létezik; minek következtében minél előbb ki bírjunk lábolni nemzeti életünk' azon stadiumából, hol még nem a' néma és csendes kiállító erő látszik tetszeni annyira, mint a' maga bőrébe férti nem tudó ifjúsági negéd, melly csak ront, de nem alkot - - - - és álljunk ennekokáért mindenek felett, 's mennyire csak képesek vagyunk, minden tetteinkben az értelem' mezejére, 's. legyünk, valamint több előkelő nemzetek, természeti hangulat és régibb surlódás után felette sokban, legyünk mi a' kelet' népe elv szerint, 's ekkép ha lehet mindenben: az „oknak népe“ (I. 370—372)“.

'S itt vége a' könyvnek, mert mi még hátra van, nagy részint rövid ismétlése a' már mondottaknak: könyv' sorsának megjövendölése 's azon végszó Kossuthoz, hogy bánjék személyével a' mint tetszik, csak ne használja népszerűségét Magyarország' zavarba hozására.

Miután a' könyvet részleteiben, mennyire lehetett, megismertetem, kimondom röviden az egészről is véleményemet, melly ennyiből áll. Mind a' mellett, hogy fő állításaiban nem osztozom, 's különösen nem hiszem, hogy a' Pesti Hírlap' idézett számai' egyikét botlásából forradalmi irányt, vagy öntudatlanul oda vezető sikamodást lehessen követ-

keztetni, nem látom továbbá méltányosnak, hogy egyetlen ember mindazért, mi Magyarországnak történik, vagy elmulasztatik, felelőssé tétethessék, mind e' mellett egy pillanatig sem kételkedem azok' sorába állani, kik e' könyvet politicalai irodalmunkra, 's talán életünkre nézve is epochalis könyvnek nyilatkoztatják. Nem ismerek könyvet terjedelméhez képest eszmékben illy gazdagot, ezek' megválasztásában illy korszerűt, fejtegetésben, előadásban illy sajátosgot: tartalmast, egyszersmind és szellemtelit. Valami elragadó van ez értelmes és magas lelkesedésű beszédekben. 'S ha helyenként közbevetésekkel szaggatott, szerkezetlen, hosszú, fárasztó mondatokra bukkanunk, annak mindenesetre a' sok gondolat' összetelakodása vagy egy kis circumspectio (miből némelyek tán a' századost és polgárt fogják kiösmerni) 's végre az lesz legfőbb oka: mert nem volt ideje röviden írni.

De hogy' fogjuk e' könyvet minden ragyogó tulajdonai mellett is igazolni, ha a' Pesti Hirlap ellenében nincs igaza? Vegyük a' könyvet legelőbb is önállólag, 's mindenki meg fogja vallani, hogy az a' legkorszerűbb eszméket fejtegeti, hogy intéseket 's utmutatásokat ad, mellyek, magokban véve is, a' legnagyobb figyelmet érdemlik. 'S ha közelebb megyünk az alkalmazással, nem tanuljuk-e azt különösen, hogy a' hirlapírást, kivált nálunk, valami komolyabbnak kell tekinteni, mint csupán jó és rossz declamatióink' vásárhelyének, 's hogy végre, ha hirlap politicalai jellemet 's csak ezen alapulható hitelt akar magának kiküzdeni, annak ne csak szelleme, hanem bizonyos terve és rendszere is legyen: csak így gyökerezhetik meg valamely erős felekezetben, melly általa hatni fog, melly őt fentartani képes. 'S most közelebb menve a' Pesti Hirlaphoz, nincs-e megmutatva, vagy inkább a' túlságos következtetések' nyomán nem azon meggyőződésre jutunk-e, hogy a' Pesti Hirlap a' különben is kész akaratuakat túl hajtva, az alkotmányos jogok' kiterjesztésének, az érdekek' kiegyenlítésének fenyegetőzéssel elébe vágva, kiszakasztva magát mintegy a' pártból, melly által egyedül lehetne tartósan erős, végre elveszti a' földet lába alól, míg arra szertelen fenségéből ismét le nem szédül. A' Pesti Hirlap úgy haladva, mint indult, magát fogta volna megrontani, mi minden esetre nagy veszteség leendett. De a' Pesti Hirlap' hibái 's fogyatkozásai ifjúság' hibái voltak, mellyeket már is kezd vetkezni, mi hogy illy hamar történik, nem lehet-e ezt is a' „Kelet' népének“ köszönni? Nevezünk könyvet, mellynek olly hatása volt mint ennek! Nem egy kis irodalom-e már is, mi e' könyv után keletkezett? Záborszky, Fay, b. Eötvös, Kossuth, 's mind ezeket megelőzve még egy ember is a' Kelet népe' közül (ki azonban munka közt csodálatos metamorphosissal bogárrá alakult) megmérkőztek, a' Kelet' népe felett, nem is számítva, mit hírlapok szóltak felőle, 's még ezután szólólandanak. Ha tehát minden egyebet elveszünk is e' könyvtől, nagy hatását, 's az ebből eredő hasznot el nem pörölhetjük. Annyi gondolat van itt elmékedés' tárgyaul elhintve, annyi felkutatva, olly sok 's mind életünkbe vágó dolgok megvitatva, hogy ha nem csalódom, a' vitát felettök még korán sem lehet bevégeztnék tekintenünk.

Ki kell mondanom végezetül azon hitemet, hogy e' könyv, mely a' legterhebb vádat túlságos de tiszteletre méltó aggodalomból mondta ki, 's mellette annyi jót, üdvöst, tanulságost, gr. Széchenyi' népszerűségét értékben bizonyosan nevelni fogja. Mind azok, kik eddig munkájáról szóltak, tisztelettel bántak személyével, 's igen megromlottnak kellene a' közönségnek lenni, ha szabad szólási szeretete mellett gyűlölséggel viseltetnék az iránt, ki elvei 's political hitvallásától el nem tántorodva, véleményét most úgy mint a' veszesebb időkben, szabadon és tartózkodás nélkül mondotta ki. 'S ne feledjük el, ha ő hibásan vádolt volna is, nekünk őt e' hibában követnünk nem szabad. Kövessük őt inkább, ha bírjuk, abban, miben feddhetetlen: örökké munkás, 's minden áldozatra kész hazafiságában.

JEGYZETEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

JEGYZETEK.

Dr. Varga Endre úr 1924 tavaszán Bécsbe menvén a magyar történelmi intézetbe, felajánlta, hogy a bécsi udvari levéltárban kikeresi az ennek a műnek tárgyára vonatkozó adatokat. Kivált az érdekelt, hogy minő viszonyban állt Landerer Lajos gr. Sedlnitzkyhez s minő volt a bécsi hivatalos körök felfogása a Széchenyi és Kossuth közti írói harcról. Varga úr ezekre nézve mindent szorgalmasan felkutatót s részben teljesen, részben bő kivonatokban, amit talált, kiírta és velem augusztus végén közölte; tehát oly időben, mikor már e műhöz a bevezetés ki volt szedve s így ott föl nem használhattam. A Landerer és Sedlnitzky viszonyára közelebbit nem talált; egyéb kivonatai a Polizei-Hofstelle, Staats-Konferenz, Staats-Rath irataiból azonban bőveket és bár nem változtatják meg a bevezetésben elmondottakat, azonban ezek több részletét kiegészítik és megvilágítják. Különösen jellemzők abban, hogy a bécsi körök Széchenyit teljesen félreértették és Sedlnitzky magyarországi ágensei intrikusnak, hiúnak stb. tüntették fel, mit Sedlnitzkyék elhittek s így Széchenyi Bécsben épen nem volt ú. n. grata persona. Ezekből a kivonatokból mindazokat, melyek Széchenyinek e művére, magára Széchenyire és Kossuthra s a *Pesti Hírlap*-ra vonatkoznak 1840—1841-ből, rövidebb átírásban az alábbiakban közlöm és őket Varga úrnak e helyen is megköszönöm. Minthogy pedig Varga úr kivonataiban e munka körét meghaladó adatok is vannak, ezért az ő küldeményét eredetiben további felhasználásra az illetékes helyre juttatom. Itt következnek a jegyzetek.

1. *Polizei-Hofstelle.* 8004/1840. Jelentés Sedlnitzkyhez. Pest, 1840. aug. 29. Szentkirályi és Kossuth bérbe akarják venni Kulcsár özvegyétől a *Hazai Tudósítások* politikai lapot s árát — még ha veszteséggel járna is, mit aláírásokból fedeznének — a lehető legolcsóbbra szabnák, hogy mindenki megvehesse s így a nagy tömegeket politikai érdekkörükbe vonhassák. — A jobbérzésűek félnek a felforgató párt e tervétől s kivált br. Eötvös Ignác tárnoktól tartanak, ki a Helytartótanácsnál nagy befolyású, mert ő eddig sem ellenszenvezett az oppozícióval, most pedig fiának, az ultraliberális Józsefnek, ki Kossuthal és Szentkirályival szoros összeköttetésben áll, nem fog ellene állhatni.

2. *Ugyanott.* 8215/1840. Jelentés ugyanannak, kelet nélkül, igatva 1840. szept. 11. Szentkirályi e tervről beszélt br. Prónay pestmegyei adminisztrátorral, ki az ellenzék híve. Ez azt mondta, hogy amennyire a kormány nézetét ismeri, az engedélyt megkapja s ő beszélni fog a nádorral is. Szentkirályit e biztatás nagy reményekkel töltötte el, számít Erdély bekapcsolódására s gr. Teleki Domokos Erdélyt e szempontból magára vállalta. Most jó munkatársakat keres és Erdélyt a lappal szoros kapcsolatba akarja hozni.

3. *Staats-Konferenz.* 1396/1840. Sedlnitzky előterjesztése 1840. okt. 12. Über die Stimmung in Ungarn. A hozzám beérkező riportok jelentették Szentkirályi és Kossuth rendkívül veszélyes tervét: meg akarják szerezni Kulcsár özvegyétől a *Hazai Tudósítások* kiadásának privilégiumát; a lapot ellenzéki szellemben akarják szerkeszteni s olcsósága révén az alsóbb néposztályokat is bevonnai a politikába. (A Staats-Konferenz nem tesz rá észrevételt.)

4. *Polizei-Hofstelle*. 10.242/1840. Sedlnitzky előterjesztése a királyhoz, illetve a Staats-Konferenzhez, 1840. nov. 20. A beérkezett jelentések szerint Szentkirályi és Kossuth, (a kormányzat ellenségei s az ultra-magyarizmus heves szószólói) meg akarják szerezni Kulcsárnétól a *Hazai Tudósítások* kiadásának privilégiumát s erre már lépéseket is tettek. Tervök könnyebb elérésre végett csak Szentkirályi áll a vállalat élén; Kossuth neve sem a privilégiumot kérő folyamodványban, sem a beköszöntő jelentésben nincs említve. Kétségtelen, hogy egy politikai lap a Kossuth és társai kezében középponttá válnék, melyből az ország tervszerű és sokoldalú felizgatása indulna ki. Kötelességemnek tartom e tervre ő felsége figyelmét felhívni. (Fogalmazvány a rendőr-minisztériumban.)

5. *Staats-Konferenz*. 1488/1840. Sedlnitzky előterjesztése 1840. nov. 20. Szentkirályi és Kossuth meg akarják szerezni a *Hazai Tudósítások*-at. Kossuth neve nem szerepel. Ez az új lap nagyon veszélyes lenne stb. A Staats-Konferenz észrevétele: Közlendő a m. kir. udv. kancellárral. A király kézirata Majláth-hoz: Ha ezt az engedélyt a helytartótanács tárgyalja, döntés végett a királyhoz terjesztendő.

6. *Staats-Konferenz*. 1516/1840. Nov. 19. Gr. Majláth Antal előterjesztése: A nádor tudatja, hogy Szentkirályi *Értekező* c. lapjára az engedélyt úgy kérte, hogy ha a dikasztériális tárgyalásokon az engedély nehézségekbe ütközik, kérését visszavonja. A lap Magyarország és Erdély politikai viszonyaival, vallási ügyekkel s a király és nép közti ellentétes kérdésekkel foglalkoznék. Megfontolva azt, hogy a tagadó válasz végtelen panaszokra adna okot s hogy a cenzura mellett a tárgyak megvilágítására s mi ma fontos, a közvélemény felvilágosítására a lap hasznos is lehet, a nádor bizalmas úton közli a kérést, hogy a kormány felfogását megismerhesse. A király megjegyezte, hogyha az engedély megadtának, a szoros határok megtartandók s ha a munkatársaknál egyoldalú, sőt ellenséges irányzat jelentkeznék, más ellentétes politikai lap kiadását is helyesnek vélné az ellensúlyozás szempontjából. Majláth szerint: A lap politikai kíván lenni s így magát a közönségre ráerőszakolni; jó irányu mellett, tekintve munkatársait s főképp Kossuthot, semmi nem szól; számolni kell azzal, hogy más lappal kell ellensúlyozni, de akkor jobb meg sem engedni. Véleménye tehát, hogy ő felsége hagyja meg, mely szerint ha Szentkirályi a kérvényt vissza nem vonja, a szabad dikasztériális eljárást le kell folytatni. A Staats-Konferenz Majláth előadását helyesli. Ő felsége már az 1488/1840. szám alatti előterjesztésből tud e tervről s meghagyta, hogy a döntés eleje terjesztessék. Tehát, ha a dikasztériális eljárás megtörténik, ez ő felsége elé terjesztendő, nehogy a helytartótanács közvetlenül kiadja az engedélyt. (Aláírják: Somsich, Purkhart, Majláth, Cziráky, Nádasdy, Kolowrat.) A király december 15-én ezt elfogadta. [Tudjuk, hogy a további tárgyalások elől Szentkirályi kitért.]

7. *Staats-Konferenz*. 1911/1838. A m. kir. udv. kancellária előterjesztése 1838. dec. 6. A király május 5-én leküldte Landerer kérvényét német lap kiadására végett, hogy a helytartótanács meghallgatása után adjon véleményt róla. Landerer kérvénye: Magyarországon 3 magyar s csak 2 német lap van; holott Pesten szükséges volna egy német politikai és kereskedelmi lapra, mert a kereskedő elem német. A lap címe *Der Pester Courier* volna. Felhossa, hogy nagyapja, Mihály, Mária Terézia óta adott ki német lapot Pozsonyban 1810-ig; nyomdája teljesen fölszerelt; hűségét megmutatta a trón iránt 1809-ben is és az 1838-iki árvízkor 600 embert mentett meg; Pestnek föllendülést adna e lap; ő tud a cenzurához alkalmazkodni; a politikában és irodalomban jártas munkatársat vesz fel. Programja: közölni minden belügyet s a megengedett osztrák és külföldi lapok híreit. Roessler özvegye ellenkérvényt adott be, hogy nincs újabb német lapra szükség, mert a német olvasók egyre apadnak. Landerer szerint ő monopóliumot akar s érvei nem állanak meg; kauciót ajánl fel, a lapot ő szerkeszteni s munkatársa nevét fölterjeszti. A Pesti magisztrátus igazolja, hogy Landerer végezte a bölcséleti szakot s erkölcsileg megbízható; a lapra szükség van s mint Pozsony kapott a francia invázió után lapengedélyt,

a nagy árvíz után ez Pestet is megilleti. A helytartótanács ezt a lapot nem tartja szükségesnek, sem Landerert alkalmasnak a szerkesztésre. A m. kir. udvari kancellária ezt helyesli s a Staats-Konferenz ezek értelmében a kérést elutasítja.

8. Mivel Landerer közben Sedlnitzkyhez folyamodott az engedély kieszközölésé végett, hivatkozva 1838-iki kérelmére, Sedlnitzky kedvező előterjesztést tett a *Staats-Konferenz*-nek 240/1839. szám alatt, melyben Landerert megbízható s alkalmas embernek mondja; emellett egy megbízható magyar informátora is ajánlja Landerert, tehát az engedély megadását a királynak ajánlja. A király március 12-én a Staats-Konferenz javaslata alapján ezt a jelentést és a Staats-Konferenz előbbi határozatát az alkancellárnak kiadatni rendelte. Az ügy azonban nem haladt előre; de Landerer sem hagyta annyiban, hanem a lombard-velencei árvízkárosultak részére 1840 elején 153 frt 40 krt s egy aranyat gyűjtött. Ezt az összeget Ferstl útján (Pozsony, 1840. május 4. Polizei-Hofstelle 4145/1840. szám) elküldte Sedlnitzkynek, hogy a károsult könyvnyomtatók s könyvkereskedők közt osztassék szét, ha ilyenek nem volnának, más szerencsétlenek közt. Erről kér Landerer részére s óhaja szerint nyugtatványt, de a rendőrség közbenjárása nélkül s kéri, hogy talán a *Wiener Zeitung*-ban tétessék róla említés. Azonban Landerer így sem jutott hozzá a német lap engedélyezéséhez, miért Pest, 1840. október 6-án kelt (*Polizei-Hofstelle* 9139/1840.) újabb magyar jelentés ment Sedlnitzkyhez, mely azt mondja, hogy Pesten sokan kívánnak és épen német lapot a váltótörvény és váltótörvénszék behozatala óta. Németet azért, mert a kereskedők főképp németek s haszna volna, hogy ezek nem lesznek kénytelenek Helmeccynek ellenzéki *Nemzeti Ujság*-át olvasni.

[Ezek az adatok nem vonatkoznak közvetlenül a *Pesti Hírlap*-ra, de bizonyítékai annak, hogy Pesten mégis jól tudták, mely szerint Landerernek csakugyan volt összeköttetése Sedlnitzkyvel s így aligha nem volt Sedlnitzkynek befolyása abban is, hogy gr. Majláth Antal kancellár a helytartótanács kikerülésével megengedte a Munkácsy-féle engedély átruházását Landererre, mely tehát úgy tekinthető, mint kárpótlás a meg nem engedett német hírlap helyett.]

9. Gr. Majláth kancellárnak az az engedélye, mely szerint Landerer Munkácsy Jánostól megvette a *Sürgöny* és *Csarnok* privilégiumát, ma még csak közvetett forrásból ismert s ezt e kivonatok írója sem találta meg. Az ő közlemények közt is szerepel azonban az az előterjesztés, mely már ismeretes Szögyény-Marich László *Emlékiratai*-ból (I. 104. l.), melyet az előszóban felhasználunk. (*Staats-Rath*. 153/1841. jan. 19. A m. kir. udv. kancellária elnöki előterjesztése, Nándory József előadása.) Ez az engedély 1840. nov. 12-én kelt 15.967/1840 sz. a. Az udvari kancellária tanácsülésén Szögyény adta elő s így a *Pesti Hírlap* 1841. jan. 2-án megindulhatott. Nándorynak ismert javaslatát egyhangulag fogadták el, s a Ferdinánd ez iránt való leirata febr. 16-án kelt. (L. Szögyény id. h.) Ugyancsak Szögyény említett műve 107—109. l. közli átírva a *Staats-Rath* 4640/1841. szept. 3-án kelt iratát, melyet gr. Majláth udv. kancellár terjesztett elő s melyet a bevezetésben felhasználunk. E szerint a király a szept. 13—14-iki tanácskozások alapján a *Pesti Hírlap* cenzorágát ugyan Werner Józsefre bízta, mint Nándory javaslata szövege, de nem hajtottak végre s így e királyi határozat át van húzva ezzel a megjegyzéssel: „az időközben megváltozott körülmények által tárgyalanná vált. Schönbrunn, 1844. aug. 17.“ T. i. ekkor Kossuth már megvált a szerkesztéstől. A *Staats-Konferenz* 737/1841. sz. a. 1841. szept. 3-án foglalkozott a *Staats-Rath* főntebbi előterjesztésével, hivatkozva a 153/1841. sz. határozatra. E szerint, úgy látszik, azt határozta, hogy az udv. kancellária részletes tervet készítse a magyar zsurnalisztika és cenzura szabályozásáról, mely Kossuth ellen irányult. Ez el is készült s előadatott ugyanott 1844. júl. 31-én, de mivel Kossuth ekkor már megvált a laptól, a király maga írta alá, hogy tárgyalanná vált. Ugyane határozatból kiviláglik az, hogy Sedlnitzky volt az, ki ennek az ügynek elintézését késeleltette; mert a *Staats-Konferenz* azt mondja, hogy nem tartja tovább függőben az ügyet, hanem Sedlnitzky véleménye nélkül határoz.

10. *Polizei-Hofstelle*. 1260/1840. Jelentés Sedlnitzkynek. Pest, 1841. febr. 12. Az új *Pesti Hírlap* eddigi iránya az ellenzékét megosztotta. Széchenyi szerint, ki erre minden módon híveket szerezni törekszik, e lap az arisztokrácia s kivált az arisztokráciai ellenzék ellen irányul. Ő és sokan úgy vélik, hogy a kormány e lap liberalizmusát nemcsak tűri, hanem ezt fegyverül használja az arisztokrata elv gyengítésére és gyűlöltté tevésére az ország előtt; holott ez már többnyire az anyatejjel szívja be az arisztokrata elveket. Sokan hisznek a kormány ez ellen-oppozíciójában s ezt kivált a 12-ik sz. *Hatal és nyomor* cikkre alapítják, mely ellentétbe helyezi a főurak farsangi szibarita életét a nép nyomorával. Széchenyi főkép a mágnsai ellenzékét kívánja megnyerni a lap ellen s készül röpiratot írni, vagy a nádor közbenjárásával ellenlapot indítani. Ennek eredménye a körülményektől függ; népszerűsége, mely a túlradó folyóhoz hasonlított, állandóan apad. A kaszinóban, hol mindig a három igazgató egyike volt, az ellenszegülés mind világosabb; az utolsó választásnál leszavazták és mikor ezt látta, lemondott. Javaslatai gyűléseken, bizottságokban megbuknak s ez egy új ellenzék műve, mely szándékait titokba tartja; ez sok főurat is megnyert, kihasználta ezek Széchenyi elleni személyes ellenszenvét.

11. *Informations-Protokoll*. 1841. febr. 19-iki ülés. A *Pesti Hírlap* olvasóközönsége folyton nő, iránya a kiváltságosak és nemesség elleni. A mágns oppozíció sok tagja megrémült, polemizál ellene, köztük Zichy Jenő és Ödön meg Károlyi György. A cenzurát nagyon enyhének találják, pedig épen ők küzdtek a sajtószabadságért s most gyakorlati leckét kapnak, hogy mit várhatnak tőle. E lap soknak kinyitja szemét, kik mint főleg ellenzékiek, opponáltak, nem tudva miért s nem gondolva meg, hogy ellenük egy demokrata ellenzék támad.

12. *Ugyanott*. 1841. febr. 26-iki ülés. A közönség szerint a cenzura elnézésének oka csak magasabb befolyás lehet s Kossuthot megnyerte a kormány. Mások ugyan azt hiszik, hogy megrögzött demokrata, ki pártvezérré küzdi fel magát az arisztokrácia ellen. Széchenyi és hívei törik fejüket, hogy melyik igaz e kettő közül? Széchenyi a *Pesti Hírlap*-ban akart föllépni, de hívei azt mondták, hogy indítson új lapot s ő megígérte, hogy kieszközli az engedélyt a nádornál.

13. *Polizei-Hofstelle*. 1998/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez. Buda, 1841. márc. 8. A *Pesti Hírlap* oly feltűnést keltett, mint lap még soha s általában azt érzik, hogy már rég szükség lett volna rája. Oly sikerrel működik, hogy túlzás a külföldi lapokon s Kossuth egyszerre tökéletes újságírónak bizonyult. Ha törvényes úton marad, ország és kormány hasznát veszi; de arról eltérnek a vélemények, hogy Kossuth féktelen természete nem fog-e kitörni. Némelyek szerint apostol, mások szerint anarchiát terjeszt; de elleneinek félelme nem egészen indokolt s nem kell mindjárt veszélyre gondolni. Megnyugtatónak találják azt, hogy mikor a kormány Kossuth szerkesztőségét megengedte, bizonyára gondolt a következményekkel. A kormány nem kockasztatott mást, minthogy Kossuth a bizalommal visszaél, de egy körültekintő cenzura mindent meggátolhat s Landerer meg saját érdekében vigyáz, hogy privilégiumát el ne veszítse. A lap eddig a kormány ellen nem lépett fel, hanem az elavult megyei intézményeket és visszaéléseket támadja, bár ez soknak nem tetszik. Kevesébb megbocsáthatók leplezett gáncsai olykor a nádor s a törvényszékek ellen. Két törekvés szembeötlő: a jobbágyság helyzetének javítása s a törvény előtti egyenlőség. Ezekkel sok javszéklést okozott; kivált a liberális mágnasok: Széchenyi, Batthyány, Zichy Jenő és Ödön megdöbbenek s Kossuth-tal szakítani akarnak. Főkép Széchenyi, ki hiúságában magát Magyarország reformátorának hitte s büszke volt agitációjára, hirtelen konzervatív lett s mindenütt hirdeti, hogy Kossuth ellen írni fog. Mindenki azt hiszi, hogy ennek indoka sem hazafiság sem konzervativitás, hanem önzés, mert az új napfény őt elhomályosítja. Am a lap hasznát az országra s kormányra illeti, mi a legfontosabb, szorcs ellen őzés mellett nem kell rossz következményektől tartani. A megyei határozato eddig is elterjedtek magánlevelezés által, melyek egyoldalúak voltak; erre cenzurázott lap jobb eszköz, mint a titkos közlésmódot újra életre kelteni.

A kormány továbbá üdvös reformokat akar; ezekre is legjobb a sajtó előkészítése. Ez irányban az Orosz pozsonyi lapja a kormány sugalmazásaival már sokat tett; így a *Pesti Hírlap*-tól is körültekintő ellenőrzéssel sok jó várható. Már maga az is előny, hogy Kossuth foglalkoztatva van s megélhet; kétségtelen, hogy szelidülni fog; nem sok időre a kormány védője lesz; már ma sem az, mint fogsága előtt volt; a két évi kontempláció hasznára vált a fogságban s maga írja, hogy ifjúkori álmától az amerikai alkotmányra nézve megvált. Míg tehát jó ellenőrzéssel a *Pesti Hírlap* sok jót tehet, elnyomása nagyon káros volna, mert Kossuth belépne a legtúlzóbb ellenzékiek közé, mártír-nimbuszt nyerne, befolyása még növe s a rossz szellem a többi lapokban (pl. *Jelenkor*) tovább élne, vagy egyszerre törne ki. A *Pesti Hírlap* terjed, az első kiadást (1700 péld.), mi új lapnál példátlan, elkapkodták s a jövő félévre a kiadó 4000 előfizetőre számíthat.

14. *Informations-Protokoll*. 1841. ápr. 2-iki ülés. A mágnási oppozíció tagjai most kissé megnyugodtak a *Pesti Hírlap*-ra nézve, csak Széchenyi írja szorgalmasan röpiratát, melynek címe lesz: „Die Reform, wie er sie wollte und zu was sie herabgesunken ist.“

15. *Polizei-Hofstelle*. 3211/1841. Majláth Sedlnitzkyhez 1841. ápr. 29. Nehány napja Tretter xeniákat adott ki a *Pester Tageblatt*-ban, megtámadta a magyar oppozíció üzemleit. Nagy zaj támadt miatta, számos cikket küldtek be ellene s a magyar lapok is, *Pesti Hírlap*, *Jelenkor* irtak ellenök. Ma a *Tageblatt* ügyesen válaszolt, vádolva a magyar lapokat, hogy a liberálizmussal ellenkezően eltiltanák a szabad véleményt. Figyelemreméltó, hogy a magyar ellenzéki lapok mennyire félnek kivált német lap támadásától. Ha jól szerkesztett német lap jelenik meg, a *Pesti Hírlap* és *Jelenkor* helyzete jóval megnehezül, tehát kötelességének érzi ajánlani egy ily lap létesítését. Széchenyi és barátai *Ellenőr* cím alatt lapot akarnak alapítani Kossuth ellen s Oroszt akarják szerkesztőül, ki hihetően elfogadja. Ez is jó lesz, de német lap jobb volna. Széchenyi könyvének már készen kell lenni, kínálta Landerernek ívenként 50 frtért, de ez csak 40-et akar adni. Ha más nehézség nincs, meg fognak egyezni. A sajtó s kivált az időszaki, szerepet kezd játszani Magyarországon; a kormánynak rá kell tenni kezét, hogy Kossuth irányát paralizálja s döntő befolyásra tegeyen szert.

16. *Ugyanott*. 3229/1841. Jelentés Sedlnitzkynek. Pest, 1841. ápr. 30. Széchenyi az *Ellenőr* szerkesztőjének, ha Orosz nem vállalja, Bajzát akarja megnyerni, az *Athenaeum* szerkesztőjét s ő vállalni fogja, mert az *Athenaeum* hanyatlak. „Bajza ist grob, bissig, intriguant und hat einen großen Anhang in der untergeordneten Abteilung der ungarischen Literatur.“ A *Pesti Hírlap* és *Ellenőr* súlyos gorombaságokat fognak egymásnak mondani. Így három nagy magyar politikai lap lesz: 1. *Hírlap*, szerk. Kossuth, irány: radikális ellenzéki. 2. *Ellenőr*, szerk. Bajza, irány: arisztokratikus ellenzéki (demokratikus ideállal, a cégér alatt Széchenyi dicsőítésével). 3. *Hírnök*, szerk. Orosz, irány: konzervatív. Orosznak a *Hírnök*-öt Pestre kellene áthelyezni s mindhármat rendben lehetne tartani egy jól szerkesztett német lappal.

17. *Ugyanott*. 3951/1841. Jelentés Sedlnitzkynek. Pest, 1841. máj. 19. Kossuth keserűen panaszkodik, hogy a cenzura nem engedte meg a Regnicolaris deputatio tárgyalásainak és a temesvári sedriának a meg nem áldott vegyes házasságok ügyében hozott ítélete közlését. Kijelentette, hogy inkább lemond a szerkesztőségről. A *Pesti Hírlap* szigorú cenzurázása és Kossuth visszaléptetése most már két okból nem érdeke a kormánynak: 1. A *Pesti Hírlap* vakmerő támadásaival már annyi érdeket sértett meg, hogy a legtöbb törvényhatóságnál, melyek a szabad sajtót követelték, ez ellen már ellenszenv tapasztalható s így e lap az előzetes cenzura híveit úgy megnöveli, hogy a következő országgyűlésen aligha fogja valaki a szabadsajtót követelni. Ha Kossuth tovább is támadja a megyei adminisztrációt, ha folyton aláírást nyit, ha nem-nemes orvosokért, zsidókért stb. szót emel, a megyék s városok stb. még védni is fogják a cenzurát; ha pedig Kossuthot most lemondatnék, a sértett érdekek feledésbe merülnének s újra szabadsajtót követelnének. A *Pesti Hírlap* a tüzes

radikálisok legjobb lekövetője, nem nagy számban jelenik meg (kb. 2000) s $\frac{1}{6}$ részben olvasói nemeseik, tehát a kísérlet nem veszelés; míg visszalépése a következő országgyűlésen óriási tüzilármát okozna. 2. Széchenyi már a 15-ik nyomtatott ívnél tart röpiratán, melyben Kossuth ellen mint ember ember ellen küzd, de június vége előtt aligha fog megjelenni. Az egész mágnás-oppozíció Eötvöst kivéve, ki Kossuth híve, vele tart s erről Széchenyi tőlök írott kijelentéseket vett. Mindezek, főleg Batthyány, kezét fogva akarnak a *Pesti Hírlap* ellen föllépni, melynek azt rójják fel, hogy az alsóbb néposztályokat a felsőbbek ellen uszítja. Bár Deák kérte Széchenyit, hogy ne írjon Kossuth ellen, Széchenyi a sorompóba akar lépni. Ez sok tekintetben szakadást okoz a rendi ellenzékkel s a mágnásoknak a kormányhoz csatlakozását fogja okozni; ha pedig Kossuthot visszaléptetik, újra egyesülni fognak. A többi okot mellőzve, mint pl. hogy politikai dolgok tárgyalása a lapban sok haszontalan s izgalmas vitát mellőztet a megyegyűléseken, a körültekintő olvasóközönség véleménye általában az, hogy a *Pesti Hírlap* egyidőre még fenntartandó. Széchenyi 24-én estig akar Bécsben maradni s nagyon üdvös volna azt a neveléses gyanuját eloszlatni (melyet különben Orosz sem hazudtolt meg), mintha a kormány vagy mint Széchenyi állítja, a rendőrnisztérium Kossuthot eszközül használná; de sőt biztosítani kellene őt, hogy az arisztokrácia, ha megfelelően viselkedik, a kormányzat hathatós pártfogására számíthat.

18. *Ugyanott.* 3964/1841. Jelentés Sedlnitzkynek. Pest, 1841. máj. Küldi a *Pesti Hírlap* máj. 19-iki egyik cikkének (Angelo hadnagy excessusa a juratusokkal szemben) fordítását. Szerinte a jobbérzelműek körében Kossuth munkája nem halad oly módon, mint szeretné; ellenkezőleg, erősödik a ragaszkodás az uralkodó s a rend iránt, de azért a rossz mag gyökeret ver. Szájról szájra jár: megfoghatatlan, hogy a kormány ezt a rendetlenséget tűri; hová fog vezetni ez a szabadság? Ez valóságos előkészítés az anarchiára. Kossuth igen helytelenül járt el a fenti ügyben: tévesen informálta a közönséget; valóságos demagóg, célja a katonaság gyűlöltté tévése.

19. *Ugyanott.* 5017/1841. Sedlnitzky levele ágenseihez. Wien, 1841. júl. 4. Felhívja ágenseit, Vághyt, Mukitsot, Fischert és Z. Z.-t (Steinbach Shiffre-je), hogy mivel Kossuth kedvezőtlen politikai előlétele lapja irányára nézve aggodalomra ad okot, nagy súlyt helyez arra, hogy ők őszinte és szabad véleményök szerint alapos jelentést küldjenek neki, mely e lap tartalmát, irányát, előnyös vagy káros hatását, fogadtatását a közönségnél, befolyását, a kormányt érdeklő cikkeit stb. felöleli. Betét: N. Eduárd* Wirknerhez. Pest, 1841. febr. 1. „Kossuth lapjára vonatkozó jóslatom teljesedéshez közeleg. Sietek téged egy tegnapi történet dologról értesíteni. Már a casinó ülésén, mely Ürményi elnöksége alatt, a bizottság választásával s a tartalékpénzek elhelyezésével foglalkozott, Batthyány, Eötvös Pepi s Zichy Jenő megkérdezték: mi a véleményem e lapról. Kitérő választ adtam: konzervatív érzületemnek nem tetszik, bár vannak jó oldalai is. Ülés után az említettek, Széchenyi, Zichy Ödön, Erdődy Sándor, Orczy Lajos s Teleki Laci egy mellékszobába vonultak s ott borzasztóan kikeltek e lap ellen s védték azt a felfogást, hogy a kormányzat maga támogatja e lapot, hogy általa a liberális oppozíció deductio ad absurdumba juttassa s hogy annak kebelében surlóddást idézzen elő; ez nagyon ravasz, de utálatos eljárás. Eötvös: „Nos, ha a kormányzat felteszi a veres sapkát, mi is fogjuk tudni, mit kell csinálnunk, nem maradunk hátra, majd meglátjuk, vajjon a kormányzat marad-e ura a mozaiknak?“ Ez nem tetszett a többieknek. „Nem — kiáltott Széchenyi —, ami sok, az sok, mi liberálisok vagyunk 30.000 juh birtokában, nem egyezhetünk bele ily hangnembe! Az az ember vagyok, ki magát a résbe veti, irni fogok Kossuth ellen, kit Metternich azért tett újságróvá, hogy általa a saját hálókban fogjon meg bennünket.“ Batthyány egy véleményen volt Széchenyivel, Kossuthot megvásárolt emberként állította be, ki most a demokrácia sátnáját az arisztokrácia nyakára

* Zsedényi Ede.

akarja hajtani, mert a kormányzat mindig könnyebben tud elbánni a demokráciával, mint egy képzett s gazdag arisztokráciával. Batthyány szavai tetszésre találtak, nekem azonban nevetnem kellett s így szóltam hozzájuk: „Nos uraim, ha a kormányzat első megjelenésekor elnyomta volna e lapot s nem tűrte volna el Kossuthot, mint ujságíró, mi történt volna? Kossuthot a sajtószabadság martírjának tekintette volna mindenki. A kormányzat *eltűri* őt, minthogy aláveti magát a cenzurának. Csak az önök felindulása hitetheti el önökkel, egy európai hírű konzervatív kormányzatról, hogy az kéz alatt oly lapot támogat, mely szellemével ellentétben áll. Mi tehát felindulásuk oka? Az, hogy Kossuth oly visszaéléseket is törekszik fölfedezni, melyeket önök nem tartanak annak, hogy Kossuth nemcsak a kormány ellen, de az önök privilégiumai ellen is opponál! Hogy miután a kormányzat az üdvös reformok útjára lépett, Kossuth önöktől e reformok előmozdítását várja s olyan dolgokat mond, melyekről önök azt hitték, hogy azokat csak önöknek szabad mondani. Annyit kiabáltak az országgyűlésen a kormányzat ellen, hogy a tömeg meghallotta s magáévá tette és önök most mégis panaszkodnak! Csak most látják be, hogy az arisztokráciának szüksége van a kormány támogatására s ily hálátlan arisztokrácia mi címen várna támogatást?”

Közben Andrássy K. és Károlyi Gy. is bejött s szintén Kossuth ellen nyilatkoztak. Végre Széchenyi kijelentette, hogy legközelebb egy munkát ír Kossuth ellen, már dolgozik rajta. Pulszky febr. 3-án Deákhoz utazik, Széchenyitől levelet visz, a gróf segítségül hívja Deákot Kossuth ellen, bár ez urak őt demokratának tartják, mert nincs 30.000 juha! Kossuth mindezt jól tudja s még irgalmatlanabban ki akar kelni az arisztokrácia ellen, melyet le kell álcázni. A kormányzat e harcnál csak híveket nyerhet. Kíváncsi vagyok az első Széchenyi-féle cikkre.“

20. Válaszok Sednitzky felhívására. *Polizei-Hofstelle* 5444/1841. Vághy jelentése július 4. A *Pesti Hírlap* már a szerkesztő neve miatt is nagy feltűnést keltett s közönsége folyton nő. Az előfizetők száma 70-ről, a félvégén 2300-ra nőtt, s már 3000-en felül van. Küldi a cikkek címeit (Magyar nyelv s magyar színház stb.); nehány, tisztességes hangú, előzetes védekező szó is jelent már meg Széchenyi könyve ellen. A lap hatása: legszembeötlőbb az, hogy az országgyűlés alatt kialakult egyesült mágnási és rendi oppozíció elszakadt egymástól. Az előbbi élén Széchenyi áll, ki hat nappal ezelőtt (július 3.) könyvet adott ki, melyben a *Pesti Hírlap*-ot revolucionális törekvésekkel vádolja, továbbá hogy az alsó néposztályok szenvedélyeinek a gazdagok elleni felizgatásával a rend teljes felbomlására fog vezetni. Bár e panaszokra a lap nem adott épen okot, de Széchenyi észrevételei figyelmet érdemelnek s a cenzura is vegye tekintetbe. Az izgalom e könyv s a várható ellenirat hatása alatt még nagyobb lett. Nézetem szerint a lap inkább hasznos, mint káros a kormányra, míg elnyomása vagy túlszigorú cenzurázása a kormányt nagyon népszerűtlenné tenné. Meddig korlátok közt marad, nem lesz a kormányra veszélyes.

Ugyanott. 6370/1841. Aug. 3. Szabadka. A *Pesti Hírlap* rövid idő alatt nagy olvasóközönséget szerzett: cikkei élesek, gúnyorossak, minden magyar lapot túlszárnyal. Tendenciája demokratikus, mely anarchia felé hajlik; terve következetesen keresztülvinni az oppozíció terveit, azt, mely a régi alkotmányos ellenzékétől különbözik s a mult országgyűlésen tűnt fel, még pedig egészen demokrata szemlemben. Akarja a nép politikai kiképzését s teszi oly módon minek anarchiára kell vezetnie. Az helyes, hogy a visszaéléseket tárgyalja. Törekvéseit azzal leplezi, hogy a kormányt egyenesen nem érinti, de kerülő úton mégis támadja. Jó oldala, hogy az igazságért küzd; de hátrányai messze meghaladják előnyeit: a tekintélyt s az alkotmányt alapszámban rázza meg; ugyanazt a szerepet láthatni benne, melyet a francia sajtó játszott a revolúció alatt. Törekvése nem marad hatás nélkül az ifjúságra s a néphangulatra. A szerkesztő képességei mellett ezt nem lehet csodálni. Az ifjúság ugyan nem veszélyes (szónoklás és tett közt nagy a tér); de a népnél hatása maradandó s demokrata-anarchikus zavarokra vezethet. E lap azért mégis közeljárhatna

a kormány érdekeihez, ha ez igyekeznék korlátok közé szorítani, csakhogy közvetlen nem léphet fel. A helyes korlátozás volna egy Kossuth elleni lap s a kormánynak minden áldozattal erre alkalmas férfiakat kellene megnyernie; de e lap ne lépjen fel nyersen, ez csak olaj volna a tüzre; de valami olyas, mint a Széchenyi *Kéret Népe*, nem lenne üdvös hatás nélkül.

Ugyanott. 7735/1841. Szept. 16. Ungvár. Fischer rendőrágens jelentése. A kormány a legszélsőbb opposzició embereitől kapja értesüléseit a megyei stb. tárgyalásokról s ezért vidéki közlései egyoldalúak. Az általa közölt visszaélések ismertek a legmagasabb körök előtt is s a kormány talál eszközöket megszüntetésökre. De Kossuth szándéka más; nem ezeknek való gátvetés, hanem a nép elégedetlenségének felébresztése az előljárók s bizalmatlanságának szítása a kormány ellen, mintha ez az arisztokrácia dédelgetése miatt nem akarná őket megszüntetni. Az evang.-református unió is politikai célzatu, tudniillik a kath. hierarchia gyengítése. Bár olvasója sok s az opposziciónak tetszik, de már nemcsak a jobbérzelműek, hanem az ellenzékiek közül is többen mondják ki leplezetlenül elégedetlenségüket s megütközésüket. Sokan a legszigorúbb cenzurát kívánják s még a sajtószabadság előbbi hívei is azt mondják, hogy itt a sajtó szabadabb, mint a példaként idézett Franciaországban. Meg vagyok győződve, hogy az új lap, a *Világ*, mely a kormány hívéé, Jablanczyé, sok kárt fog tenni Kossuthnak cáfolataival; hamar felkarolják s a jó szellemet terjesztene fogja.

21. *Staats-Konferenz.* 519/1841. Sedlnitzky előterjesztése a *Kelet Népe*-ről. Júl. 5. Beterjeszti az uralkodónak ezt a néhány nappal ezelőtt megjelent művet a rávonatközö jelentésekkel. A mű, mely a *Pesti Hírlap* ellen irányul, a jelentések szerint általában kedvezőtlen hatást tett Pesten, kivált a liberális ifjúság körében, mely nyilvános tüntetésre adott alkalmat Széchenyi ellen, Kossuthnak ellenben az ifjúság fáklás-zenét adott június 27-én s bár a vak függést, mivel Széchenyi vádolja őket, visszautasították, de elvei iránt bizalmukat fejezték ki. Pártatlan véleménye: tagadhatatlan, hogy mint Széchenyi más műveinél szokott lenni, ennek is van néhány jó oldala; de egészben oly sok paradoxont. különféle elemet tartalmaz s oly homályos stílusban van írva, hogy nehéz eligazodni az eszmeneten. Szenvedélyes hangja megérett becsúvágyra mutat s célja megszabadulni veszélyes versenytársától; de hatása Széchenyire épen ellenkező lett s nagy fáradtsággal szerzett népszerűsége, mely amúgy is apadóban volt, teljesen elvész, mint olyan emberé, ki elsőnek vetette el a rend elleni izgatás magvait s most munkája gyümölcseit elvetni látszik. Széchenyi tehát egyáltalán nem csillapította le a kedélyeket, sőt felidézett egy tollharcot Kossuth-tal, ki szintén könyvet ír s így ez a tollharc még sok surlódás oka lesz.

22. *Polizei-Hofstelle.* 5795/1841. Z.Z. (Steinbach) jelentése júl. 15. tájt. (Dátum nélkül.) Széchenyi 4 héttel ezelőtt könyvet írt Kossuth ellen *Oriens-Volk* cím alatt. Ismerteti a művet, számos részletet közöl belőle. A könyv megjelenése után pár nappal az ifjúság fáklás-zenét adott Kossuthnak. A szónok. Oláh, kikelt Széchenyi ellen, Kossuth válaszában védi Széchenyit: Ne vegyék e fellépését rossz néven, ő azon az úton megy, melyen Széchenyi; legfontosabb e összetartás s ezt nem szabad megzavarni. A *Pesti Hírlap* nyert előfizetőkben és hatásban; a legolvasottabb lap. Vannak jó oldalai is; de a leghevesebb opposzició orgánuma s Széchenyi későn látta be, hogy a tűz, melyet ő gyújtott, őt is elpusztítja. Nem volna tanácsos most a lap betiltása, nagy felindulást okozna; inkább a cenzura legyen vigyázóbb. Különböben nem is oly veszélyes, paraszt nem olvassa, majd a jövő országgyűlés határozza meg a *Pesti Hírlap* sorsát.

23. *Ugyanott.* 5750/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez. Neuwaldegg, júl. 19. A *Századunk*-ban (Orosz *Hírnök*-ének melléklapja) rövid, nem egész három hasábnyi bírálat jelent meg Széchenyi művéről. Humoros hangú, sok különböző állású embert beszéltet. Tartalma: Széchenyi gáncsolja a *Pesti Hírlap*-ot, hogy a szívhez s nem az észhez szól s mégis szívünk az, mely szereti Széchenyit, míg eszünk elveti művét.

24. *Ugyanott.* 6186/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez, júl. 31. Orosz megkapta Széchenyitől az engedélyt a *Kelet Népe* német átdolgozására, mely 24 helyett 12 ív lesz s Orosz tájékozásul bevezetést ír Kossuth előbbi életéről, műveiről, a *Pesti Hírlap* keletkezéséről s a hozzáfűzött várakozásokról. Csatolni fogja a *Kelet Népe*-ben tárgyalt vezércikkeket, viszont azokat a másoktól írt részeket, amelyek Kossuth radikalizmusát s azt mutatják ki, mit Széchenyi állít, hogy ez a radikalizmus és az alsóbbak felizgatása, mint vörös fonál húzódik végig rajtuk. Ez az átdolgozás többet árthat Kossuthnak, mint az eredeti, de viszont felhívja a külföld figyelmét a *Pesti Hírlap*-ra s így a lapok fordításokat fognak főképp a *Pesti Hírlap*-ból közölni; sőt ez már előbb is megtörténhetik, mert Orosz műve elkészítése három hónapig is eltart. [Ez e mű nem készült el.]

25. *Staats-Konferenz.* 611/1841. Sedlnitzky előterjesztése a *Kelet Népe*-ről, aug. 3. Július 5-iki előterjesztése óta, mikor e mű egy példányát is mellékelte, két újabb előterjesztést kapott a mű tartalmáról, melyek kritikai méltatását tartalmazzák, továbbá fogadtatását és hatását rajzolják. [A Staats-Konferenz észrevétel nélkül tudomásul veszi.]

26. *Polizei-Hofstelle.* 6274/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez, aug. 5. Széchenyi műve ellen többen írnak: Kossuth, Eötvös s egy harmadik, kinek az ágens nevét nem tudja. Eötvös, ha ír, ezt népszerűsítésre használja s így a demokraták vagy helyesebben a radikális párt vezére lesz. Általában nagyon ócsárolják Széchenyi művét; renegátnak nevezik s népszerűségét elvesztette.

27. *Ugyanott.* 6280/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez, aug. 10. Széchenyi ellenfelei szaporodnak s ha ez így megy, egész Kossuth-irodalom támad. Már ötven írnak ellene: Kossuth, Eötvös, Záborszky, Fáy és Jósika. Kossuth, mint ballja, csak Széchenyinek ez es korábbi művei közti ellentmondásokra szorítkozik. Eötvös bizonyára szellemesen, csípősen s vonzón fog írni, ő a legjobb magyar stilisztá; Záborszky ismeretlen; Fáy jó mese-, közepes novella- s rossz dráma-író, a pestmegyei radikális párt tagja, polemiája nehézkes, szenvedélyes, keverve extravagáns eszmékkel. Jósika Walter Scott utánzója, a leg híresebb magyar regényíró, szerencsétlen drámaíró, ellenzéki, de nem radikális. Csodálatos volna, ha írna Széchenyi ellen; egy szívügygyel jobban el van foglalva, hogysem ehhez kedve lehetne. T. i. valóni akar nejétől, kivel régen nem él együtt s Podmaniczky Júliát akarja elvenni, ki evangélikus, míg ő és volt neje róm. katolikusok. Ezzel sok a baja- s már egy éve Erdélyben van, hogy az engedélyt új nősüléséhez megszerezze. Ha ír Széchenyi ellen, csak elszóródást keres. (NB. Jósika nem írt Széchenyi ellen.)

28. *Ugyanott.* 5912/1841. Majláth Sedlnitzkyhez, júl. 15. Landerer a kancelláriához fordult, hogy mivel a *Pesti Hírlap* a *Sürgöny*-nek folytatása, vegyék be lapját a jegyzékbe, mert a pósthivatal akadékoskodik az expedálásal. Erről Sedlnitzky véleményét kéri. Sedlnitzky válasza aug. 16-án: A *Pesti Hírlap* szelleme más, mint a volt *Sürgöny*-é. Majláthnak tudnia kell, hogy a *Pesti Hírlap* már első számával hevesége és extravaganciája miatt mily feltűnést keltett. A jegyzékbe tehát, valamint az *Athenaeum*, szintén nem vehető be.

29. *Ugyanott.* 5794/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez, Pest, aug. 18. Az Eötvös röpirata részben ki van nyomva s mindenki feszülten várja, de még inkább a Kossuthét. Főleg az ellen fog védekezni Kossuth, mintha a magántulajdont támadná. Egyébként szaporodnak a *Kelet Népe* hívei s az oppozíció surlódásai használni fognak a konzervatívoknak. Ez ugyancsak következményeiben lesz érezhető, de a kormány embereit máris jobban megbecsülik a radikálisok; viszont a Széchenyi pártja a kormány híveinél keres segítséget s ezek alkotják a valódi juste milieu-t, melyhez előbb-utóbb csatlakoznak a meggondoltak s a vagyonosak.

30. *Ugyanott.* 6716/1841. Jelentés Sedlnitzkynek. Neuwaldegg, aug. 19. Eötvös röpirata félig ki van nyomva. Széchenyi műve egy irodalmi tréfára adott okot, t. i. egy ismeretlen „Ein Mann des erwachenden Volkes” = „A kelet népe egy embere” című zagva könyvet adott ki, mely gyorsan elkelt, bár

nincs benne értelem. Nem tudják, vajjon tréfa-e vagy oly velőtlen az illető, hogy ilyet írhatott. E tákolmány ellen a pesti írók a kávéházakban intést adtak ki. — Lamberg generális magyaryelvű könyvet írt *Terra incognita* cím alatt, melyben a magyarokat meg akarja ismertetni Ausztriával. A magyar censor-kollégiumon átment két hely törlésével: 1. hogy a bécsi kongresszuson szóba került volna Ausztriának való alkotmányadás; 2. hogy a szerző közölni akarta egy kihallgatás tartalmát Ferenc császárnál. A m. kir. udv. kancellária visszaküldte már a Helytartósághoz s így hamar meg fog jelenni.

31. *Ugyanott.* 6801/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez. Neuwaldegg, aug. 23. A Széchenyi műve elleni esztelen röpiratot említettem, most pályázati hirdetés van a lapban (300 arany) oly írónak, ki annyi oldalon több esztelenséget és sajtóhibát bír összehordani. Fáy röpirata megjelent, csak 32 lap, udvarias hangon írva. Többek közt tétele az, hogy csak az tartozik a hírlapírás körébe, miről már törvényt hoztak; olyak, melyekről csak ezután hoznak, könyvekben tárgyalandók. Ez ellen a *Pesti Hírlap* polemizál; a *Jelenkor* dicséri a művet. Jósika, mint jeleztem, nem ír Széchenyi ellen.

32. *Ugyanott.* 6844/1841. Jelentés Sedlnitzkynek, aug. 21. Most jelent meg Záborszky könyve Széchenyi ellen: „Verdächtigungen des Hirlap und Vorschritt“; de az ágens még nem látta. A *Pester Tageblatt* (kiadó Heckenast, szerkesztő Saphir) belügyeket is tárgyal a szépirodalom mellett. A *Pesti Hírlap* ezt észrevette s megdicsérte, „mert még eddigelé semmi sem fordult elő“ a *Pester Tageblatt*-ban, ami a Hirlappal összeütközésben lett volna. Heckenast összel kézni fogja, hogy politikai újdonságokat is tárgyalhasson.

33. *Ugyanott.* 7083/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez, aug. 31. Széchenyi lemondott a Kossuth elleni új lapról; hanem a *Világ*-ot kerítette meg. Szerkesztő Császár F. assessor lesz, ki már a *Pesti Hírlap*-nál is szóba került. Különös lesz majd a két lap harca. A *Pesti Hírlap* radikális marad; de a *Világ*-nál nehezebb lesz a Széchenyi-féle radikális elveket védni s következményeiket megtagadni.

34. *Ugyanott.* 7282/1841. Jelentés Sedlnitzkynek, szept. 7. Eötvös műve (*A Kelet Népe és a Pesti Hírlap*) nagy feltűnést kelt, megjelenése napján 100 példány kelt el. Elég illedelmes, mérsékelt. Kossuth felelete is megjelent, de az ágens még nem ismeri. A *Világ* a Széchenyi-párt orgánuma. Császár, mint kir. hivatalnok, nem lehetvén nyilvánosan szerkesztő, bizonyos Jablanczyt toltak helyébe. A *Pester Tageblatt* heves polemiát kezdett a *Világ*-gal a *Pesti Hírlap* mellett, mely utóbbi még nem vett róla tudomást. Gr. Zichy Ödön, „incredibile dictum“, közlebről mint író lép fel, azaz két megbízottja, Kunoss és Gegő, könyvet ír Kossuth ellen s ő saját neve alatt adja ki. Kunoss néhány évvel előbb jó szép-irodalmi lapot adott ki *Természet* c. alatt. Ez megszűnt, azután Orosz *Hírnök*-ébe dolgozott, most gr. Zichy fiának nevelője, ügyes író. Gegő franciskánus, akadémiái tag; Pesten prédikátor volt, Albachkal együtt távozott. Most Székesfehérvárt kolostorban él, onnan jár vallásoktatásra gr. Zichyhez; kitűnő tehetség.

35. *Ugyanott.* 6955/1841. Jelentés Sedlnitzkynek. A viharok nemcsak a természetben, hanem a politikában is megtisztítják a levegőt. A *Pesti Hírlap* konzervatív körökben oly reakciót okozott, mely másképp nem következett volna be. Hogy Kossuth, ez a mártírrá kikiáltott egyén ártalmatlan, sőt gyűlölt legyen, nem kell más, mint szabadság, hogy magát álarc nélkül mutathassa meg, s bizonyos, hogy pár hó alatt mind több oldalról támadják meg; el fogják nyomni, gyűlölt lesz, anélkül, hogy valaki ezt a kormánynak róhatná fel. Politikai testvérei, Széchenyi és Fáy támadják s ez az üstökös kezdi fényét veszíteni. Alig rontott neki Széchenyi a *Kelet Népe*-vel, a röpiratok egymásra jelentek meg, részben ellene, részben mellette; de ezek is hibáztatják terveit és mód szerét s híveinek gondolt emberek ellen is kell védekeznie; Fáy szerint nem ért az ujságírásához. Most egy új szerkesztőség lép fel a *Világ*-ban ellene s eddig pártatlan támadást folytat. Fontosabb a konzervatív párt erősödésére vezető reakció. A kiknek van valamijök, belátják, mit várhatnak a liberálisizmustól, tudniillik minden vagyon elrablását; tehát ellentállást, visszaverést kívánnak a *Pesti Hírlap* ellen. A sajtószabadságból is kiábrándultak s kiábrándultak a Rendek nem fognak

egyhamar ilyen kívánni. Nagy eredménynek tartják Jablanczy szerkesztőségét, mert senkisé mondhatja, hogy a kormány vagy megvesztegetés műve. Jablanczy erős konzervatív s jó volna, ha Kovács helyett Havas lenne a cenzora. Jablanczy Pest megyében is szembe akar szállni Kossuth-tal, Havast is kérte támogatásra, de ezt hivatalának kompromittálása nélkül nem tehetné; tehát más hivatali beosztást kellene neki adni s akkor gr. Dessewffy Aurél segítségével tömörítne a jobbérzelműeket.

36. *Ugyanott.* 7763/1841. Jelentés Sedlnitzkynek, szept. 22. A közönség érdeklődését most Széchenyi és Kossuth tollharca s a *Világ* foglalkoztatja. Általában Eötvös röpiratát sikerültebbnek tartják a Kossuth feleleténél; de azért ennek hatása elég volt, hogy Széchenyi rossz kedvét a legmagasabbra fokozza. A tollharc iránt az érdeklődés apadni látszik s Kossuth feleletét, bárcsak fele áru mind Széchenyi-é, nem kapkodták el. Kossuth hívei is többen úgy vélik, hogy lapját a protestantizmus orgánumává tette. A lap már elvesztette az újság ingerét s a részvét oly mértékben fogy iránta, mily mértékben feltűnnek a *Világ* s kivált gr. Dessewffy Aurél (X. Y. Z.) cikkei. A Kaszinóban is, hol nem sok a konzervatív, olvasottabb a *Világ*. A nyugodt véleményűek szerint a két lap harca kedvezőbb hangulatot fog kelteni a kormány iránt s a *Pesti Hirlap* vagy megszűnik, vagy meg kell szűnie.

37. *Ugyanott.* 7850/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez Kossuth feleletéről, szept. hó. Kossuth helyzete igen nehéz, oly ellenfélnek kell felelnie, ki születésre jóval föntebb áll, kit nimbusz vesz körül, megszokta a majdnem diktatóri szerepet és oly gyanúsítások ellen kell védekeznie, melyek könnyen cáfolhatók ugyan, de a félenkekre nagy hatásúak, mert Széchenyi a be nem bizonyíthatókat mint jóslatokat mondja el. Kossuth dicsősége annál nagyobb, hogy ily helyzetben is védekezni bír s feleletének hatása mutatja, hogy fején találta a szegret. Nem nyult a Széchenyi fegyvereihez, mérsékelte, de ironikus, mi Széchenyi hiúságára nem téveszti el hatását. Ezt a feleletet különfélekép fogadták, de a többségre hatása nagyobb lesz, mint a *Kelet Népe*-é, főleg ha németül is megjelenik; míg a *Kelet Népe*-t stílusa miatt aligha fogja valaki lefordítani s akkor is rapszódikus modora a németeknek nem fog tetszeni. Egy pillantást vetve Széchenyi fellépésének indító okaira, azt találjuk, hogy csak névleg szól Kossuth és lapja ellen, célja azonban más. Ugyanis Széchenyi a mult országgyűlés kedvező befejeztével a kormány és rendek kibékülésével elégedetlen volt; mert ő, a nagy számító, jól látta, hogy a kormány haladó, alkotmányos irányja mellett az ő vezető állásának vége. „Schon zu sehr verwöhnt, sich seit 15 Jahren als den grossen Agitator, Reformator und Regulator anzusehen, der mit der Nation, wie ein Schachspieler mit den Figuren des Schachbrettes spielen könne, war es ihm unerträglich sich von der usurpierten Stellung verdrängt und gleichsam zu einer untergeordneten Rolle verurtheilt zu erblicken.“ „Daher sein schlecht verhehltes Grollen vom Schlusse des Landtages bis zum Neujahre 1841, hervorgebracht durch das unbehagliche Gefühl, welches, wie er es selbst an mehreren Orten seiner neuesten Schrift sehr treffend bezeichnete, sein „Niedersitzen zwischen zwei Stühlen“ in ihm erregt hatte.“ A *Pesti Hirlap* megindulásával 1841. január 1-én kedvetlensége tetőpontra hágtott, felismerni vélte benne a kormány, illetve a mostani vezetők célzatát, tudniillik, hogy a haladást ők intézzék s őt befolyásától megfoszják. Rögtön elhatározta, hogy a kormány e célja ellen föllép s mert a liberálisoknál nem lelt rokonszenvre a így vezetőszererepre, melyet — kerüljön bármibe — el kell ernie, tehát eddigi irányát megtagadva, a reakció élére állt. Mivel mindent gyorsan tesz, tehát a tett nyomán követte hangulatát, kivált mikor a *Pesti Hirlap* hatását látta. A kaszinóban izgatott ellene, mondásait elcsavarva, hogy revolucionális értelmet adjon nekik; igyekezett gyanút kelteni, hogy mögöttük a kormány ravasz terve lappang, hogy majd a zavarban abszolutisztikus régi terveit megvalósíthassa. Minthogy csak kis kör hallgatott rá, elhatározta, hogy nyíltan lép fel, s legfeketébb epés áradatát egy 25 íves műbe önti ki, remélve, hogy ezzel a kormány s a rejtétt Machiavelli terveit meghiúsítja és gyűlölt

ellenfelét — ki versenytársa a vezérségben s ez már crimen lesae — megsemmisítheti. Ez az ő pamphletjének titka. Következményei még jól nem láthatók. Az impulzus, melyet régebb elvei megtagadásával egy retrográd mozgalomnak adott, a pártok eddigi állását felforgatja, kivált az ellenzékét megosztja s ennek szükségképi következménye az ifjú mágnásellenzék elszakadása a rendi ellenzékétől; „ein Resultat, wozu sich der grosse Rechenmeister, der, wie er selbst sagt, immer nur den Eingebungen der Vernunft folgt, dem Gemüthe und Herzen aber gar keine Stimme in Rathen einräumt, wohl schwerlich zu gratulieren hat.“ [Következik Kossuth feleletének ismertetése.]

38. *Ugyanott.* 8170/1841. Jelentés Sedlnitzkynek. Pest, 1841. szept. 27. Újabban a *Pesti Hírlap* jóval mérsékeltebb s szelídebb. Úgy látszik, hogy mint a homeopathia az allopathiára, úgy Széchenyi lármája is hatással volt Kossuthra; felhagyott a drasztikus szerekekkel s csökkentette az adagokat: de célját, hogy a közvéleményt fogékonyá tegye a reformokra, épen nem adta fel. Öszintességét három legutóbbi cikke mutatja, melyek szerint népszerűsége árán is kimondja, hogy a közterhek egy részének vállalása a nemességnek is érdeke. Ennek azonban nem lesz hatása, mert a magyar liberális, de ha fizetni kell, illiberális. A *Világ* nagyon megváltozott s nagy ellensége a *Pesti Hírlap*-nak. Jablanczy csak névleg szerkesztő, lelke gr. Dessewffy Aurél (X. Y. Z.), ki sok kiváló cikket írt. A két utolsó lapban megkezdte a *Kelet Népe* tárgyalását s Széchenyi aggályait a *Pesti Hírlap*-ról osztja, de a vesztélyt nem tartja oly korainak s részben másban keresi. Néha nem minden keserűség nélkül Széchenyi ellen is szól, mert nem felelte el tapintatlan támadásait apja ellen. Könnyen megeshetik, hogy Széchenyi nem méltányolja védelmét, sőt ha hírlapi cikkeivel nagyobb híre jut, mint ő, Széchenyi ő ellene is ír akkora könyvet, mint a *Kelet Népe*. A *Világ* terjed s már 150 előfizetővel többje van. Meglepő, hogy Kossuth nem felel támadásaira s igaza lehet, hogy a polémiának nem volna vége-hossza s így a támadók belefáradnak. A *Jelenkor* is változott, a legszigorúbb konzervatívot játssza, de nem meggyőződésből, hanem mert a *Pesti Hírlap* elvonta előfizetői nagy részét. A *Nemzeti Ujság*, a budai német lap a közepesnél is mélyen alatta állnak, a pozsonyi *Hírnök* is sokat hanyatlott.

39. *Ugyanott.* 8012/1841. Jelentés Sedlnitzkyhez, szept. 30. A m. kir. kancellária megtagadta Beimel kérését egy *Ellenőr* c. lap kiadására. Egy bizonyos Klein engedélyt kapott Pesten egy német ipari és tudományos lapra. A Széchenyi művéről megjelent négy röpirat közül a Kossuthé legjobb és Széchenyi soká nem fogja kiheverni a tőle kapott dőfést.

40. *Ugyanott.* 9035/1841. Sedlnitzky előterjesztése V. Ferdinándhoz, okt. 4. A *Pesti Hírlap*-ot megindulása óta annál inkább szemmel tartotta, mert épen az a Kossuth lett szerkesztő, kinek politikai előélete kedvezőtlen s valóban gyorsan páradtak hangos panaszok káros iránya ellen. Bár most mérsékeltebb és pár kérdésben az ellenzékben szakadást okozott, mégis demokrata-szellemű s úgy látszik, hogy az oppozíció orgánuma a kormánnyal szemben. Ezzel betérjeszti a Kossuth felelete ismertetését, „melyben Kossuth a felségednek augusztus 3-án bemutatott Széchenyi-féle *Kelet Népe*-re felel.“ (Fogalmazvány.)

41. *Staats-Konferenz.* 795/1841. Sedlnitzky okt. 4-iki előterjesztése az előbbi pont szerint. A Staats-Konferenz megjegyzi: Hogy a Magyarországon megjelent lapok, főleg a *Pesti Hírlap* cenzurázása miként történjék, erről a m. kir. udv. kancelláriánál egy előterjesztés van, mely épen tárgyalás alatt áll s legközelebb az uralkodó döntése alá kerül. Ebben további intézkedésekre van szükség. A Kossuth *Feleletére* nem tesz észrevételt.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- Acheron. 333.
 Adó. 23, 100, 137, 167, 172, 188, 394,
 395, 501, 502, 599, 601, 602, 646,
 647, 648.
 Adria. 185.
 Aemilius Paulus. 151.
 Aesopus. 322.
 Agitatio. 9, 17, 28, 30—34, 40, 51, 54,
 71, 81, 82, 189, 359, 360, 477—515,
 513, 591, 660.
 Agitator. 90, 591, 592, 599.
 Akadémia (M. T.). 10, 223, 407, 537.
 Albach. 666.
 Albion. 195, 312.
 Alkotmány. 17, 38, 40, 41, 43, 45, 56,
 57, 59, 71, 84, 85, 92, 113, 134, 138,
 139, 146, 164, 167, 168, 176, 177,
 187, 193, 194, 195, 215, 233, 234,
 238, 243—249, 251—253, 255, 260,
 268, 277, 279, 316, 398, 433, 441,
 449, 467, 484, 501, 508, 509, 518—520,
 531, 535, 536, 538, 544, 547, 548,
 551, 552, 556, 568, 573, 577, 579,
 582, 584, 586, 601, 602, 604, 607,
 612—620, 622, 623, 630, 636, 641,
 645, 646, 651, 663, 666.
 Almásy Móric. 27.
 Altmütter. 141.
 Amazon. 305.
 Amerika. 45, 46, 305, 306, 335, 488,
 523, 539, 543, 547, 554, 555, 556,
 591, 650, 651.
 Amsterdam. 288.
 Anarchia. 42, 50, 348, 507, 660, 662, 663.
 András II. 163.
 Andrássy György gr. 227.
 Andrássy József gr. 25.
 Andrássy Károly gr. 24, 25, 30, 663.
 Angelo hadnagy. 662.
 Anglia. 45, 46, 77, 195, 282, 288, 305,
 307, 308, 313, 314, 317, 335, 340,
 378, 381, 432, 475—477, 488, 506,
 523, 537, 539, 546, 547, 554—557,
 583, 602, 632, 634.
 Anglomania. 307, 308.
 Angolhon. 111, 114, 121, 125, 126,
 127, 494.
 Angol-magyar kereskedés. 204—208.
 Angol nemzet. 305, 306, 307, 308.
 Anti-Kelet Népe. 30.
 Antivezércikkek. 26.
 Aprócska kényurak. 51, 177—179, 357.
 Ararat. 318.
 Archimedes. 302.
 Ariadne. 242, 458, 531, 602.
 Arisztokrácia. 22, 84, 100, 105, 513,
 569, 670, 572, 660, 662, 663, 664.
 Aristoteles. 233, 284, 285, 431, 502, 533.
 Armida. 266.
 Arrian. 215.
 Arthur király. 139.
 Arszlánok. 202.
 Assurbanipal. 266.
 Athenaeum. 91, 359, 609, 661, 665.
 Athéne. 238, 242, 261.
 Atlánticum. 539.
 Augias. 263.
 Austerlitz. 534.
 Ausztria. 4, 24, 30, 39, 40, 53, 186,
 375, 382, 666.
 Autobiographia. 76, 87, 88, 414—436.
 Autodafé. 300, 392.
 Ázsia. 136, 222, 555.
 Árpád. 486, 552.
 Bacon Francis (Verulamii). 283, 287,
 293, 431, 469.
 Baden. 174.
 Bailly. 515.
 Bajszögvő. 641.
 Bajza József. 661.
 Balaton. 288.
 Balogh János. 5, 9.
 Balogh Pál (Almási). 188, 189, 206, 207.
 Baloghy László. 99, 100, 101.
 Baranya megye. 128, 171.
 Bartháné. 151.
 Batavia. 288.

- Batu khán. 478.
 Batthyány Lajos gr. 8, 9, 20, 24, 31,
 104, 266, 457, 660, 662, 663.
 Bay József. 47, 148, 318, 325, 341, 637.
 Bazard. 280.
 Beccaria. 123.
 Bedlam. 329.
 Beimel József. 11, 73, 99, 668.
 Belkereskedés. 112.
 Bellini. 324, 559.
 Bentham. 182, 473, 474.
 Benyovszky Péter. 32.
 Beöthy Ödön. 5.
 Bereg megye. 47, 148.
 Bergamo. 198.
 Berlin. 141, 149, 288.
 Bernát Zsigmond. 464, 486.
 Bertalanéj. 475.
 Betyárismus. 117.
 Berzsényi Dániel. 118, 193, 216, 258,
 376, 442, 473, 633, 643.
 Bethlen János gr. 104.
 Betyárkodás. 117—118.
 Bezerédy István. 9, 25, 31, 104, 105,
 135, 464.
 Bécs. 4, 7, 11, 24, 34, 141, 215, 226,
 227, 371, 381, 594, 657, 662, 666.
 Békés-Csaba. 119.
 Békés megye. 128.
 Béla IV. 273, 478.
 Biblia. 68.
 Bihar megye. 128.
 Birtokjog. 23, 482.
 Birtokmegtámadás. 83, 501—507, 560.
 Birtok szentsége. 560.
 Birtoktalanság. 51, 82, 126—128, 337,
 357, 395, 483, 485—487, 609.
 Blumauer. 182.
 Bolondház. 313.
 Bonaparte. 282, 316.
 Borodino. 282, 534.
 Boroszló. 149.
 Borsod megye. 20, 128.
 Boston. 404.
 Bot, vessző, korbáca. 51, 171—174,
 337, 357, 387, 522, 576.
 Bowring. 404.
 Börtön. 490, 539—542, 553, 634, 635.
 Brassó. 375, 643.
 Braunschweig. 141.
 Briaræus. 185, 432.
 Britannia. 123, 206, 312, 313, 314,
 346, 381, 433, 638.
 Brougham Henry br. 311.
 Brown. 392, 410.
 Brumaire 18-ika. 46, 316, 502.
 Brutus. 58.
 Buda. 14, 31, 57, 69, 145, 398, 405,
 407, 485, 501.
 Budapest. 284, 326, 520, 603, 650.
 Budapesti Szemle. 10, 23, 24, 28.
 Bunkershill. 306, 404.
 Bülau Fr. 50, 51, 134, 356, 497, 511.
 Bünper. 153—156.
 Büntetőjog. 82, 483, 487, 488, 489,
 490, 491, 492, 600.
 Büntetőtörvény. 19, 56, 82, 120, 129,
 395, 465, 488, 489, 490, 491, 492,
 502, 539—542, 648.
 Büntető-törvénysszék. 124, 154, 172, 186.
 Byron lord. 324, 325, 559.
 Canada. 204.
 Cannæ. 151.
 Canova. 136.
 Carthago. 114, 152, 324, 556.
 Casper dr. 119.
 Cato. 114, 135, 161, 324, 424, 597.
 Cech János. 14.
 Cenk. 10.
 Cenzura. 11, 13, 14, 15, 18, 22, 32, 66,
 78, 79, 89, 538, 563, 659, 660, 661,
 662, 663, 664.
 Céhek. 191, 192.
 Charenton. 329.
 Charivari. 339.
 Charybdis. 327, 362, 613.
 Chateaubriand. 516.
 Chemnitz. 141.
 Cherub. 291, 298, 328, 486, 629.
 China. 195, 197.
 Cholera. 379.
 Cicero M. Tullius. 146, 509.
 Cincinnatus. 343.
 Clerus. 608.
 Convent. 231, 435, 478, 597.
 Corberon gr. 405.
 Corpus juris. 396, 487, 601, 602.
 Courier P. L. 477.
 Correggio Antonio. 266.
 Cousin. 182.
 Craigh. 499.
 Csaba. 70, 622.
 Csanád megye. 128, 162, 194.
 Csaplóvics. 620.
 Császár Ferenc. 12, 20, 666.
 Caelekvés. 189, 190, 359, 360.
 Csongrád megye. 128, 194.
 Cycladok. 261.
 Czéhek. 191, 192.
 Cziráky Antal gr. 7, 11, 658.
 Damocles. 337, 338, 503.
 Dante. 278.

- Danton. 300, 553, 556, 570.
 Darius. 238.
 Darmstadt. 141.
 Deák Antal. 28.
 Deák Ferenc. 4—10, 18, 20, 24, 25,
 28—33, 63, 65, 66—68, 82, 88, 95,
 96, 99, 101, 105, 162, 165, 433, 446,
 483, 486, 597, 662, 663.
 Debreczen. 131, 141.
 Demerara. 330, 405.
 Demos. 593.
 Desmoulins Camille. 300, 553, 570.
 Dessewffy Aurél gr. 8, 10, 19, 20, 70,
 73, 86, 89, 91, 103, 104, 106, 587—608,
 667, 668.
 Dessewffy József gr. 80, 90, 407, 427,
 447, 468, 501, 516, 592, 668.
 Destutt. 499.
 Dél-Amerika. 305, 326, 405.
 Délvidék. 64.
 Dézma. 137.
 Dienes Szt. 447.
 Diomedes. 215.
 Discusio. 189, 190, 191, 193, 359, 360.
 Divat. 139, 204.
 Dobó István. 633.
 Dogma. 159, 160.
 Dologház. 46, 634, 635.
 Dorozsma. 177.
 Dózsa György. 136, 641.
 Döbrögi. 367, 388.
 Draco. 129.
 Dráva. 212.
 Duna. 112, 200, 212, 276, 374, 383.
 Duna-Pataj. 193.
 Dynastia. 393.
 Eger. 103.
 Egressy Gábor. 367, 642.
 Egyetem. 132.
 Egyiptom. 265, 282.
 Elba. 410.
 Ellenőr. 11, 661, 668.
 Ellenzék, l. Oppositio.
 Ellrich Aug. 171, 333, 334.
 Elsner. 195.
 Emberszeretet. 493.
 Emmerling. 34.
 Infantine Barthalemy-Prosper. 280.
 Enghien hg. 282.
 Eötvös Ignác br. 657.
 Eötvös József br. 20—24, 25, 26, 27,
 30, 67, 73—75, 89, 90, 101, 102, 105,
 266, 525—586, 587, 589, 590, 595,
 599, 600, 605, 653, 657, 662, 665, 666.
 Eötvös Tamás. 47, 148.
 Eperjes. 169, 170.
 Epictetos. 126, 215.
 Epimetheus. 232.
 Erdély. 162, 183—188, 352, 440, 464,
 500, 657, 658, 665.
 Erdély és unio. 183—188.
 Erdélyi János. 95, 96.
 Erdélyi Múzeum. 28, 66.
 Erdődy Sándor gr. 27, 662.
 Erdős Mózés. 152.
 Eris. 439.
 Eskütszék. 155.
 Esme St. asszony. 152.
 Európa. 39, 47, 111, 125, 131, 175, 195,
 197, 208, 220, 222, 223, 307, 321,
 350, 398, 459, 488, 522, 537, 539,
 545, 546, 555, 556, 601, 634, 637.
 Éliássy István. 103.
 Értekező. 658.
 Értelem. 40, 233—236, 305, 306, 360,
 378, 388.
 Értelem. L. még Ész és szív.
 Érzelem. L. Ész és szív.
 Északamerika. 114, 121, 193, 305, 306,
 314, 335.
 Ész és szív. 17, 40, 44, 45, 46, 54, 56,
 81, 90, 97, 98, 103, 253, 279, 283,
 284, 286, 291—304, 306, 307, 315,
 317, 319, 321, 322, 325, 326, 328—
 330, 333—336, 338, 339, 345, 346,
 350, 368, 378, 380, 390, 395, 402,
 403, 428, 429, 447, 472—478, 482—
 484, 489, 492, 493, 506, 573, 574, 580,
 598, 599, 623, 626, 627—635, 638—
 640, 652, 668.
 Faust. 329.
 Fánecy Lajos. 151.
 Fáy András. 25, 69, 70—73, 102, 103,
 130, 142, 151, 152, 189, 464, 587,
 590, 653, 665, 666.
 Fehértemplom. 64.
 Fejér megye. 144.
 Fekete-sárga, fonál. 362, 363, 368, 369.
 Felelet (Kossuth). 16, 75—87, 88, 89,
 104, 411—524, 587, 590, 665—668.
 Felsőbbság gyűlöletessé tétele. 83, 84,
 509—512.
 Ferdinánd V. 658, 659, 668.
 Ferenc L. 4, 666.
 Ferenczy István. 72, 92, 93, 152, 313,
 538, 632, 633.
 Ferenczy József. 11, 12, 91.
 Ferenczi Zoltán. 1—106, 9, 15, 66, 89.
 Fergusson. 205.
 Ferstl. 659.
 Festetics Leó gr. 142, 151.
 Félegyháza. 178.

- Filangieri. 499.
 Firduzi. 172.
 Fischer. 662, 664.
 Fiscus. 163.
 Fiume. 113.
 Foderé. 157.
 Fogházjavítás. L. Börtön.
 Fonák reform. 47, 60.
 Forradalom. 45, 49, 54, 57, 60, 61, 66,
 67, 69, 78, 82, 83, 93, 190, 343, 381,
 395, 400, 405, 427, 428, 432, 475—
 477, 514, 515, 537, 546, 547, 552,
 562, 570, 597, 601, 611, 620, 624,
 625, 637—639, 644, 645, 650, 652,
 663, 667.
 Fouché. 478.
 Fouquier Tinville. 419.
 Földművelés. 140, 197, 198.
 Földszabadság. 136.
 Főrendi napló. 449, 450, 514, 515.
 Fővárosi ujdonságok. 34, 60.
 Franciaország. 30, 125, 213, 232, 306,
 307, 308, 316, 340, 378, 381, 405,
 475—477, 500, 515, 547, 554, 555,
 556, 570, 577, 613, 615, 616, 664.
 Frank capitularék. 136.
 Frankenburg Adolf. 159.
 Frankenstein. 275, 404.
 Frankfurt. 556.
 Frankhon (Franczhon). 113, 114, 121,
 537, 546, 583.
 Franklin Benjamin. 203, 306.
 Frater György. 495.
 Freywaldau. 17, 35, 65.
 Frídrik (Nagy). 125, 599.
 Frontinus. 434.
 Fülep II. 479.
 Galiczia. 185, 273.
 Galilei Galileo. 221, 257.
 Gallia. 76, 263, 264, 270, 381, 419.
 Garam. 112.
 Garay János. 199.
 Gazdasági egyesület. 219.
 Gazette de France. 420, 595.
 Gegő Elek. 666.
 Gellérthegy. 310.
 Genius. 38, 613, 614, 616.
 Gifford. 206, 207.
 Goethe. 362.
 Gorové. 519.
 Görög. 249, 250, 251, 375.
 Görögthon (Görögország). 21, 121, 555,
 643.
 Gracchusok. 528, 560.
 Granicus. 314.
 Grünberg. 9, 105.
 Grätz. 141.
 Grönland. 267, 375, 643.
 Guillotin Jos. 300.
 Gyapjutenyésztés. 195—196.
 Gyarmathy. 104.
 Gyermekegyikölés. 128—130, 341, 342.
 Gyermekekórház. 156—159, 337.
 Gyömrő. 15.
 Győr. 138.
 György. III. 601.
 Győr megye. 162.
 Hadi adó. 452.
 Halál és nyomor. 49, 83, 93, 133—135,
 347—358, 496, 563—568, 640, 660.
 Hall. 157.
 Halottas házak. 46—49, 84, 93, 148—
 150, 317—346, 502—561, 565—568,
 637—640.
 Haman. 445.
 Hamburg. 288.
 Hamm H. és Neawerba W. 203.
 Hannover. 141.
 Haraszty Samu. 70, 73, 75, 203, 204.
 Harasztí Soma. 72.
 Hasznos ismereteket terjesztő társaság.
 L. Useful Knowledge.
 Hauser Gáspár. 351.
 Havas József. 14, 27, 667.
 Hazay Gábor. (Vörösmarty Mihály.) 91,
 359, 609, 611—654.
 Hazai Tudóstársok. 12, 657, 658.
 Házipénztár. 457.
 Heckenast Gusztáv. 12, 21, 69, 73, 76,
 97, 359, 525, 666.
 Hegyalja. 198, 204, 205, 206.
 Hegyessy. 104.
 Heine. 631.
 Helmeczy Mihály. 659.
 Helytartótanács. 149.
 Henrik IV. 363.
 Henrik VIII. 475.
 Henszlmann Imre. 633.
 Herakles. 263, 308, 426.
 Herder. 315.
 Heves megye. 145, 146, 645.
 Hierapolis. 215.
 Hindostan. 264.
 Hirlapfrás. 94.
 Hirlapkör. 72.
 Hirnök. 13, 96, 102, 113, 440, 661,
 664, 666, 668.
 Hitel. 29, 30, 44, 54, 58, 75, 76, 83,
 88, 104, 223, 291, 372, 382, 408, 417,
 422, 432, 442, 473, 501, 581, 582,
 586, 590, 592.
 Hitel taglatlata. 90, 468, 592.

- Hivatás. 27, 49, 51, 138—139, 337, 344,
359—362, 367, 471, 569—576.
Homer. 172.
Hont megye. 128.
Horatius. 151, 279, 292, 317, 324.
Horatius Cocles. 235, 246.
Horváth Mihály. 202.
Horvátország. 187.
Hufeland. 149, 322.
Hugo Viktor. 264.
Humanismus, realismus. 179—182.
Humboldt Sándor. 184.
Hume. 205.
Hungaria. 69, 374.
Hungarica. 62.
Hungary. 128.
Hunnia. 250, 252, 268, 271, 274, 281,
286, 290, 293, 311, 323, 328, 330,
345, 356, 371, 373, 374, 375, 376,
387, 390, 445, 448, 449, 500, 536,
620, 643.
Ibykus. 280, 404.
Ikaros. 251.
Incapacitas possessorii. 486—487.
India. 126.
Informations-Protokoll. 660, 661.
Intelligenzblatt. 49, 133, 496.
Iparegyesület. 33, 51, 93, 188—192,
356, 359—362, 367, 482, 523, 573,
580, 640—645.
Irgalom. 493—495, 497—499.
Irhon. 119.
Irland. 476, 634.
Islam. 555.
Ismét egy ütlekvirtuóz s az ő kény-
ura. 198—201.
István Szt. 136, 163, 229, 374.
Izrael. 205.
Jablanczy Ignác. 70, 72, 90, 103, 596,
597, 664, 666, 667.
Jacobi. 182.
Jamaica. 174, 201, 490.
Jákob. 203.
János Kázmér. 266.
Jász-Kún kerületek. 178.
Játékoság. 168—171.
Jelenkor. 18, 19, 58, 64, 65, 67, 86,
97, 99, 100, 102, 359, 661, 666, 668.
Jena. 544.
Jenner. 119.
Jeruzsálem. 283.
Joggyenlőség. 146.
Jog és kegyelem. 599, 600.
Jósika br. 91.
Jósika Miklós br. 151, 665, 666.
Journalistica. 482, 494.
József II. 76, 198, 204, 364, 419, 582.
József nádor. 8, 9, 14, 15, 20, 64, 353,
426, 515, 657, 658, 660.
József. 109, 463.
Julius Caesar. 87, 305, 530.
Jury. 155, 156.
Juste milieu. 10, 53, 56, 70, 370—377,
392, 393, 643, 645, 665.
Justin. 341, 405.
Justinianus. 197.
Kancellaria. 11, 12, 13.
Kaszinó (Nemzeti). 26, 99, 138, 225,
363, 364, 365, 407, 430, 431, 432,
433, 446, 660, 662, 667.
Kannasch. 141.
Karniolia. 326.
Katalin (cárnő). 125.
Kazinczy Ferenc. 632.
Kálmán kir. 126, 127.
Károly II. 203, 476.
Károly V. 442.
Károlyi György gr. 660, 663.
Károlyi Györgyné, gr. 138.
Károlyi István. 31, 94, 95.
Kárpátok. 536.
Kecskemét. 192—195.
Kehida. 28, 66.
Kelemen Benjamin. 17.
Kelet-India. 404.
Kelet Népe (A). 10, 14, 16, 20, 23, 27,
37—60, 64—67, 69, 70, 73, 76—97,
99, 100, 103—105, 209—410, 417,
423, 426, 429, 431, 439, 443, 447,
448, 450, 451, 457—459, 465, 466,
469, 501—504, 514, 517, 524, 529—
531, 533—539, 543, 553, 559, 560,
565, 569, 571, 576, 579, 580, 582—
587, 589—596, 600, 602, 609, 611—
654, 663—668.
Kelet Népe és Pesti Hirlap. 525—586.
Kelet (A) népe közt egy ember. 73,
587, 590, 653, 665, 666.
Képviselői rendszer. 187, 214, 238.
Kirk Henrik. 206, 207.
Kisdedővás. 46, 142—145, 337, 522.
Kisdedővó intézet. 74, 142—145, 309,
311, 314, 523, 538, 542—553, 550,
634, 635.
Kis-Kunság. 177—179.
Kiváltságos osztályok. 192.
Kiváltságosak s minden felsőbbség
gyűlöletessé tétele. 507—512.
Klauzál Gábor. 9, 31, 105.
Kelet Népe nyugaton. 69—72.
Klein. 668.

- Koch. 123.
 Kolowrat. 658.
 Kolozsvár. 5.
 Komárom. 248.
 Konzervatívok (Haladó). 8, 10, 64.
 Koppernicus. 221.
 Koppány. 229.
 Kórház. 46, 313, 634.
 Kormány. 6, 7, 9, 10, 11, 25, 29, 39, 53, 67, 71, 78, 79, 82, 105, 194, 241, 256, 269, 353, 361, 375, 401, 435, 441, 449, 458, 459, 463, 466, 480, 481, 509, 512, 521, 549, 552, 604—608, 613, 645—648, 652, 658, 660—664, 667.
 Kormányzás. 302, 303.
 Kossuth Lajos. 3, 5—7, 9, 11—28, 30—37, 42—58, 60—72, 74—94, 96, 98—100, 102—208, 266, 299, 348—350, 410—524, 530, 533, 536, 510, 542, 543, 555—560, 563—565, 570, 580, 581, 583, 584, 586, 587, 590—597, 599, 603, 604, 611, 622, 624—627, 637—642, 644, 652, 653, 657—668.
 Kossuth-liga. 104.
 Kovács. 667.
 Kölcsey Ferenc. 162, 633.
 Könyvvizsgálat. 440, 447, 460.
 Kötelességérzet. 402, 521.
 Körmöczbánya. 305.
 Körös. 112, 193.
 Közlekedés. 57, 399.
 Köznevelés. 57, 85, 400, 650, 651.
 Közösteherhivés. 71.
 Központositás. 225, 248, 398, 430, 431, 432, 433, 603, 604, 615, 616.
 Közsabadság. 424—426.
 Közvagyonosság. 424—426.
 Köztelek. 394.
 Közvélemény. 21, 29, 164, 381, 387, 453, 454, 456, 465.
 Krajnya. 199.
 Krassó megye. 128.
 Kréta. 242.
 Krisztus. 329.
 Krukoviecki. 269.
 Kulcsár István özvegye. 12, 657, 658.
 Kunoss Endre. 666.
 Kúnság. 177—179, 352, 500.
 Kupa. 229.
 Kuthy Lajos. 97.
 Külkereskedés. 112, 204—208.
 Laborfalvi Róza. 151.
 Labyrinth. 242.
 Lacedemon. 129.
 La Chesnaie. 237.
 Lajos Choderlos de. 284, 353, 405.
 Lajos I. 162, 163.
 Lajos XIV. 113, 203, 277.
 Lamartine. 102, 194.
 Lambert. 666.
 Lamennais. 237, 264, 300, 326, 379, 553.
 Landerer Lajos. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 24, 32, 69, 70, 73, 76, 109, 440, 441, 525, 657, 658, 659, 660, 661, 665.
 Landerer Mihály. 658.
 Langh k. a. 151.
 La Plata (Rio de). 305.
 Lapsánszky János. 6.
 Lánchíd. 53, 99, 101—102, 105, 227, 370, 537.
 Lelenház. 129, 313, 634, 635.
 Lendvayné. 151.
 Lengyelország. 205, 282, 284.
 Leopold osztr. hg. 363.
 Lex Valeria. 154.
 Lélekharang. 26, 27.
 Liberalizmus. 56, 142, 189, 391, 392, 394, 448, 660.
 Lichtenstein. 111.
 Liptó megye. 113.
 List. 498.
 Locsod. 15.
 Lodóméria. 273.
 Lombardia. 196.
 Lomnicz. 198.
 London. 111, 141, 208, 333, 404.
 Lovakról. 227.
 Lovassy Szakál Ferenc. 6.
 Lovassy Szakál László. 6, 9.
 Lóversenyről. 35—36, 86, 99, 225, 227, 363, 364, 365, 407, 430, 431, 432, 524.
 Lőrinczy Pál. 153.
 Luka Sándor. 11.
 Lycurg. 149.
 Lynch-törvény. 306.
 Macbeth. 148, 349.
 Mac Culloch. 205.
 Machiavelli. 234, 315, 542, 556, 667.
 Mack Carl br. 282, 285, 533.
 Mac Leod. 605.
 Magánjog. 126, 185.
 Magellan. 326.
 Magyarhon. 114, 126, 183, 184, 185, 199, 428.
 Magyarizmus. 117.
 Magyar játékszínrül. 227.
 Magyar kapu. 198.
 Magyar nemzet. 183.
 Magyar nép. 135, 220, 315.

- Magyar nyelv. 41, 180, 214.
 Magyarország. 41, 64, 67, 92, 140, 202, 206, 211, 212, 219, 222, 229, 247, 252, 253, 256, 261, 264, 268, 271, 273, 284, 309, 311, 319, 321, 327, 330, 339, 341, 343, 344, 346, 354—356, 363—365, 371, 374, 375, 382, 387, 388, 394—397, 399, 400, 403, 404, 417, 418, 420, 427, 428, 442, 459, 461, 485, 486, 501, 515, 520, 522, 547—549, 582, 603, 606, 612, 614, 621, 624, 626, 633, 638, 652, 653, 658, 660, 661, 668.
 Magyarosítás. 132.
 Mainz. 149.
 Majláth Antal gr. 6, 7, 11, 14, 658, 659, 661, 665.
 Majláth György gr. 7.
 Majláth János gr. 12, 13.
 Malthus. 157, 499.
 Marat. 300, 334, 405, 431, 491, 501, 553, 556, 570, 623.
 Marathon. 238, 555.
 Mazeppa Joh. 266.
 Mária Terézia. 29, 211, 255, 376, 643, 658.
 Márvássyné. 15.
 Mathew. 119.
 Mátyás kir. 127, 374, 538, 539.
 Mátyás-szobor. 46, 72, 74, 86, 152, 309, 310, 311, 312, 313, 523, 538, 539, 600, 633, 634.
 Mednyánszky Alajos br. 18, 98.
 Megyei rendszer. 7, 77, 90, 146, 188, 268, 432—434, 596, 603—607, 660, 661, 664.
 Mendelsohn. 34.
 Ménilmontant. 280.
 Meszlényi Terézia. 15.
 Mesztegyő. 522.
 Metellus. 146, 509.
 Metternich hg. 6, 662.
 Miltiades. 238.
 Ministerium. 194.
 Minos. 242.
 Mirabeau. 21, 300, 431, 501, 553, 570.
 Misericordianus frater. 43, 83, 264, 494, 495, 538.
 Miskolcz. 141.
 Mississippi. 268, 305.
 Mittermayer. 171, 358.
 Modor. 33, 43, 44, 60, 67, 73, 74, 81, 83, 87, 263, 272, 282, 283, 285, 296, 477—515, 533—536, 553—558, 580, 584, 585, 590, 598, 603, 606—608, 641.
 Mohács. 226.
 Montesquieu Charles. 60, 304, 468, 495, 499, 501.
 Morus Tamás. 179.
 Mózes. 133, 354.
 Mucius Scaevola. 449.
 Mukits. 662.
 Municipium. 22, 46, 74, 270, 312, 442, 443, 509, 552, 558, 559, 576—580, 595—598, 604—606.
 Munkácsy János. 11, 14, 440, 659.
 Múzeum. M. N. 215.
 Müipar. 140—142, 201—204.
 München. 141.
 Mystificatio. 321.
 Nagy Ignác. 86, 88.
 Nagy Károly. 103.
 Nagy Károly. 5.
 Nagykőrös és Kecskemét követői a Pestmegyei gyűlésen. 192—195.
 Nagy Pál (Felsőbükki). 16, 41, 110, 136, 223, 246, 247.
 Nagy Sándor. 247, 314.
 Nagyszalonta. 9.
 Nagy-Szombat. 57, 399.
 Napoleon. 184, 282, 287, 395, 410, 434, 485, 530, 534, 557.
 Naxos. 261.
 Nádasdy. 658.
 Nándory József. 14, 659.
 Necromantia. 320.
 Nehány szó a lóverseny körül. 85, 507, 517.
 Nelson. 312, 634.
 Nemlegességek és ténylegességek. 76, 85, 518—524.
 Nemptő. 40, 233—236, 466, 538.
 Nemzeti bank. 57, 399, 501, 520.
 Nemzeti játékszín ügye. 150—153, 337, 464.
 Nemzetiség. 17, 38, 41, 45, 54, 56, 66, 85, 92, 96, 145, 150, 180, 184, 212, 215, 216, 219, 233, 240, 246—249, 255, 260, 277, 279, 316, 363, 373, 381, 398, 425, 518—520, 531, 535, 536, 538, 551, 552, 582, 596, 601, 602, 606, 612—620, 622, 631, 641, 651.
 Nemzeti színház. 99.
 Nemzeti színházunk jövője. 114—117.
 Nemzeti Ujság. 18, 659, 668.
 Nemzeti veszély. 145—147, 337, 508, 576.
 Neuwaldegg. 664, 665.
 Newton. 221, 245.
 New-York. 605.
 Németalföld. 121.

- Némethon. 141.
 Német. 249, 250, 251, 375.
 Németország. 111, 216, 306, 307, 308, 547, 551, 554, 555, 556, 620.
 Népiskolák. 197—198.
 Népinevelés. 86, 142, 400, 401, 482, 492, 501, 520—522, 543—553, 600, 602, 607, 650, 651.
 Népineveléshez (Valami a). 195—198.
 Népszerűség. 42, 49, 80, 81, 138, 176, 256, 257—259, 261, 316, 344, 380, 467—472, 596, 597.
 Ninive. 354.
 Noe. 318, 379.
 Nógrád megye. 125, 128, 162.
 Norvégország. 121.
 Nyáry Pál. 104.
 Nyelvünk ügye. 113—114.
 Nyilvánosság. 48, 51, 84, 85, 123—125, 134, 155, 333, 334, 337, 348, 350, 351, 354, 357, 358, 442, 446, 492, 495, 499, 506—511, 515—517, 576, 578, 579, 590, 603—606.
 Nyiregyháza. 194.
 O'Connell Dániel. 87, 311, 389, 557, 623.
 Odysseus. 215.
 Ofner—Pester Zeitung. 102.
 Ohio. 305.
 Olaszhon. 196, 556.
 Olaszország. 326.
 Oláh. 249, 250, 375.
 Oláh József. 63, 64, 664.
 Oldenburg. 111.
 Olympias. 247.
 Oppositio. 14, 22, 23, 65, 70, 79, 393, 447—451, 458, 460, 657, 660—668.
 Orczy Lajos br. 662.
 Orosz birodalom. 195.
 Orosz József. 13, 27, 68, 104, 291, 433, 661, 662, 664, 665, 666.
 Orsova. 64.
 Országgyűlés. 1790/91. 3, 4, 212, 235, 419, 521.
 Országgyűlés. 1825/27. 3, 76, 193, 235, 400, 420, 432, 433, 596.
 Országgyűlés. 1832/36. 3, 4, 128, 164, 193, 194, 235, 420, 425, 433, 458, 481, 486.
 Országgyűlés. (Erdélyi) 1834/35. 5.
 Országgyűlés. 1839/40. 5, 7, 39, 76, 79, 81, 179, 194, 230—237, 396, 430, 435, 478, 480, 481, 485, 486, 509, 515, 544, 593, 597, 617, 618, 667.
 Országgyűlési Tudósítások. 5, 6, 19, 461.
 Országlási rendszer. 293—296, 299—304, 309, 552—553.
 Ortes. 157.
 Ovidius. 237.
 Önkényuralom. 42.
 Örökvaltság. 5, 71, 82, 135—137, 449, 482, 489, 484.
 Ósiség. 29, 57, 72, 82, 136, 161—168, 193, 396, 399, 451, 464, 482—487, 501, 508, 520, 600—602, 650.
 Padua. 327.
 Paget William. 128.
 Pallas. 215.
 Palladium. 215, 252.
 Pandora szelencéje. 232.
 Pannonhalma. 229.
 Pannonia. 419.
 Panszlávizmus. 620.
 Parád. 18.
 Pardoe (miss). 128, 129.
 Paris. 141, 232, 288, 534.
 Pascal. 186.
 Pasiphaë. 242.
 Paskewitsch. 269.
 Patay István. 25.
 Patriarchalimus. 194.
 Patroclus. 347.
 Paziazi Michael. 408.
 Pál ap. 364.
 Pál III. pápa. 266.
 Pálffy Fidél gr. 6, 7.
 Pál fordulás. 231.
 Pálinkamirigy. 119.
 Père Enfantine. 280, 300, 330, 431, 501, 553.
 Peregriny Elek dr. 37.
 Peru. 305.
 Perugino Pietro. 240.
 Pest. 14, 17, 18, 24, 34, 47, 57, 73, 95—97, 99, 106, 111, 117, 118, 131—133, 138, 156, 159, 160, 202, 327, 328, 332, 344, 347, 362, 365, 366, 370, 371, 398, 399, 407, 408, 498, 500, 501, 563, 650, 659, 661, 662, 664—666, 668.
 Pest megye. 8, 11, 17—19, 78, 104, 191—194, 360, 433, 437, 450, 452, 485, 657, 666.
 Pester Courier (Der). 658.
 Pester Tagblatt. 51, 359, 640, 661, 666.
 Pesti Hirlap. 10—12, 15—34, 37, 40—58, 60—62, 64—66, 69—74, 76—87, 89—91, 93, 94, 96—100, 102—208, 241, 242, 255, 257—265, 269, 271—273, 281, 282, 284, 285, 289—291, 296, 299—301, 308, 309, 316—319, 321—329, 332, 337—341, 345—348, 350—355, 357—360, 362, 367, 376,

- 378—384, 386, 387, 389, 390, 395,
 403, 417, 422, 426, 428, 429, 433,
 438, 439, 441, 465—474, 476, 478,
 481—485, 489—496, 500—505, 507—
 509, 511, 513, 517—519, 523, 524,
 529, 530, 533—536, 538—543, 553—
 555, 557—573, 576, 579—581, 583—
 585, 587, 589—591, 593—600, 618,
 622, 624, 629, 635, 637—640, 642,
 645, 649, 652, 653, 657, 659—668.
 Pesti Hirlap 37. vezércikke. 107—208.
 Pesti ref. főiskola. 130—133.
 Pécs. 171.
 Pénz szüke. 48, 111—113, 337.
 Péter (Nagy). 599.
 Pétervár. 375, 643.
 Phalanx. 252, 269.
 Philippos II. 247, 252, 256.
 Phocion. 256.
 Phrygia. 215, 266, 486.
 Pius Desiderius. 171.
 Planum tabulare. 127.
 Plato. 130.
 Platty Mihály. 419.
 Plautus. 251.
 Podmaniczky Júlia br. 665.
 Polgári szöveg Kelet Népéhez. 97.
 Polizei-Hofstelle. 657—668.
 Polykrates. 418.
 Polytechnicum. 19.
 Pongrácz János. 97, 98, 100, 101, 359.
 Poroszhoz. 125, 488.
 Poroszország. 114, 522, 543, 546, 547.
 Porsenna. 235.
 Posa marquis. 450.
 Pozsony. 5, 8, 57, 95, 103, 125, 232,
 399, 658, 659.
 Prága. 141.
 Privorszki. 96.
 Procrustes. 121.
 Programma. 80, 461—467, 480, 518.
 Prometheus. 130, 422.
 Prónay Albert br. 17, 657.
 Proteus. 133, 172.
 Provisorium. 232, 265, 381.
 Pulszky Ferenc. 13, 14, 18, 20, 28, 30,
 663.
 Purkhart. 658.
 Pythagoras. 263.
 Quinet Edgar. 130.
 Rabener. 182.
 Raffael Santi. 240.
 Ragusa. 375, 643.
 Ráczkeve. 193.
 Ráday Gedeon gr. 8, 25, 151.
 Rákos mezeje. 310.
 Reform-munkálatok. 3.
 Rechberg. 181.
 Respublica. 316, 393, 476.
 Reviczky Ádám. 6.
 Revolutionaris syllogismus. 48, 83—85,
 273, 445, 447, 448, 495, 501, 502,
 512—515, 552.
 Révai Miklós. 632.
 Rhodomannus Laurentius. 182.
 Rhodus. 261, 322, 323.
 Rinaldo. 266.
 Robespierre. 84, 300, 334, 431, 491,
 512—515, 553, 556, 570, 623.
 Robinson. 333, 410.
 Rochefoucauld (La). 180.
 Roessler özvegye. 658.
 Rókus-kórház. 49, 133, 496.
 Róma. 121, 215, 235, 261, 266, 555, 562.
 Rosenberg. 113.
 Rossi. 173.
 Rossini. 347.
 Rousseau. 328.
 Russel John gr. 311, 599.
 Russia. 125.
 Saint Juste. 553, 570.
 Saint-Simon. 280.
 Sajtó, nyilvánosság. 85, 432, 443, 515—
 517, 552, 567, 607.
 Sajtószabadság. 45, 50, 68, 69, 74, 75,
 85, 92, 98, 97, 273, 300—301, 347,
 348, 351, 352, 359, 379, 432, 440,
 464, 512, 515—517, 562, 567, 579,
 583—585, 615, 635, 636, 640, 660—
 664, 666.
 Salamis. 555.
 Sancho Panza. 274.
 Sangrado. 392, 410.
 Saphir. 666.
 Sardanapal. 266, 354.
 Sartorius. 499.
 Saturnáliák. 134, 266, 334, 357, 499.
 Saturnus. 266.
 Say Jean Baptiste. 111, 499.
 Sály. 20.
 Sámson. 279.
 Sárga-fekete fonál. 52, 53, 372, 393,
 641.
 Sárospatak. 131, 194.
 Scandinavia. 537.
 Schiller Friedrich. 280, 335, 404, 406.
 Schoepf dr. 158.
 Schönborn. 152.
 Schönbrunn. 659.
 Scipio. 152.
 Scott Walter. 665.

- Seylla. 327, 362, 613.
 Sedlnitzky József gr. 12, 13, 14, 657—668.
 Selmezbánya. 305.
 Selyemről. 227.
 Selyemtenyésztés. 198.
 Sempach. 363.
 Seraph. 291, 298, 325, 336, 629, 630.
 Shakespeare. 88, 438.
 Shylock. 291.
 Sieyès. 21, 120, 473.
 Simonisták. 129.
 Sinn. 101.
 Sisyphus. 382.
 Skócia. 546.
 Smith Ádám. 83, 205, 334, 339, 345, 498, 499.
 Socrates. 215, 593.
 Sodoma. 131.
 Somnambulismus. 320.
 Somogy megye. 128, 162, 229.
 Somsich Miklós. 9.
 Somsich Pongrác. 7, 11, 658.
 Sopron. 215.
 Soroksár. 352, 500.
 Sorshúzás. 648, 649.
 Spanyolország. 305, 479, 537, 547.
 Spanyol republikák. 547.
 Sparta. 129.
 Spartacus. 334, 489, 504.
 Spiegel (Der). 405.
 Spielberg. 9.
 Staats-Konferenz. 657, 658, 659, 664, 665, 668.
 Staats-Rath. 657, 659.
 Stadium. 21, 54, 80, 91, 227, 372, 382, 433, 465.
 Statarium. 48, 82, 334, 335, 491, 522.
 Status. 473, 474.
 Steigentesch Aug. br. 284.
 Steinbach. 25, 662, 664.
 St.-Juste. 300.
 Strauss. 34.
 Stuller Ferenc. 63, 64, 639.
 Stuttgart. 141.
 Surány. 47.
 Sürgöny és Literatúrai csarnok. 11, 440, 659, 665.
 Svédország. 121.
 Systematicae. 235.
 Szabadföld. 135, 136, 192.
 Szabadság. 135, 136, 147, 164, 179, 247, 274, 373.
 Szabadság és rend. 174—177, 606.
 Szabadka. 663.
 Szabolcs m. 20, 153, 162, 194.
 Szalay László. 21, 24.
 Szamarkand. 478.
 Szaniszló. 25.
 Szatmár megye. 5.
 Szászország. 141.
 Szász-Weimar. 522.
 Száva. 212.
 Századunk. 62, 68, 70, 526, 664.
 Szeged. 141, 177.
 Szegénység ügye. 135.
 Szelíd tortura. 19, 48, 51, 120—124, 337, 357, 390, 576.
 Szent-Endre. 193.
 Szentés. 137.
 Szent Ilona. 534.
 Szentkirályi Móric. 12, 163, 165, 446, 464, 657, 658.
 Szentpétery Zsigmond. 152.
 Szerencay István. 7, 28.
 Szerkesztés. 80, 467—472.
 Széchenyi Béla gr. 316.
 Széchenyi Ferenc gr. 38, 215, 612.
 Széchenyi István gr. 3, 9, 10, 12—28, 30, 31, 33, 34, 37—58, 60—106, 209—410, 529, 530, 532—540, 542—544, 548—555, 557—567, 569—573, 575, 576, 579—587, 589—597, 600, 601, 603, 604, 609, 611, 612, 616, 617, 619, 622, 624, 625, 627, 631, 633—638, 640—648, 650—652, 657, 660—668.
 Széchenyi-múzeum. 10.
 Székesfehérvár. 666.
 Szilágyság. 113.
 Szirén. 597.
 Szirmay Antal. 127.
 Szív és ész. 81, 97, 103, 253, 308, 472—477, 553—559.
 Szívtelen gazda (A). 264, 325, 344, 345, 427, 503—506.
 Szláv nemzet. 114, 160, 250, 375, 397.
 Szőlásszabadság. 4—9, 17, 30, 230—234, 562, 563.
 Szolgabírótság. 199—201.
 Szögyény-Marich László. 9, 11, 13—15, 18, 659.
 Sztáray Albert gr. 24, 26, 69.
 Szvinica. 64.
 Taglatat. 80.
 Takarékpénztár. 363, 364, 365.
 Tactica. 33, 41, 44, 73, 81, 90, 103, 248, 249, 282, 283, 285, 306—390, 477—515, 533—536, 542, 553, 555, 584, 585, 590, 606—608, 622, 623.
 Talleyrand. 276.
 Tamás. 320, 333.
 Tanárky Gedeon. 440.

- Tantalus. 268, 382.
 Tasner Antal. 73, 94.
 Tasso. 266.
 Tata. 284.
 Társalkodó. 16, 27, 70, 72, 73, 75, 87, 159.
 Teleki Domokos gr. 183, 188, 464, 657.
 Teleki József gr. 20.
 Teleki László gr. 662.
 Temes megye. 128, 162.
 Temesvár. 141, 661.
 Terentius Varro. 151.
 Természet. 666.
 Terrorizmus. 67.
 Themistoclea. 222, 246.
 Theseus. 242.
 Thouret. 156.
 Tiberia. 235.
 Times. 339.
 Tisza 112, 212.
 Titus. 283.
 Toldy Ferenc. 359.
 Tolna. 144.
 Tolna megye. 128, 162.
 Tormássy János. 6.
 Torna megye. 128.
 Torontál megye. 191.
 Tortura. 82, 492.
 Tót. 249, 250, 251.
 Tömlöcök. 46, 74, 312—314, 335, 538, 539—542.
 Törökország. 213, 348, 410, 613.
 Történeti Lapok. 15.
 Történelmi Tár. 15.
 Törvények. 374, 510.
 Törvényhatóság. 158, 442, 463.
 Törvényhatósági Tudósítások. 6, 461.
 Törvényhozás. 25, 29.
 Törvényszék. 123.
 Tracy. 499.
 Trattner-Károlyi. 31, 37.
 Trencsén megye. 128, 516.
 Tretter Jár György. 51, 52, 53, 93, 359, 362—369, 372, 376, 405—409, 640—642, 661.
 Trója. 215.
 Tudományos Gyűjtemény. 68.
 Turcs. 197.
 Tűzföld. 326.
 Ujholland. 195.
 Új Magyar Szemle. 15, 66, 89.
 Ukrajna. 266.
 Ulm. 282.
 Ungarn. 171.
 Ungh megye. 128, 162, 486.
 Ungvár. 664.
 Unió. 159—161, 227.
 Urbér. 3, 137, 185, 455, 464, 465, 483—485, 501, 512.
 Useful knowledge. 46, 74, 141, 142, 188, 189, 309, 312, 314, 522, 238, 542—553, 634.
 Utópia. 346.
 Űrményi. 662.
 Valhalla. 57, 402.
 Valmont, I. Lajos Choderlos de.
 Van-Diemensland. 195.
 Vanucci. 240.
 Varga Endre dr. 657—668.
 Varsó. 205, 269.
 Vasárnapi Ujság. 68.
 Vaskapu. 64, 536.
 Vas megye. 94.
 Vác. 329, 370.
 Váci utca. 292.
 Vád és védelem. 76, 78, 496—517.
 Vághy. 662, 663.
 Váltótörvény. 512.
 Várda. 69, 177.
 Vármegye. 603.
 Vegyesházasság. 82, 432, 481.
 Velence. 556.
 Verbőczy István. 121, 127, 279, 386, 391, 582.
 Veres fonál. 47, 52, 53, 84, 134, 317, 324, 325, 334, 336, 338, 339, 341, 362, 368, 369, 372, 379, 426, 468, 499, 504, 505, 506, 623, 637, 640, 641.
 Vergilius. 336.
 Vesta. 215, 322.
 Vezércikk. 15, 18, 21, 35, 37, 43, 50, 60, 73, 74, 83, 84, 93, 107—208, 262, 289, 318, 319, 320, 336, 347, 353, 357, 359, 367, 395, 410, 450, 482, 483, 494, 495, 507, 535, 559, 560, 563, 565, 567, 576, 580, 637, 638.
 Védrámrendszer. 140.
 Vég Ignác. 28.
 Végrendeleti szabadság. 162—164.
 Véres fonal. 84, 504.
 Vészharang. 436, 512.
 Vierteljahrschrift aus u. f. Ungarn. 18.
 Világ. 18, 19, 29, 30, 44, 52, 54, 58, 64, 67, 69, 70, 72, 73, 76, 89, 90, 96, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 227, 291, 359, 366, 368, 372, 382, 405—409, 459, 507, 587, 592, 594, 611, 664, 666, 668.
 Villemain. 182.
 Virág Benedek. 210, 315, 404, 632.

- Visegrád. 374.
 Viszonzás. I—II. Vezércikkek. 106.
 Viszota Gyula. 10, 23, 24, 28.
 Vörös Antal. 12, 25, 27, 28, 32, 33,
 35, 64, 89.
 Vörösmarty Mihály (Hazay Gábor).
 91—94, 211, 221, 359, 517, 611—654.
 Vulcanus. 232.
 Wales. 477.
 Wallhalla. 589, 600.
 Washington. 306, 528, 599.
 Waterloo. 534.
 Weimar. 149.
 Weinhold. 157.
 Wenckheim br. 105.
 Werner József. 15, 659.
 Wertheimer Ede. 13.
 Wesselényi levéltár. 28, 66.
 Wesselényi Miklós br. 5—7, 9, 14, 15,
 17—19, 24, 25, 27, 28, 31—37, 64—
 66, 77, 88, 89, 96, 105, 106, 424—426.
 Westminster. 312.
 Wiener Zeitung. 659.
 Wigand Károly Fridrik. 95, 408.
 Windisch Leopold. 133.
 Winkelried Arnold. 363, 368, 405.
 Wirkner Lajos. 11, 12, 13, 662.
 Xeniák. 51, 52, 53, 353, 359, 362—369,
 372, 376, 377, 408—410, 640—642,
 661.
 X. Y. Z. I. Gr. Dessewffy Aurél.
 Young Arthur. 345.
 Zala megye. 7, 30, 128, 162, 165.
 Zay Károly gr. 159, 160, 440.
 Záborszky Alajos. 27, 69, 70, 73, 103,
 177, 587, 590, 653, 665, 666.
 Zámbo Mihály. 178.
 Zemplén megye. 18, 128, 194, 205,
 357, 622.
 Zendülési syllogismus. 76, 419, 421.
 Zerind. 229.
 Zeüsz. 157, 232, 268.
 Zichy Jenő gr. 660, 662.
 Zichy Ödön gr. 24, 449, 660, 662, 666.
 Zsedényi Ede. 22, 104, 662.
 Zsoldos Ignác. 189, 197.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Lap
Ferenczi Zoltán. Bevezetés	1
A Pesti Hirlap 37 vezércikke 1841 jan. 2-től május 8-ig	107
I. (Vezércikk)	109
II. Pénz szüke	111
III. Nyelvünk ügye	113
IV. Nemzeti színházunk jövődjöje	114
V. Betyárkodás	117
VI. Békés-Csaba m.-város	119
VII. Szelid tortura	120
VIII. Nyilvánosság	123
IX. Birtoktalanság	126
X. Gyermekgyilkolás	128
XI. Pesti reform-főiskola	130
XII. Halál és nyomor	133
XIII. Örökváltság	135
XIV. Hivatás	138
XV. Műipar	140
XVI. Kisdedováás	142
XVII. Nemzeti veszély	145
XVIII. Halottas házak	148
XIX. Nemzeti játékszín ügye	150
XX. Bünper	153
XXI. Gyermekkórház	156
XXII. Unio	159
XXIII. Ősiség	161
XXIV. Ismét Ősiség	164
XXV. Játékosság	168
XXVI. Bot, vessző, korbács	171
XXVII. Szabadság és rend	174
XXVIII. Aprócska kényurak	177
XXIX. Humanismus, realismus	179
XXX. Erdély és unio	183
XXXI. Erdély és unio még egyszer	185
XXXII. Iparegyesület	188
XXXIII. N.-Kőrös és Kecskemét követői a pestmegyei ülésen	192

	Lap
XXXIV. Valami a népneveléshez	195
XXXV. Ismét egy ütlegvirtuóz s az ő kényura	198
XXXVI. Műipar	201
XXXVII. Angol-magyar kereskedés	204
Gr. Széchenyi István. A Kelet Népe. 1841.	209
Kossuth Lajos. Felelet gr. Széchenyi Istvánnak	411
I. Autobiographia	414
II. Vád és védelem	437
Programma	461
Szerkesztés. — Népszerűség	467
Szív és ész	472
Modor. — Tactica. — Agitatio	477
Sajtó. — Nyilvánosság	515
III. Nemlegességek és ténylegességek	518
B. Eötvös József. Kelet Népe és Pesti Hirlap	525
X. Y. Z. (Gr. Dessewffy Aurél.) Pesti Hirlap és Kelet Népe közti vitály	587
Hazay Gábor. (Vörösmarty Mihály.) A Kelet Népe 1841-ben	609
Jegyzetek	655
Név- és tárgymutató	669

OSZK

OSZK